

Válság, gazdaság, technológia és jog

KONFERENCIAKÖTET – VÁLOGATOTT
TANULMÁNYOK

Crisis, economy, technology and law

CONFERENCE PROCEEDINGS – SELECTED
STUDIES

Pécs
2023. NOVEMBER 17.

Kiadó:

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Szerkesztők/Editorial board:

Dr. Bujtár Zsolt	Dr. Szuchy Róbert
Dr. Szilovics Csaba	Dr. Kecskés András
Dr. Halász Vendel	Dr. Breszkovics Botond
Dr. Gáspár Zsolt	Dr. Ázsoth Szilvia
Dr. Szívós Alexander Roland	Dr. Ferencz Barnabás
Dr. Martin Márton	Dr. Kálmán Martin

Lektorálta:

Dr. Ferencz Barnabás
Dr. Martin Márton
Dr. Gáspár Zsolt
Dr. Szívós Alexander
Dr. Bujtár Zsolt
Dr. Breszkovics Botond

ISBN 978-963-626-201-3

Minden jog fenntartva.

A kiadvány szerzői jogvédelem alatt áll. A kiadványt, illetve annak részleteit másolni, reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus vagy más módon – a kiadó és a szerzők írásbeli engedélye nélkül tilos.

All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the publisher and the authors.

A borítókép a LeonardoAI nevű mesterséges intelligencia felhasználásával készült.

The cover image was made with LeonardoAI Artificial Intelligence

Tartalomjegyzék

Miskolczi-Bodnár Péter: Inflációs hatások és a valorizáció	5
Tamás István Stipkovits: The development of Research Agreement within the Hungarian Civil Law	23
Bőkúti Szilvia: A terrorizmus finanszírozása szabályozásának alapjai a magyar büntető anyagi jogban	31
Zahra Delshad: An overview of Iranian laws concerning the criminal liability of legal entities	37
Nguyen Thi Quynh: Limitations of carrier liability for marine cargo: A comparative analysis under the international maritime conventions	45
Breszkovics Botond: A kriptoeszköz-szolgáltatók és az NFT-k helyzete a MiCA rendszerében	51
Zsolt Bujtár – Judit Chrenóczy-Nagy: The opioid crisis, or the rise and fall of Purdue Pharma	65
Gáspár Zsolt: A kiberterrorizmus: a terrorizmus megjelenése a kibertérben – Elméleti és gyakorlati elemzés	75
Yurt Enver: A tulajdon kötelez – vajon az államot is? avagy ha a vad az államé, akkor a vadkár miért nem?	88
Aktham Raed Ahmad Alqattamin: The Legality and Implications of Economic Sanctions in International Relations	96
Huthaifa Albustanji: Jurisdiction of Cyber-threats in the Context of International Law	104
Ázsoth Szilvia: Konfliktusok kezelésének fontossága a kapcsolati erőszak megelőzésében	113
Nagy Zoltán András: Az automatizált- és az autonóm rendszerek felelősségi kérdései	125
Rania Jallouli: The circumstances of the crime and the assessment of punishment in Tunisian law	134
Pfeffer Zsolt: Nemzetközi pénzek és tartalékvaluták a válságok tükrében	145
Jafaar Sakkour: Insights into Hungary's Tax Realm: A Comprehensive Introduction to Income Taxes	160
Sanna Ibrahim Merie: International Sales Contracts: Seller's Delivery Commitment	168
Jahan Bushrat: Digital Contract in Emerging Economy of 21st Century: A Comparative Study	179

Kristóf Benedek Fekete: The Regulation of Farms Transfer in Hungary with special regard to the Age Structure of the Farming Population *	193
D. Horváth Vanessza: Az öngyilkosság és a digitális önsértés jogi megítélése a cyberbullying tükrében	207
Fekete Gábor: Mikromobilitás és jogbiztonság, a gépjármű-felelősségbiztosítási irányelv hatálya	216
Aida Bektashev – Imre Mátyás: International investment law of Central Asia in a new era: crisis, features, and prospects	224
Szatmári Nikolett: Az alternatív vitarendezés jelentése és jelentősége	233
István Hottó: The fundamentals of the right informational self-determination	243

Miskolczi-Bodnár Péter* : Inflációs hatások és a valorizáció^{1**}

Absztrakt

A tanulmány áttekinti az I. világháború alatt és azt követő években bekövetkező inflációt és példákat hoz a fizetőeszköz értékvesztésének mértékére. A szerző az 1923-28 közötti időszakra koncentrál, mert ennek a periódusnak az elején és a végén jelent meg két olyan jogszabály, amely bizonyos tartozások átértékelését (valorizációját) írta elő. Az 1923. évi XXXIX. törvénycikk kártérítés fizetésére kötelezte a tartozását késve fizető adóst, ha a késedelem ideje alatt a korona veszített értékéből. A tanulmány ítéletek sokaságából vett idézetekkel mutatja be a törvényhez kapcsolódó joggyakorlatot. A szerző az 1923. évi XXXIX. t.c. értékelése során elsősorban azt hiányolja, hogy a jogalkotó eleve csak a kötelezett szerződésszegése esetén célozza a hitelező helyzetének könnyítését, nem tartalmaz viszont rendelkezést arra az esetre, ha a pénzromlásra a szerződés megkötése és későbbi (de nem késedelmes) teljesítése között kerül sor. Kritikával illeti a szerző a jogszabályt amiatt is, hogy a késlekedő kötelezettet többféle mértékű kártérítés fizetésére kötelezte, ezzel a bíróságok számára megnehezítette a jogalkalmazást. A tanulmány – a joggyakorlat indokolatlan eltéréseit is feltárva – rámutat arra, hogy az ítéletek többsége csak részben kötelezte az alpereseket a pénz értékvesztéséből fakadó kár megtérítésére, ezáltal túlzott mértékben oltalmazta a szerződést megszegő kötelezetteket. A szerző tanulságokat is megfogalmaz a mai inflációs időszak jogalkotói és jogalkalmazói számára.

Kulcsszavak: *infláció, tartozások átértékelése, valorizáció, 1923. évi XXXIX. törvénycikk, kárcamat, joggyakorlat*

I. Bevezetés

A kézirat elkészítésének idején Magyarországon a legmagasabb az infláció az Európai Unió tagállamai között. A jogirodalom jelenleg keveset foglalkozik a pénzromlás hatásaival, a jövedelmek, megtakarítások leértékelődésével, amely jövedelmekből csak az eredetileg tervezettnél kevesebb árut, szolgáltatást lehet megszerezni. Érdemesnek látszik tehát figyelmünket múltbéli jelenségekre irányítani, és felidézni az egy évszázaddal korábbi eseményeket. *Historia est magistra vitae.*

Annak ellenére, hogy a múltbéli infláció a jelenlegit nagyságrenddel meghaladta, a múlt és a jelen összevetése tanulságos lehet abból a szempontból, hogy milyen lehetőségekkel rendelkezik a jogalkotás és a jogalkalmazás, milyen mértékű lehet a törvényhozó és a bíróság beavatkozása a szerződéses viszonyokba. A szerződés tartalmának meghatározása ugyanis a szerződő felek joga. Az I. világháborút megelőzően az állam tartózkodott attól, hogy egy új jogszabályt visszamenőleges hatállyal ruházzon fel, azaz a már megkötött szerződések tartalmát utólag befolyásolja. A bíróságok sem tekintették önmagukat arra feljogosítottak, hogy a szerződéses jogokat és kötelezettségeket megváltoztassák. Az I. világháború azonban olyan drasztikus változásokat hozott magával, amelyekre tekintettel sokszor nem látszott

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Kereskedelmi Jogi Tanszék.

** This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the contract no. APVV-19-0419.

méltányosnak az, hogy a szerződést pontosan annak megfelelően teljesítsék, ahogy azt korábban – más körülmények között – megfogalmazták.

II. Az infláció okai és mértéke

Az Osztrák Magyar Monarchia fizetőeszköze az I. világháború kezdetéig értékálló volt, ezt követően azonban a korona több fázisban, eltérő okok miatt és különböző mértékben veszített az értékéből.

1. 1914-18

*„A háború következményeként Magyarországon is jelentős infláció indult meg ... A háború végére a fedezetlen papírpénz kibocsátás eredményeképpen a korona értéke a háború előtti színvonalának 60%-ára süllyedt.”*² Ebben az első korszakban az gerjesztette az inflációt, hogy az állam a központi banktól felvett és a lakosságtól származó pénzeket túlmenően fedezetlen hadikölcsönök útján is finanszírozta a hadi célú termelést.

A háborút követően a költségvetési hiányt sikerült lefaragni, de a kiadások visszafogása negatívan hatott a gazdaságra.

2. 1921-24

1921 szeptembere és 1924 májusa között a magyar gazdaságban egy újabb inflációs hullám érvényesült. 1921 nyarán 17.3 milliárd korona, 1924 májusában már 2520 milliárd korona volt forgalomban. A hivatalos pénz hónapról-hónapra veszített az értékéből, a havi infláció 1922 nyaratól havonta több számjegyű volt és sokszor közelítette a havi 100%-os mértéket. 100 korona, amely a háború előtt még 105 svájci frankkal volt egyenértékű, 1924 elején már csak 0.00575 svájci frankot ért.³ Az utolsó békeévhez képest az áremelkedés döbbenetesen nagy volt.⁴ *„Ugyanazokért az élelmiszerekért, amelyekért a háború előtt 20.05 koronát kellett fizetni, 1924 szeptemberében már csak 450 920 papírkoronáért lehetett hozzájutni. Az élelmiszerek közül legjobban a tojás drágult, amiért 1924-ben a háború előtti ár 36 818-szorosát kellett fizetni. A barna kenyér 1914-hez képest 22 875-ször került többre.”*⁵

*„A pénzsűke után az állam célirányosan, a hosszú távú gazdaságpolitikai célok figyelembe vételével meghatározott beruházási-stratégiai célokra inflációs pénzt teremtett, aminek bevallott célja az volt, hogy a fejlődés szempontjából fontosnak minősíthető ágazatok bővíthessék beruházásaikat, s ezzel egyre nagyobb munkaerőt kössenek le, s ugyanakkor iparági megrendeléseikkel más ágazatoknak is piacot nyithassanak.”*⁶ *„A hitelek nagy részét a*

² Kaposi Zoltán, 2002: Magyarország gazdaságtörténete 1700-2000. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, p. 278.

³ Czoch Gábor, Faragó Tamás, Kövér György, Pogány Ágnes, Szávai Ferenc, Varga Zsuzsanna (szerk.), 2003: Magyar gazdaságtörténeti szöveggyűjtemény XVIII-XX. század. Budapest, Aula Kiadó, p. 363.

⁴ A magyar infláció elmaradt a némettől. Németországban egy aranymárka 4.2 billió papírmárkával volt egyenlő 1923-ban.

⁵ Honvári János, 2006: XX. századi magyar gazdaságtörténet. Budapest, Aula Kiadó, p. 30.

⁶ Kaposi Zoltán, 2002: Magyarország...i.m. p. 279.

magánvállalkozások a kereskedelmi bankok kiiktatásával, közvetlenül az Állami Jegyintézetől kapták. Mivel a jegyintézet nem valorizálta a hiteleit, vagyis a nyújtott hitelek kamatait nem emelte az inflációs rátának megfelelő mértékben,⁷ ezért ezek a hitelek különösen kedvezőek voltak.”⁸

A 2020-as évek magyar valóságával összevetve – bár a számok jelentősen különböznek – sok hasonlóság ismerhető fel. Az infláció jelentős mértékben felgyorsul, az állam által – részben a foglalkoztatási célok elérése érdekében, részben gazdaságfejlesztési céllal – biztosított hitelek könnyen elérhetőek és az infláció folytán csökkent értékű pénzből fizethetők vissza. A Kecskés András előadásában említett „helikopterpénz” jelenség következményeit azonban egyszer majd meg kell fizetnie valakinek.

Az 1921-24-es inflációs korszak végét jelzi, hogy a Népszövetség aktív közreműködésével Magyarország 307 millió aranykorona értékű kölcsönt kapott főként amerikai, angol és svájci bankoktól, amelynek segítségével végre lehetett hajtani a szanálási tervet.⁹ A kölcsönből az állam – többek között – kiegyenlítette a költségvetési hiányt, és csökkentette az államadósságot. A kölcsön folyósításának feltétele volt a kormánytól független jegybank felállítása. Az 1924-ben megalakult Magyar Nemzeti Bank¹⁰ kötelezettségévé tették, hogy nem bocsáthat ki fedezetlen pénzt. *„Egészében véve elmondhatjuk, hogy a magyar gazdaság stabilizációja az 1920-as évek közepére megtörtént, azonban a lakosság fogyasztása csak 60%-a volt a világháború előtti színvonalnak.”*¹¹

3. 1925-1927

A korona átmeneti erősödését követően újabb inflációs hullám indult, amely során a fizetőeszköz majdnem teljesen elveszítette értékét. A gazdaság nagyon rossz állapotba került. Emelkedtek a kamatok, nem lehetett már könnyű hitelhez jutni, tömeges elbocsátások voltak, nőtt a munkanélküliség. 1925-ben nagyon rossz volt a termés. *„1925-ben az előző évihez képest a csődök száma közel hatszorosára, a csődön kívüli kényszeregyezségeké pedig csaknem tizenkétszeresére emelkedett.”*¹² Új fizetőeszközt kellett bevezetni, a korona helyébe a pengő lépett. A korona pengőre váltása 1927 januárjában kezdődött és 1931 nyarán fejeződött be.

III. Az infláció hatása a szerződésekre és a valorizáció

Tartós kapcsolatok esetén az infláció eltérő hatást gyakorol a szerződő felekre, ha egyikük pénzfizetéssel tartozik. A szerződéskötés és a fizetés között eltelő időben bekövetkező, vagy

⁷ 1924 február 20-ig tartott az adósokra kedvező helyzet, ezt követően a jegyintézet által folyósított kölcsönök valós értékét az infláció figyelembe vételével állapították meg, egy – alapvetően a magánhitelekre vonatkozóan bevezetett – számítási módszer alapján, amely szerint az adós lejáratkor emelt összegben kellett, hogy megfizesse tartozását (takarékkorona).

⁸ Honvári János, 2006: XX. századi...i.m. p. 29.

⁹ 1924. évi IV. t.c.

¹⁰ 1924. évi V. t.c.

¹¹ Kaposi Zoltán, 2002: Magyarország...i.m. p. 282.

¹² Honvári János, 2006: XX. századi...i.m. p. 42.

fokozódó infláció előnyös az adósnak, de hátrányos a hitelezőnek. A II. pontban bemutatott időszakokban a korona értékvesztése miatt jól jártak azok az adósok, akik a szerződéskötéskor kapott – akkor még értékes – pénzből olyan dolgot vásároltak, amely jobban megőrizte értékét, mint a pénz. Nagyon sok ingatlant vásárló adós tudta záloghitelét a vártnál könnyebben visszafizetni devalválódott pénzzel. Az infláció ellentétes hatást gyakorol a hitelezőre. A szerződés megkötésekor értékállóan gondolt pénzben meghatározott fizetési kötelezettséggel azonos összegű, de értékét részben elvesztett pénzzel való megfizetésével a hitelező nem jut hozzá ahhoz az értékhez, amelyre a szerződéskötés idején számított.

Ilyen körülmények között felvetődött a pénztartozások átértékelésének gondolata. Az átértékelés, vagy más néven valorizáció komoly problémákat vetett föl, mindenek előtt azt, hogy az állam beavatkozhat-e a felek viszonyába. Leginkább helyesnek az látszott, ha maguk a felek rendezik a kérdést, de erre sokszor nem került sor. Elvértve születtek olyan bírói ítéletek, amelyek a körülményeket figyelembe véve előírták a kötelezett számára, hogy a tartozását úgy rója le, hogy a szerződésben meghatározottnál nagyobb összeget fizessen meg a hitelezőnek. 1928-ban pedig megszületett egy jogszabály, amely kifejezetten azt célozta, hogy az infláció hatását ellensúlyozza.

Tanulmányunk az inflációval foglalkozik és e témakörön belül is vizsgálódásunkat a pénztartozások késedelmes teljesítésére fókuszáljuk. A tematikai korlátozás mellett a vizsgált időszakot is szűkítjük, nevezetesen csak az 1923 és 1928 közötti időszak fejleményei koncentrálnak. Az időhatár szűkítését az indokolja, hogy 1923-ban megjelent egy törvény, amely lehetővé tette a pénztartozás átértékelését késedelmes teljesítés esetén. Az 1923. évi XXXIX t.c. figyelembe vette, hogy a késedelmi kamat, amelynek maximális mértékét jogszabály rögzítette, nem fedezte azt a hitelezőt ért veszteséget, amely a korona folyamatos értékvesztése miatt következett be. A kötelezett által késve teljesített pénzszolgáltatás inflációs időben kárt okoz a jogosultnak, mivel csökken a korona svájci frankhoz viszonyított értéke a késedelem idején, és az értékcsökkenés jelentősen meghaladja a késedelmi kamat jogszabály által maximált mértékét.

A 1928. évi XII. tc. hatályba lépése jelenti a tanulmányban vizsgált időszak végét. Ez a jogszabály ugyanis új alapokra helyezte a valorizációt, az átértékelést sokkal szélesebb körben lehetővé téve. A vizsgált korszak kijelölésére tehát jogalkotási fejlemények alapján került sor, az 1923 és 1928 közötti időszaknak sem az eleje, sem a vége nem azonos a II. pontban bemutatott periódusokkal, amikor hazánkban felgyorsult az infláció. A törvényhozás megkésve reagált a gazdaságban zajló folyamatokra.

IV. Az 1923. évi XXXIX t.c.

1. A törvénycikk megalkotásának indokai

A törvénycikk miniszteri indokolása szemléletesen mutatja be az infláció hatását, amikor így fogalmaz: „minden áru koronában kifejezett árának fokozatos emelkedése azt idézi elő, hogy

ugyanaz a pénzösszeg aránylag rövid idő eltelte után is sokkal kevesebb kenyér, szövet, vagy bármely más áru megvásárlására lesz elegendő. Ha tehát az, akinek pénzkövetelése van pénzt hosszabb idő elteltével kapja meg, rendszerint még a törvényes kamatokkal együtt is jelentékenyen kisebb értéket vesz kézhez, mint amennyit a tartozás lejáratakor kapnia kellett volna. A törvényes 5% kamattal tehát ma már egyáltalán nincs kiegyenlítő a pénzösszegnek bizonyos időn keresztül nélkülözésével járó hátrány. De nem áll ma már az a másik törvényhozói alapgondolat sem, hogy a készpénz reális elhelyezése rendszerint nem történik évi 5%-nál magasabb nyereséget biztosító módon.”

A miniszteri indokolás felhívja a figyelmet arra is, hogy az adósok egy része nem kényszerűségből esik késedelembe, hanem azért nem fizet időben, mert számít arra, hogy az infláció révén kötelezettsége egyre könnyebben lesz teljesíthető. „A mai jogszabályok mellett az adósnak módjában van minden nagyobb kockázat nélkül a fizetést elmulasztani, megvárni, amíg a hitelező ellene pert indít, a per folyama alatt a perrendtartás rendelkezéseivel visszaélve az eljárást elnyújtani. ... Ha azután a bíróság jogerős ítéletét meghozta, az adós az időközben leromlott pénzben még az 5%-os kamattal és perköltséggel együtt is kevesebb értéket fog fizetni, mint amennyit fizetett volna pontos teljesítés esetén. ... Általános a panasz, hogy az adósok a hitelezők rovására az adott helyzettel visszaélnék. Gyakran megtörténik, hogy az adós a lejáratkor kötelezettségének minden nehézség nélkül eleget tehetne, tartozását azonban éppen azért nem fizeti meg, mert a pénzösszeg úgy van elhelyezve, hogy az neki jelentékenyen több hasznot hajt, mint amennyivel a késedelem következtében tartozása megnövekszik.”

A jogszabály megalkotásának célját a miniszteri indokolás az alábbi módon fogalmazza meg: „... a jelenség mellett a törvényhozó nem maradhat tétlenül és nem tűrheti azt az erkölcstelen helyzetet, hogy aki szerződéses vagy törvényen alapuló kötelezettségének nem tesz eleget, nemcsak joghátrányt nem szenved, hanem busás anyagi előnyhöz jut jogellenes magatartása jutalmául.... A hitelező érdekeinek védelmében ... a törvényjavaslat a tőketartozást egyáltalán nem kívánja érinteni, hanem arra törekszik, hogy a hitelezőnek a késedelmi kamat helyett kártérítésként olyan mellékszolgáltatást biztosítson, amely egyfelől lehetetlenné tegye az adósnak a tartozás összegével való üzérkedését, másfelől fedezze azt az érdeksérelemet, amit a hitelező a késedelem következtében szenved.”

2. A törvénycikk főbb rendelkezései

2.1. A késedelem jogkövetkezménye

A törvénycikk kártérítés fizetésére kötelezte a késedelmes adóst. Az adós a kártérítést – a törvény szövege szerint – az őt korábban terhelő késedelmi kamat helyett kellett, hogy megfizesse.¹³

¹³ 1923. évi XXXIX t.c. 1. §

2.2. Kétféle mértékű kártérítés

A törvénycikk kétféle mértékű kártérítés alkalmazására adott lehetőséget. Az 1923. évi XXXIX. t.c. egy szigorúbb és egy enyhébb következmény alkalmazásáról rendelkezett akként, hogy a szigorúbbat tekintette főszabálynak:

a) Az adósra terheesebb következmény

A késedelmes félre szigorúbb jogkövetkezményként a koronának a svájci frankhoz képest a késedelem időtartama alatt bekövetkező értékvesztését kellett megtérítenie. Ennek a szigorúbb jogkövetkezménynek az alkalmazására vétkes késedelem esetén volt lehetőség.¹⁴

b) Méltányos mértékű kártérítésként a Magyar Királyi Jegyintézet által meghatározott kamatláb megnövelt mértékét kellett megfizetni.

Mind a vétkes késedelemben lévő adós által fizetendő kártérítésnek, mind a méltányos mértékű kártérítésnek a tőketartozás százalékában kifejezett mértékét a magyar királyi minisztérium rendelete¹⁵ volt hivatva meghatározni. A méltányos mértékű kártérítés körében a mindenkori kamathoz hozzáadódó százalékos értéket tartalmazta a rendelet.

2.3. A méltányos mértékű kártérítés alkalmazási esetei

A törvény több esetben is lehetőséget biztosított az enyhébb következmény alkalmazására. A megnövelt késedelmi kamatot kellett, hogy kártérítés címén megfizesse a késedelmes adós akkor,

- ha bizonyította azt, hogy késedelme nem volt vétkes¹⁶ vagy,
- ha „az adós személyes körülményeinél vagy életviszonyainál fogva teljesen nyilvánvaló, hogy a késedelem ideje alatt a tartozás összegével semmiképpen nem nyereszkedett”¹⁷,
- ha a pénztartozást átszámított (valorizált) összegben kellett megfizesse¹⁸,
- ha a tartozás valamely termény ára, mint értékmérő után igazodik¹⁹, és
- ha a tartozás nemzetközi egyezményen, vasúti üzletszabályzaton alapul, vagy az államnak, törvényhatóságnak, községnek (városnak) vagy állami, törvényhatósági, községi (városi) intézménynek (üzemnek) kölcsöntartozása.²⁰

¹⁴ Vétkes késedelem: „Az adós a tartozás teljesítésében vétkesen csak abban az esetben késedelmes, ha a nemteljesítésen és a késedelmen kívül a szolgáltatási kötelezettségét szándékosan, vagy a köteles gondosság kifejtésének elmulasztásával szegi meg.” (808/1929) A zárójelben szereplő szám az Új magyar Döntvénytárban évente közzétett esetek sorszámát jelzi.

¹⁵ 8759/1923. M. E. sz. rendelet

¹⁶ 1923. évi XXXIX t.c. 2. § második bekezdés

¹⁷ 1923. évi XXXIX t.c. 2. § második bekezdés

¹⁸ 1923. évi XXXIX t.c. 3. §

¹⁹ 1923. évi XXXIX t.c. 4. §

²⁰ 1923. évi XXXIX t.c. 8. §

2.4. A valorizációs törvény és a kártérítés viszonya

A törvénycikk kifejezetten kiemelte, hogy nem zárja ki azt, hogy a hitelező az általános szabályok szerint követelhesse magasabb kárának megtérítését. A törvény semmisnek nyilvánította a t.c. 2-4. §-aiban rögzített kártérítésénél alacsonyabb kártérítésre vonatkozó szerződési kikötéseket. Ez utóbbi rendelkezés a törvény hatályba lépésénél korábban megkötött szerződésekre is vonatkozott.

2.5. A törvénycikk tárgyi hatálya

A jogszabály a kereskedelmi ügyleten, váltón vagy más magánjogi címen alapuló pénztartozás késedelmére vonatkozóan állapított meg jogkövetkezményt, feltéve, hogy a pénztartozás a törvény életbelépésének napját követő időpontban járt le. A rendelkezések tehát korábban megkötött szerződésekre is vonatkoztak, mégis a következményeknek visszaható hatályuk, mivel a szerződés szerinti teljesítési időpont és erre tekintettel az adós potenciális késedelmének a kezdete a törvény hatályba lépésénél későbbi időpont kellett, hogy legyen. A jogalkotó elment a jogszabály visszaható hatályára vonatkozó általánosan elfogadott nézet határáig, amikor úgy rendelkezett, hogy a „...törvény életbelépésének napja előtt lejárt tartozások után a 2. §-ban meghatározott kártérítés a törvény életbelépésének napjától jár”.²¹

2.6. A törvénycikk időbeli hatálya

A jogszabály eredetileg 2 éves átmeneti időre szólt, de 1925-ben azt határozatlan időre meghosszabbították.

V. Átértékelési (valorizációs) esetek

A bíróság döntését két esetcsoportban kérték.

1. Késedelem

1.1. Kötelezetti késedelem

A tartozás átértékelésére a kötelezetti késedelem alábbi tipikus esetei adtak alkalmat:

- kölcsönszerződés esetén az adós a tartozását késve fizeti vissza, értékcsökkent pénzzel,
- szerződéses ellenértéknek (megvásárolt dolog vételárának, igénybe vett szolgáltatás díjának) késedelmes kifizetése,
- szerződésszegéssel okozott kár megtérítése pl. vasúti árufuvarozás esetén²²
- szerződésen kívül okozott kár megtérítése²³

²¹ 1923. évi XXXIX. t.c. 6. §

²² Vasúti árufuvarozás keretében elveszett küldemény értékét 1922. III. 22-én kellett volna megtéríteni, de csak 1925 I. 24-én fizették meg. (814/1927)

²³ Tüzesetből fakadó kárt a károkozó a kár nagyságát megállapító szakértői vélemény ellenére sem fizette meg. „A m. kir. Kúria arra az álláspontra helyezkedett, hogy alperes az időközben lecsökkent árfolyamú koronában annyi koronát köteles a felperesnek megfizetni, amely belértékben megfelel a megállapított kárösszeg értékének” a szakértői vélemény időpontjában. (594/1926) „A kir. Kuria helyesnek találta a fellebbezési bíróság amaz

- óvadékként átadott pénzösszeg veszít az értékéből²⁴
- baleseti kártérítés²⁵
- más örökösöt illető hagyaték értékének késedelmes kifizetése.

1.2. Jogosulti késedelem

Jogosulti késedelem következtében nem állapította meg a bíróság a kötelezett késedelmét és ezért nem kötelezte őt az általa fizetendő összeg értékcsökkenése miatt keletkező kár megtérítésére. Olyan esetben, amikor a jogosulti késedelem miatt a kötelezett is később fizet, az értékcsökkenés miatti veszteséget a jogosult köteles viselni, nincs valorizáció²⁶.

2. Az eredeti állapot helyreállítása

Amikor a szerződészegést csak in integrum restitutio útján lehetett orvosolni az eredeti állapot helyreállítása az infláció miatt nem a korábban átvett összeggel azonos pénzmennyiség visszafizetését jelentette.

- eredeti állapot visszaállítása a korábban átvett pénzösszeg visszafizetése útján - ingatlan átvett vételárának visszafizetése a szerződés érvénytelenségére vagy hatálytalanságára tekintettel²⁷
- a visszaadandó óvadék, amikor a visszafizetés idején a pénz értéke már csökkent az átvételhez képest²⁸
- vételárelőleg visszafizetése.²⁹

álláspontját, hogy a felperes kárkövetelését a károkozás, illetőleg a kiadások megtörténte idejére viszonyítottan értékelte föl, mert ily felrétékelés nélkül felperes kára az időközi pénzromlásra tekintettel nem nyerne kiegyenlítést s adott esetben a teljes felrétékelés indokolt, mert felperes ... a balesetből folyólag szükséges kiadása fedezésére kölcsönt vett fel, amelyet a valutáris viszonyok figyelembe vételével (valorizálva) tartozik visszafizetni.” (582/1926) Hasonló ítélet: 579/1926,

²⁴ Nem állapított meg valorizációs kötelezettséget a bíróság katonai házassági óvadék esetén, figyelemmel arra, hogy a kötelezett „önként és ellenszolgáltatás nélkül kötelezte magát ... és annak a követelménynek, amelyet a tisztai házasságkötés megengedése feltételeként a fennálló szabályok megkövetelnek, eleget tett.” (583/1926) Megjegyzést érdemel, hogy az óvadék tekintetében ellentmondó döntések születtek (lásd 804/1929 ítélet a 28. lábjegyzetben).

²⁵ „A baleset folytán megítélt járadék számszerű összege a sérült személyén kívül eső, a gazdasági viszonyokban beállott körülmény alapján is felemelhető vagy leszállítható, hogy a marasztalásban meghatározott pénznem értéke lényegesen megváltozott. (551/1925)

²⁶ Ingatlan adásvételi szerződés kapcsán az eladó nem tehermentesítette az ingatlant, a vevő nem került birtokba, emiatt nem fizette meg a vételárrészletet és amikor már birtokosként fizet a tehermentesített ingatlanért, akkorra a pénz sokat veszít értékéből – az értékcsökkenés miatti veszteséget az eladó köteles viselni (666/1925)

²⁷ Ha község eladja ingatlanát és a vételárat felveszi, de utóbb a szerződést érvénytelenítik a vételárat átértékelve kell visszatérítenie. (816/1929.) „A vételügylet hatálytalanságának jogi folyamánya az eredeti állapotba való visszahelyezés. ... A változott gazdasági és pénzügyi viszonyok folytán a gazdasági kölcsönös érdekeknek egyenlő méltányos kielégítési elvéből folyik, hogy az eladó a felvett vételárrészleteket a vételárrészletek felvétele idején való eredeti belső értéke szerint tartozik megtéríteni, mert a pusztán ugyanannyi mennyiségű romlott értékű koronának visszafizetése esetén az eladó a vevő rovására jogtalanul gazdagodnék.” (684/1926)

²⁸ „Alperes, amennyiben a felperestől kapott óvadékokat ingatlanvásárlásba fektette, az óvadékokat ... valorizálva köteles visszaadni, de ... nem alperest terheli annak bizonyítása, hogy az óvadékokot otthon kamatoztatlanul tartotta, hanem felperes köteles bizonyítani azt, hogy az óvadékokat alperes az előadott módon felhasználta.” (804/1929)

²⁹ „A vételárelőleg – ellenkező rendelkezés hiányában – az eladó szabad rendelkezése alatt áll s annak használatáért kamatot fizetni vagy értékállandóságáért felelősséget viselni nem tartozik, kivéve, ha a szerződés teljesedésbe menésének elmaradása az ő vétékességére vezethető vissza. ... A visszatérítés esedékessége szükségképp beáll, midőn a teljesítést az eladó megtagadja. – 50 % valorizáció (604/1926)

VI. Az új jogszabály bírósági alkalmazása

1. A jogalkalmazás többnyire a jogszabály keretein belül maradt

1.1. A kötelezetti késelelmen kívüli esetek figyelmen kívül hagyása

A bíróságok – némi bizonytalanságot követően – egységesen ragaszkodtak ahhoz, hogy a korona értékvesztését csak az adós késelelme esetén veszik figyelembe. Erre vonatkozott egy olyan jogegységi határozat, amely általánosan tiltotta a bíróságok számára a másféle eljárást, a szabály kiterjesztő értelmezését [lásd 1.1.1. pont], másrészt néhány e körön kívüli igényeket tartalmazó kereset kapcsán konzekvensen elutasító ítéletek születtek [lásd 1.1.2. és 1.1.3. pontok].

1.1.1. A bíró nem értelmezheti úgy a 1923. évi XXXIX. t.c.-t, hogy az abban szabályozott késelelemnél szélesebb körben, általában a pénztartozásra is alkalmazza a szabályokat.³⁰ Korábban ellentétes döntések születtek arról, hogy a felek kiköthetnek-e 8%-nál nagyobb évi kamatot pénzkölcsön esetén. Volt olyan ítélet, amely a felek által megállapított magas kamatot ugyan nem ítélte meg, de a fizetendő kamatot nem az 1877. évi VIII. törvény szerinti maximális mértékre, nevezetesen 8%-ra, hanem a késelelem esetén a 1923. évi XXXIX. törvény szerint kártérítésként fizetendő maximális mértékre (az ME rendelet szerinti 18%-ra) szállította csak le. Ezért a Kúria elnöke jogegységi tanács elé vitte a kérdést, amely az alábbi döntést hozta.

Az 1923. évi XXXIX. törvény csak az adós késelelme esetén teszi lehetővé az átértékelést, a törvény rendelkezéseinek szószerinti szövege értelmében egyáltalán nem terjednek ki a pénztartozásnak a lejárat előtti szakára

Arra a kérdésre, hogy helye lehet-e kiterjesztő értelmezésnek, a jogegységi tanács elutasító választ adott. A valorizációs törvény elfogadásakor és 1925-évi meghosszabbítása során sem helyezték hatályon kívül a pénztartozás miatt fizetendő kamat mértékét 8%-ban korlátozó 1877. évi VIII. törvényt. A törvényhozásnak az volt a szándéka, hogy a terhesebb rendelkezésekkel a késelelemben levő adóást sújtsa, ne azt az adóást, aki kellő időben teljesített.

Utólag meg kell állapítani, hogy a jogegységi tanács helyesen értelmezte a jogszabályt, amelynek miniszteri indokolása kifejezetten kimondta egyfelől, hogy „A hitelező érdekeinek védelmében ... a törvényjavaslat a tőketartozást egyáltalán nem kívánja érinteni”, másfelől pedig „A javaslatnak csak az igazságtalanságok megszüntetése a célja, de nem kíván a mostani helyzettel szemben az ellenkező végletekbe átsapni és alkalmat adni arra, hogy az új jogszabály alapján az adós kerüljön méltánytalanul súlyos helyzetbe.”

³⁰ 673/1926. jogegységi tanács 1926 márciusi döntése az 1923.t.c évi XXXIX törvénycikk és az 1877. évi VIII. t.c. értelmezéséről.

1.1.2. Az ítéletek nem alkalmaztak kártérítést az adásvétel tárgyának drágulása esetén

Az ítéletek elutasították azokat a kereseteket, amelyek olyan különbségnek a megtérítésére kérték kötelezni az alperest, ami abból fakadt, hogy a megvásárolni kívánt dolog drágább lett a pénzromlás miatt.³¹

1.1.3. A bíróságok nem vállalkoztak a szerződészerű teljesítés esetén felmerült problémák megoldására, noha a pénz értékvesztése a szerződéskötés és a határidőben történő teljesítés között is bekövetkezhetett.

Eltérően a korábbi gyakorlattól³² 2023 évi XXXIV. t.c. hatályba lépését követően sok elutasító döntés született arra hivatkozással, hogy az alperes nem esett késedelembe,³³ de néhány esetben a bíró alkalmazta a korábbi tipikus megoldást úgy rendelkezve, hogy 50-50%-ban viseljék a felek a pénz értékcsökkenésének következményeit.³⁴ Alkalmazott és munkaadó közötti

³¹ „Az eladó a vételárhátralék követelést a pénz romlásával, nem pedig az ingatlan értékének esetleges emelkedésével arányban álló összegben követelheti.” (672/1926) „A vevő vételárfizetési kötelezettségének számszerű megállapításánál nem az ingatlan forgalmi értékét, hanem a vételárat kell alapul venni” (667/1926) Az eladónak nem az eladott ingatlan értékének magasabb értékre fölemelkedett részéhez, hanem csak a vételárhátralék szerződés keltekori értékéhez van joga.” (676/1926) „Az értékelődés kiegyenlítésénél a pénztartozás összege esik átértékelés alá és az ingatlan értékének emelkedése egyedül az átértékelés mértékénél jön figyelembe.” A Kúria elvetette a korábban eljáró bíróság által alkalmazott módszert, amely a még járó 83.000 korona helyett – amely összeg az eredeti vételár egyharmad részének felelt meg – az ingatlan új értékének az egyharmada megfizetésére kötelezett. (796/1929)

³² A 2023 évi XXXIV. t.c. hatályba lépését megelőzően – törvényi iránymutatás nélküli időben – kevés ítélet született ilyen ügyekben, de ezekben a pénz értékcsökkenésének következményeit jellemzően elosztották a felek között. „Felperes az alperesnek városi bérházat adott el. Feltehető, hogy a peres felek az alperes által fizetendő járadék összegét az ingatlan jövedelmével arányosan állapították meg, annál is inkább, mert alperes az ingatlan ellenértékéül az azt terhelő tetemes adósság megfizetését is magára vállalta. ... A peres felek között 1916 évben kötött adásvételi szerződés folytán felperes által alperesnek szolgáltatott értékálló, és jelenleg is az alperes tulajdonát képező ingatlan ellenértékéül alperes által felperesnek szolgáltatni kötelezett évi 8000 korona járadék a pénz értékének időközben bekövetkezett, a felperes által előre nem látható s el nem hárítható leromlása következtében ma már számba alig vehető értéket képvisel, fellebbezési bíróság jogszabálysértés nélkül állapította meg, hogy felperes alperestől a járadék összegét átértékelve jogosult követelni, mert kétségtelen, hogy a járadéknak a mai leromlott értékű pénzzel, a szerződésben meghatározott összegben fizetése a szerződéskötés által elérni célzott érdekiegyenlítésnek meg nem felel s a méltányossággal nem volna összeegyeztethető, hogy alperes, aki a felperes által neki szolgáltatott ingatlan nagyobb értékállandóságának az előnyeit élvezzi a pénz értékének a leromlása következményeként az általa viszontkötelezett érték szolgáltatása alól csaknem teljesen mentesüljön s a gazdasági összeomlás hátrányai egyedül a felperest terheljék. (673/1926)

³³ „A készpénz-kölcsönügyleteknél a kölcsön keletkezése és lejárta közti időben a visszatérítendő pénznem értékében időközben beállott elértéktelenedéssel járó kockázatot rendszerint a hitelező viseli (525/1925) „Ezidőszerint nincs olyan törvényes rendelkezés vagy kialakult bírói gyakorlat, amelynél fogva a hitelező kölcsöntartozások, illetve a kölcsönkötvényekben kikötött storno-díjaknak valorizált összegekben való megfizetését egyedül a pénz időközi leromlása folytán és az esetben is követelhetné, ha az adós részéről semminemű késedelem nem forog fenn.” (524/1925)

³⁴ „A pénz értékében beállott nagymértvű csökkenés következményeit oly szerződésnél, melynek rendelkezései betartatnak, a szerződő feleknek megosztva kell viselniük (50%) (667/1926) „Ellenkező kikötés és ok hiányában azt kell feltételezni, hogy az ügyletkötő felek az adásvételi szerződésnél a viszonyosságot a kölcsönös érdekek teljes és valóságos kiegyenlítését és ennél az ügyletkötés kori fizetési eszköz akkori benső értékét tartották szem előtt és akarták megvalósítani. Ha tehát az ügyletkötésnek ez az alapja és célja a valuta leromlása folytán megghiúsult, nem lehet az osztó igazsággal összeegyeztetni, hogy ennek káros következményeit csak a vétlen eladó viselje, mikor a vevő a vétel tárgyában reális és emelkedő értékkel rendelkezik.” (670/1926) „A gazdasági nyugdíj a pénznek ama benső értéke szerint kell szolgáltatni, amellyel a pénz a nyugdíj szerződéses megállapítása időpontjában bírt, hacsak az adós nem bizonyítja, hogy az általános gazdasági viszonyokban bekövetkezett változások miatt ebben a mértékben nem teljesíthet anélkül, hogy gazdasági romlása be ne következzen. (545/1925)

viszonyban azonban a bíróság semmiképpen nem látott lehetőséget valorizációra.³⁵ A bíróságok elfogadták a felek olyan megállapodását, amely a pénz értékcsökkenésének következményeit az adósra hárította.³⁶

1.2. A jogszabályi feltételek megvalósulásának árgus szemekkel figyelése

A bíróságok szigorúan ellenőrizték azt, hogy volt-e kötelezetti késelem és konzekvensen megállapították azt, hogy a jogosulti késelem kioltja a kötelezetti késelemet³⁷

- Ha a per azért tartott sokáig, mert a felperes hitelező hozzájárult a szüneteléshez, a szünetelés időtartamára nem ítétek meg valorizációt.
- Nem állapítottak meg kötelezetti késelemet a jogosult által a kötelezett számára biztosított halasztás ideje alatt.³⁸

Mivel az adóst kártérítés jogcímén kötelezték a bíróságok arra is figyeltek, hogy megvalósultak-e a kártérítés feltételei. Nem ítétek meg kártérítést olyankor, ha a pénzromlás nem okozott kárt,³⁹ és a megállapított kártérítés mértéke nem haladhatta meg az elpusztult dolog pótlásához szükséges mértéket.⁴⁰

2. A bíró mozgástere a valorizáció kapcsán

2.1. Jogszabálytól eltérő joggyakorlat a kétféle következmény alkalmazási körét illetően

a) Választás a súlyosabb és az enyhébb kárkövetkezmény között

Az 1923. évi XXXIX. t.c. nem adott lehetőséget arra, hogy a bíró szabadon válassza ki azt, hogy a kétféle kártérítés közül melyiket alkalmazza. Az ítéletek egy része azonban arról tanúskodik, hogy a bíróságok maguknak vindikálták a választás lehetőségét és olyankor is az adósra enyhébb következményt alkalmazták, ha az alperes nem bizonyította véttségének hiányát. A bíró a törvénycikknek arra a rendelkezésére hivatkozhatott, amely az enyhébb jogkövetkezmény alkalmazását akkor is lehetővé tette, ha „az adós személyes körülményeinél vagy életviszonyainál fogva teljesen nyilvánvaló, hogy a késelem ideje alatt a tartozás összegével semmiképpen nem nyerészkedett.”

³⁵ „A szerződésileg megállapított fizetésnek a pénz elértéktelenülése folytán megélhetésre elégtelen volta nem nyújt alapot arra, hogy az alkalmazott a munkaadóját nagyobb fizetés nyújtására bírói úton kényszerítse.” (793/1929.)

³⁶ „Anyagi jogszabály nem zárja ki azt, hogy a hitelező és az adós egymásközi viszonyában a hitelező a valuta elértéktelenedéséből előálló károsodást szerződéses kikötéssel az adósra háríthassa át.” (575/1926)

³⁷ A bíróság figyelembe vette a kötelezett javára azt a körülményt, hogy a követelés esedékességének kitolása a hitelező érdekében történt. Bár mai gondolkodásunk szerint az eredeti és a módosított határidő közötti időszakban az adós nem volt késelemben, de ebben az esetben a bíróság alkalmazott átértékelést, bár az csak 38%-os mértékű volt. (677/1926)

³⁸ „Halasztás adása esetén a hitelezőnek a valorizációt ki kell kötnie. ... ha a hitelező adósának halasztást enged, az utóbbi a halasztás ideje alatt nem esik fizetési késelemben, enélkül pedig a valorizáció alapfeltétele hiányzik.” (825/1927)

³⁹ „Felperes az eladásnál a magyar korona bécsi értékével számolva határozta meg a vételárt, a felperest az adott esetben a késelem által voltaképpen károsodás nem érte.” (601/1926) „Ahol nincs szó pénzromlásról és annak következtében beálló kárról, ott az 1923. évi XXXIX. t.c.-ben meghatározott kártérítés mellőzésével csak a törvényes késelemi kamat (5%) ítélendő meg.” (586/1927)

⁴⁰ „A kártérítést nem lehet azon az összegben felül átértékelni, amellyel a kárvallott elpusztult dolga helyett más szerezhethet.” (596/1926.)

b) A vétkes késedelem szigorú értelmezése

A bírói gyakorlat többnyire csak az olyan perbeli védekezést tekintette vétkes késedelemnek, amelyről utóbb kiderült, hogy minden alapot nélkülözött.⁴¹

c) A méltányos mértékű kártérítés kiterjedt alkalmazása

A méltányos mértékű kártérítést a bíróságok olyan esetekben is alkalmazták, amelyek nem szerepeltek a törvényi felsorolásban.⁴²

Mindhárom bemutatott gyakorlat a hitelezőre hátrányosabb eredményre vezetett a törvény rendelkezéseinek betű szerinti alkalmazásánál, és egyik sem felelt meg a törvénycikk hitelezővédelmi célkitűzéseinek. A hitelezőre kedvező volt azonban az olyan ítélet, amely akkor is kötelezett kártérítésre, ha nem lehetett megállapítani azt, hogy az adós fizetési késedelme vétkesnek minősült.⁴³

Az ilyen indokolás felhívta a figyelmet a méltányos mértékű kártérítés lehetőségére, és azért is fontos volt, mivel születtek olyan ítéletek is, amelyek – túlzott elvárásként – az adós vétkes fizetési késedelmét feltételnek tekintették a valorizáció mindkét esetében.⁴⁴

2.2. Az értékvesztés részbeni megtérítésére kötelezés

A késedelmes félre szigorúbb jogkövetkezményként a koronának a svájci frankhoz képest a késedelem időtartama alatt bekövetkező teljes értékvesztését kellett megtérítenie. A bíróságok úgy értelmezték, hogy a teljes kár megtérítésére kötelezés csak lehetőséget jelentett a bíró számára, de nem köteles ilyen mértékű kártérítést előírni. Többször előfordult, hogy a késedelem időtartama alatt bekövetkező értékcsökkenés 100%-ánál kisebb összegű kártérítésre kötelezték az alperest.

Az ismertetett bírói gyakorlat nem alapult törvényi felhatalmazáson, és ellentmondott a teljes kártérítés elvének is. Leginkább mégis azért kifogásolható a bíróság kártérítésmérséklő gyakorlata, mert ezáltal a követelés teljes valorizációja még a szigorúbb esetben sem feltétlenül valósult meg.

⁴¹ Vétkes késedelemnek tekintette a bíróság az olyan valótlannak bizonyuló perbeli védekezést, mint, hogy az alperes visszaszolgáltatta a kölcsön kapott ponyvákat (593/1926) „Az alperes már a közönséges fizetési késedelmén túlmenően vétkessé vált annak folytán, hogy a már ugyanis régen lejárt tartozásának kifizetésére őt felszólító levelet indokolatlanul válasz nélkül hagyta s a fizetéssel minden indok nélkül még több mint 3 évig egészen a korona nagymérvű leromlásáig késedelmeskedett. (600/1926)

⁴² „A családjogi és öröklési jogviszonyokból származó követelések kérelemre rendszerint a méltányosság követelményének megfelelő átértékeléssel ítélendők meg.” (584/1927)

⁴³ „A valorizációnak nem előfeltétele az adós vétkes fizetési késedelme, hanem annak alapja kizárólag a fizetési késedelem alatt bekövetkezett nagymérvű pénzromlás.” (814 /1927)

⁴⁴ Az átértékelésnek nem előfeltétele az adós vétkessége vagy késedelme, hanem ezek a körülmények úgy mint a hitelező mulasztása csak az átértékelés mérvére lehetnek kihatással. (584/1927) Megjegyzendő, hogy az adós késedelme az ítélethirdetéskor törvényi feltétele volt a késedelem időtartamára vonatkozó valorizációnak. Az indokolás tehát jogszabályellenes, de méltányos hitelezővédelmi gondolatot tükröz.

- a) A bíróságok gyakran a következményeket 50-50%-ban elosztották a felek között,⁴⁵ annak ellenére, hogy vétkes késedelem esetén erre nem volt jogszabályi felhatalmazás. Az ítéletek az alábbi körülmények valamelyikére hivatkoztak:
- a késedelmes fél nem gazdagodott a visszatartott összeggel⁴⁶
 - a késedelmes vállalkozás háborús veszteséget volt kénytelen elszenvedni⁴⁷
 - a jogosult késlekedett az igényérvényesítéssel⁴⁸
 - a felek közötti közeli vérségi kapcsolat, baráti kapcsolat állt fenn.⁴⁹
- b) A bíróságok gyakran jelentősen csökkentették a valorizációs %-ot
- tekintettel arra, hogy a hitelező a tartozás időbeni visszafizetése esetén sem tudta volna annak értékét megőrizni⁵⁰,
 - figyelembe véve a jogosult magatartását is, ami hozzájárult a teljesítés elhúzódsához⁵¹

⁴⁵ „A fizetési késedelem alatt beállt koronaromlás megalapozza az átértékelést. A koronaromlásból eredő hátrányt rendszerint egyformán kell a felek között megosztani.” (599/1927)

⁴⁶ „Mivel nem merült fel adat arra nézve, hogy alperes a visszatartott összeggel a pénz romlása mellett teljes mértékben gazdagodott, a kir. Kuria méltányosnak találta, hogy alperes a korona romlása folytán felmerült különbözetnek csak 50%-át térítse meg a hitelező részére. (592/1926) „Nincs adat a perben arra nézve, hogy az alperes a kezén maradt vételárát oly módon fektette volna be, hogy azt a pénzürték leromlásának következményei alól teljes értékében sikerült volna mentesíteni”, másfelől felperes is kévsé nyújtotta be a keresetet. (603/1926)

⁴⁷ Felperes a vasúttársaságnak korábban eladott áruk vételárát követelte. Az ítélet szerint a m. kir. Kuria figyelembe vette – többek között – az alábbi körülményeket: „a pénzürtés olyan országos csapás, mely mindenkit sújt és ekként annak következményeiben nemcsak az adósnak, hanem a hitelezőnek is részt kell vennie, alperes vasútvonalai előbb az ellenséges megszállás utóbb az ország területének elszakítása következtében kezelése alól el vannak véve és azok jövedelmei felett nem rendelkezhetett és ekként a fizetési késedelme méltányos elbírálást érdemel.” (597/1926) További hasonló döntés: 625/1926.

⁴⁸ A hitelező 1921 szeptember 23-i felszólító levelére az adós nem válaszolt, de a hitelező csak három és fél évvel később indított pert. „Ilyen helyzetben ... méltányos döntésnek az jelentkezik, hogy a korona értékének 1921 szeptember 23 napja utáni időben is folytatódott csökkenéséből felperesre háruló kárt fele részben ő, másik fele részében pedig az alperes viselje.” (600/1926)

⁴⁹ A késedelmes igényérvényesítést nem tekintették joglemondásnak rokonok közötti követelés kapcsán: „Az a szívélyesség, amellyel felperesek a követelésük megfizetésére alperesekkel szemközt az évek során át elvártak, az alperesek iránti rokoni kíméletességükből fakadt, amellyel szemben tehát valóban méltánytalannak mutatkoznak ... hogy alperesek az irántuk tanúsított elnézésnek felperesnek megkárosító következményeiből semmi részt ne viseljenek.” (611/1926)

⁵⁰ „Nem hagyható figyelmen kívül az a tapasztalati tény, hogy a pénzürtésnek az értékcsökkenés veszélyét kizáró elhelyezése vagy felhasználása a gyorsan változó gazdasági helyzetben a hitelezőnek sem volt kivétel nélkül minden esetben alkalma.” (671/1926) „Nincs olyan perbeli adat, amelyből következtetni lehetne arra, hogy a hitelező felperes a kellő időben kézhez kapott pénzt – az elmúlt éveknek gyorsan változó gazdasági viszonyai között az értékcsökkenés veszélyének teljes kizárásával tudta volna elhelyezni, vagy felhasználni. Ennél fogva a pénzürtésből eredő kár csak 60%-ban volt megállapítható.” (521/1925) Nagyon hasonló a 621/1926 ítélet indokolása, ahol az 50%-os valorizáció mértékét a bíróság az alábbi módon indokolta: „...az eset körülményeinek mérlegelése mellett ennél magasabb mérték megállapítása az alperesre aránytalanul nagy megterhelést róna.”

A hitelezőre kedvezőtlen módon a törvényhez képest extra feltételt állapított meg a bíróság egy 70%-os valorizációs ítéletben: „100%-os átértékelésnek csak akkor van helye, ha a hitelező kimutatja azt, hogy lejáratkor való fizetés esetén a pénzt teljes egészében megóvhatta volna az elértéktelenedéstől. (630/1926) „Ritka kivételektől eltekintve senkinek sem sikerült a vagyonát értékvesztés nélkül megőriznie, következésképpen annak kimutatására alkalmas adatok hiányában, hogy akár az alperes birtokában megmaradt volna a kapott érték, akár a felperes megóvhatta volna a koronaromlás általános hatásától az őt megillető egyenérték összegét, ha azt annakidején megkapta volna: az anyagi igazsággal és a méltányossággal merő ellentétben állna az alperes felelősségének az értékvesztés teljes mértékéért megállapítása.” (625/1926) További döntések: 512/1925, 521/1925, 612/1926, 614/1926.

⁵¹ Felperes az őt jog szerint megillető összegen felül alaptalan többletkövetelést is támasztott, „ezzel a jogellenes igényével maga is előidézöje volt annak, hogy az alperes a már megtett fizetési készségét visszavonja ... a magyar koronának a fizetésnek kellő időben történt felajánlása időpontjától kezdődően beállott értékcsökkenéséből

– figyelemmel mindkét fél rossz anyagi helyzetére.⁵²

- c) A pénzromlás miatti kártérítést a bíróság leszállíthatta akár a késedelmi kamat (8%) szintjére is. Az ilyen eljárás olyan eredményre vezetett, mintha az adott ügy kapcsán nem is született volna valorizációs törvény, amely a késedelmi kamatot nem tartotta elegendőnek sem prevenció célból, sem az okozott kár megtérítésére.
- d) A külföldi hitelezőnek járó követelést csak az államok közötti viszonyosság esetén valorizálták a bíróságok.

Az ebben a pontban bemutatott esetek mindegyike a hitelező hátrányára csökkenti a neki megítélhető összeget. A bíróságoknak egyedül a 2.2. c) pontban említett kártérítés csökkentésére volt – szűk körben – törvényi felhatalmazása, amit a törvénycikk szövegét értelmező jogegységi tanács is megerősített.⁵³ A nemzetközi viszonyosság előfeltételnek tekintése is indokoltnak tekinthető.

2.3. Az átértékelés kezdő időpontja

Háromféle megoldást is alkalmaztak szerződéses követelés esetén a bíróságok az átértékelés kezdő időpontjának meghatározására. Az átértékelés kezdő időpontja lehetett:

- a) A szerződéskötés időpontja
b) Az esedékesség ideje

Ilyenkor a követelés átértékelésével a bíróságok ahhoz az értékhez kívánták juttatni a hitelezőt, amelyet a tartozás az esedékesség idején ért.

- c) Az átértékelésre irányuló kereset benyújtása⁵⁴

A bíróság a keresetindításig a hitelezőre terhelte a pénz értékcsökkenésének kockázatát, ha a hitelező indokolatlanul hosszú ideig (pl. 3 évig) késlekedett követelésének érvényesítésével.⁵⁵

Az egységes joggyakorlat követelménye súlyos csorbát szenvedett önmagában azáltal, hogy az átértékelés kezdő időpontja tekintetében ellentétes döntések születtek. Különösen érthetetlen ez a jelenség arra tekintettel, hogy a törvénycikk egyértelműen fogalmazott. „Az adós a lejárat

származó kárt a peres felek egyenlő arányba viselik.” (618/1926) „Felperes megtagadta az alperes által neki küldött pénz átvételét, s ezzel a magatartásával okot szolgáltatott arra, hogy ... a beállott koronaromlás hátrányait ő is viselje.” (80%-os valorizáció) (627/1926)

⁵² A m: kir. Kúria figyelemmel volt egyrészt arra a tényre, hogy felperes teljesen vagyontalan ... másrészt arra tényre, hogy az elveszett háború következtében az alperes a vagyonának túlnyomó részét szintén elvesztette (60%-os valorizáció) (598/1926)

⁵³ A jogegységi tanács 674/1926. határozata.

⁵⁴ „Az értékromlás okozta kárt csak attól az időponttól lehet megítélni, amelyben a hitelező erre vonatkozó kérelmét előterjesztette, mert a pénzromlás állandó és fokozatos fennforgása mellett alperesnek a pénzérték csökkenésével járó késedelme felperesre addig nem mutatkozik sérelmesnek, amíg ezt nem panasolja és valorizációs kérelmét elő nem terjeszti.” (590/1926) „A m. kir. Kúria a fellebbezési bíróság ítéletét akként változtatta meg, hogy a valorizáció kezdő időpontjául azt a napot vette, amelyen felperes a valorizációra irányuló kérelmét előterjesztette.” (609/1926) „A kereset indítását megelőző időben esedékessé vált s kifizetett járadék utólagos átértékelése helyt nem foghatván a m. kir. Kúria a fellebbezési bíróság ítéletének a megváltoztatásával a felperes keresetének az erre vonatkozó részével egészben elutasította. (673/1926) „A koronának a kereset beadását megelőző időben fennállott árfolyama szerint való valorizálásának jogszerű alapja nincsen.” (593/1926)

⁵⁵ Elfogadta azonban a késedelmet kimentő körülményként a bíróság azt, ha a hitelező a tanácsköztársaság ideje alatt nem nyújtotta be a keresetlevelet. (522/1925)

napjától a tényleges fizetés napjáig” terjedő időt említette a jogszabály.⁵⁶ A kereset benyújtása, mint kezdő időpont hátrányos eredménnyel járt a hitelezőre, mert bármennyire is sietett az igényérvényesítéssel, szükségképpen volt egy időszak, ami az adós felszólításával, a válasz kiváráásával és esetleges további egyeztetéssel telt. Ebben a részben az esedékesség és a kereset benyújtása között eltelt időszakot súlyosan méltánytalan jogosulti késedelemnek tekinteni. A szerződéskötés időpontjában viszont még nem áll fenn a kötelezett késedelme, a felek azonnali teljesítése esetén viszont nem következik be inflációs veszteség.

A kárigények valorizációja körében a joggyakorlat egységesen a károsultra legkedvezőbb megoldást választva a károkozás időpontját tekintette az átértékelés kezdő időpontjának.⁵⁷

VII. A 1923. évi XXXIX. tc. értékelése

Mindenképpen a jogszabály pozitívumaként kell említeni, hogy a jogalkotó észlelte azt, hogy az infláció hátrányt okoz a hitelezőkre, és jogalkotási úton igyekezett ezt mérsékelni. Elismerésre méltó az is, hogy a miniszteri indokolás deklarálta a jogszabály hitelezővédelmi célját.

Kritikai megjegyzések egyrészt arra tekintettel fogalmazhatók meg, hogy a törvénycikk rendelkezései nem volt eléggé széles körűek. A jogalkotó csak a kötelezett késedelme esetén írt elő jogkövetkezményt, noha a szerződés szerűen eljáró kötelezett által időben megfizetett pénzösszeg értéke is csökkent minden olyan esetben, amikor a szerződéskötés és a teljesítés között az inflációra, vagy a pénzromlás ütemének gyorsulására került sor.

A tanulmányunkban bemutatott megoldás – mai szemmel nézve – egy kis lépés, amely a hagyományos szemlélet számára is elfogadható. Nevezetesen csak késedelem esetén és csak a késedelem időtartamára vonatkozóan avatkozik be a jogalkotó és a jogalkalmazó a felek szerződéses viszonyába. A késedelmesen teljesített fél, megszegi a szerződést és szerződésszegő magatartása alapul szolgálhat arra, hogy őt szankcióval sújtsák. Nem tűnik méltánytalanoknak a késve teljesítő felet olyan érték szolgáltatására kötelezni, amelynek teljesítését a szerződéskötéskör vállalta. A törvénycikket könnyű volt elfogadtatni, de az nem jelentett valódi és teljes körű megoldást a problémára. A jogalkotó 1923-ban egy védhető álláspontot fogadott el, és elzárkózott a probléma radikális kezelése elől, amelyre csak 1928-ban kerül sor. Öt év jogalkotói késedelem nélkül sok hitelező helyzetén lehetett volna segíteni a bíróságoknak.

A törvénycikkkel szembeni másik kifogásként – véleményem szerint – azt lehet felhozni, hogy a jogalkotó nem a legegyszerűbb megoldást alkalmazta a probléma kezelésére. Az adós

⁵⁶ 1923. évi XXXIX. tc. 2. § első bekezdés

⁵⁷ „Ahol a kötelelemnek egyedüli és fő tárgya a kártérítés az alperes kötelezettsége már eredetileg is kiterjed mindarra, amiért különben késedelme esetén lenne felelős és így felelőssége az értékkülönbözetért már önmagában véve is akként áll fenn, mintha már a károkozás óta késedelemben lenne.” (511/1925) „A károsító fél vétkes fizetési késedelme esetében a károsult jogosan igényelheti a pénz értékének időközi romlásából előállott kára megtérítését is, mert enélkül nem érné el a szenvedett vagyoni hátrány kiegyenlítését, amihez való joga a kártétel napján kétségtelenül létrejött.” (513/1925)

késedelmének ideje alatt bekövetkező infláció okozta hátrányok kivédésére a késedelmi kamat megfelelő eszköz lett volna, ha annak mértéke kompenzálni tudta volna a hitelező veszteségét. A késedelmi kamat erre azért nem volt alkalmas 1923-ban, mert annak maximumát egy akkor közel félévszázada hatályban lévő jogszabály a békeidőkre tekintettel határozta meg. Utólag úgy tűnik, hogy célszerűbb lett volna a kamat maximális mértékét megemelni és azt az infláció tényleges mértékéhez igazítani. A kamat a késedelem objektív következményeként automatikusan járt volna, nem lett volna szükség a vétkes késedelem vizsgálatára. A bíróságok számára egyszerűbb helyzetet jelentett volna késedelmi kamatról dönteni, mivel a kamatkötelezettség mértékének megállapítása során fel sem merültek volna olyan kérdések, mint az, hogy a károsult vajon eleget tett-e kárenyhítési kötelezettségének, vagy késlekedett az igényérvényesítéssel, továbbá, hogy érte-e a károsultat kár és annak mennyi az összege. A példák sorolása helyett jelzem azt a következtetésemet, hogy egy egyszerűbb jogszabály alapján vélhetően egységesebb és a hitelezőkre kedvezőbb joggyakorlat alakulhatott volna ki.

Alternatív megoldásként a jogalap nélküli gazdagodás is szóba jöhetett volna. Volt is olyan ítélet, amely az eredeti állapot helyreállítási kötelezettség kapcsán megállapította azt, hogy az értékcsökkent pénz visszafizetésével a kötelezett jogalap nélkül gazdagodna.⁵⁸ Az alapelvekre is hivatkozva is át lehetett volna értékelni a fizetés összegét, mivel tisztességtelen magatartás az értékét majdnem teljesen elvesztő pénzben „leróni” a tartozást. Látható, hogy több megoldás is alkalmazható lett volna és a korabeli jogalkotó a kártérítést választotta olyan körülmények között, amikor a méltányos mértékű kártérítés intézményének bevezetésével eleve elszakadt a károsultat ért tényleges kár megtérítésétől.

VIII. A bírói gyakorlat összegző értékelése

1923 előtt a bíróságok, ha nem is túl sok esetben, de korrigálták az inflációs hatást és a felek szerződéses kötelezettségeinek eredeti értékegyensúlyát próbálták visszaállítani, a pénz értékromlásának következményeit mindkét félre egyenlően telepítve. Az 1923. évi XXXIX t.c. miniszteri indokolása azt is említi, hogy „A Kúria gyakorlata bizonyos esetekben a vétkes adóst a tőkén és kamatán felül kártérítés címén még annak az értékkülönbségnek a megtérítésére is kötelezi, amely a tőke összegének a fizetés elmulasztása időpontjában volt értéke és a tényleges megtérítés időpontjában lévő érték között jelentkezik.” A bírói gyakorlatban tehát már előfordultak korábban is olyan ítéletek, amelyek megelőzték az 1923. évi XXXIX t.c. által kötelezően bevezetett két szankció közül a szigorúbbat. Az 1923. évi XXXIX tc. hatályba lépésével a bíróságok előtt nem egy vadonatúj jogintézmény alkalmazásának lehetősége nyílt meg, hanem egy olyan lehetőség, amellyel a Kúria már korábban is élt.

Véleményem szerint a jogalkotás több szempontból is fékezően hatott a joggyakorlatra. A törvény negatív hatást gyakorolt a bírói önállóságra olyan területeken, ahol az infláció a

⁵⁸ 684/1926

szerződésnek megfelelő magatartást tanúsítókat is sújtotta. A törvény nyomán, ha nem is szűnt meg teljesen, de ritka volt a felek szolgáltatásainak szerződéskötés kori egyensúlyát megőrizni, oltalmazni kívánó ítélet⁵⁹, az ítéletek csak a késedelemre koncentrálnak. A jogegységi tanácsnak a jogszabály szövegét hűen követő határozatai újabb akadályt emeltek a jogszabály szellemét követő, a probléma minden szegmensét megoldani kívánó joggyakorlat terjedése elé. A törvényben kettős jogkövetkezmény szerepelt és a méltányos mértékű kártérítés eleve nem biztosította a hitelező teljes kárának a megtérülését.

A bíróságok nagyon óvatos gyakorlatot követtek, visszafogottak voltak a kármát mértékének megállapításában. Olyan esetben is inkább a hitelezőre kedvezőtlen méltányos mértékű kártérítést alkalmazták, amikor az adós késedelme vétkesnek minősült és emiatt 100%-os valorizációnak lett volna helye. Túlzottan magasan húzták meg a vétkes késedelem kritériumait, emiatt számos esetben az adósra kedvező alacsonyabb kármátból indultak ki, de még ezt is csak részben ítélték meg. A pénz értékvesztéséből fakadó kár részbeni megtérítésére kötelezés ellentétben állt a teljes kártérítés elvével. Sokféle körülményt vizsgáltak és ennek eredménye majdnem mindig az lett, hogy a hitelező nem kapott az őt ért kárral egyenértékű kártérítést. A joggyakorlat sokszor inkább az adóst preferálta, noha a peres felek közül az adós megszegte a szerződést, a hitelező nem.

A bírói gyakorlat értékelése során nem szabad megfeledkezni arról, hogy a késedelmes fizetésre koncentráló gyakorlat az akkor hatályos, a bíróságokra kötelező jogszabály szűkre szabott tartalmára vezethető vissza.

IX. Tanulságok

Az infláció olyan szellem, amely, ha egyszer kiszabadul a palackból, oda nagyon nehéz visszatuszkolni. A gazdaságélénkítés érdekében sem célszerű a kormánzatnak fedezet nélküli pénzeket nagy mennyiségben kibocsátani, mert a bankóprás meggondolatlan használata szükségképpen inflációs hatású, a pénz értékromlása miatt pedig a gazdaság minden szereplőjét és a társadalom valamennyi tagját hátrány éri.

A jogalkotásnak célszerű gyorsan reagálni a veszélyes pénzügyi folyamatokra. Már kisebb mértékű infláció esetén is célszerű ennek következményeit teljes mértékben a fizetési késedelemben lévőkre telepíteni. Érdemes figyelemmel lenni arra, hogy az inflációhoz képest alacsonyan tartott kamatmaximum hozzájárul ahhoz, hogy a pénzromlás következményeit az adósok helyett – legalábbis részben – a hitelezők viseljék. Az alacsonyan meghatározott kamatmaximum az adósokat szerződésszegésre ösztönzi, amelynek tovagyűrűző hatása a gazdasági kapcsolatok kiszámíthatóságát veszélyezteti.

A bíró az ítélet meghozatala során ne csak a kérdést rendező jogszabályra legyen figyelemmel, hanem tartsa szem előtt az alapelveket és lépjen fel a tisztességtelen

⁵⁹ Néhány példát idéz a VI.1.1.3. pont.

magatartásokkal szemben, akkor is, ha azok egy részét a hatályos jogszabályok külön nevesítve nem tiltják.

Tamás István Stipkovits* : The development of Research Agreement within the Hungarian Civil Law

Abstract

The presentation/paper aims to give a general overview of the evolution of the Research Agreement within the Hungarian Civil Law. With the help of a historical analyzation (made by studying the literature and texts of statutes), the presentation/paper offers a reverse-linear perspective on both systematic and contextual changes made on the Research Agreement within the years. The demonstration of the most vital judicial decisions reflects on the questions which arose from the application of the aforementioned ‘written rules.’ The presentation/paper also holds an explanation on how Research Agreement became a formal contract within the Hungarian Civil Code as a subversion of ‘Works Contract’.

Keywords: *R&D, Research Agreement*

I. Foreword

James Watson and Francis Crick were the two scientists who developed the theory that the DNA has a double-helix shape in 1951. They had a harsh competition with Linus Pauling, who had written an article on the triple-helix shape of the DNA – before Watson’s and Crick’s breakthrough. When the two scientists checked Paulin’s the calculations, they realized that he was wrong, with the hope that Paulin’s college were too amazed to question him they calculated that by mid-March the paper would be spread around the world, so they have six weeks advantages. The achievement of Watson and Crick is like a two sided coin: one side stands for the scientific success and the other one stands for empirical side; the concrete environment (e.g. ‘*the publication of the paper*’, ‘*the race*’, ‘*the six weeks advantage*’) which motivated the two of them.¹ Scientific achievements therefore closely related to the environment where they have born, with other words a good policy on science can enhance the scientific developments and a lousy one can hamper them. Legal assets are the primal factors that creates the ‘science friendly environment’ thus it is a vital question that the regulation of Research Agreement has developed in a positive or negative way within the Hungarian Civil Law. The paper gives a general view on the development of the current rules of the Civil Law with naming the most important historical cornerstones.

* PhD student, University of Győr Faculty of Law, Doctoral School.

¹ Latour, Bruno, 1987: *Science in action – How to follow scientist and engineers through society*, Harward University Press, pp. 5-6., p. 17.

II. Scope and methodology

The legal norms related to the field of R&D has built up by different legal aspects i.e. Research Agreements are regulated by three different aspects a.) *State Aid Law* (i.e. tax advantages), b.) *Civil Law* and c.) *Competition Law*. The paper aims to give a general reflection on the perspective of the Civil Law albeit does not refrain from the investigation of the possible connections with State Aid and Competition Law. The paper demonstrates the development of the regulation of the Research Agreement from a reverse chronological order to tone out the importance of the alterations.

III. Historical development

Nowadays Research Agreements are regulated – from the viewpoint of Civil Law - by two different statute and under two different name: the Act V of 2013 (hereto referred as ‘*New Civil Code*’) regulates ‘*Research Contract*’ and the Act LXXVI of 2014 on Innovation (hereto referred as ‘*New Act on Innovation*’) regulates ‘*Research and Development Agreement*.’ This (formally) dualistic regime exists since 2004, between 2004 and 1993 only the Act IV of 1959 (hereto referred as ‘*Old Civil Code*’) regulated only the Research Contract. Between 1993 and 1978 the general regulations were located in the Old Civil Code (for the Research Contract) and special norms were present in the 7/1978. (II.1.) Committee of Ministers’ Decree² (for the Research [and Development] Contracts). Before this regime only the National Engineering Development Commission (hereto referred as ‘NEDC’) had mandatory contractual terms related to Research (Development) Contracts in the: 1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree.³

1. Current regulations

Today the (formal) dualistic regime operates with two different names (Research Contract and Research and Development Agreement) and two different definitions. The New Civil Code circumscribe the Research Contract with naming the primal obligations of the parties: ‘... *the researcher undertakes to perform result achieved by research activities, and the customer undertakes to accept the result and pay the contracted fees.*’⁴ By the force of the New Civil Code the norms related to the (general) ‘Works Contract’ are secondarily applicable to the Research Agreement.⁵ Notwithstanding the New Civil Code provides an option: ‘*If, by agreement of the parties, remuneration is provided even if the research activities fail to produce*

² In Hungarian ‘7/1978. (II.1.) minisztertanácsi rendelet’.

³ In Hungarian ‘1/1968. (I.11.) Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnökének rendelete’.

⁴ Own translation from New Civil Code 6:253 § (1)

⁵ This conclusion can be made after the interpretation of the primal obligations of the Researcher according to the New Civil Code 6:253 § (1) and from the fact that it is regulated within the New Civil Code under the (general) Works Contract, therefore it shall be considered as a sub-contractual form of the Works Contract.

any results, the provisions relating to Personal Service Contracts shall apply to carrying out the research and to the researcher's claims for remuneration.⁶

Research Contract (New Civil Code 6:253. § [1])		
<i>Under a research contract the researcher undertakes to perform result achieved by research activities, and the customer undertakes to accept the results achieved and pay the contracted fees.</i>		
Works Contract (New Civil Code 6:238.§)	OR	Personal Service Contract (New Civil Code 6:272.§)
By the force of the Law		6:253.§ (6) 'If, by agreement of the parties'

Table 1: The regulation of Research Contract within the New Civil Code. Own source

The New Act on Innovation also starts with describing the parties '*shall mean an agreement entered into between two or more enterprises, or between an enterprise and a research facility*⁷' on the other hand gives a totally different meaning to the Research and Development Agreement by naming six possible scenarios. All of them have to contain '*research and development of contract products or contract technologies or services*' a.) b.) c.) d.) and f.) point are done by an '*agreement*' and b.) and e.) points are done by a '*former agreement.*' The points a.), b.) and c.) are jointly carried out, '*jointly*' and d.) e.) and f.) are carried out as '*paid-for research and agreement.*⁸' The New Act on Innovation also gives a definition of *consortium*: '*a form of cooperation based on the division of labour of the parties stipulated in a civil law contract for the joint pursuit of research, development and innovation activities or the joint implementation of a research, development and innovation project.*⁹'

2. The monistic regime of the Old Civil Code

The Old Civil Code regulated the Research Contract alone since 1993¹⁰, whose definition was also circumscribed by the naming of the primal obligations of the Parties. The contractor (who became Researcher in the New Civil Code) under the 412.§ of the Old Civil Code '*shall be obliged to perform research activities*' while the Customer '*shall be obliged to pay the contracted fees for such activities.*' The question of the secondarily applicable norms was not so sharply divided as in the New Civil Code. Systematically, the Research Contract was regulated as a sub-version of the Works Contract too although 414/A.§ stated the following: '

The general rules and regulations governing contracts for Works Contracts and the regulations governing Personal Service Contracts shall be duly applied to Research Contracts for all matters not specifically regulated.' Even the core definition of Research Contract¹¹ –

⁶ New Civil Code 6:253.§ (6)

⁷ New Act on Innovation 3.§ 14.

⁸ New Act on Innovation 3.§ 14. there are only minor differences according to the definition of the Old Act on Innovation.

⁹ New Act on Innovation 3.§ 8. there are only minor differences according to the definition of the Old Act on Innovation.

¹⁰ Until 2004.

¹¹ Old Civil Code 412.§ (1)

unlike the present New Civil Code - did not mentioned result(s) which are the possible products of the research activities albeit in next sentence the Old Civil Code gives freedom to the parties ‘The parties shall be entitled to agree that remuneration is due even if these activities fail to produce any results.’ Therefore, the Old Civil Code had not has a clear statement on the question that the whole Research Contract should be considered as Works Contract or Personal Service Contract or a Research Contract can be a mixture of both and it should be judged by the specific obligations.

Research Contract (Old Civil Code 412.§ [1])		
<i>By concluding research contracts, contractors shall be obliged to perform research activities, and customers shall be obliged to pay the contracted fees for such activities. The parties shall be entitled to agree that remuneration is due even if these activities fail to produce any results.</i>		
Works Contract (Old Civil Code 389.§)	AND	Personal Service Contract (Old Civil Code 474.§)
By the force of the Law		Agreement of the Parties

Table 2: The regulation of Research Contract within the Old Civil Code. Own source

3. *The dualistic regime of the socialist times*

Between 1993 and 1978 the Old Civil Code regulated the basic rules under the name ‘Research Contract’ and the specific rules were regulated in the 7/1978. (II.1.) Council of Ministers’ Decree under the name ‘Research (and Development) Contract.’ The core definition of the Old Civil Code was the same (from 1978 to 2014) ‘By concluding research contracts, contractors shall be obliged to perform research activities, and customers shall be obliged to pay the contracted fees for such activities. The parties shall be entitled to agree that remuneration is due even if these activities fail to produce any results.’¹²

The 7/1978. (II.1.) C.o.M. Decree contained special norms to contracts which were made between entities that executed economic activities. Therefore the 7/1978. (II.1.) C.o.M. Decree did not defined a specific definition, and rather contained – according to narratives of the socialist regime – mandatory rules (e.g. the object of the research [or development] the period of completion ... shall be directly specified within the contract¹³). The subsidiary norms were declared in the 7/1978. (II.1.) C.o.M. Decree ‘For the questions not mentioned in this section, the rules of Works Contract and the rules of the Personal Services Contract – with respect to the nature of the Research (and Developmental) Contracts – shall be applied.’¹⁴ The 7/1978. (II.1.) C.o.M. Decree regulated separately the Research (and Development) Contracts and Contract for the utilization of the Results of Research (and Development)¹⁵.

¹² Old Civil Code 412.§

¹³ 7/1978. (II.1.) C.o.M. Decree 95. § (2)

¹⁴ 7/1978. (II.1.) C.o.M. Decree 102. §

¹⁵ 7/1978. (II.1.) C.o.M. Decree XII. Chapter, in Hungarian: ‘A kutatási (fejlesztési) eredmények gyakorlati megvalósítására irányuló szerződés’

4. *The contractual terms of the NEDC*

Before the regulations of the Old Civil Code and the 7/1978. (II.1.) C.o.M. Decree only the 1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree contained mandatory contractual terms for R&D¹⁶ activities. The 1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree had a.) General Contractual Terms¹⁷, b.) Research and Development Contract¹⁸, c.) Contract for the utilization of the Results of Research and Development¹⁹, d.) Contract for Research and Development Cooperation.²⁰ The Decree stated that as secondarily applicable norms were the Old Civil Code regulations on a.) Works Contract, b.) Personal Service Contract and c.) (Civil Law) Partnership Agreement.²¹ As a consequence of the New Economic Mechanism²² in 1968 a pursuit for legal environment which enable R&D activities had appeared.²³

IV. Comparison of the different regulations

To answer the question: which kind of tendencies can be measured within the historical development of the Civil Law regulation according to the Hungarian Civil Law, first a comparison shall be made.

	New Civil Code	Old Civil Code & 7/1978. (II.1.) C.o.M. Decree	1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree
Name	Research Contract	OCC.: Research Contract 7/1978. (II.1.) C.o.M. Decree: Research (and Development) Contract	Contracts to execute R&D activities: a.) Research and Development Contract, b.) Contract for the utilization of the Results of Research and Development, c.) Contract for Research and Development Cooperation
Object	6:253. § (1) <i>'result achieved by research activities'</i>	OCC.: 412.§ (1) <i>'perform research activities'</i> 7/1978. (II.1.) C.o.M. Decree: 95.§ (2) <i>'the object of the research [or development] ... shall be directly specified within the contract'</i>	I. Chapter (1) <i>'... execution, exploitation or cooperation for basic and advanced research and development activities'</i>

Table 3: First comparison of Research Contract (by the New and Old Civil Code) Research (and Development) Contract (by 7/1987. [II.1.] C.o.M. Decree) and Research and Development Contract (by 1/1968. [I.11.] NEDC Presidential Decree). Own source

¹⁶ Namely: basic research, applied research and (experimental) development.

¹⁷ 1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree I. Chapter

¹⁸ 1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree II. Chapter

¹⁹ 1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree III. Chapter

²⁰ 1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree IV. Chapter

²¹ 1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree I. Chapter (4)

²² The political detain of the Hungarian Socialist Regime which also included the integration of Capitalism in controlled ways by the Party Leadership.

²³ Görög Márta, 2015: A kutatási szerződés, mint a kutatási együttműködések tipikus kontraktusának néhány jellemző vonása. In: Jogelméleti Szemle. 2. szám pp. 26-27.

Today the New Civil Code with the regulation of the Research Contract makes a primal obligation to the Researcher: one's result shall be achieved by research activities.²⁴ The Old Civil Code, which also used the name 'Research Contract' only described to primal obligation of the Contractor²⁵ as a preformation of research activities.²⁶ The 7/1978. (II.1.) C.o.M. Decree regulated Research (and Development) Contract albeit did not specify any special primal obligation of the Contractor. Under the 1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree's Research and Development Contract the Contractor should executed basic and advanced research and development activities.²⁷

	New Civil Code	Old Civil Code	1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree
Categorization	By force of the Law: Works Contract	By force of the Law: Works Contract? 414/A.§	Depending on the Agreement: Works Contract or Personal Service Contract, General Provisions (4)
	By the Agreement of the Parties: Personal Service Contract 6:253.§ (6)	By the Agreement of the Parties: Personal Service Contract 414/A.§	
Remuneration	By force of the Law: after result 6:253.§ (1)	By force of the Law: after result ? 412.§ (1)	By the Agreement of the Parties Ch I. 28.
	By the Agreement of the Parties: without result 6:253.§ (6)	By the Agreement of the Parties: without result 412.§ (1)	
IP	By force of the Law: belongs to the Customer 6:253. § (3) & (5)	By force of the Law: Contractor 412.§ (3) a)	By force of the Law + without remuneration: Contractor Ch I. 22.b)
		By the Agreement of the Parties: Customer 412.§ (3) b)	By the Agreement + with remuneration: Customer Ch I. 22.a)

Table 4: Second comparison of Research Contract (by the New and Old Civil Code) and Research and Development Contract (by 1/1968. [I.11.] NEDC Presidential Decree). Own source

The New Civil Code makes it clear, that the Research Contract is a sub-version of the Works Contract, therefore by force of the Law, the Researcher has a right to claim remuneration only in case of successful result(s)²⁸ this also means that the Intellectual Property (hereby referred as: 'IP') by force of the Law belongs to the Customer.²⁹ The Old Civil Code might view the Research Code as a sub-version of Works Contract albeit in the connection of the remuneration and IP the solution of the Old Civil Code was controversial. The Contractor only received remuneration – by force of the Law – after result(s) on the other hand the IP rights – by force of the Law³⁰ – belonged to the Contractor. Under the regime of the Old Civil Code this connection existed, between 1978 and 1993 some norms were regulated in the 7/1978. (II.1.)

²⁴ New Civil Code 6:253. § (1)

²⁵ The Researcher in the Old Civil Code was called 'Contractor'.

²⁶ Old Civil Code 412.§ (1)

²⁷ 1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree I. Chapter (1)

²⁸ New Civil Code 6:253.§ (1)

²⁹ New Civil Code 6:253.§ (3) & (5)

³⁰ In case if the Customer's claim was not part of the Research Contract.

C.o.M. Decree (e.g. the IP rights³¹) and some were regulated in the Old Civil Code (e.g. remuneration of the Contractor³²). The 1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree both named the Works and Personal Service Contract as secondary norms; remuneration was a question decided by the Parties and in case of the IP rights – similarly as the Old Civil Code – by force of the Law and in case when the Customer did not pay remuneration they belonged to the Contractor.³³ When the Customer paid the remuneration and IP rights were dedicated to one's, than the Customer became the owner of the IP rights.³⁴

V. Conclusions

The legal regulation of the Contractual forms of the R&D activities was a consequence of the New Economic Mechanism. The norms of the 1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree and 7/1987. (II.1.) C.o.M. Decree – as Gábor Faludi mentioned - were not applicable to the capitalist conditions due to the overwhelming amount of mandatory rules.³⁵ The 1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree aimed to regulate contracts that are heavily related to R&D activities (i.e. basic and applied research, development) and even the exploitation of the R&D activities – as Endre Lontai pointed out.³⁶ Later the Old Civil Code did not specified R&D activities as the main object (or the primal obligation of the Contractor) rather used the expression ‘research activities’³⁷, which was modified by the New Civil Code to ‘result achieved by research activities’.³⁸

Due to the phenomenon that the Old and New Civil Code described the object of the Contract more generously, the Case Law also interpreted the content of ‘research activities’ in a more generous way - as Faludi Gábor pointed out.³⁹ The Court of Appeal of Budapest made a decision where it was stated out that the Contractor – according to the legal requirements of the (Old) Civil Code – did not had a legal obligation to perform R&D activities if it was not directly – with the mutual agreement of the Parties – putted in the Contract.⁴⁰ On the other hand another judicial decision from 1984 claimed that a contract which oblige the Contractor to produce a new tool, which had not been present in the Hungarian market cannot be considered as a Research Contract it shall be interpreted as a (general) Works Contract due to the lack of

³¹ 7/1978. (II.1.) C.o.M. Decree 97. § (1)

³² Old Civil Code 412.§

³³ 1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree Chapter I. 22. a)

³⁴ 1/1968. (I.11.) NEDC Presidential Decree Chapter I. 22. b)

³⁵ Faludi Gábor, 2004: A kutatási szerződés, mint önálló szerződéstípus. In: *Gazdaság és Jog*. 10. szám p. 7.

³⁶ Lontai Endre, 1972: A kutatási szerződések – a tudományos-műszaki eredmények létrehozását és bevezetését elősegítő polgári jogi eszközökről. Budapest, Akadémiai Kiadó. p. 99.

³⁷ Old Civil Code 412.§

³⁸ New Civil Code 6:253. § (1)

³⁹ Faludi Gábor, 2004: A kutatási szerződés, mint önálló szerződéstípus. In: *Gazdaság és Jog*. 10. szám p. 6.

⁴⁰ Court of Appeal of Budapest Gf. 40.231/2011/5.

‘research activities’⁴¹ (the obligation was directly focused on the production or the performance of a result not on the research activity).

Before the New Civil Code the dogmatical categorization of the Research Contract was fuzzy. Systematically – according to the Old Civil Code – it was considered as a sub-version of Works Contract and this perspective was toned out in the question of the remuneration of the Contractor (who by force of the law should produce result). Although in question of the IP rights of the result by force of the law belonged to the Contractor – the Customer only became owner of the IP rights if it was directly putted in the contract. This situation made it hard to judge that how Research Contracts should be classified – albeit it created a more favourable bargaining position to the Contractor (Researcher). A judicial decision in 2002 stated that Elements of the Research Contract which related to the performance of a result should be interpreted by the rules of Works Contract and elements which not related to the performance of a result should be interpreted by the rules of Personal Service Contract.⁴²

In a nutshell, the development of the Research Contract has shown different tendencies, firstly the Civil Law definition of ‘research activities’ separated itself from the categories of R&D activities. Due to the fact that R&D activities started to play a huge role in the Tax Law the more generous definition and interpretation of the Research Contract within the field of Civil Law was necessary (e.g. a contract to perform genealogy is considered as a Research Contract but not as R&D activity). Secondly, the dogmatic status of the Research Contract was clarified in the New Civil Code, albeit the positions of the Researcher (Contractor) has weakened.

⁴¹ BH1984. 30.

⁴² BH2002.307.

Bőkúti Szilvia* : A terrorizmus finanszírozása szabályozásának alapjai a magyar büntető anyagi jogban

Absztrakt

Magyarországon a nemzetközi visszhangot kiváltó terrorcselekmények elkövetése szerencsére még inkább távoli valóság, azonban az elszigetelt, magányos elkövetők jelensége, illetve a terrorizmus finanszírozása már a magyar jogalkalmazói gyakorlatban is megjelent. A következőkben a terrorizmus finanszírozása bűncselekményt a nemzetközi egyezmények szintjétől közelítve a magyar szabályozás rövid ismertetésén át az eddigi egyetlen magyar jogeseten keresztül szeretném bemutatni, hangsúlyozva annak fontosságát, hogy a terrorizmus elleni küzdelem egyik sarkalatos pontja a pénzügyi és vagyoni szankciók alkalmazása mellett a büntetőjogi eszközrendszerrel történő fellépés.

Kulcsszavak: *terrorizmus finanszírozás, Financial Action Task Force (FATF), terrorista csoport*

I. Bevezető

A XXI. század elsőszámú biztonságpolitikai kihívása a terrorizmus. A Hamász 2023. október 7-én végrehajtott meglepetésszerű terrortámadása Izrael ellen a Közel-Kelet destabilizálódásának kockázatát, Oroszország Ukrajna elleni agressziója az extrémizmus és a terrorizmus irányába történő potenciális eltolódást és ezek egyben a háború eszkalálódásának lehetőségét az európai mindennapok részévé tették. Amit az egyik oldal terrorizmusként ítél meg, a másik oldal számára a nemzeti eszmékért, függetlenségért folytatott igazságos küzdelem, szabadságharc, az elszigetelt, helyzetüket kilátástalannak ítélő fiatalok számára pedig az internet által biztosított hálózatépítés útján történő radikalizálódás nem más, mint kitörési lehetőség. A főként politikai, vallási célok elérése érdekében, előzetes figyelmeztetés nélkül, sokkoló élményt okozó nyílt erőszak, megfélemlítés önkényes alkalmazásával járó terrorcselekmények nélkülözhetetlen eleme a szubjektív biztonságérzetet, a demokratikus értékeket lebontó destabilizáció, amely a folyamatos médiafigyelem által éri el kimagasló társadalomra veszélyességét. A brutális, irgalmat nem ismerő, elrettentő hatású terror áldozatai nemcsak a véletlenek, hanem a véletlenek is, a folyamat irányítója a terrorista, akinek kevésbé a cselekménye, sokkal inkább annak hatása a fontos. A büntetőjog hagyományos megelőzésre és elrettentésre épülő, a büntetés szigorával és elkerülhetetlenségével befolyásoló szankciórendszere tehát hatástalan a fanatizált, a terrorszervezetben belül szintén a félelemkeltés kommunikációja által befolyásolt elkövetővel szemben, akinek a számára a cselekmény helyszínéről történő menekülése másodlagossá válik, sőt az öngyilkos terrorista a magasztos cél érdekében akár fel is áldozza magát.¹

* dr. Bőkúti Szilvia LL.M., e-mail: bokutis@gmail.com

¹ SÁRKÁNY István: Az erőszakos bűnözés és a terrorizmus azonos és eltérő kriminológiai jellemzőinek vázlatos áttekintése (Belügyi Szemle, 2018/3.)

II. A terrorizmus finanszírozása európai uniós szabályozása

Az Európai Unió elsősorban a terrorizmus céljából külföldre utazó ún. „külföldi terrorista harcosokat”, az Európában maradó, vagy oda visszatérő, azonban külföldön lévő terrorista csoportok által ösztönzött vagy utasított elkövetőket tekinti biztonsági kockázatnak², Magyarország azonban főként a magányos elkövetőkre fókuszál³. A pénzügyi háttér nélküli magányos elkövetők cselekményének önfinanszírozásán kívül a terrorizmus azonban csak folyamatos külső támogatás és bevételi források mellett valósulhat meg. A nemzetközi egyezmények célzott szankciók, valamint a terrorcselekmények és a terrorizmus finanszírozásának kötelező büntetendővé nyilvánítása és bűncselekmények minimális fogalmi elemeinek meghatározása útján biztosítják a terrorizmus elleni küzdelem lehetőségét.

A terrorizmus visszaszorításáról szóló, Strasbourgban, 1977. január 27-én kelt egyezmény (Európa Tanács)	1997. évi XCIII. törvény
A robbantásos terrorizmus visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 52. ülészakán, 1997. december 15-én elfogadott nemzetközi egyezmény	2002. évi XXV. törvény
A terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülészakán, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi egyezmény	2002. évi LIX. törvény
Az Európa Tanács pénzmosásról, a bűncselekményből származó jövedelmek felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról, valamint a terrorizmus finanszírozásáról szóló, Varsóban, 2005. május 16-án kelt egyezmény	2008. évi LXIII. törvény
Az Európa Tanács terrorizmus megelőzéséről szóló, Varsóban, 2005. május 16-án kelt egyezménye	2011. évi II. törvény
A nukleáris terrorcselekmények visszaszorításáról szóló nemzetközi egyezmény (ENSZ, 2005. New York)	2007. évi XX. törvény

1. táblázat A terrorizmus finanszírozása körében született nemzetközi egyezmények és azokat kihirdető magyar törvények

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa által és az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikája keretén belül⁴ elrendelt terrorizmus elleni pénzügyi és vagyoni jellegű – vagyon befagyasztására, illetve átutalásra, rendelkezésre bocsátás tilalmára vonatkozó – korlátozó intézkedések (célzott pénzügyi szankciók) foganatosításáért a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Központi Irányítás Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Irodája a felelős. A terrorizmus és terrorizmus finanszírozása elleni büntetőjogi küzdelemben a bűnüldöző hatóságokon és igazságügyi szerveken kívül fontos szerepet játszik az idegenrendészeti hatóság, az Alkotmányvédelmi Hivatal, a Terrorelhárítási Központ, a Nemzeti Információs

² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/541 irányelve (2017. március 15.) a terrorizmus elleni küzdelemről, a 2002/475/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, valamint a 2005/671/IB tanácsi határozat módosításáról preambulum (4) bekezdése

³ RÖDLER Norbert: A Terrorelhárítási Központ gyakorlata a terrorizmus elleni küzdelemben, a terrorista jellegű bűncselekmények nyomozásának magyarországi tapasztalatai, különös tekintettel az informatikai környezetben megvalósított cselekményekre.

⁴ www.sanctionsmap.eu

Központ (korábban TIBEK), valamint magyar FIU⁵-ként a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Vagyon-visszaszerzési Hivatala.

A terrorizmus finanszírozásának eszközei egyaránt származhatnak bűncselekményekből – pl. kábítószer-kereskedelemből, kulturális műtárgyak tiltott kereskedelméből –, valamint legális forrásokból, akár humanitárius célú adományokból, fogyasztói hitelekből vagy legális gazdasági tevékenységből. A legális forrásból származó jövedelmek leplezetten terrorizmus céljára történő felhasználása, a címzettek személyének eltitkolása gyakorlatilag egy fordított pénzmosási folyamatként is felfogható.⁶ A technikai fejlődéssel egyidejűleg az egyre nagyobb átláthatóságot és nyomon követhetőséget biztosító hagyományos banki átutalási rendszer, a készpénzáttutalást nyújtó pénzforgalmi szolgáltatások (pl: MoneyGram, Western Union) és a bizalmi alapon működő, informális tőkemozgást biztosító ún. hawala-típusú rendszerek mellett a tranzakciók bonyolításában megjelentek az anonimitást biztosító fizetési módok, az internet alapú fizetés (pl: PayPal), a kriptovaluták⁷ és az előre fizetett kártyák (pre-paid cards). A színlelt non-profit szervezeteken keresztül jótékonyági célú adományok közösségi médián és felhőalapú mobilapplikációkon keresztüli gyűjtésén (crowdfunding – pl: GoFundMe) túl előfordult NFT⁸ kibocsátás útján történő terrorizmusfinanszírozás is, azonban az Europol 2023. évi jelentése szerint a virtuális eszközök használata ugyan terjed, de még mindig marginális a hagyományos tranzakciós eszközökhöz, valamint a pénzfutárok alkalmazásához képest.⁹

A Nemzetközi Pénzügyi Akciócsoport (Financial Action Task Force – FATF) a pénzmosás és a terrorizmus elleni küzdelem sarokpontjait határozza meg ajánlások formájában, amelynek célja az egységes nemzetközi fellépést biztosító minimum standardek, jogharmonizáció megteremtése. Az FATF 5. számú ajánlása az 1999. évi ENSZ egyezményre támaszkodva nem csupán a terrorizmusfinanszírozás kriminalizálásának kötelezettségét tartja szükségesnek a terrorcselekmények, valamint ezen túl a konkrét terrorcselekményhez ténylegesen nem köthető terrorszervezetek és egyéni elkövetők tekintetében, hanem hangsúlyozza a terrorizmus finanszírozásának a pénzmosással való kapcsolatát az előcselekménnyé nyilvánítás kötelezettségével. A szankcionálás kötelezettsége pedig nem csupán a természetes személyek büntetőjogi felelőssége tekintetében, hanem jogi személyekre, valamint polgári és közigazgatási jogkövetkezmények megállapítására is fennáll. Az FATF 6. számú ajánlása alapján a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem büntetőjogi eszközeit nem helyettesítve, hanem azokat kiegészítve kell megteremteni a célzott pénzügyi szankciók kötelező alkalmazásának a feltételeit, amelynek elsődleges célja a terrorizmus finanszírozásának megelőzése a befagyasztás eszközeivel és az ehhez szükséges intézményrendszer

⁵ Financial Intelligence Unit

⁶ KECSKÉS Áron: A terrorizmus finanszírozása – Elkövetési technikák és a bűncselekmény bizonyítása

⁷ KIRÁLY Péter Bálint: A terrorizmus finanszírozásának új eszközei: a blokkláncok és a kriptovaluták

⁸ non-fungible token

⁹ Europol – TE-SAT 2023, European Union Terrorism Situation and Trend Report 2023

<https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/European%20Union%20Terrorism%20Situation%20and%20Trend%20report%202023.pdf>

megteremtése. A proliferáció, azaz a tömegpusztító fegyverek (atom-, biológiai és vegyi fegyverek), valamint kettős felhasználású termékek előállításához és célba juttatásához szükséges eszközök nem kívánatos elterjedése, továbbadása és kereskedelme¹⁰ elleni szankciókkal kapcsolatos követelményeket az FATF a 7. számú ajánlásban külön is kiemeli a célzott szankciók köréből, hangsúlyozva annak jelentőségét. A legális gazdasági szférán belüli terrorizmus finanszírozás lehetőségének felismerésével az FATF 8. számú ajánlása a non-profit szervezetek vonatkozásában követeli meg olyan jogi szabályozás megteremtését, amely lehetővé teszi az ilyen szervezetek terrorizmus finanszírozás érdekében történő felhasználása lehetőségének csökkentését és a kockázatelemzés módszerével azoknak a szervezeteknek a kiszűrését, amelyeket ténylegesen ilyen célokra használnak fel.

III. A terrorizmus finanszírozása hazai szabályozásának

A magyar szabályozás a fenti nemzetközi egyezményekkel és ajánlásokkal összhangban az alábbiak szerint a közbiztonság elleni bűncselekmények körében a terrorcselekmény és annak feljelentése elmulasztása mellett bűncselekménnyé nyilvánította a terrorizmus finanszírozását, a jogalkotó ezen túl külön fejezetben szabályozta azokat tényállásokat, amelyet a célzott szankciók megszegésével járó cselekményeket nyilvánítja büntetendővé.¹¹

A Btk. 318. § (1) bekezdése szerint terrorizmus finanszírozását követi el, aki

- a) terrorcselekmény feltételeinek biztosításához anyagi eszközt szolgáltatót vagy gyűjt,
- b) terrorcselekmény elkövetésére készülő személyt, illetve terrorcselekmény elkövetőjét, vagy e személyekre tekintettel más személyt anyagi eszközzel támogat, vagy
- c) a b) pontban meghatározott személyek támogatása céljából anyagi eszközt szolgáltatót vagy gyűjt.

A (2) bekezdés szerint bűncselekményt követ el az is, aki az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt terrorcselekmény terrorista csoportban történő elkövetése vagy terrorista csoport tagja érdekében valósítja meg, vagy a terrorista csoport tevékenységét egyéb módon támogatja, vagy a terrorista csoport ilyen támogatása céljából anyagi eszközt szolgáltatót vagy gyűjt. A Btk. 318/A. § (1) bekezdése szerint büntetendő, aki a Btk. 318. § (1) bekezdésében meghatározott elkövetési magatartásokat nem terrorcselekmény, hanem terror jellegű bűncselekmény kapcsán fejt ki és a (2) bekezdés taxatív felsorolja az ilyen jellegű bűncselekményeket.

¹⁰ <https://2010-2014.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/biztonsagpolitikaert-felelos-helyettes-allamtitkarsag/felelossegi-teruletek/fegyverzet-ellenorzes-nonprolifercacio>

¹¹ A nemzetközi kötelezettségen alapuló közbiztonsági célú gazdasági előírások elleni bűncselekmények:

Btk. 326. § Nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel visszaélés

Btk. 327. § Nemzetközi gazdasági tilalom megszegése

Btk. 328. § Nemzetközi gazdasági tilalom megszegése feljelentésének elmulasztása

Btk. 329. § Haditechnikai termékkel vagy szolgáltatással visszaélés

Btk. 330. § Kettős felhasználású termékekkel visszaélés

A terrorizmus finanszírozásának nagyon szűk a magyar bírói gyakorlata, mindössze egy jogesetre koncentrálódik. A Szegedi Törvényszék 2021. január 12-én jogerős 7.B.1002/2018691. számú ítéletében kiterjesztően értelmezte a terrorizmus finanszírozás fogalmát. A bíróság álláspontja szerint a terrorizmus finanszírozásának csupán a szűk értelmezése az, amikor elkövető közvetlen, merényletek előkészítéséhez anyagi vagy természetbeni hozzájárulást nyújtó tevékenységét tekintjük annak, míg a helyes értelmezés szerint e körben értékelendő a terroristák mindennapi életét, illetve a terroristahálózatok működését támogató – akár nem anyagi, hanem természetbeni – tevékenység is. Az irányadó tényállás szerint a terheltek azáltal követték el a Btk. 318. § (2) bekezdése szerinti terrorizmus finanszírozásának büntettét, hogy 2010. és 2015. év között terroristaszervezetnek minősülő szervezet tagjai voltak, melynek tevékenységét logisztikai munkával, azaz ellátói, kísérői és szállítói tevékenységgel támogatták. A bűnösség megállapításához a bíróságnak több konjunktív feltételt kellett vizsgálnia: a joghatóság kérdését, a vádlottak cselekményének tényállásszerűségét, illetve a büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok – tévedés, illetve fenyegetés – fennállását.

A Btk. 3. § (2) bekezdés a) pontjának ac) alpontja szerint a magyar büntető törvényt kell alkalmazni a nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett cselekményre is, ha az a XIII. vagy a XIV. Fejezetben meghatározott bűncselekmény, vagy egyéb olyan bűncselekmény, amelynek üldözését törvényben kihirdetett nemzetközi szerződés írja elő. Az ide kötődő nemzetközi szerződés az Európa Tanács terrorizmus megelőzéséről szóló Varsóban 2005. május 16-án kelt Egyezménye, amely Magyarországon a 2011. évi II. törvénnyel került kihirdetésre. A külföldi állampolgár által külföldön elkövetett terroristacsoport tevékenységének egyéb módon történő támogatásával elkövetett terrorizmus finanszírozása büntette miatt tett feljelentés tárgyában a Legfőbb Ügyész a Magyarország területén folytatandó büntetőeljárást elrendelte.

A terrorista csoport a Btk. 319. §-ának értelmező rendelkezése szerint a három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja terrorcselekmény elkövetése, tehát gyakorlatilag egy speciális célú bünszervezet. A terrorista csoport fogalmának meghatározásánál az Európai Unió Tanácsának a terrorizmus elleni küzdelemre vonatkozó különleges intézkedések alkalmazásáról szóló 2001. december 27. napján kelt 2001/931/KKBP közös álláspont 2., 3. és 4. cikkének hatálya alá tartozó személyek, csoportok, szervezetek jegyzékének naprakésszé tételéről a tanács 2017/1426. számú határozata és azt megelőző határozatai melléklete volt irányadó a bíróság számára. Ezen túl a bíróság értékelte a Nemzeti Közsolgálati Egyetem erre vonatkozó átirataiból készített összefoglaló jelentést is. A terheltek tagadták, hogy tudtak volna arról, hogy terroristaszervezetben működnek közre az anyag- és személyszállítási, valamint a csoport tagjainak ellátásával kapcsolatos feladatok elvégzése során. A bíróság azonban a tévedésre vonatkozó védekezést nem fogadta el: indokolása szerint ugyanis nem elvárható a terheltektől, hogy a büntetőeljárás előzményeként a menekültkénti elismerés tárgyában lefolytatott eljárásban magukat

terroristának vallják. A büntetőeljárás során felderített körülményekből – nemzetiségükből, a táborban meglévő körülményekből, az ott végzett tevékenységből, a terheltektől lefoglalt telefonokban lévő fényképfelvételekből, az általuk megnevezett internetes tartalmakból – a szó hétköznapi értelmében¹² is megállapítható volt, hogy terroristaszervezetnek a tagjai, mint ahogyan abból is tudniuk kellett, hogy az általuk hivatkozott szökésük esetére akár halállal is járó retorziótól kellett tartaniuk. Ez utóbbi körülmény tekintetében a bíróság körültekintően, igazságügyi pszichológus szakértő véleményét is figyelembe véve állapította meg azt, hogy a terhelteknek az átélt élethelyzetek ugyan súlyos mértékű érzelmi traumát okoztak, azonban nem éltek meg testi bántalmazást vagy olyan pszichés terrort illetve súlyos mértékben demoralizáló hatást, amely akaratuk megtörésére alkalmas lett volna. Az akarat hajlítására alkalmas fenyegetést azonban büntethetőséget korlátozó okként vette figyelembe a bíróság, amely a büntetés enyhítését tette lehetővé.

IV. Összefoglaló

A terrorizmusfinanszírozás tehát mind a vonatkozó nemzetközi egyezmények és ajánlások alapján, mind a magyar joggyakorlat szerint széleskörűen értelmezendő fogalom. A terrorcselekmények az emberi méltóság és szabadság, valamint a demokrácia és a jogállamiság elleni legsúlyosabb támadások, amelyeknek megelőzése érdekében a lehető legszélesebb eszközrendszerrel fel kell lépni. Alapvető érdek a szervezett bűnözés és a terrorizmus közötti egyre szorosabb kapcsolat miatt növekvő biztonsági kockázat mérséklése, amelynek egy szűk, de hatékony szelete a pénzügyi források felhasználásának megelőzése, valamint a vagyoni szankciók alkalmazása mellett a terrorizmus finanszírozásának kriminalizálása és a büntetőjog lehetséges eszköztárával történő fellépés.

¹² Szegedi Ítéletábla Bf.III.463/2019/102. végzés [30] bekezdés

Zahra Delshad* : An overview of Iranian laws concerning the criminal liability of legal entities

Abstract

The concept of holding legal entities accountable for criminal offenses has evolved over time, facing challenges related to criminal intent and societal perceptions. Prior to the Islamic Revolution in Iran, criminal responsibility for legal entities was not explicitly addressed in various laws, leading to inconsistent approaches. However, after the revolution, several laws were enacted that established the responsibility and punishment of crimes for legal entities. The cybercrime law approved in 2009 was particularly significant, explicitly addressing the criminal liability of legal entities in cybercrimes. The enactment of the Islamic Penal Code in 2013 further solidified the principle of criminal liability for legal entities, emphasizing that both natural persons and legal entities can be held responsible for criminal behavior.

Keywords: *Criminal liability, legal entity, Iranian laws, Criminal Proceeding*

I. Introduction

During the period from 1870 to 1930, the concept that criminal intent is necessary for committing a crime posed challenges to holding legal entities accountable. However, when legal entities failed to fulfill their assigned obligations according to the law, they could be held criminally liable for acts of omission. The only guarantee for enforcing this liability was the payment of monetary penalties. This responsibility stemmed from the perception that legal entities were established to carry out specific duties and obligations, and if they were negligent or unable to fulfill those obligations, they, rather than their individual members, were held responsible. The theory of vicarious liability was commonly used to attribute criminal liability to legal entities during this period¹. The evolution of criminal liability for legal entities faced significant obstacles due to the nature of traditional criminal law and the issue of criminal intent. Legislators believed that legal entities could not commit crimes against individuals, provide false testimony, or betray the country, as these crimes were characterized by the corrupt intentions of individuals. Such acts were seen as violations of social obligations assigned to natural persons, and legal entities were not deemed to have these obligations, therefore excluding them from being recognized as criminals. Additionally, there was a prevailing belief that committing a crime required a voluntary act based on understanding and consciousness, which surpassed the abilities and capabilities of a legal entity².

* PhD student, University of Miskolc Faculty of Law, Deák Ferenc Doctoral School in Law and Political Sciences.

¹ Birla, R. (2009). *Stages of capital: Law, culture, and market governance in late colonial India*. Duke University Press.

² Soltani, S., & Ramazani, A., 2016: Criminal Liability and Crime and Punishment Proportionality in the Crime of Legal Entities. *J. Pol. & L.*, 9, 61.

By the late 1940s, significant progress was made in shaping the modern concept of criminal liability for legal entities beyond simple material crimes and vicarious liability. This advancement was driven by the emergence of the doctrine of genuine originality, which argued that legal entities should be directly responsible for committing criminal offenses, even those requiring criminal intent. Under this new form of responsibility, legal entities were held personally accountable for their actions because they could be identified with the actions of their managers and senior officers³. It was assumed that these actions represented the entity's own actions. However, in cases involving material crimes, legal entities were only held responsible based on the previous theory of substitution. Following these developments, legal experts defined and elucidated the concept of criminal liability for legal entities. The definition of a crime involving legal entities is not fundamentally different from general criminal laws. However, in general, the crime of a legal entity refers to any unlawful activity undertaken by the principal agent in the guise of a legal entity, seeking to further the entity's material interests rather than the personal interests of individuals. It is important to recognize that the relative complexity and elusive consequences of criminal activities involving legal entities are often concealed from society, while the resulting physical and economic damages can be substantial⁴.

Throughout different laws before and after the Islamic Revolution, legal entities were recognized in Iran. However, it is important to note that specific provisions regarding the criminal liability of legal entities were absent from the legal framework. It was not until significant developments in the legal system that this issue was addressed. One notable milestone occurred in 2009 with the introduction of cybercrime legislation, which provided a comprehensive framework for addressing criminal offenses committed by legal entities in the context of cyber activities. Another crucial development took place in 2013 with the enactment of the Islamic Penal Code, which included provisions explicitly addressing the criminal liability of legal entities. These legislative advancements marked significant progress in the legal system, establishing a clear framework for holding legal entities accountable for their criminal actions and ensuring greater transparency and justice in the legal landscape of Iran.

II. Before the Islamic Revolution in Iran

The issue of criminal liability for legal entities remains a contentious topic in criminal law across different countries. The lack of a consistent and universally accepted doctrine in this area has led to varying approaches and conflicting procedures in different legal systems. In ancient times, judicial systems in uncivilized societies held an extreme belief regarding criminal responsibility, extending it to animals, objects, and even the deceased, subjecting them to trials

³ Laufer, W. S., 2008: *Corporate bodies and guilty minds: The failure of corporate criminal liability*. University of Chicago Press.

⁴ Hall, J., 2010: *General principles of criminal law*. The Lawbook Exchange, Ltd.

and punishments⁵. Conversely, a notion emerged in legal systems that granted immunity from responsibility to the upper classes of society, which contradicted the principle of universal criminal responsibility⁶. Over time, this perspective gradually lost credibility. While the principle of universal criminal responsibility extended liability to all natural persons, no criminal responsibility was initially attributed to legal entities. Consequently, individuals protected by legal entities could potentially be exempt from criminal liability.

To gain a better understanding of the concept of a legal entity and its liability, it is important to refer to its definition. A legal entity refers to any business or organization that possesses legal rights and obligations, including the ability to file taxes. It is an entity that can enter into contracts, either as a supplier or a vendor, and can be involved in legal disputes as a plaintiff or defendant. Legal entities are structured in a way that offers protection for personal assets, shielding them from potential litigation and legal consequences⁷. The level of protection and tax responsibilities may vary depending on the type of entity. While the concept of a legal entity is globally understood as a company or organization with legal rights and responsibilities, its specific form may vary. Article 587 of Iran's Trade Law states that government and municipal institutions and organizations possess legal personality from the moment of their creation without the need for registration⁸. This implies that legal personality is applicable to all types of companies, institutions, and similar entities that are established by the will of their founders. In defining a legal person, it can be described as a hypothetical and credible entity created by humans for a specific purpose and capable of being a party to legal actions or possessing rights.

According to the laws of Iran, the concept of legal personality was initially introduced in the Trade Law of 1925 and further elaborated upon in the Trade Law of 1932⁹. Although Iran's legal system has a relatively short history, the principles of legal personality and its associated responsibilities can be understood within the context of Islamic jurisprudence and law. The notion of collective responsibility beyond individual members and the concept of individual responsibility both play a role in this understanding. The term "legal entity" was first used in the Iranian Trade Law of 1925, and subsequent laws, such as articles 1335 and 1002 of the Civil Code, also mention legal entities¹⁰. While a specific definition of legal entities is lacking in Iranian laws, combining information from various sources and examining relevant legal articles allows for a reasonable understanding of their definition. Prior to the Islamic Revolution of Iran

⁵ Hasnas, J., 2009: The centenary of a mistake: One hundred years of corporate criminal liability. *Am. Crim. L. Rev.*, 46, 1359.

⁶ Tombs, S., & Whyte, D., 2003: Scrutinizing the powerful: Crime, contemporary political economy, and critical social research. *Unmasking the Crimes of the Powerful*, pp. 3-48.

⁷ Bebachuk, L. A., & Hamdani, A., 2008: The elusive quest for global governance standards. *U. pa. L. rev.*, 157, 1263.

⁸ Fard, M. R. M., Zadeh, M. K. E., & Tabibi, M., 2016: The Study of Structural Vulnerability of Islamic Councils in Iran's System of Law. *Journal of Politics and Law*, 9(10), pp. 194-202.

⁹ Sokhanvar, M., & Hoseyni, S. A., 2014: Possibility or impossibility of rehabilitation of legal entities and its condition in trade law act of 1311 looking to trade reform bill. *Journal of Legal Research*, 13(26), pp. 57-70.

¹⁰ Habibzade, M. J., Sharifi, M., Isaei Tafreshi, M., & Farajih, M., 2013: Transformation of Criminal Liability of The Legal Persons In Iran. *The Judiciarys Law Journal*, 77(82), pp. 117-159.

in 1979, other laws in different fields referred to the criminal responsibility of legal entities. For instance, Article 4 and 5 of the regulations on medical and pharmaceutical affairs and food and beverage, approved in 1955, mentioned the closure of institutions as a measure to enforce violations committed by legal entities¹¹. Similarly, Article 15 of the Security Measures, approved in 1960, stated that fines and institution closures could be imposed as punishments for legal entity violations. Additionally, Article 8 of the Law on Translation of Books, Publications, and Audio Works, approved in 1973, stated that damages resulting from a legal entity's violation would be borne by the responsible natural person whose decision led to the crime¹². Article 109 of the Social Security Law, approved in 1975, further specified that if the employer is a legal entity, criminal liability under the law would be attributed to the company or any other person whose actions or omissions caused loss or damage to the organization or the insurance company¹³. It appears that in these aforementioned laws, the Iranian legislator aimed to hold the material agent accountable for crimes committed by legal entities, thereby encompassing those individuals who participated in making wrongful decisions in some capacity¹⁴.

III. After the Islamic Revolution in Iran

Following the Islamic Revolution of Iran in 1979, several laws were enacted in various fields, establishing the responsibility and punishment of crimes for legal entities. The Iranian Constitution, specifically Article 172, establishes the Court of Administrative Justice, which is tasked with addressing violations committed by legal entities¹⁵. Article 11 of the Court of Administrative Justice Law, approved in 1982, outlines the jurisdiction, limits, and powers of this court, specifically mentioning government entities, municipalities, revolutionary organizations, and their affiliated institutions¹⁶. Furthermore, the 1989 Government Penalties Law, in Article 17, includes fines as a form of punishment for legal entities¹⁷. Additionally Iranian Trade Association Law (1980)¹⁸, specifies in Article 76 that in cases where legal entities are held liable according to this law, the managing director or responsible manager of the legal

¹¹ Pirouz, A. S., & Najafi, S., 2019: The approach of criminal law towards drug sales in cyberspace. *Journal of Advanced Pharmacy Education & Research*| Apr-Jun, 9(S2).

¹² Malmir, M., Zar Rokh, E., & Agha Mir Ali Akbar, M., 2015: Manipulation and Distortion in Literal and Artistic Works Under Iranian Criminal Law: Criminological Study. *Forensic Research & Criminology International Journal* ISSN, 2469-2794.

¹³ Nikopour, H., 2005: Business cycles and policy making in social insurance systems the case of Iran (1962-2004).

¹⁴ Messkoub, M., 2006: Social policy in Iran in the twentieth century. *Iranian Studies*, 39(2), pp. 227-252.

¹⁵ Zar Rokh, E., 2007: Iranian judicial system (court's structure). *Islamic Law and Law of the Muslim World Paper*, (07-02).

¹⁶ Mazhari, M., Khelejan, F. J., & Monadi, F., 2021: A comparative study on the duties of the authorities handling the violation and breach of law by the administrative units in Iran and France. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 18(4), 2248-2268.

¹⁷ Yusoff, J. Z. M., Mousavi, S., Dusuki, F. N., & Rastegari, B., 2014: A critical legal analysis 40nt he minimum age of criminal responsibility in the new Islamic punishment act of Iran. *UUM Journal of Legal Studies*, 5, pp. 31-50.

¹⁸ Iranian Trade Association Law., 1980: Retrieved from [<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/94011>]

entity, who issued the order, shall be considered the perpetrator, and the punishment shall be imposed on them. These laws reflect the recognition of legal entities as independent entities with their own responsibility and the establishment of mechanisms for holding them accountable for their actions. The focus is often directed towards the individuals who occupy key positions within the legal entity and are deemed responsible for the decisions and actions taken on its behalf.

In the mentioned laws and regulations, the Iranian legislator has addressed the criminal responsibility of legal entities on a case-by-case basis. However, it was in the cybercrime law approved in 2009 that the legislator specifically and comprehensively addressed the criminal liability of legal entities. This law dedicates its sixth chapter to the issue of criminal liability of legal entities in cybercrimes. One of the significant changes introduced by this law is the establishment of criminal liability for legal entities, as outlined in Articles 19 and 20¹⁹. Article 19 states that a legal entity will be held criminally liable in the following cases, when cybercrimes are committed in the name of the legal entity and in line with its interests:

- a) When the manager of a legal entity commits a computer crime.
- b) When the manager of a legal entity issues an order to commit a computer crime and the crime is carried out.
- c) Whenever an employee of a legal entity commits a computer crime with the knowledge of the manager or due to the manager's lack of supervision.
- d) When the activities of a legal entity, either in whole or in part, are dedicated to committing computer crimes.

These provisions establish the accountability of legal entities for cybercrimes and acknowledge the obligation of both managers and employees of the legal entity to be held responsible for their involvement in such offenses. By addressing the criminal liability of legal entities in the cybercrime law, the Iranian legislator has taken a significant stride in ensuring that organizations are held accountable for their actions in the digital domain. An important aspect that requires examination in this context is the discussion of proportional responsibilities and the interplay between the criminal liability of natural persons and legal entities. Note 2 of Article 19 does not perceive the criminal responsibility of legal entities as an impediment to the punishment of natural persons. However, the wording of the aforementioned article is somewhat misleading as it lacks explicit mention of the relationship between these two forms of responsibility. Nonetheless, it is important to acknowledge that punishment cannot be imposed until an individual is deemed responsible. Therefore, the content of Note 2 implies the possibility of simultaneous liability for both the legal entity and the natural persons who are affiliated with it. The discussion on the relationship between the responsibility of natural persons and legal entities delves into the various forms of connection between these two types

¹⁹ Pakzad, B. A. T. O. U. L., & Ghassemi, G. H. A. S. S. E. M., 2012: Cybercrimes in Iran: Perspectives, Policies and Legislations. Proc. ISP C, 139.

of liability. It should be noted that these responsibilities share a common foundation and origin, as they arise from the serious breaches of obligations owed to society at large.

In the past decade, the Iranian legislator explicitly incorporated the criminal liability of legal entities into the Islamic Penal Code of 2013. This delay in implementing the law may be attributed to the influence of the French criminal justice system, which traditionally held a limited view on criminal liability for legal entities. In the French legal system, monetary penalties against legal entities are not accepted unless criminal responsibility of the natural persons comprising the entity is proven. However, civil liability resulting from wrongful acts has been acknowledged in French labor law for nearly eighty years, dating back to around 1940. Article 143 of the Islamic Penal Code stipulates that criminal responsibility primarily rests with natural persons, while legal entities bear criminal responsibility when their legal representative commits a crime in their name or in pursuit of their interests. The criminal liability of legal entities does not absolve the liability of natural persons who commit crimes²⁰. The enactment of this law not only establishes the general principle of criminal liability for legal entities but also paves the way for the criminal liability of government legal entities in the realm of entrepreneurship. When the actions of natural persons have the potential or actual benefit for a legal entity whose domain is business and commercial affairs, the legal entity should be held accountable. Article 143 emphasizes that the criminal liability of a legal entity does not nullify the criminal liability of a natural person who commits a crime, thus invoking the principle of multiple liability. To attribute a crime to a legal entity, it is necessary to establish the involvement of the legal representative and prove all the elements, both material and mental, of the crime as specified in the law. Consequently, both the culpable legal representative and the legal entity are subject to their respective legal punishments²¹.

IV. Punishment of Legal Entities

Regarding the criminal liability of legal entities, as mentioned before, it is a contentious issue, and despite the amendment of the Penal Code and the allocation of conditions and obstacles to criminal liability, especially the criminal liability of legal entities, it has not yet obtained a precise and solid position in the provisions of the Islamic Penal Code. According to Article 20 of the new Islamic Penal Code, if a legal entity is held criminally liable under Article 143 of this law, in addition to the punishment of the natural person who committed the crime, up to three of the following measures may be imposed on the entity:

- Dissolution of the legal entity.

²⁰ Sharifi, M., 2023: Criminal liability of legal Persons in Iran and the French penal system. *The Quarterly Journal of Judicial Law Views*, 21(75), pp. 81-116.

²¹ Karimi, F., & Ardebili, M. A., 2021: Criminal Liability for other Behavior by Looking at Vote in Courts. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 8(9), pp. 220-233.

- Prohibition from engaging in one or more professional or social activities permanently or for a maximum period of five years.
- Prohibition from publicly soliciting for capital increase permanently or for a maximum period of five years.
- Prohibition from issuing commercial documents for a maximum period of five years.
- Monetary fines.
- Confiscation of property.
- Publication of the conviction judgment through media outlets.

The apparent interpretation of Article 20 suggests that a legal entity is only subject to punishment if the natural person who committed the crime is also punished²². This is because the article considers the punishment of the legal entity in addition to the punishment of the natural person. However, this logic is not reasonable because it is possible for the natural person to be exempt from liability in certain aspects, but it does not mean that the legal entity should remain immune from prosecution and punishment. When the accusation is directed at a legal entity, although the criminal liability and the extent of involvement of both the legal and natural persons are considered separately, it is questionable whether it is correct to pursue the natural person who is accused of committing the crime. If, during the proceedings, it is established, for example, that decisions were made by the legal entity without observing the quorum of the board of directors or the general assembly, or that the mentioned body was unlawfully appointed, then the legal entity may not be held responsible. Additionally, it can be imagined that the legal entity, under coercion or duress, engaged in unlawful activities or deviated from its legal obligations, in which case it may not bear criminal liability. The extent to which these issues are addressed and discussed in legal proceedings is still unclear. These matters, along with many others, such as suspension or conversion of penalties, reduction or aggravation of penalties, have not yet received judicial rulings or opinions, and legal scholars have not extensively addressed these topics.

Article 21 of the new law states that the number of monetary fines applicable to legal entities is a minimum of twice and a maximum of four times the amount specified in the law for the commission of the offense by natural persons. Furthermore, article 22 addresses the dissolution of legal entities and the confiscation of their assets. It discussed that the dissolution of a legal entity and the confiscation of its assets are implemented when the entity has been established to commit a crime or, in pursuing its initial legitimate purpose, has exclusively changed its activities towards the commission of a crime²³.

However, lawmakers always strive to hold the physical perpetrator responsible for the commission of a crime, meaning those who have actively attempted to carry out unlawful

²² Ranjbar, H., Nouraei, Y., & Rokni, M., 2016: Sentence Enforcement Postponement of and Penalty Suspension in Legal Entities. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 7(5 S1), 119.

²³ Abdollahi, A., & Biabani, N., 2022: Subordinate penalties of legal entities and rehabilitation from these punishments. *Criminal Law Research*, 13(1), pp. 151-176.

decisions. With this perspective, the criminal liability of legal entities is inconceivable without the criminal liability of natural persons. However, sometimes, despite strong evidence of the crime, due to the breadth and organizational complexity of legal entities, it can be difficult to attribute the crime to the actions of a specific manager. This is one of the reasons that have strengthened the identification of criminal liability for legal entities. Additionally, one aspect in which the criminal liability of legal entities has an advantage over the liability of natural persons is the ease of enforcement of penalties in cases where the directors or managers of the legal entity are insolvent, as the assets of the legal entity alone can compensate for the payment of monetary fines.

V. Conclusion

The article discusses the evolution of criminal liability for legal entities in Iran before and after the Islamic Revolution. Prior to the revolution, criminal responsibility for legal entities was not explicitly addressed in various laws, but scattered laws mentioned punishments such as institution closures and fines for violations committed by legal entities. After the revolution, several laws were enacted to establish the responsibility and punishment of crimes for legal entities. The Court of Administrative Justice was established, and fines were recognized as a form of punishment for legal entities. However, it was in the cybercrime law approved in 2009 that the legislator comprehensively addressed the criminal liability of legal entities, specifically in the context of cybercrimes. The law outlined cases where legal entities could be held criminally liable, including when managers, employees, or the activities of the entity are involved in computer crimes. The Islamic Penal Code of 2013 further recognized the criminal liability of legal entities and emphasized that their liability does not absolve the liability of natural persons who commit crimes.

The evolution of criminal liability for legal entities in Iran reflects a gradual recognition of their responsibility for criminal acts. Initially, the concept of criminal liability for legal entities was not well-established, and the focus was on holding individual members accountable. However, over time, laws were enacted to address the responsibility of legal entities, including fines and institution closures. The cybercrime law of 2009 marked a significant step in explicitly recognizing the criminal liability of legal entities in the context of cybercrimes. Subsequently, the Islamic Penal Code of 2013 solidified the general principle of criminal liability for legal entities and established that their liability does not exempt natural persons from responsibility. Overall, these developments demonstrate the growing recognition of legal entities as independent entities with their own accountability, ensuring that organizations are held responsible for their actions in various domains, including cybercrimes. Despite the amendment of the Penal Code and the allocation of conditions and obstacles to criminal liability, especially the criminal liability of legal entities, it has not yet obtained a precise and solid position in the provisions of the Islamic Penal Code.

Nguyen Thi Quynh* : Limitations of carrier liability for marine cargo: A comparative analysis under the international maritime conventions

Abstract

This paper seeks to investigate the regulations of limitation of the carrier's liability in international carriage of goods by sea adopted in the four international maritime Conventions: the Hague Rules 1924, Hague-Visby Rules 1968, Hamburg Rules 1978, and Rotterdam Rules 2008. It will examine, by comparative and analysis methods, how the carrier's liability is limited in the four Conventions and what are the similarities and differences between them. It is concluded that the Rotterdam Rules deal with the limits of the carrier's liability issues better than the older conventions.

Keywords: *limitation of the carrier's liability, international carriage of goods by sea, international maritime Conventions, the Hague Rules, Hague-Visby Rules, Hamburg Rules, and Rotterdam Rules.*

I. Introduction

When involving in international carriage of goods by sea, the participants should be aware of potential dangers that may occur to the goods. There are a number of factors that could lead to delayed, lost, or damaged freight shipments. In the contract of international carriage of goods by sea, the carrier is bound to be responsible for the carriage and is liable if any loss or damage occurs to the cargo during the carriage. However, not all factors fall under the liability of the carrier and he is not always liable for all loss or damage during his performance of the contract. The carrier has a limited liability, in case loss or damage occurred, to the extent of his responsibility. Limits of liability of the carrier is the limited amount of compensation for the damage, or loss, or delays established in the Conventions which the carrier can rely on to limit his liability without considering the actual amount of the loss or damage. The limits of liability clauses can be found in the four main international maritime conventions that regulate international carriage of goods by sea: the Hague Rules of 1924,¹ Hague-Visby Rules of 1968,²

* PhD student, University of Szeged Faculty of Law, Doctoral School.

¹ The International Convention for the Unification of Certain Rules of Law relating to Bills of Lading, and Protocol of Signature, generally known as the Hague Rules, became the first unified international maritime convention. The Hague Rules were adopted in 1924 in Brussels and entered into force in 1931. They were drafted in an attempt to unify private international law concerning the carriage of goods under bills of lading and to provide a minimum mandatory framework of duties and liability of carriers and to protect cargo owners from exemption of the carrier's liability.

² The Visby Protocol ("Protocol to Amend the International Convention for the Unification of Certain Rules of Law Relating to Bills of Lading") was first introduced in 1968 to amend some provisions of the Hague Rules and came into force in 1977. This combination of the Hague Rules and the Visby Protocol has formed the Hague Visby Rules. The Hague Visby Rules were further amended by the Protocol Amending the International Convention for the Unification of Certain Rules of Law Relating to Bills of Lading in 1979.

Hamburg Rules of 1978,³ and Rotterdam Rules of 2008.⁴ The liability limits are set differently between these Conventions and seem to reflect different communities of interest. Therefore, the solutions adopted in these Conventions are not likely to satisfy all parties in the international marine community and have attracted a great deal of criticism. This paper seeks to investigate the limitation of liability of the carrier approach adopted in these Conventions. It will examine, by comparative and analysis methods, how the liability of the carrier is limited in the four Conventions and what are the similarities and differences between them. In this paper, only the issue of limitation of liability of the carrier for international marine transportation is discussed.

II. Comparative analysis of limitations of carrier liability

1. General approach

The sphere of application of the limitation of carrier's liability is different between the Conventions and tends to be broader in the Rotterdam Rules. While the liability's limits in the Hague and Hague Visby Rules applies to "*any loss or damage to or in connection with the goods*",⁵ in the Hamburg Rules, it covers "*loss resulting from loss of or damage to goods*",⁶ and in the Rotterdam Rules, it widens to the breaches of the obligations of the carrier.⁷ Obviously, this broader application of the Rotterdam Rules means all damages caused by the breach of the carrier's duties are included. The replacement from "*in connection with*" in the Hague and Hague Visby Rules to the broader expression "*breaches of (the carrier's) obligations*" in the Rotterdam Rules makes the carrier's liability for misdelivery and misinformation more clear than earlier Conventions.⁸ In addition, the Rotterdam Rules also allow the carrier to apply limitation for liability arising from deviation.⁹ However, no limitation is conferred on the carrier in the case of loss, damage, or delay arising from the carriage of the cargo on deck.¹⁰

³ The Hamburg Rules ("International Convention on the Carriage of Goods by Sea") were drafted under the auspices of the United Nations. The Rules were adopted on March 31, 1978, and came into force on November 1, 1992. The purpose of the Hamburg Rules was to provide a uniform maritime framework that was both more modern and less biased in favour of ship-operators, and to improve the Hague/Visby Rules, which attracted a good deal of criticism. However, after a long time of being effective, the Hamburg Rules have not obtained overwhelming success. The Rules have been ratified by 34 countries without any ratification by major maritime nations.

⁴ The United Nations Convention on Contracts for the International Carriage of Goods Wholly or Partly by Sea known as "The Rotterdam Rules" is sponsored by the United Nations and was adopted in 2008. The Convention is open for signature for countries from September 23, 2009. The Rotterdam Rules are expected to unify and modernize international maritime law. They propose new international rules to revise the legal framework for maritime carriage, new transport liability regime and carriage of goods by sea. It also brings a new and improved legal regime for both maritime and combined transports.

⁵ Hague Rules and Hague Visby Rules, Art. 4(5),

⁶ Hamburg Rules, Art. 6(1).

⁷ Rotterdam Rules, Art. 59.1.

⁸ Kate Lannan, 2009: 'Behind the numbers: The Limitation on Carriers Liability in the Rotterdam Rules. In: Uniform Law Review, 14(4), pp. 901–929.

⁹ Rotterdam Rules, Art. 24.

¹⁰ Rotterdam Rules, Art. 25.

Each Convention provides for exclusions to the carrier's limited liability. Both the Hague and Hague Visby Rules and the Rotterdam Rules provide two exceptions: when there is a document particulars including a declaration of the value of the goods from the shipper, or when the carrier and the shipper agreed on a higher amount for the limitation of liability of the carrier, provided that such amount does not exceed the levels stated in the Convention.¹¹ However, the Hague, Hague Visby Rules, and the Rotterdam Rules have differences in expressing the first exception. While in the Hague and Hague Visby Rules, "*the nature and value*" of the goods is required to be declared and indicated in the bill of lading, the Rotterdam Rules deleted the word "*nature*" and kept only the phrase "*value of the goods*". This adjustment in the Rotterdam Rules is to remove confusion on the intention of the shipper regarding the declared value of the goods and to keep with the text "*a description of the goods*" set out in the contract.¹² On the other hand, the Hamburg Rules only contain the latter exception.¹³

2. Amount

While the Hague Rules adopt only one method to calculate the limitation of the carrier's liability, the other Conventions offer two methods. The first method is on per package or unit basis. This is the only method indicated in the Hague Rules with the amount limited to 100 pounds sterling per package or unit.¹⁴ This was amended in the Hague-Visby Rules to 666.67 SDRs,¹⁵ and has risen approximately 25% to 835 SDRs in the Hamburg Rules.¹⁶ The Rotterdam Rules have adjusted modestly higher than the Hamburg Rules with per package limitation of 875 SDRs, but noticeably higher than the Hague-Visby Rules, approximately 30%.¹⁷ The second calculation approach is on per kilogram basis which is included in the Hague Visby Rules, the Hamburg Rules, and the Rotterdam Rules as well. The limits which under the Hague Visby Rules are 2 SDR per kilogram, have been increased to 2.5 SDRs under the Hamburg Rules, and have risen significantly to 3 SDRs in the Rotterdam Rules which is higher than 50% than the Hague Visby Rules and 20% to the Hamburg Rules. Among the two calculation methods, the higher amount shall be count to determine the carrier's liability limits.

Generally, the Hague/Visby Rules, the Hamburg Rules, and the Rotterdam Rules have the same methods of calculating approach, the difference is the level of limitations set out in the Conventions. Both the Hague and Hague/Visby Rules only refer to "*per package or unit*" without specifying clearly which kind of "*unit*" will be applied, if it is the "*shipping*" or "*freight*" unit. This conflict is resolved in the Hamburg Rules and Rotterdam Rules by stating clearly that a "*package or other shipping units*" is the unit at issue.¹⁸

¹¹ See Hague Rules and Hague Visby Rules, Art. 4(5), Rotterdam Rules Art. 59.1.

¹² Rotterdam Rules, Art. 36.1(a)

¹³ Hamburg Rules, Art. 6.4.

¹⁴ Hague Rules, Art. 4.5.

¹⁵ Hague-Visby Rules, Art. 4.5(a).

¹⁶ Hamburg Rules, Art. 6.

¹⁷ Rotterdam Rules, Art. 59.1.

¹⁸ Hamburg Rules Art. 6.1(a) and Rotterdam Rules Art 59.1.

3. *Unit of account*

The unit of account is used in all Maritime Conventions to establish limits of liability aiming to avoid or minimize the effects of inflation. While only the Hague Rules apply the pound sterling as the unit of account to measure, the latter Conventions indicated the Special Drawn Rights (SDRs)¹⁹ to be the unit of account. The use of SDRs is based on its features of convenience and stability. The pounds sterling provided in the Hague Rules is referred to as the gold value.²⁰ This form of unit is argued that it is fairly low and not suitable for the modern context. Therefore, the latter Conventions establish a new unit of account with higher limits in order to improve the position of cargo-owners. However, it is said that in fact, the limitations in the Hague Rules are higher than the Hague/Visby Rules due to the application of the gold value.²¹

4. *Bulk cargo*

Bulk cargo is defined as unpackaged cargo. With unpackaged cargo, the question is raised what kind of unit should be applied to measure the limits? While unpackaged goods are not considered clearly in the Hague Rules, this problem is resolved in the latter Convention by adding the “*unit of account per kilogram of the gross weight of the goods lost or damaged*” as the measure to apply if the limit is higher than the limit that results from the volume of packages or units.²² This amendment is considered to address some other conflicting issues of the Hague Rules which treat the limit of a standard bag or a box as the same as that of a car, large machinery, etc., regardless of their weight.²³

5. *Container limitation*

For the question of how to calculate the per package limitation in case goods are consolidated for transport in a container, pallet or similar article of transport which is absent in the Hague Rules, the Hague/Visby, Hamburg Rules, and Rotterdam Rules address it with the familiar feature. Accordingly, the per package or (shipping) units approach is made to the number of package or (shipping) unit stated in the bill of lading or transport documents, in case of failing to indicate in such documents, the cargo packed in such kind of transportation is calculated at one package or (shipping) unit. The Rotterdam Rules show its advancement by adding the phrase “*in or on a vehicle*” which imply that cargo carriages by road and rail have similar status with containers regarding limitation on liability and in terms of deck cargo.²⁴

¹⁹ Special Drawn Rights is an international reserve asset created and maintained by the International Monetary Fund.

²⁰ Rules Hague Rules Art. 9.

²¹ £100 gold sterling as decided in *The Rosa S* case is equivalent £6,630 while SDR 666.67 in the Hague-Visby Rules equates to approx. USD 1,023 at the time of drafting this Article.

²² Hague-Visby Rules Art. 5(a), Hamburg Rules Art. 6(a) and Rotterdam Rules Art. 59.1(a).

²³ Alberto c. Cappagli: Limitation of Liability in The Rotterdam Rule - A Latin American Perspective. <https://comitemaritime.org/wp-content/uploads/2018/05/Limitation-of-Liability-in-the-Rotterdam-Rules-Alberto-Cappagli.pdf>. 30.10. 2023.

²⁴ Rotterdam Rules, Art. 25.

6. *Limits of liability for loss due to delay*

While there is no provision regulating the limits of liability for loss due to delay neither in the Hague nor in the Hague/Visby Rules, it appears in the Hamburg Rules, and the Rotterdam Rules. The carrier's liability for loss due to cargo delayed is limited to an amount equivalent to two and one-half times the freight payable. Such amount should not surpass "*the total freight payable under the contract of carriage of goods by sea*".²⁵ The total amount allowed to claim compensation for combined loss, damage or delay should not be higher than the total recoverable amount of the loss.²⁶ The damage caused by delay is divided into three types: physical cargo damage or loss of goods (for example breakage, falling, rolling, or spoilage), economic loss for fluctuation of the market and price of the goods during the time of delay, and pure economic loss for factory's failure to operate and manufacture due to the delayed goods, components and parts of an essential products.²⁷ For the physical and economic loss, the general limitation on liability in Article 59 is applied, and the calculation of damage is measured according to Article 22, while the pure economic loss measurement will follow the Article 60.²⁸

7. *Loss of Benefit of Limitation of Liability*

Except the Hague Rules entitle the carrier to benefit from a limited amount for liability "*in any event*", the latter Conventions allow a claim for recovery exceeding the limitation on the carrier's liability in some situations. Generally, the conditions of breaking the carrier's limitation on liability are quite similar in these Conventions in which the carrier cannot entitle liability limits for the loss or damage arising from his intent or reckless act or omission with the knowledge of such loss or damage would result.²⁹ While in the Hague Visby Rules, the carrier should have the knowledge that damage would probably result, the Hamburg Rules and Rotterdam Rules indicate the carrier should have knowledge that such loss, delay (and damage in the Hamburg Rules) would probably result. Both the Hague/Visby and Hamburg Rules refer to consequences resulting from "*an act or omission of the carrier*", the Rotterdam Rules show more complicated by providing it is resulted from the "*breach of the carrier's obligation*" which was "*attributable to a personal act or omission of the person claiming a right to limit done with the intent to cause such loss or recklessly and with the knowledge that such loss would probably result*".³⁰ Because it refers to the breach of the carrier's obligation rather than to loss of or damage to the cargo, the (financial) loss resulting from the breach is considered, not the physical loss of or damage to the goods.³¹

²⁵ Hamburg Rules Art 6.1 (b).

²⁶ Hamburg Rules Art 6.1 (c).

²⁷ A/CN.9/616 - Report of Working Group III (Transport Law) on the work of its eighteenth session, p. 183.

²⁸ Ibid p.184.

²⁹ Hague and Hague Visby Rules Art. 4(5), Hamburg Rules, Art. 8 & Rotterdam Rules, Art. 61.

³⁰ Rotterdam Rules, Art. 61.

³¹ Francesco Berlingieri, A Comparative Analysis of The Hague-Visby Rules, The Hamburg Rules and The Rotterdam Rules <https://comitemaritime.org/wp-content/uploads/2018/05/Comparative-analysis-of-the-Hague-Visby-Rules-the-Hamburg-Rules-and-the-Rotterdam-Rules-1.pdf>. 7.11. 2023, p.44.

In this regard, the Hague/Visby Rules apply only to the carrier, while the Hamburg Rules apply not only to the carrier but also to the servant or agent of the carrier.³² The Rotterdam Rules make it clear by including the persons referred to in Article 18 beside the carrier which is considered unclearly in the past regimes. Furthermore, both the Hague/Visby Rules and Hamburg Rules only mentioned “*an act or omission of the carrier*”,³³ which is under debate whether it covers the acts or omissions of the servants or agents. The Rotterdam Rules differ from other Conventions by requiring the “*personal*” act or omission of the carrier or the persons claiming the benefit of limitation”.³⁴ The addition of the word “*personal*” seems to make the claimant find impossible or difficult to break the limitation on the carrier’s liability. However, it is said that the high level of limitation as well as the possibility of full recovery for loss or damage dampen the claimant’s will to deprive the carrier of the benefit of limitation.³⁵

III. Conclusion

All Conventions apply a similar rule of limitation where cargo owners are not beneficiaries of the limitation of liability. The level of limitation amount tends to increase in the latter Conventions. The limitation of liability rules in the Hague Rules have significant differences with the other Conventions. It seems the Hague-Visby, Hamburg Rules and Rotterdam Rules go further by covering the existing problems in the Hague Rules (e.g unit, bulk cargo, container, etc). Besides, the Hamburg Rules and the Rotterdam Rules update the rules of the limits for liability for delay. The Rotterdam Rules also set up and update new rules which are absent or unclear in the previous conventions and tighten the carrier’s right to limit the liability. The author believe that the Rotterdam Rules deal with the limits of liability issues better than the older conventions.

³² HamburgRules Art 8.2.

³³ HamburgRules Art 8.

³⁴ Rotterdam Rules Art 61.

³⁵ Supra note 8.

Breszkovics Botond*: A kriptoeszköz-szolgáltatók és az NFT-k helyzete a MiCA rendszerében**

Absztrakt

Az Európai Unió vonatkozásában a kriptoeszközöket, a kriptoeszköz-szolgáltatókat és az általuk nyújtott kriptoeszköz-szolgáltatásokat érintő szabályozás vonatkozásában, kettő érdemi időszak határolható el egymástól. Az elhatárolás alapját a kriptoeszközöket érintő speciális szabályozás létezése vagy hiánya jelenti. Másként megközelítve megkülönböztethető egymástól a kriptoeszközök piacairól szóló rendelet (MiCA) létrehívását megelőző illetve követő jogszabályi környezet. Az előbbi időszak, kvázi a kriptoeszközök EU-szabályozási vadnyugataként fémjelezhető. Ekkor jellemzően, különböző pénzügyi piacokat érintő jogszabályok alkalmazása érvényesül a kripto-ágazat vonatkozásában. Ezzel szemben, a szabályozás második időszakát a speciális, kripto-ágazatra szabott jogszabályok térhódítása jellemzi. Jelen tanulmányban ez utóbbi időszakra helyezem a hangsúlyt és a teljességre törekvés igénye nélkül, feldolgozom a MiCA kriptoeszköz-szolgáltatókat érintő rendelkezéseit. A joganyag releváns pontjainak ismertetése során, egyebekben kitérek a MiCA rendszerében helyt kapott helyettesíthető-tokenek és nem-helyettesíthető tokenek (NFT) helyzetismertetésére.

Kulcsszavak: *MiCA, kriptoeszköz szolgáltató, e-pénz token, eszközalapú token, NFT*

I. Bevezetés

Az EU szabályozás második érája a kripto-ökoszisztéma konzekvens jogi lefedettségére törekvő speciális keretszabályozás kialakítása, amelynek gyökerei 2018-ra nyúlnak vissza, amikor az EU jogalkotása a FinTech megoldások tényerési lehetőségeit vizsgálta, a jogi környezetben. A FinTech olyan gyűjtőfogalom, amely felöleli azokat a pénzügyi szolgáltatások terén megjelenő innovatív digitális technológiákat, amelyek új üzleti modellek, alkalmazások, folyamatok és termékek által, alkalmasak megújítani a pénzügyi szolgáltatások nyújtását, a pénzügyi piacok és a pénzügyi intézmények működését.¹

A FinTech megoldások tág fogalma alatt, a kriptoeszközök mögöttes technológiáját jelentő blokklánc technológia is helyet foglal. Így az EU 2018-ban FinTech cselekvési tervében a Bizottság, az ICO forrásgyűjtéssel és általánosabban a kriptoeszközökkel² összefüggésben, az akkori uniós szabályozási keret alkalmasságának jogszempontú értékelését szorgalmazta. Az értékelés célja, annak megállapítása, hogy szükséges vagy sem az uniós szintű szabályozói

* PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola.

** A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM ÚNKP-23-3-II KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

¹ Rácz Dániel: Szabályozási kérdések a pénzügyi innováció területén. In: Fazekas Marianna (szerk.) Jogi Tanulmányok. Jogtudományi Előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolájának Konferenciáján. 2018. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, p. 342. (ISSN: 2064-9851)

² Bujtár Zsolt, 2023: Jogátvétel vagy modellkövetés? A korlátolt felelősségű társaság megjelenése a magyar jogban. A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport Folyóirata. 7 évfolyam 1. szám, pp. 31-34. (DOI: <https://doi.org/10.15170/Dike>, 2023.07.01.04)

fellépés.³ Az értékelés eredményére, élénkítően hatott a 2019-ben mind az ESMA és az EKB által publikált jelentések, amelyek a kriptoeszközök jogi természetét értelmezték az akkor hatályos EU pénzügyi jogi szabályozás fényében.

1. ESMA jelentése

Az ESMA jelentésében rögzítette, hogy a kriptoeszközöknek nincs az EU-ban elfogadott egységes tőkepiaci jogi meghatározása – egyben utalva, az 5 AMLD virtuális fizetőeszközök definíciójára. A fogalom meghatározás hiánya okán az ESMA a MiFID II. rendszere pénzügyi eszköz fogalma alatti átruházható értékpapírok⁴ illetve az EMD 2 szerinti elektronikus pénz szerinti minősítés vizsgálatát jelölte meg.⁵ Az ESMA álláspontja szerint a meghatározott kriptoeszközök a MiFID II. pénzügyi eszköz⁶ fogalma alá illeszthetők, ugyanakkor adott kriptoeszközök pénzügyi eszközként történő minősítése, mindekkor az érintett tagállam kompetens hatóságától és az EU joganyag átültetésétől függ.⁷ Amennyiben valamely kriptoeszköz pénzügyi eszköz minősége kerül megállapításra, akkor esetükben az EU joganyagát kell megfelelően alkalmazni, különösen a Prospektus irányelv, a Transzparencia

³ COM(2018) 109 final. FinTech Action plan: For a more competitive and innovative European financial sector. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0109> (2023. 10. 06.)

⁴ MiFID II. 1. számú melléklet. C. szakasz (1).

⁵ European Securities and Markets Authority (ESMA): Advice on Initial Coin Offerings and Crypto-Assets. ESMA50-157-1391. 2019. január. pp. 18-21. https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma50-157-1391_crypto_advice.pdf (2023. 10. 06.)

⁶ Bujtár Zsolt, 2023: Bankválság 2023-ban – megismétlődhet a 2007-2009-es nagy pénzügyi válság? In: Bujtár Zsolt – Szuchy Róbert – Szilovics Csaba – Kecskés András – Breszkovics Botond – Gáspár Zsolt – Ázsoth Szilvia – Szívós Alexander Roland – Ferencz Barnabás – Martin Márton – Kálmán Martin – Halász Vendel (szerk.) A válságkezelés, gazdasági és jogi eszközei : Konferenciakötet – válogatott tanulmányok. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, pp. 29-31.

⁷ ESMA50-157-1391. pp. 4-7.

irányelv, a MiFID II., MiFIR,⁸ CRD IV.,⁹ MAR,¹⁰ SFD,¹¹ CSDR,¹² UCITS V.,¹³ AIFMD,¹⁴ a Befektetőkártalanítási Rendszerekről szóló Irányelv¹⁵, irányadó szabályait illetve az AML/CFT naprakészen¹⁶ tartott rendelkezéseit.¹⁷

2. Az EKB jelentése

Az EKB jelentésében¹⁸ rögzíti, hogy nincs az EU területén egységesen képviselt álláspont, amely a kriptoeszközöket a törvényes fizetőeszköznek ismerné el,¹⁹ rendeleti pénznek minősítené. Ugyanakkor a kriptoeszközök változatos megjelenése miatt, meghatározott tulajdonságokakl rendelkező kriptoeszközök minősülhetnek az EMD 2 alapján elektronikus-pénznek,²⁰ illetve a PSD 2 szerinti pénz²¹ fogalmának, amely utóbbi utaló normaként az EMD 2 szerinti elektronikus pénz fogalmát is felöleli. E körben az EKB kiemeli azonban, hogy a

⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 600/2014/EU rendelete (2014. május 15.) a pénzügyi eszközök piacairól és a 648/2012/EU rendelet módosításáról EGT-vonatkozású szöveg (a továbbiakban: MiFIR). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0600> (2023. 10. 07.)

⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2013/36/EU irányelve (2013. június 26.) a hitelintézetek tevékenységéhez való hozzáférésről és a hitelintézetek és befektetési vállalkozások prudenciális felügyeletéről, a 2002/87/EK irányelv módosításáról, a 2006/48/EK és a 2006/49/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről EGT-vonatkozású szöveg (a továbbiakban: CRD IV.). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0036>

¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 596/2014/EU rendelete (2014. április 16.) a piaci visszaélésekről (piaci visszaélésekről szóló rendelet), valamint a 2003/6/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2003/124/EK, a 2003/125/EK és a 2004/72/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről EGT-vonatkozású szöveg (a továbbiakban: MAR). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R0596> (2023. 10. 07.)

¹¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/2088 rendelete (2019. november 27.) a pénzügyi szolgáltatási ágazatban a fenntarthatósággal kapcsolatos közzétételekről EGT-vonatkozású szöveg (a továbbiakban: SFD). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32019R2088> (2023. 10. 07.)

¹² Az Európai Parlament és a Tanács 909/2014/EU rendelete (2014. július 23.) az Európai Unió belüli értékpapír-ki egyenlítés javításáról és a központi értéktárakról, valamint 98/26/EK és a 2014/65/EU irányelv, valamint a 236/2012/EU rendelet módosításáról EGT-vonatkozású szöveg (a továbbiakban: CSDR). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0909> (2023. 10. 07.)

¹³ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/91/EU irányelve (2014. július 23.) az átruházható értékpapírokkal foglalkozó kollektív befektetési vállalkozásokra (ÁÉKBV) vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések összehangolásáról szóló 2009/65/EK irányelvnek a letétkezelői funkciók, a javadalmazási politikák és a szankciók tekintetében történő módosításáról EGT-vonatkozású szöveg (a továbbiakban: UCITS V.). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32014L0091> (2023. 10. 07.)

¹⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2011/61/EU irányelve (2011. június 8.) az alternatív befektetésialapkezelőkről, valamint a 2003/41/EK és a 2009/65/EK irányelv, továbbá az 1060/2009/EK és az 1095/2010/EU rendelet módosításáról EGT-vonatkozású szöveg (a továbbiakban: AIFMD). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0061> (2023. 10. 07.)

¹⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 97/9/EK irányelve a befektetőkártalanítási rendszerekről (1997. március 3.). <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1997/9/oj> (2023. 10. 06.)

¹⁶ COM/2021/420 final. Javaslat Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a pénzügyi rendszer pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0420> (2023. 10. 07.)

¹⁷ ESMA50-157-1391. pp. 21-36.

¹⁸ European Banking Authority (EBA): Report with advice for the European Commission on crypto-assets. 2019. január. 1-30. o. <https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/2545547/67493daa-85a8-4429-aa91-e9a5ed880684/EBA%20Report%20on%20crypto%20assets.pdf> (2023. 10. 06.)

¹⁹ Szilovics Csaba, 2022: A kriptovaluták pénzfunkciójáról és gazdasági, társadalmi jelentőségéről. In: Bujtár, Zsolt; Szívós, Alexander Roland; Gáspár, Zsolt; Szilovics, Csaba; Breszkovics, Botond (szerk.) Kriptoeszközök világa a jog és a gazdaság szemszögéből : konferenciakötet : válogatott tanulmányok. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, pp. 250-252.

²⁰ EMD2. 2. cikk 2. pont.

²¹ PSD 2. 4. cikk 25. pont.

kripto eszköz minősítését eseti jelleggel kell elvégezni és figyelemmel arra, hogy egy kripto eszköz életciklusa alatt különböző tulajdonságokat is mutathat, az tartalom elsődlegessége a formával szembeni elvet (substance over form) kell követni.²² Amennyiben az ad hoc vizsgálat alapján, adott kripto eszköz elektronikus pénznek vagy pénznek minősül, akkor az EU joganyagát kell megfelelően alkalmazni, különösen a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának megelőzéséről és megakadályozásáról szóló rendelkezésekre.²³

A két jelentés vonatkozásában célszerű megemlíteni, hogy mind az ESMA és az EKB jelentése utal egymásra, a jelentések kiegészítik egymást, együttes értelmezésük átfogó de egyben sommás áttekintést nyújtott az akkori speciális kripto eszközökre vonatkozó rendelkezéseket mellőző EU joganyagra. A jelentések alapvetően az akkori állapotban hatályos releváns EU joganyagból építkezve, a szabályozás alkalmazási lehetőségeit vázolták fel, különös figyelemmel a tőkepiaci szabályozásra a befektetők védelmére a piaci működés transzparens és stabil működésének megőrzése mellett. Ugyanakkor az EU jogalkotójának evidensé vált, hogy attól függetlenül, hogy az ad hoc vizsgálat szerint bizonyos kripto eszközök vonatkozásában alkalmazhatók a jogszabályok, ez a kripto eszközöknek mindössze szűk szegmensét fedi le, jelentős részük továbbra is a szabályozás szürke tartományában marad. Ez a felismerés, rámutatott a speciális szabályozás szükségességére egyben ösztönzően hatott a kripto eszközök piacairól szóló rendelet (Markets in Crypto-Assets, MiCA/MiCAR) megszületésére.²⁴

II. A MiCA keretszabályozásának hatálya

A MiCA a szabályozási párhuzamok és duplumrendelkezések elkerülése érdekében, érintetlenül hagyja és kizárja a MiCA hatálya alól azokat a kripto eszközöket, amelyek a 2014/65/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvben meghatározott pénzügyi eszköznek minősülnek, a pénzügyi szolgáltatásokról szóló meglévő uniós jogalkotási aktusok hatálya alá tartoznak. Az érintetlenül hagyás azonban nem érinti az elektronikus pénz-tokeneket, vagy másként az e-pénz-tokeneket, amely eszközök betagolódnak a MiCA hatálya alá.²⁵

1. *Kripto eszközök tág és szűk értelemben a MiCA fogalmi rendszerében*

A MiCA fogalmi rendszerében, a kripto eszköz tág értelemben, olyan érték vagy jog digitális megtestesítőjeként kerül meghatározásra, amely megosztott főkönyvi technológia vagy hasonló technológia alkalmazásával elektronikusan átruházható és tárolható. Ennél szűkebb értelemben, a szabályozás három különböző kripto eszköz típust ölel fel, oly módon, hogy az egyes típusokra az általuk jelentett kockázatoktól függően eltérő követelményeket állapít meg. A tipizálás azon

²² EBA: Report with advice for the European Commission on crypto-assets. 2019. január. p. 12.

²³ EBA: Report with advice for the European Commission on crypto-assets. 2019. január. pp. 20-22.

²⁴ European Council: Digital finance: agreement reached on European crypto-assets regulation (MiCA). <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/30/digital-finance-agreement-reached-on-european-crypto-assets-regulation-mica/> (2023. 10. 07.)

²⁵ MiCA Preambulum (3)-(4); (9).

alapul, hogy a kriptoeszközök más eszközökhöz való rögzítéssel törekednek-értékük stabilizálására vagy egyéb módon.²⁶

2. Egyes nevesített kriptoeszköz típusok

A szisztéma első, nevesített típusa az eszközalapú token, amely a kriptoeszközök olyan típusa, amely nem elektronikuspénz-token, és amely stabil érték fenntartására törekszik azáltal, hogy másik értékhez vagy joghoz, vagy ezek kombinációjához van kötve, beleértve egy vagy több hivatalos pénznemet is.²⁷ A második az elektronikuspénz-token vagy másként e-pénz-token, amely a kriptoeszközök olyan típusa, amely stabil érték fenntartására hivatott azáltal, hogy egy hivatalos pénznem²⁸ értékéhez van kötve. Végül harmadikként megjelenik a felhasználói token, amely a kriptoeszközök olyan típusát jelenti, amelynek rendeltetése kizárólag a kibocsátója által nyújtott áruhoz vagy szolgáltatáshoz való hozzáférés biztosítása.²⁹ Egyértelműen kitűnik, hogy a jogalkotás az egyes kriptoeszköz típusok kialakítása során arra törekedett, hogy a kriptoeszközöknek minél széles skáláját lefedjék, ezzel ellenállóvá téve a jogi rendelkezéseket a jövőben esetlegesen megjelenő további kriptoeszközök vonatkozásában egyaránt.

3. Jelentős kriptoeszközök azonosítása

A MiCA keretszabályozásában, a kriptoeszközök közötti különbségtelenek, az egyes kriptoeszközök tipizálásán túl, megjelenik egy másik csoportosítása is, amely a kriptoeszközöknek a piacra gyakorolt befolyásoló képességét, határfokát veszi alapul. Ebben a megközelítésben a szabályozás eltérő módon kezeli a jelentős tokennek minősített kriptoeszközöket.³⁰ A jelentős tokennek minősítés az eszközalapú és az e-pénz tokenek vonatkozásában egyaránt lehetséges. A minősítés kétféle módon történhet, egyrészt a kibocsátó által önkéntes alapon a kibocsátó, másrészt az EBH által. A minősítés módjától függetlenül, adott token akkor minősül jelentősnek, ha a kriptoeszköz legalább három a MiCA által meghatározott feltételnek megfelel. Ilyen feltétel például, hogy a token birtokosainak száma meghaladja a 10 milliót vagy a kibocsátott token értéke, piaci kapitalizációja vagy az token kibocsátója eszköztartalékának mérete meghaladja az 5 000 000 000 EUR-t. A token jelentősnek minősülésének részletei, további felhatalmazáson alapuló jogi aktusokban is helyt kaphatnak. A jelentősnek minősülés, gyakorlatilag a token kibocsátójával kapcsolatos

²⁶ MiCA Preambulum (18) bekezdés.

²⁷ Bujtár Zsolt, 2022: A decentralizált pénzügyek (DeFi) árnyékbanksi jellege. JURA 2. évfolyam 4. szám, pp. 18-20.

²⁸ Bartha Lajos – Luspay Miklós – Varga Lóránt, 2017: Pénzforgalom és pénzügyi infrastruktúrák. In: Vonnák Balázs (szerk.) Modern jegybanki gyakorlat. Budapest, Magyar Nemzeti Bank (MNB), pp.290-295. (ISBN:9786155318177)

²⁹ MiCA 3. cikk (1) 5., 6., 7., 9. pontok.

³⁰ Kálmán Martin, 2023: Navigating in the complex crypto regulation landscape in the EU and in Hungary. In: Bujtár Zsolt – Szuchy Róbert – Szilovics Csaba – Kecskés András – Breszkovics Botond – Gáspár Zsolt – Ázsoth Szilvia – Szívós Alexander Roland – Ferencz Barnabás – Martin Márton – Kálmán Martin – Halász Vendel (szerk.) A válságkezelés, gazdasági és jogi eszközei : Konferenciakötet – válogatott tanulmányok. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, pp. 155-158.

felügyeleti feladatok ellátását áttelepíti a kibocsátó székhelye szerinti tagállam illetékes hatóságról az EBH-ra.³¹

4. Kriptoeszköz szolgáltatások

Az előbbieken megjelölt kriptoeszközökhöz, különböző szolgáltatások és tevékenységek kapcsolódhatnak, amelyeket a MiCA taxatív felsorolásában kriptoeszköz-szolgáltatásnak minősít. A kriptoeszköz szolgáltatásokat, az egyszerű áttekintés végett, alább táblázatba foglaltan helyezem el.

Kriptoeszköz szolgáltatások				
kriptoeszközök ügyfelek számára történő letétkezelése és nyilvántartása	a kriptoeszköz-kereskedési platform működtetése	kriptoeszközök átváltása pénzre	kriptoeszközök átváltása más kriptoeszközökre	kriptoeszközökre vonatkozó megbízások ügyfelek nevében történő végrehajtása
kriptoeszközök elhelyezése	kriptoeszközökre vonatkozó megbízások ügyfelek nevében történő fogadása és továbbítása	kriptoeszközökre vonatkozó tanácsadás	kriptoeszközök portfóliókezelése	kriptoeszköz-átküldési szolgáltatások ügyfelek nevében történő nyújtása

1. számú táblázat. Forrás: MiCA 3. cikk (1) 16. a)-j) pontok.

III. Az NFT-k speciális helyzete a MiCA keretszabályozási rendszerében

A MiCA szabályozási rendszerében az NFT-k helyzete sajátos megítélésű. Főszabály szerint a MiCA nem alkalmazandó azokra a kriptoeszközökre, amelyek egyediek és nem helyettesíthetők más kriptoeszközökkel, beleértve a digitális műalkotásokat és a gyűjtői tárgyakat. Meglehet, a MiCA elismeri, hogy az NFT-k ugyan képezhetik a piaci kereskedés tárgyát, valamint spekulatív céllal felhalmozhatók. Ugyanakkor nem egyszerűen cserélnek gazdát, és az egymáshoz viszonyított, relatív értékük egyediségüknél fogva nem állapítható meg egy meglévő piaccal vagy egyenértékű eszközzel való összehasonlítás útján. Az NFT-k érték meghatározásában a MiCA nem talál egységesen követett piaci módszert,³² azt az egyes kriptoeszközök egyedi jellemzőinek és a token birtokosa számára való hasznosságban jelöli meg. Az NFT-k ezen sajátosságai miatt, a MiCA megközelítésében az NFT-k pénzügyi célú felhasználhatósága korlátozott mértékű, korlátozott kockázattal bírnak a birtokosok és a pénzügyi rendszer szempontjából, így nem szükséges MiCA alá illesztésük.³³ Megjegyzésként álljon itt, hogy *expressis verbis* nem, de logikai értelmezése útján kitűnik, hogy a MiCA ismeri

³¹ MiCA 43.cikk és 56. cikk.

³² Glavanits Judit – Király Péter Bálint, 2018: A blockchain-technológia alkalmazásának jogi előkérdései: a fogalmi keretek pontosításának szükségessége. Győr, Jog Állam Politika: Jog- és Politikatudományi Folyóirat, 10. évfolyam 3. szám pp. 173-183. (ISSN 2060-4580)

³³ MiCA Preambulum (10).

az uNFT kategóriáját,³⁴ amikor adott NFT érték meghatározásakor annak hasznosságát jelöli meg szempontként. Az NFT-eket érintő fő megközelítéstől azonban két ízben a MiCA eltér, ide a frakcionált NFT-k és a pénzügyi eszközként működő NFT-k tartoznak, ezen esetkörre az alábbiakban kitérek.

1. Frakcionált NFT-k

Az első esetkörbe az egyedi és nem helyettesíthető kriptoeszköz törtrészei tartoznak, ezek az eszközök nem tekinthetők egyedinek és nem helyettesíthetőnek. A MiCA megközelítésében, a kriptoeszközök nagy sorozatban vagy gyűjteményben NFT-ként történő kibocsátását a helyettesíthetőségük mutatójának tekinti.³⁵ A MiCA kiterjed azokra az egyedinek és nem helyettesíthetőnek tűnő kriptoeszközökre, amelyek tényleges jellemzői vagy a tényleges felhasználásukhoz kapcsolódó jellemzőik helyettesíthetőkké vagy nem egyediekké teszik azokat. A MiCA rendszerében, hogy egy kriptoeszközt egyedinek és nem helyettesíthetőnek minősüljön, önmagában nem elegendő mindössze a kriptoeszköz egyedi azonosítóval való ellátása. Ahhoz szükséges, hogy a megjelenített eszközök vagy jogok szintén egyediek és nem helyettesíthetők legyenek. Az illetékes hatóságoknak a feladata a frakcionált NFT-k értékelése és osztályozása. A folyamat során pedig a formával szemben a tartalmat kell előtérbe helyező megközelítést kell alkalmazniuk. A kibocsátó általi megnevezéssel szemben a vizsgált kriptoeszköz jellemzői fogják meghatározni annak besorolást.³⁶ Megjegyzésként álljon itt, hogy a frakcionált NFT-k esetében, ez a megközelítés azért érdekes, mert ekkor nem új kriptoeszköz kibocsátására kerül sor, hanem egy „tradicionális” NFT több részre tördelése során, kvázi osztatlan közös tulajdon keletkezik egy NFT-n. Ebben az esetben a tulajdoni arányokat a felhasználó által birtokolt NFT-rész mennyiség fogja meghatározni.

2. Pénzügyi eszköz NFT-k

A második esetkörbe azok az NFT-k tartoznak amelyek pénzügyi eszköznek³⁷ minősülhetnek. Az ebben való állásfoglalás ad hoc jelleggel vizsgálandó.³⁸ Az eseti vizsgálati folyamatok körében releváns, hogy a MiCA szorgalmazza az európai felügyeleti hatóságoknak (EFH)³⁹, a kriptoeszközök besorolására vonatkozó közös megközelítés előmozdítása érdekében folytatott megbeszéléseket.⁴⁰ Ugyanakkor a kriptoeszközök helyes besorolásáért, elsődlegesen az ajánlattevők vagy a kereskedésbe történő bevezetést kérelmező személyek felelősek. Ezt az

³⁴ Breszkovics Botond, 2022: NFTk-k jogi aspektusai. Debrecen, Pro Futuro 12. évfolyam 2. szám., pp. 69-70. (<https://doi.org/10.26521/profuturo/2022/2/12402>)

³⁵ Szívós Alexander, 2023: The Taxation of Cryptocurrency. In: David, A. Frenkel (szerk.) A Current Anthology of Law. Athén, Görögország, Athens Institute for Education and Research., pp. 79-83.

³⁶ MiCA Preambulum (11)

³⁷ Nagy Zoltán, 2019: A kriptopénzek helye és szerepe a pénzügyi rendszerben. Miskolc, Miskolci Jogi Szemle, 14. évfolyam 2. szám, pp. 5-14.

³⁸ MiCA Preambulum (14)

³⁹ EBH, ESMA és az Európai Biztosítás- és Foglalkoztatóinyugdíj-hatóság (EIOP)

⁴⁰ Szilovics Csaba, 2022: On the Origins of Taxation. Ancient roots of tax systems. Sevilla, Spanyolország, Editorial Aula Magna , pp. 251-254 (ISBN: 9788419187420)

illetékes hatóságok vitathatják mind az ajánlat közzétételének időpontja előtt, mind azt követően bármikor. Garanciális rendelkezés, hogy amennyiben egy kriptoeszköz besorolása összeegyeztethetetlennek tűnik a MiCA-val vagy a pénzügyi szolgáltatásokra vonatkozó egyéb uniós jogalkotási aktusokkal, az EFH-knak élniük kell az 1093/2010/EU, az 1094/2010/EU és az 1095/2010/EU rendelet szerinti hatásköreikkel annak érdekében, hogy biztosítsák az ilyen besorolás következetes és koherens megközelítését.⁴¹ Az előbbieken az NFT-k MiCA keretszabályozási rendszerében elfoglalt helyzetét vázoltam fel, a továbbiakban áttérek a kriptoeszköz-szolgáltatók, alanyi körét behatároló főbb szabályok ismertetésére.

IV. Kriptoeszköz szolgáltatók alanyi köre

Az 1. számú táblázat szerinti kriptoeszköz szolgáltatások nyújtására kizárólag, engedéllyel rendelkező, szűk alanyi kör jogosult. Ide egyrészt a kifejezetten kriptoeszköz-szolgáltatóként engedélyezett jogi személyek vagy egyéb vállalkozások tartoznak, másrészt bizonyos pénzügyi szervezetek, mint például a hitelintézetek, befektetési vállalkozások.⁴²

1. A kriptoeszköz szolgáltatók engedélyezése

A kriptoeszköz-szolgáltatást nyújtani szándékozó jogi személyek vagy más vállalkozások a kriptoeszköz-szolgáltatóként történő engedélyezés iránti kérelmüket a székhelyük szerinti tagállam illetékes hatóságához nyújtják be, meghatározott adattartalommal egy erre rendszersített formanyomtatványon keresztül.⁴³

Az illetékes hatóságok meghatározott időn belül értékelik a kérelem hiánytalanságát annak ellenőrzésével. A kérelmezőnek egyszeri hiánypótlás során lehetősége van, az esetleges hiányos információk pótlására. Viszont, a meghatározott határidőt követően ismételt hiányosa benyújtott kérelem elbírálását, az illetékes hatóságok elutasíthatják. A kérelem hiánytalansága esetén, az illetékes hatóságok erről haladéktalanul értesítik a kérelmező kriptoeszköz-szolgáltatót.⁴⁴

Amennyiben a kérelmező kriptoeszköz-szolgáltató meghatározott kapcsolatban áll valamely tagállami pénzügyi szervezettel, az illetékes hatóságok konzultációt folytatnak a másik tagállam illetékes hatóságával.⁴⁵ Továbbá az illetékes hatóságok konzultációt folytathatnak a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemért felelős illetékes hatóságokkal és a pénzügyi információs egységekkel, a kiemelt kockázatot jelentő harmadik országokban létesített tartós üzleti egységet üzemeltető vagy ott letelepedett harmadik felekre támaszkodó kérelmező kriptoeszköz-szolgáltatók vonatkozásában megbizonyosodási folyamatokat végeznek valamint

⁴¹ MiCA Preambulum (14)

⁴² MiCA 59. cikk (1)-(8) bekezdések

⁴³ MiCA 62. cikk (1)-(6). bekezdések

⁴⁴ MiCA 63. cikk (4) bekezdés.

⁴⁵ MiCA 63. cikk (5) a)-c) pontok.

biztosítják, hogy a kérelmező kriptoeszköz-szolgáltató a jogszabályoknak megfelelő eljárásokat vezessen be.⁴⁶

Végül az illetékes hatóságok a hiánytalan kérelem sorsát, meghatározott időn belüli vizsgálatot követően teljeskörű indokolással ellátott határozatot fogadnak a kriptoeszköz-szolgáltatóként történő engedélyezés megadásáról vagy a kérelem elutasításáról.⁴⁷ Az illetékes hatóságok elutasítják a, ha objektív és bizonyítható indok fennállása esetén, automatikusan elutasítják a kriptoeszköz-szolgáltatásra irányuló kérelmet. Ezek az objektív okok, alapvetően két esetkörben jelentkezhetnek.⁴⁸ Egyrészt a kriptoeszköz-szolgáltató vezető testületében, vagy a kriptoeszköz-szolgáltatóban közvetlenül vagy közvetve befolyásoló részesedéssel rendelkező tulajdonosok vonatkozásában meglévő személyi veszélyek miatt. Másrészt a kriptoeszköz-szolgáltatónak az előírt követelményeknek való meg nem felelés okán.⁴⁹

2. Jelentős kriptoeszköz-szolgáltatók azonosítása

A kriptoeszköz szolgáltatóknak, egy speciális szegmensét képezi a jelentős kriptoeszköz-szolgáltatók alanyi körébe. Ebbe a kategóriába azon kriptoeszköz-szolgáltató tartozik, amelyik egy naptári évben átlagosan legalább 15 millió aktív felhasználóval rendelkezik az Unióban, amihez az átlagot az előző naptári évben aktív felhasználók napi számának átlagaként számítják ki.⁵⁰ A megjelölt felhasználó létszám elérése esetén a kriptoeszköz szolgáltatónak kötelezettsége e tény az illetékes hatóságok felé jelenteni, amely hatóságok értesítik erről az ESMA-t. A jelentős kriptoeszköz-szolgáltatók vonatkozásában, fokozódik az évenkénti meghatározott felügyeleti tájékoztatások lebonyolítása az illetékes hatóságoktól az ESMA irányába.

3. A pénzügyi szervezetek által nyújtott kripto szolgáltatások

Amennyiben valamely pénzügyi szervezet, kriptoeszköz-szolgáltatást kíván nyújtani, akkor az első alkalommal történő szolgáltatás nyújtása előtt, a székhelye szerinti tagállam illetékes hatóságának, meghatározott adattartalommal ellátott, erre a célra rendszeresített formanyomtatványon köteles bejelentést tenni.⁵¹ Ez esetben garanciális rendelkezés, hogy a kriptoeszköz-szolgáltató mindaddig nem kezdheti meg a kriptoeszköz-szolgáltatások nyújtását, amíg a bejelentése hiányos. A hiányos információk vonatkozásában, a hiánypótlás lehetséges. A hiánytalanul benyújtott bejelentés ellenőrzését követően,⁵² az illetékes hatóságok közlik a

⁴⁶ MiCA 63. cikk (6) a)-c) pontok.

⁴⁷ MiCA 63. cikk (9) bekezdés.

⁴⁸ Szilovics Csaba, 2020: Experience in Tax Changes in Certain Central European Countries in the Past Two Decades. 2020. Polgári Szemle. 16. évfolyam 4. szám, pp. 138-143. (DOI: 10.24307/psz.2020.1010)

⁴⁹ MiCA 63. cikk (10) bekezdés.

⁵⁰ MiCA 85. cikk (1) bekezdés.

⁵¹ Szilovics Csaba, 2022: Az állami pénzügyek rendszere. In: Kálmán, János (szerk.) A pénzügyi jog alapintézményei. Budapest, ORAC. pp. 260-265.

⁵² MiCA 60. cikk (1)-(14) bekezdések.

kripto eszköz-szolgáltatók nyilvántartásával kapcsolatos információk meghatározott körét az ESMA-val.⁵³

4. Kripto eszköz-szolgáltatások nyújtása az ügyfél kérelmére

A kripto eszköz-szolgáltatások speciális esetkörét képezi, az ügyfél kizárólagos kezdeményezésére történő kripto eszköz-szolgáltatások nyújtása. Ide jellemzően azok az esetkörök tartoznak amikor, az Unióban letelepedett vagy ott tartózkodó ügyfél saját kizárólagos kezdeményezésére kéri, hogy egy harmadik országbeli vállalkozás kripto eszköz-szolgáltatást nyújtson vagy tevékenységet végezzen számára. Ez esetben garanciális rendelkezés, hogy az ügyfél kizárólagos kezdeményezése nem jogosítja fel a harmadik országbeli vállalkozást arra, hogy a kezdeményező ügyfélnek a kripto eszközök vagy kripto eszköz-szolgáltatások új típusait értékesítse, illetve nyújtsa.⁵⁴

5. Kripto eszköz-szolgáltatások nyújtása több tagállamban

A kripto eszköz-szolgáltatónak nyitott a lehetősége arra, hogy egynél több tagállamban kripto eszköz-szolgáltatást nyújtson. Ez esetben meghatározott információkra vonatkozó adat szolgáltatási kötelezettsége keletkezik a székhely szerinti tagállam illetékes hatóságának. Az illetékes hatóság a fogadó tagállamok egyedüli kapcsolattartó pontjaival, az ESMA-val és az EBH-val közli ezen információkat. Egyben a közlés tényéről haladéktalanul értesíti a kripto eszköz szolgáltatót. Az információ áramlás lényeges, hiszen a kripto eszköz-szolgáltató az említett információközlésről szóló értesítés kézhezvételekor vagy azt követő meghatározott időben kezdheti meg a kripto eszköz-szolgáltatások nyújtását a székhelye szerinti tagállamtól eltérő tagállamban.⁵⁵

6. A kripto eszköz-szolgáltatók engedélyének visszavonása

A MiCA a kripto eszköz-szolgáltatói engedély visszavonásának különböző esetköreit rendezi. A kripto eszköz-szolgáltató engedély visszavonásának kötelező eseteit, a szabályozás taxatív módon rögzíti, ilyen például ha a kripto eszköz-szolgáltató az engedély megadásától számított 12 hónapon belül nem élt az engedéllyel vagy engedélyéről kifejezetten lemondott. Az engedély visszavonása továbbá történhet az illetékes hatóságok diszkrecionális jogkörén alapulva, ennek két esetköre egyrészt a kripto eszköz-szolgáltató megsértette az AMLD 4 (EU) 2015/849 irányelvet átültető rendelkezéseit. Másrészt ha a kripto eszköz-szolgáltató elveszítette pénzforgalmi intézményként, vagy elektronikuspénz-kibocsátó intézményként kapott engedélyét, és a rendelkezésére álló meghatározott napon belül nem orvosolta a helyzetet. Az illetékes hatóságok az engedély visszavonását egy adott kripto eszköz-szolgáltatásra is korlátozhatják. Az engedéllyel rendelkező kripto eszköz-szolgáltatók vonatkozásában pedig kettő garanciális szabályként érvényesül. Egyfelől az EBH, az ESMA és a fogadó tagállamok

⁵³ MiCA 109. cikk (5) a)-h) pontok.

⁵⁴ MiCA 61. cikk (1)-(3) bekezdések.

⁵⁵ MiCA 65. cikk (1)-(4) bekezdések.

bármely illetékes hatósága bármikor kérheti, hogy a székhely szerinti tagállam illetékes hatósága vizsgálja meg, hogy a kriptoeszköz-szolgáltató továbbra is megfelel-e azoknak a feltételeknek, amelyek alapján az engedélyt megadták, ha okkal feltételezhető, hogy már nem. Másfelől, pedig a kriptoeszköz-szolgáltatóknak kötelezettsége, olyan eljárások alkalmazása, amelyek az engedély visszavonása esetén biztosítják az ügyfelek kriptoeszközeinek és pénzének időben és szabályosan történő átküldését, illetve átutalását egy másik kriptoeszköz-szolgáltató részére.⁵⁶

V. Univerzális és speciális (szolgáltatásfüggő) kriptoeszköz-szolgáltatói kötelezettségek

Az engedéllyel rendelkező kriptoeszköz-szolgáltatókra vonatkozó kötelezettségek vonatkozásában a szabályozás ketté hasad. Az első körbe a szolgáltatás típusától független, valamennyi kriptoeszköz szolgáltatóra⁵⁷ vonatkozó kötelezettségek tartoznak (univerzális kötelezettségek). A kötelezettségek második körébe, az egyes kriptoeszköz szolgáltatásokat⁵⁸ nyújtó kriptoeszköz-szolgáltatóra vonatkozó kötelezettségek sorolandók (szolgáltatásfüggő speciális kötelezettségek).

1. Az univerzális kötelezettségek

Az univerzális kötelezettségek két csoportba sorolhatók megkülönböztetve egymástól az extern és intern kötelezettségeket. Az extern követelmények azok, amelyek a kriptoeszköz-szolgáltatónak a külső felek, például az ügyfelek, egyéb piaci szereplők és a hatóságok irányába jelentkeznek. Míg az intern kötelezettségek a kriptoeszköz-szolgáltató belső rendszerét érintően támaszt teljesítendő követelményeket, amelyek lehetnek többek mellett személyi, gazdasági vagy operatív jellegűek. A továbbiakban a két csoportba tartozó főbb követelményeket ismertetem, a részletszabályok és a teljességre törekvés igénye nélkül.

1.1. Univerzális extern kötelezettségek

Az univerzális kötelezettségeken belül, extern egyrészt az ügyfelek legfőbb érdekét szem előtt tartó becsületes, tisztességes és szakszerű eljárás. Ide alapvetően az ügyfélközpontú becsületes, tisztességes és szakszerű eljárás és a transzparens ügyféltájékoztatás különböző aspektusai tartoznak. Ez utóbbi magába foglalja a kriptoeszközökkel végzett ügyletek kockázataira történő felhívást, akriptoeszköz-szolgáltató árképzési, költség- és díjpolitikájának nyilvános hozzáférhetővé tételét. Továbbá, kiemelés érdemel a fenntarthatóság szellemű kötelezettség amely a kriptoeszköz kibocsátására használt konszenzusos mechanizmusnak, éghajlatra gyakorolt és egyéb környezettel kapcsolatos főbb káros hatásaira vonatkozó információk

⁵⁶ MiCA 64. cikk (1)-(8) bekezdések.

⁵⁷ MiCA V. cím 2. Fejezet. 66-74. cikkek.

⁵⁸ MiCA V. cím 3. Fejezet. 75-82. cikkek.

közlését írja elő.⁵⁹ További extern kötelezettség a kriptoeszköz-szolgáltatóknak a hatóságok irányába fennálló késedelem nélküli tájékoztatása és információ nyújtása bocsátása a vezető testületükben bekövetkező változásokról.⁶⁰ Végül szintén ide tartozik, az ügyfeleknek indokolatlan gazdasági kárt nem okozó kriptoeszköz-szolgáltatók rendezett bezárási követelménye. Itt egy olyan terv létezése követelmény, amely megfelelően elő tudja segíteni a kriptoeszköz-szolgáltató tevékenységének jogszerű befejezését, valamint a kulcsfontosságú tevékenységek folytonosságának vagy helyreállításának biztosítását is.⁶¹

1.2. Univerzális intern kötelezettségek

Az univerzális kötelezettségeken belül intern, egyrészt a prudenciális követelmények teljesítése, amely mindenkor igazodik a nyújtott kriptoeszköz-szolgáltatás típusától függő állandó minimális tőkekövetelmény összegéhez vagy a kriptoeszköz-szolgáltató előző évre vonatkozó, évente felülvizsgált állandó általános költségeinek egynegyedéhez. A prudenciális követelmény összességében tényleges alakulása, nem önkéntes alapon, hanem az előbbi kettő variáció szerinti magasabb összeghez kapcsolódik.⁶² További intern kötelezettség⁶³ a kriptoeszköz-szolgáltatók vezető testületi tagjai, ideértve a közvetlen vagy közvetett befolyásoló részesedéssel rendelkező tulajdonosokat és tagokat, a pozitív reputáció, a megfelelő szakmai tudás és tapasztalat megléte valamint a büntetlen előélet. Az előbbi kritériumok nem kevésbé irányadók a kellően megfelelő készségekkel és szakértelemmel rendelkező személyzet vonatkozásában. Ezen túlmutatóan a kriptoeszköz-szolgáltatónak hatékony kockázatértékelési mechanizmusokkal, az adatok rendelkezésre állásának, hitelességének, integritásának és bizalmas jellegének védelmét szolgáló rendszerekkel⁶⁴ és eljárásokkal kell rendelkezniük. Nem kevésbé gondoskodva az összes nyújtott szolgáltatás, tevékenység és végrehajtott összes megbízás, ügylet nyilvántartásáról.⁶⁵

Az intern kötelezettségek egyik alapbástyáját képezi az ügyfelek kriptoeszközeinek és pénzének letéti őrzését behálózó követelmények. E körben releváns garanciális rendelkezés, hogy a kriptoeszköz-szolgáltatónak megfelelő intézkedéseket kell hoznia az ügyfelek tulajdonjogainak védelmére és annak megakadályozására, hogy az ügyfelek pénze saját számlájukon felhasználásra kerüljön. Szintén jelentős, hogy az ügyfelek e-pénz tokenektől

⁵⁹ MiCA 66. cikk (1)-(6)

⁶⁰ MiCA 69. cikk

⁶¹ MiCA 74. cikk

⁶² MiCA 76. cikk (1)-(6).

⁶³ Kecskés András – Halász Vendel, 2021: The Most Important Changes in the European Regulation of IPO Prospectuses. 2021. Károli Mundus 1. évfolyam 1. szám, pp. 180-185.

⁶⁴ Kecskés András – Halász Vendel, 2023: A szuverén alapok működésének és szabályozásának ESG és Corporate Governance aspektusai. In: Csillik Péter – Andó Éva – Kovács Róbert (szerk.) Egymillió karakter a fenntarthatóságról I. Kötet. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Gazdaságtudományi, Egészségtudományi és Szociális Kar. pp. 395-410.

⁶⁵ MiCA 68. cikk (1)-(10).

eltérő pénzeinek fogadását követő munkanap végéig az ilyen pénzt egy hitelintézetnél vagy egy központi banknál, kötelező elhelyezniük.⁶⁶

További intern kötelezettség a megfelelő és ügyfélbarát panaszkezelési eljárások fenntartása.⁶⁷ Szintén a kriptoeszköz-szolgáltatókra háruló kötelezettség, hogy hatékony szabályzatokat alakítsanak ki és eljárásokat vezessenek be és tartsanak fenn, az összeférhetlenségek azonosítása, megelőzése, kezelése és közzététele érdekében.⁶⁸ Végül az általános intern kötelezettségek körét a kiszervezést érintő követelmények sora zárja. Itt releváns, hogy amennyiben a kriptoeszköz-szolgáltató, az operatív funkciók ellátásához szolgáltatásokat vagy tevékenységeket szervez ki harmadik felekhez, akkor minden észszerű lépést meg kell tennie a működési kockázat elkerülése érdekében. Garanciális rendelkezés, hogy a kiszervezés, nem csorbíthatja a kriptoeszköz-szolgáltatók MiCA szerint lefektetett kötelezettségeit, többek között az különösen nem eredményezhet felelősségtelepítést és egyéb az ügyfelek jogait csorbító aktust. A kiszervezést követően a kriptoeszköz-szolgáltatók „nem lélegezhetnek fel” hiszen a kiszervezett funkciók vonatkozásában továbbra is szükséges a megfelelő hozzáértéssel rendelkező apparátust fenntartaniuk, továbbá közvetlenül hozzáférnek a kiszervezett szolgáltatásokra vonatkozó információkhoz és például biztosítják, hogy a kiszervezésben részt vevő harmadik felek megfeleljenek az Unió adatvédelmi normáinak. A kiszervezés margójára kerül, hogy az nem változtatja meg a kriptoeszköz-szolgáltatók engedélyezésének feltételeit, továbbá a kiszervezésben részt vevő harmadik feleknek együttműködési kötelezettsége keletkezik a kriptoeszköz-szolgáltató székhelye szerinti tagállam illetékes hatóságával.⁶⁹

2. A speciális (szolgáltatásfüggő) kötelezettségek

A kriptoeszköz-szolgáltatókra vonatkozó kötelezettségek másik nagy csoportját a kriptoeszköz szolgáltatás típusától függő speciális kötelezettségek képezik.⁷⁰ A továbbiakban ezen kötelezettségeket mindössze felsorolás szintjén rögzítem. Különös követelmények vonatkoznak a kriptoeszköz-szolgáltatókra amennyiben kriptoeszközök ügyfelek számára történő letétkezelését és nyilvántartását végzik, kriptoeszköz kereskedési platformot működtetnek, lehetővé teszik kriptoeszközök átváltását pénzre vagy másik kriptoeszközre. Továbbá kriptoeszközökre vonatkozó megbízásokat hajtanak végre az ügyfelek nevében vagy ilyen megbízásokat fogadnak illetve továbbítanak. Kriptoeszközök elhelyezését teszik lehetővé, kriptoeszközökre vonatkozó tanácsadást és portfóliókezelést folytatnak valamint kriptoeszköz-átküldési szolgáltatásokat nyújtanak az ügyfelek nevében.⁷¹

⁶⁶ MiCA 70. cikk (1)-(5).

⁶⁷ MiCA 71. cikk (1)-(5).

⁶⁸ MiCA 72. cikk (1)-(5).

⁶⁹ MiCA 73. cikk (1)-(4).

⁷⁰ Kecskés András, 2019: A tőzsdei bevezetések árfolyammozgásai a részvényeladási tilalom időszaka alatt. 2019. Pénzügyi Szemle, 64. évfolyam 2. szám, pp. 226–243.

⁷¹ MiCA V. cím 3. Fejezet. 75-82. cikkek.

Végezetül rögzítem, hogy függetlenül a kötelezettségek univerzális vagy kriptoeszköz-szolgáltatás típusától függő speciális voltától, az ESMA az EBH-val együttműködve szabályozástechnikai standardtervezetek kidolgozásával mozdítja elő azok betartását.

VI. Záró gondolatok

Összegzésként álljon itt annak hangsúlyozása, hogy a MiCA szerepe nem csak az Európai Unióban, de globális viszonylatban is jelentős, egyben példa értékű. A MiCA képében a jogalkotásnak sikerült unikális jelleggel egy speciális, a kriptoeszközök piacára vonatkozó, komplex keretszabályozási rendszert lefektetnie, amely kellően alkalmas lehet a kriptó-ágazatba elhozni a jogbiztonságot. Ehelyütt azonban célszerű utalni arra, hogy a bevezető részben egymástól elhatárolt, a MiCA előtti és utáni szabályozási időszak, nem egymást leváltó hanem egymást feltételező, párhuzamosan létező periódusok, amelyre maga a MiCA is utal.

A keretszabályozásban a kriptoeszközök meghatározása rugalmasan jelenik meg, ennek köszönhetően könnyedén jövőorientáltan, hozzáigazíthatóvá teszi a szabályokat az újonnan megjelenő kriptoeszköz kategóriákhoz. A kriptoeszköz szolgáltatókat érintő szabályok, szigorúak és számos a befektetők körül bátyázását szorgalmazó, kógens garanciális rendelkezést tartalmaznak. A jogalkotás gyakorlatorientáltsága fedezhető fel többek között, a jelentős kriptoeszközök és jelentős kriptoeszköz-szolgáltatók azonosítását lehetővé tevő szabályokban. Hiszen ez esetben a MiCA kiemelten kezeli és szigorúbb szabályozás alá veti azokat az eszközöket és szereplőket, akik a kriptoeszközök piacát az átlagosnál nagyobb mértékben képesek befolyásolni. Ez gyakorlatilag a legnagyobb kriptó-váltók, mint például az OKX, a Binance vagy éppen a Coinbase, és a Kraken operálását átható jogi megfeleltethetőséget nehezítheti meg. Gondolataimat zárva álláspontom, hogy a MiCA majdani gyakorlati alkalmazása során tapasztalt pozitívumok és hiányosságok hiteles visszacsatolásként szolgálhatnak az EU-n kívüli jogalkotóknak.

Zsolt Bujtár* – Judit Chrenóczy-Nagy**: The opioid crisis, or the rise and fall of Purdue Pharma

Abstract

Purdue Pharma, by prioritising profit, has caused enormous damage in terms of human lives in the United States by triggering the opioid crisis. The economic damage is also measured in billions of dollars. The study seeks to answer how this major abuse could have occurred in a highly regulated health sector in the US and how it can be prevented in the future.

Keywords: *corporate governance, compliance, stakeholder, risk management, ethics rules, revolving door principle*

I. Introduction

Purdue triggered an opioid crisis in 1995 by engaging in a highly aggressive and profitable marketing of an addictive painkiller prescription drug with FDA approval. By 2022, this crisis threatened the lives of 1.2 million people by costing them their lives through opioid overdose.¹ The crisis in the United States began in the first wave in the 1990s with the sale of OxyContin as a prescription drug. This was followed by the growth of the heroin market in the second wave, with the emergence of already addicted patients in the illicit heroin market; and finally, the third wave culminated in the use of illicit synthetic opioids,² resulting in a 60-fold increase in the death rate in this drug use segment by the early 2000s.³ The aim of the study is to examine, from the perspective of health compliance and risk management and corporate governance, the causes, fault and responsibility of this business strategy and how similar epidemic-like cases in public health could be prevented in the future. Due to the complexity of the topic, this paper will further examine the first wave of the opioid crisis and the role of Purdue Pharma, which played a significant role in the first wave.

* Assistant lecturer, University of Pécs, Faculty of Law, Department of Financial and Business Law

** PhD student, University of Pécs, Faculty of Law, Doctorate School

¹ Karen Feldscher What led to the opioid crisis and how to fix it, Harvard T.H. Chan School of Medicine, News Featured news stories <https://www.hsph.harvard.edu/news/features/what-led-to-the-opioid-crisis-and-how-to-fix-it/> (2023.11.29)

² Karen Feldscher What led to the opioid crisis and how to fix it, Harvard T.H. Chan School of Medicine, News Featured news stories <https://www.hsph.harvard.edu/news/features/what-led-to-the-opioid-crisis-and-how-to-fix-it/> (2023.11.29)

³ Keith Humphreys, [Chelsea L. Shover, Christina M. Andrews, Amy S B Bohnert, Margaret L Brandeau, Jonathan P Caulkins](#), et al: Responding to the opioid crisis in North America and beyond: recommendations of the *Stanford-Lancet Commission* The Lancet Commissions| [Volume 399, Issue 10324](#), P555-604, February 05, 2022 2022DOI:[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)02252](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)02252) p. 558 <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2821%2902252-2> (2023.11.23.)

II. The history of Purdue Pharma from the 1950s to 1996

Purdue Pharma L.P.'s predecessor, the Purdue Frederick Company, was founded in 1892 by John Purdue Gray and was known for manufacturing non-prescription pharmaceutical products such as - even in Hungary well-known - Betadine. When the company was purchased by the Sackler brothers - Arthur, Raymond and Mortimer Sackler - in 1952, the company was an averagely successful small pharmaceutical company.⁴ By then, Arthur Sackler had already enjoyed considerable success with the new method of selling drugs he had developed. This method based its success on directly approaching doctors and winning over prominent, leading physicians, and on changing society's attitudes to medicines by reinforcing the credibility of the medical literature.

Such was Arthur Sackler's career in this field that in 1997 he was one of the first to be inducted into the Medical Advertising Hall of Fame⁵, having died long before that in 1987. He was the man who spent his life not researching and manufacturing drugs, but selling them. His professional success was enhanced by his spectacular attention-grabbing advertisements for new drugs in *The Medical Tribune*, the medical journal he founded and ran. Arthur Sackler headed Pfizer Inc. Terramycin's sale campaign between 1950 and 1956, when the number of salespeople at the drug company rose from 8 to 2,000.⁶ The 1960s brought even greater success for Arthur Sackler with the sale of Roche Inc's tranquillisers. So much so that the Sackler family would become one of the largest philanthropists in the United States by the 1980s. And the success was measured in the huge sales of Roche Inc.'s Valium and Librium sedatives. Arthur Sackler again used *The Medical Tribune* to persuade potential patients, this time targeting women. Such was the strength of Arthur Sackler's campaign that Valium became the first drug to reach \$100 million in sales and was the world's biggest-selling prescription drug until 1982.⁷ Unfortunately, the campaign did not cover the fact that both drugs were physically and psychologically addictive. OxyContin, on the other hand, Purdue Pharma's leading drug, has outperformed its predecessors both financially (revenues of just \$44 million in 1996 grew to \$3 billion in 2001 and 2002 combined)⁸, and in terms of the number of patients who became addicted (between 2002 and 2004 there were between 1.9 and 3.1 million non-medical

⁴ White, Colin, "The Rise of OxyContin: How Purdue Pharma and the Sackler Family is Responsible For the Epidemic Behind the Pandemic" (2022). History | Senior Theses. 10. pp.8-12 <https://doi.org/10.33015/dominican.edu/2022.HIST.ST.04>

⁵ <https://www.mahf.com/mahf-inductees/> (2023.11.29)

⁶ White, Colin, "The Rise of OxyContin: How Purdue Pharma and the Sackler Family is Responsible For the Epidemic Behind the Pandemic" (2022). History | Senior Theses. 10. pp. 9

⁷ American Addiction Centers Editorial Staff Edited by: Amanda Lautieri Last updated on January 4, 2022 { "@context": "http://www.schema.org". "Valium Facts, History and Statistics: Dangers and Legality." DrugAbuse.com, January 5, 2022. <https://drugabuse.com/benzodiazepines/valium/history-and-statistics> 2023.11.29.

⁸ Art Van Zee: The Promotion and Marketing of OxyContin: Commercial Triumph, Public Health Tragedy *Am J Public Health*. 2009 Feb; 99(2): 221-227. doi: 10.2105/AJPH.2007.131714 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2622774/> (2023.12.04.)

OxyContin users and in 2004 alone 631,000 new non-medical OxyContin users entered the market).⁹

Prior to this, however, in 1993, at the suggestion of Arthur Sackler's cousin, the company's name was changed from Purdue Frederick to Purdue Pharma, thus reinforcing the company's image as a new product developer.¹⁰ MS Contin, as a new morphine product, was the first independent product development for the company. The aim was to ensure that the drug would allow patients to receive treatment in their own homes or in a hospice facility, without having to resort to sterile, alienated hospital care in the final stages of their lives. The solution was a 12-hour absorption morphine capsule, a product developed by Napp Pharmaceuticals Limited,¹¹ a company purchased by the Sackler family in 1966 and approved by the FDA (Federal Drug and Food Agency) in 1984 as MS Contin. As this drug was still only intended for terminally ill patients, the issue of addiction was not raised.¹²

III. The emergence of the opioid crisis and its causes

When MS Contin's patent expired, the goal was to create a product that would be far more profitable than this drug, to surpass MS Contin, which had sales of \$400 million in its peak year.¹³ This goal could only be achieved by launching a drug that would reach a much larger market, not only for terminally ill patients. The active ingredient in OxyContin, OxyCodone, had been on the market in the United States under the names Percocet and Percadone since the 1930s, but only in five milligram doses.¹⁴ Thus, OxyContin, containing 80 milligrams of OxyCodone, had 18 times the potency of its predecessor MS Contin. The absorption period for Percocet still provided 4-6 hours of effect, for OxyContin this period was extended to 24 hours by taking two capsules with continuous absorption, according to the advertising campaign.¹⁵ OxyContin was also presented in capsule form to ensure 12 hours of absorption. As a result, if

⁹ Art Van Zee: The Promotion and Marketing of OxyContin: Commercial Triumph, Public Health Tragedy *Am J Public Health*. 2009 February; 99(2): 221-227. doi: 10.2105/AJPH.2007.131714 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2622774/> (2023.12.04.)

¹⁰ White, Colin, "The Rise of OxyContin: How Purdue Pharma and the Sackler Family is Responsible For the Epidemic Behind the Pandemic" (2022). *History | Senior Theses*. 10. pp.8-12 <https://doi.org/10.33015/dominican.edu/2022.HIST.ST.04>

¹¹ *Raymond Sackler, pharmaceutical entrepreneur and philanthropist - obituary* *The Telegraph*. 19 July 2017. ISSN 0307-1235. <https://www.telegraph.co.uk/obituaries/2017/07/19/raymond-sackler-pharmaceutical-entrepreneur-philanthropist/> (2023.12.19.)

¹² White, Colin, "The Rise of OxyContin: How Purdue Pharma and the Sackler Family is Responsible For the Epidemic Behind the Pandemic" (2022). *History | Senior Theses*. 10. pp.8-12 <https://doi.org/10.33015/dominican.edu/2022.HIST.ST.04> (2023.12.19.)

¹³ White, Colin, "The Rise of OxyContin: How Purdue Pharma and the Sackler Family is Responsible For the Epidemic Behind the Pandemic" (2022). *History | Senior Theses*. 10. pp. 13 <https://doi.org/10.33015/dominican.edu/2022.HIST.ST.04> (2023.12.19.)

¹⁴ White, Colin, "The Rise of OxyContin: How Purdue Pharma and the Sackler Family is Responsible For the Epidemic Behind the Pandemic" (2022). *History | Senior Theses*. 10. pp.13-14 <https://doi.org/10.33015/dominican.edu/2022.HIST.ST.04> (2023.12.19.)

¹⁵ White, Colin, "The Rise of OxyContin: How Purdue Pharma and the Sackler Family is Responsible For the Epidemic Behind the Pandemic" (2022). *History | Senior Theses*. 10. pp.13-14 <https://doi.org/10.33015/dominican.edu/2022.HIST.ST.04> (2023.12.19.)

someone chewed it or dissolved it in water, a significant amount of the morphine-containing drug was immediately absorbed. The capsule format has greatly increased the risk of misuse of the drug. Although this risk, and the abuse of this type of medicine, quickly became apparent, it was not until 2010 that the chew-resistant form was developed and licensed. The very year Purdue Pharma stopped marketing the original formulation. No one has taken responsibility for the delayed response. At the congressional hearing, both company executives and FDA staff claimed that such a misuse of the drug was not expected and predictable.¹⁶

IV. The role of stakeholders in the scandal

In the Purdue Pharma scandal, the Sackler family of course played the dominant role. By maximising profits, and making the potential addiction of patients a secondary, sales-related issue. The role of the Sackler family in terms of responsibility is clearly identifiable, a fact which also raises suspicions of bad faith and unethical behaviour.

In addition to the liability of the owners, there is also the liability of the management of Purdue Pharma. The business strategy built by Purdue Pharma reveals a self-serving profit focus, manipulative targeting of dependent, vulnerable medicinal drug users, and a conscious abuse of the vulnerability of the target group. Recreational drug use has been shown to be more prevalent in poorer, rural areas of the United States, particularly during the post-approval period for OxyContin.¹⁷ Purdue Pharma targeted, profiled and visited physicians practicing in these areas, convincing them to prescribe OxyContin for as widely and for as broad an indication as possible.¹⁸

The role of the FDA and the drastic change in the attitude of the medical community towards prescribing opioid-based products, which has become a major force in prescribing painkillers, cannot be neglected in the spread of the crisis.

The FDA's role was twofold: it did not act with due care in considering the risks associated with the new presentation (capsule form) and it accepted the argument that the active substance and its availability in this form is not addictive and does not cause widespread dependence among users. How this assumption could have slipped through the FDA's filter of very strict requirements is explained by the implementation of the revolving door principle. The FDA's chief medical expert and responsible decision-maker was Curtis Wright, who two years after approval in 1996 was offered a position with a substantial remuneration package at Purdue

¹⁶ Griffin OH, Spillane JF. Pharmaceutical regulation failures and changes: lessons learned from OxyContin abuse and diversion. *J Drug Iss.* 2013;43(2):164-175. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/pharmaceutical-regulation-failures-changes/docview/1326423781/se-2>. doi: <https://doi.org/10.1177/0022042612467990>. (2023.12.19.) (2023.12.19.)

¹⁷ Griffin OH, Spillane JF. Pharmaceutical regulation failures and changes: lessons learned from OxyContin abuse and diversion. *J Drug Iss.* 2013;43(2):164-175. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/pharmaceutical-regulation-failures-changes/docview/1326423781/se-2>. doi: <https://doi.org/10.1177/0022042612467990>.

¹⁸ Art Van Zee: The Promotion and Marketing of OxyContin: Commercial Triumph, Public Health Tragedy *Am J Public Health.* 2009 February; 99(2): 221-227. doi: 10.2105/AJPH.2007.131714 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2622774/> (2023.12.04.)

Pharma.¹⁹ However, it was not until July 2003 that the FDA issued its first significant warning for inadequate disclosure of OxyContin to Purdue Pharma.²⁰

There are also questions about the FDA's responsibility for approving Purdue Pharma's marketing materials. The company distributed 15,000 informational videos to practicing physicians without FDA approval. The marketing materials were able to be processed by 34 dedicated FDA staff members six years after the marketing authorization was granted, and were placed on the market without approval. The blame here is twofold: on the one hand, the dissemination of unauthorised information material by the company, and on the other, the administrative slowness on the part of the FDA, which allowed the misleading information to remain on the market for so long. The sanction was simply that Purdue Pharma was banned by the FDA from using some of the informational videos after processing.²¹ These included promotional materials claiming that the risk of addiction with OxyContin was extremely low.²² The FDA withdrew marketing approval for OxyContin effective July 30, 2013, exactly three years after Purdue Pharma notified the FDA on August 10, 2010 that it would no longer market the drug.²³ In examining the role of the FDA, it is important to note that the FDA has extensively documented what it has done to address the opioid crisis, as if to salve its own conscience.²⁴

When assessing the role of the medical profession, it is important to highlight two facts. The first is the widespread development of self-interest bias as a cognitive error not only among Purdue Pharma executives and salespeople, but also among physicians who widely use opioid-based medications.²⁵ This misguided mindset focuses only on self-interest without regard for the interests of others and ignores any information that would refute this belief.

The other important factor is that Purdue Pharma, in order to persuade the doctors concerned, has established and supported professional organisations whose leading figures have become enthusiastic supporters of the drug in question, and have been able to build on their

¹⁹ White, Colin, "The Rise of OxyContin: How Purdue Pharma and the Sackler Family is Responsible For the Epidemic Behind the Pandemic" (2022). History | Senior Theses. 10. pp.15-16 <https://doi.org/10.33015/dominican.edu/2022.HIST.ST.04> (2023.12.19.)

²⁰ <http://wayback.archive-it.org/7993/20170112065652/http://www.fda.gov/downloads/Drugs/GuidanceComplianceRegulatoryInformation/EnforcementActivitiesbyFDA/WarningLettersandNoticeofViolationLettersToPharmaceuticalCompanies/UCM168946.pdf> (19.12.2023)

²¹ Art Van Zee: The Promotion and Marketing of OxyContin: Commercial Triumph, Public Health Tragedy *Am J Public Health*. 2009 February; 99(2): 221-227. doi: 10.2105/AJPH.2007.131714 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2622774/> (2023.12.04.)

²² Art Van Zee: The Promotion and Marketing of OxyContin: Commercial Triumph, Public Health Tragedy *Am J Public Health*. 2009 February; 99(2): 221-227. doi: [10.2105/AJPH.2007.131714](https://doi.org/10.2105/AJPH.2007.131714) <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2622774/> (2023.12.04.)

²³ <https://www.federalregister.gov/documents/2013/08/07/2013-18694/purdue-pharma-lp-withdrawal-of-approval-of-a-new-drug-application-for-oxycontin> (19.12.2023)

²⁴ US Food and Drug Administration: Timeline of Selected FDA Activities and Significant Events Addressing Substance Use and Overdose Prevention Chronological information about significant FDA activities related to substance use and overdose prevention <https://www.fda.gov/drugs/information-drug-class/timeline-selected-fda-activities-and-significant-events-addressing-substance-use-and-overdose> (12.11.2023)

²⁵ McCombs School of Business Ethics Unwrapped Scandals Illustrated Oxycontin & the Opioid Epidemic <https://ethicsunwrapped.utexas.edu/video/oxycontin-the-opioid-epidemic>

professional reputations to make its use widely accepted. This was the role of Leroy Portenol, who in 2001 was Chairman of the Department of Pain Medicine and Palliative Care at Beth Israel Medical Center in New York, Professor of Neurology at the Albert Einstein Medical Center, Professor at the College of Medicine and former President of the American Pain Society. He is also Secretary of the International Association for the Study of Pain, President of the American Pain Foundation, President of the National Hospice Foundation, and Vice President of the American Board of Hospice and Palliative Medicine.²⁶ Portenoy's clinics have received multi-million-dollar grants from Purdue Pharma. Portenoy was a successful neuroscience professor in his early thirties when he coined the term "opioid phobia" to express what he considered to be doctors' concerns about opioid use. He based this on an experiment in which only one patient out of 11 882 became addicted. What he did not stress was that the trial involved only a small dose of OxyCodone and only 450 patients, and that the trial was conducted under hospital medical supervision.²⁷ The misinformation about opioid therapy in his lectures in the 1980s and 2000s was acknowledged by Portenoy in a 2012 interview.²⁸ And in his Purdue Pharma brochures, he explicitly used the term "non-hazardous" when asked about addiction.²⁹

In addition to the extensive use of opinion leaders, Purdue has spent vast sums of money to "reward" prescribing doctors. According to data from the Centers for Medicare and Medicaid Services (CMS), Purdue Pharma spent \$1.3 million on hospitality during 2014-15 to promote the use of OxyContin among physicians. After the scandal broke, that dropped to \$54,000, a 94% decrease.³⁰

The interesting thing about the scandal is that among the stakeholders, it is important to mention the role of the consultancy McKinsey. The company was fined \$596 million in 2021 for its role in the opioid crisis in 49 US states. The investigation revealed that McKinsey consultants actively supported Purdue Pharma's profit-hunting, sales-focused business strategy even after the scandal broke.³¹

The FDA started to make more radical changes to its own operations after the third wave. In August 2023, for example, it joined the US Department of Health and Human Sciences'

²⁶ Written testimony of Foley Portenoy before the US Senate Committee on Health, Education, Labor and Pensions, "Oxycontin: Balancing Risks and Benefits," Meier, Pain Killer; Anna Lembke, Drug Dealer, MD: How Doctors Were Duped, Patients Got Hooked, and Why It's So Hard to Stop (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2016) 1. p. <https://www.help.senate.gov/imo/media/doc/Portenoy.pdf> (11/23/2023).

²⁷ White, Colin, "The Rise of OxyContin: How Purdue Pharma and the Sackler Family is Responsible For the Epidemic Behind the Pandemic" (2022). History | Senior Theses. 10. pp. 17-19 <https://doi.org/10.33015/dominican.edu/2022.HIST.ST.04> (2023.12.19.)

²⁸ Catan, Thomas. "A Pain-Drug Champion Has Second Thoughts." The Wall Street Journal, December 17, 2012.

²⁹ White, Colin, "The Rise of OxyContin: How Purdue Pharma and the Sackler Family is Responsible For the Epidemic Behind the Pandemic" (2022). History | Senior Theses. 10. p. 20 <https://doi.org/10.33015/dominican.edu/2022.HIST.ST.04> (2023.12.19.)

³⁰ Tan, D., & West, N. V. (2023). bad medicine: litigation, competition, and the marketing of prescription opioids. Strategic Management Journal, 44(11), 2658-2687. <https://doi.org/10.1002/smj.3509>

³¹ <https://www.nytimes.com/2021/02/03/business/mckinsey-opioids-settlement.html> (2023.11.26)

recommendations on overdose prevention³² and issued its own recommendation to consider unnecessary prescribing and continued use as a preventive measure, recommends innovation and education as a general prevention measure, obviously to eliminate ambiguous or misleading information, and supports the development of evidence-based medicines and draws attention to the importance of preventing the use of falsified or modified medicines.³³

The immediate impact of the Purdue scandal on the rest of the pharmaceutical industry should be highlighted. While after the scandal broke, Purdue Pharma significantly reduced its spending on promotional hospitality, the other opioid distributors (competitors) saw a sharp increase. Competitors spent \$2.4 million in 2016-2017 on hospitality related to the promotion of opioid-containing drugs. This represented a 160% increase over the previous two-year period.³⁴

V. Replacing the profit-first approach with a focus on the patient and the long-term social interest by creating more efficient control processes

It is clear from the above that the main owners of the company, the Sackler brothers, have put short-term profit interests before sustainable growth. Ignoring the interests of other stakeholders,³⁵ they focused only on their own ownership interests³⁶ and, within that, on their profit interests. Patients' interests were also considered only in the short term, but in the medium/long term, even fatal outcomes became secondary to their profit interests.

Consciously influencing the medical profession and society has a long-term negative impact. Reducing trust in doctors and medicines during epidemics and the introduction of new effective medicines may continue to be a particularly significant problem. Lack of trust in scientific research and pharmaceutical research can have a long-term negative impact on the health of society.

Reliance on the FDA as an approving authority for both the approval and monitoring of new and existing drugs also raises concerns about proper functioning.

³² <https://www.hhs.gov/overdose-prevention/> (19.12.2023)

³³ US Food and Drug Administration: Timeline of Selected FDA Activities and Significant Events Addressing Substance Use and Overdose Prevention Chronological information about significant FDA activities related to substance use and overdose prevention <https://www.fda.gov/drugs/information-drug-class/timeline-selected-fda-activities-and-significant-events-addressing-substance-use-and-overdose> (12.11.2023)

³⁴ Tan, D., & West, N. V. (2023). bad medicine: litigation, competition, and the marketing of prescription opioids. *Strategic Management Journal*, 44(11), 2658-2687. <https://doi.org/10.1002/smj.3509>

³⁵ Kecskés András (2016): The Sarbanes-Oxley Act from a Legislative Viewpoint. *Theory & Practice of Legislation*, 2016/1. sz. 42-43. old.

³⁶ Halász, Vendel (2017): A felelős társaságirányítás fogalmáról és értéktartalmáról *JURA* 23 évf. 1. szám pp. 247-248.

VI. De lege ferenda proposals

In order to prevent and stop further societal losses,³⁷ the authors argue that there is a need to ensure a more coordinated, systemic operation of existing control and monitoring functions, so that once a drug is approved, the interests of short-term profit, stakeholder groups with a primary interest in financial returns (shareholders, management, etc.) cannot overtake the primary interests of patients and long-term societal goals are adequately served. Consideration should be given to further tightening up the authorisation processes related to scope expansion, introducing additional risk mitigation tools, but at the very least tightening up existing processes and closing existing loopholes.

It is important to highlight that even in 2020, pharmaceutical companies were not required to conduct clinical trials for the possibility of opioid use disorder (OUD) at the end of drug development, despite the fact that it is a proven fact that 41% of patients who are long-term opioid users meet the criteria for opioid use disorder (OUD) in the fifth edition of the *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)*, effectively putting them at risk for addiction.³⁸

The authors propose for consideration that the level of the fine for the use of unauthorised and misleading communication material should be set at a significant level of 5-10% of the total turnover of the medicinal product or company in the financial year concerned.

VII. Lessons from the scandal

Health compliance primarily provides a framework for fair interaction with health professionals and public officials, in line with external and internal rules. The framework is provided as a minimum by legal requirements, which can be further refined by the company in the light of its own values. The legislation covers several levels and can vary in depth and stringency from country to country. The Purdue Pharma scandal highlights the vulnerabilities and shortcomings of the US drug licensing and healthcare system. The following conclusions can be drawn from the case.

In the case of Purdue Pharma, it is clear to see the gaps in the FDA's internal approval processes, the negative impact of personal entanglements on decision-making, and most importantly, the lack of built-in internal systems to filter out or at least flag these types of entanglements or the risk of them in a timely manner. For this reason, when marketing authorisations for opioids or other narcotic drugs are granted, it may be appropriate to include additional checkpoints in the administrative authorisation process, to broaden the scope of the authorisation, to screen the persons granting the authorisation more thoroughly not only from a

³⁷ Ferencz Barnabás (2016): Megmérettettél és a környezetre károsnak találtattál – a Volkswagen-botrány egyes jogi kérdései. [online] Jura 2016/1. 197-198. old. [2023. 12. 09.] https://jura.ajk.pte.hu/JURA_2016_1.pdf

³⁸ Andrew Kolodny: How FDA Failures Contributed to the Opioid Crisis *AMA J Ethics*. 2020;22(8): E743-750. doi: 10.1001/amajethics.2020.743. <https://journalofethics.ama-assn.org/article/how-fda-failures-contributed-opioid-crisis/2020-08> (28.11.2023.)

professional point of view but also on the basis of their moral capacity³⁹. Consideration should also be given to more thorough due diligence and reputational checks of the pharmaceutical company concerned, and in the case of any red flags, to bring the authorisation process under a more rigorous procedure. This could include an examination of the company's Healthcare Compliance System, the risk of misuse of medicines, the examination of excessive sales and marketing costs based on mandatory public disclosure data, or cost structures.

In the case of Purdue Pharma, it can be seen that they have pursued a questionable marketing strategy towards doctors. The marketing strategy can be described as manipulative on at least three counts. The deliberate dissemination of misleading professional information is an open breach of the law, a bad faith act in the self-interest of maximising profits. Stricter penalties for this could act as a greater deterrent to manufacturers. The professional relationship with doctors also raises more questions. The relationship with prescribers has shifted a lot from a purely professional quality to a personal engagement. Undue over-hospitality, constant close contact with doctors for no real professional reason, raises the issue of psychological pressure, emotional engagement, which can lead to so-called cognitive dissonance.⁴⁰ This phenomenon does not absolve the prescribing doctors of their professional and moral responsibility, but it may have contributed to a large extent to the development of "ethical blindness".⁴¹ The territorial profiling of drug distribution also raises the suspicion of manipulative intent. The focus on poorer, more backward, rural areas, the abuse of the vulnerability of an already vulnerable, less aware target group (pain patients), can be seen as a serious transgression of the moral and legal boundaries. Purdue Pharma's practice of "looking the other way" from the readily available option of "recreational" use of OxyContin raises the issue of "willful blindness"⁴² and the company's bad faith.

Finally, it is important to highlight the moral responsibility of a third actor, namely the external, independent consultancy firm. In the case of Purdue Pharma, McKinsey was the external, "independent" partner who, even after the scandal broke, encouraged the company to continue with its highly questionable business practices, both legally and morally. This also raises the question of the responsibility of the so-called consultancy firms and the quality of the compliance system in place in these companies, how the line is drawn in the case of apparently legitimate but unethical advice, and how such internal practices are sanctioned.

³⁹ Moral capacity This concept is found in, among others, Hannah et al. 2011 and refers to the ability of an individual to avoid various moral temptations and ultimately to adhere to ethical behaviour.

⁴⁰ "Cognitive dissonance is a tense state that arises when someone is nurturing two psychologically incompatible cognitions." and "Festinger's theory is essentially about how people try to make sense of their conflicting ideas and at least live consistent and fulfilling lives according to their beliefs." Elliot Aronson, Carol Tavis: *Mistakes have been made (but I can't help them)*; Ab Ovo Publishers 2009 Budapest p. 21-22.

⁴¹ Judit Chrenóczy-Nagy: *The challenges of ethical managerial decision-making today and ways to address them; Economic Challenges in the 21st Century Conference Proceedings*; Pécs: University of Pécs, Faculty of Law and Political Science, Department of Finance and Economic Law, pp 1-12 (2021)

⁴² Willful blindness. <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/szandekos-vaksag/> (24.11.2023.)

VIII. Dealing with the crisis not an afterword - The Sackler family and Purdue Pharma today

It is clear from the above that Purdue Pharma's business practice in marketing OxyContin is in many ways a negative, unique phenomenon with a severe social impact that could serve as a deterrent to future generations. The product is not intended to alleviate the pain of patients, but to replace a previously less profitable drug with a more profitable one. Therefore, Purdue Pharma manipulated the trial data, bribed the person responsible for FDA approval, and diminished the decades of resistance by the medical community and patients by making it meaningful by misleading and misinforming them and trivializing the risk of addiction. This was accomplished through an aggressive direct sales toolkit, enabling the company to generate billions of dollars in profits from the sale of these drugs alone. With the long-term interests of the primary stakeholder - namely the patient - ignored, only short-term profit and commission income for the owners and employees was prioritised over the patients of society and the possibility of further waves of the opioid crisis was not even considered in any meaningful way by the Sackler brothers.

All this and a series of lawsuits led to the liquidation of Purdue Pharma.

The outcry of society and the condemnation of this overreach of the profit interest is well reflected in a proposal of legal interest. Under this, the Sackler family's underlying liability should be enforceable for damages awarded by the courts even if they are no longer covered by Purdue Pharma's assets as a result of the bankruptcy settlement that was initiated in 2019. Once the bankruptcy settlement is approved by the U.S. Supreme Court,⁴³ a positive decision by the highest judicial forum would exempt the Sackler family from any further legal liability and thus exempt their private assets from further legal proceedings, leaving their amoral conduct without correspondingly serious financial consequences. However, the rejection of the bankruptcy settlement, could make it impossible for the victims and the organisations and municipalities involved in bankruptcy settlement to exercise fully the claims for damages already agreed in the settlement.

⁴³ John Kruzel - Andrew Chung: US Supreme Court torn over Purdue Pharma bankruptcy settlement <https://www.reuters.com/business/healthcare-pharmaceuticals/us-supreme-court-set-review-purdue-pharma-bankruptcy-settlement-2023-12-04/> (2023.12.04)

Gáspár Zsolt: * A kiberterrorizmus: a terrorizmus megjelenése a kibertérben – Elméleti és gyakorlati elemzés

Absztrakt

A technológiai fejlődés hatására – más bűncselekményekhez hasonlóan – a terrorizmus különböző, új megjelenési formái is felütöttek a fejüket az internetes környezetben. A kiberterrorizmus jelenségét a kutatók egy része tagadja, más szerzők pedig évtizedek óta próbálják felhívni a közönség figyelmét a fenomén nyújtotta fenyegetésre. Jelen tanulmány célja a kibertérben észlelhető terrorista cselekmények jellegének bemutatása, mely során kiemelt figyelmet tulajdonít a szerző a kriptovaluták terrorizmus finanszírozásában betöltött szerepére.

Kulcsszavak: *kiberterrorizmus, kiberbűnözés, kriptovaluták, kriminológia*

I. Bevezető

A technológiai fejlődés hatására – más bűncselekményekhez hasonlóan – a terrorizmus különböző, új megjelenési formái is felütöttek a fejüket az internetes környezetben. Kiemelendő azonban, hogy a terrorista szervezetek internethasználata korántsem újkeletű fenomén. Az 1990-es évek második felében már jelentek meg dzsihadista tartalmú weboldalak. Az egyik legnagyobb hatással bíró weboldal, mely a témába illő tartalommal működött, a www.azzam.com volt, melyet 1996-ban létesítettek és angol nyelven publikáltak rajta a tartalmakat. Szintén érdemes kiemelni a www.alneda.com nevű weboldalt, mely 1998-tól kezdte meg a működését.¹

A 2001. szeptember 11. napján történt események hatására megállapíthatjuk, hogy az addig hagyományos módon folytatott háborúk kiléptek a földrajzilag meghatározott fizikai térből. Ennek eredményeként általánossá vált azon felfogás, miszerint az addig alkalmazott hagyományos hadviselési módszerek mellett jobban szükséges koncentrálni a kibertérre, mely a 2020-as évekre a terrorizmus egyik legalkalmasabb eszközévé vált a politikai és katonai célok eléréséhez.² Ez a platform ugyanis rendkívül jól hasznosítható illegális célokra. Az internet hatékony és gyors forrása lehet a félelemkeltésnek, illetőleg a terrorcselekmények elkövetéséhez való toborzásnak és az ideológia, propaganda terjesztésének. A különféle terrorszervezetek használhatják továbbá az egymás közötti rejtett kommunikáció és információ-megosztás folytatásához, illegális fegyverkereskedelemez, az egyes támadási technikák oktatásához, népszerűsítéséhez.³

* Dr. Gáspár Zsolt LL.M., PhD. hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola, e-mail: gaspar.zsolt@pte.hu, mtmt: 10074177

¹ Cano Paños, Miguel Ángel: Odio e incitación a la violencia en el contexto del terrorismo islamista. Internet como elemento ambiental. In: *Indret* No. 4, 2016. 6. o.

² Simon László; Magyar Sándor: A terrorizmus és indirekt hatása a kibertérben. In: *Nemzetbiztonsági Szemle* Vol. 5, No. 3, 90-91. o.

³ Simon; Magyar, i.m. 94-95. o.

II. A kiberterrorizmus

1. A kiberterrorizmus fogalma

A kiberterrorizmus mibenlétének definiálásához első körben szükséges volna a terrorizmus nemzetközileg elfogadott fogalmi meghatározása, ugyanakkor e körben sincsen teljes egyetértés a kutatók között. A terrorizmus fogalmát, illetőleg az egyes szerzőknek a definíciókkal kapcsolatos álláspontját – mivel már megannyi cikk⁴ foglalkozott e témával – jelen tanulmány mellőzi.

A kiberterrorizmus fogalmára ugorva – általánosan elfogadott definíció hiányában – megállapítható, hogy igencsak különféle irányokból kerül megközelítésre a vonatkozó szakirodalomban.⁵ Az egyik uralkodó álláspont szerint a kiberterrorizmus alatt azon kiberbűncselekményeket értjük, melyekhez terrorista célzat társul. Az ezen perspektívát vallók úgy vélik, hogy az ilyen cselekményektől el kell határolni a terrorista csoportok egyéb internetes tevékenységeit (mint például a toborzás, a hírszerzés, a finanszírozás megoldása, az egyes propagandaanyagok népszerűsítése, etc.). Egy másik nézet szerint ez utóbbi tevékenységeket is magába kell foglalnia a fogalomnak.⁶ Eszerint az elhatárolás szerint létezik a kiberterrorizmusnak egy tágabb és egy szűkebb fogalma. Alapvető különbség a kiberterrorizmus és más, a kibertérben elkövetett bűncselekmények között a célzat és az eredmény viszonya. Míg a vagyon elleni kiberbűncselekmények túlnyomó részénél az elkövető célja az egyszeri vagy rendszeres haszonszerzés, addig a kiberterroristák számára az elsődleges cél a politikai vagy ideológiai eszme kifejtése, a megfélemlítés. A bűncselekménnyel esetlegesen szerzett vagyoni előnyök csupán másod- vagy harmadlagos indokok.⁷

Subijana Zunzunegui a kiberterrorizmus fogalmát két megközelítés szerint vizsgálja, egy ún. köztes vagy közvetítő, illetve egy végső perspektívából. A köztes perspektíva az infokommunikációs technológiák által kínált lehetőségek kihasználása a céljaik elérése érdekében. Ez két fogalmi elemet feltételez: a terrorista szervezet jelenlétét és egy technológiai infrastruktúra felhasználását annak működéséhez. Ebben az értelemben a kiberterrorizmus a terrorizmus azon formájaként fogható fel, mely az információs technológiákat egyes társadalmi csoportok megfélemlítésére, kényszerítésére vagy károkozásra használja fel politikai és/vagy vallási okokból. A végső perspektíva pedig a kritikus infrastruktúrák (közszolgáltatások, bank- és tőzsdrendszer, ipari termelés, honvédelem), az érzékeny információ megsemmisítését veszi alapul. A végső perspektíva fogalmi elemei közé tartoznak a számítógépes rendszerek és a

⁴ Lásd például: Tóth Dávid: The history and types of terrorism. In: LAW OF UKRAINE: LEGAL JOURNAL: SCIENTIFIC-PRACTICAL PROFESSIONAL JOURNAL Vol. 11, No. 1, 2015. (UDC 343.326)

⁵ Lásd például: Tóth Dávid; Nagy Melánia: The types of terrorism - with special attention to cyber and religious terrorism. In: JURA Vol. 25, No. 1, 2019. 418. o.

⁶ Böczné Neparáczi Anna Viktória: A kiberterrorizmus büntető anyagi jogi megítélése. In: Ügyészek Lapja Vol. 27, No. 1, 2020. 79. o.

⁷ Tóth Dávid: How the Cyberspace Changes Terrorism. In: JURA Vol. 28, No. 3, 2022. 99. o. Idézi: MacKinnon, Lachlan; Bacon, Liz; Gan, Diane; Loukas, Georgios; Chadwick, David; Frangiskatos, Dimitrios: Cyber Security Countermeasures to Combat Cyber Terrorism. Strategic intelligence management. Butterworth-Heinemann, 2013. 236. o.

bennük található információ elleni támadások azzal a céllal, hogy egy kormányt vagy a lakosságot rákényszerítsék valamire, politikai és/vagy társadalmi célok elérésének érdekében. A két megközelítés keresztszete és azok elemeinek ötvözte a Subijana Zunzunegui által használt kiberterrorizmus fogalom. Eszerint a kiberterrorizmus minden olyan információtechnológiával végrehajtott cselekmény, amely közvetlenül vagy közvetve terrort válthat ki vagy jelentős károkat okozhat egy politikai és/vagy társadalmi csoportnak, azok bármely alapvető infrastruktúrájának a technológia segítségével történő megsemmisítésével.⁸

Simon László és Magyar Sándor a kiberterrorizmus vonatkozásában kiemelik, hogy a jelenséget nem kizárólag bűnügyi, hanem katonai szempontból is, tehát kiterjesztetten kell értelmezni. E körben a terroristák harcosokként, katonákként definiálhatóak⁹, a hadszíntér fogalma pedig a kibertérre is magába foglalja.¹⁰ A terrorista szervezetek által elkövetett kiberbűncselekmények kapcsán tehát katonai, politikai, stratégiai, regionális és helyi szinten egyeztetett, komplex és katonailag koherens lépéseket szükséges tenni.¹¹

Felmerül a kérdés, hogy egyáltalán szükséges-e a kiberterrorizmus önálló definiálása, hiszen a terrorizmus kategóriája is lefedhetné a kibertérben zajló terrorista célzatú tevékenységeket, mint annak egyfajta alkategóriáját. Ezzel szemben egyes szerzők kifejezetten szorgalmazzák a fogalmak elhatárolását,¹² mások tovább gondolva ezt, egy önálló büntetőjogi kategória megalkotását is, ugyanis a kiberterrorizmus tényállásával sokkal pontosabban lehetne szankcionálni a terrorista célzatú internethasználatot, mely magába foglalhatná a kiberterrorizmus tágabb vonatkozását.¹³

2. A kiberterrorizmus eszközzrendszere

A jelenség eszközzrendszerét tekintve számos lehetőség áll rendelkezésre a terrorista szervezeteknek. A szakirodalomban a kiberterrorizmus kategorizálásakor a leggyakrabban az információtechnológia „*soft*” és „*hard*” típusú alkalmazásai közötti elhatárolás szerepel. A kettő közötti különbséget a direkt és indirekt megnyilvánulásban kell keresni. A „*soft*” kategóriába tartoznak a terroristák által indirekt módon kifejtett magatartások, melyek jellemzően nem kibertámadások, hanem a szervezet működéséhez és fenntartásához szükséges tevékenységeket takarnak (pl.: az ideológia terjesztése, toborzás, felhívások, finanszírozás megoldása). A „*hard*” kategóriába az előbbivel szemben pedig a konkrét kibertámadások tartoznak (pl.: informatikai rendszerbe történő jogellenes belépés, az egyes informatikai

⁸ Subijana Zunzunegui, Ignacio José: El ciberterrorismo: una perspectiva legal y judicial. In: Eguzkilore: cuaderno del Instituto Vasco de Criminología No. 22, 2008. 172-173. o.

⁹ Simon László; Magyar Sándor: A terrorizmus és indirekt hatása a kibertérben. In: Nemzetbiztonsági Szemle Vol. 5, No. 3, 2017. 95. o.

¹⁰ i.m. 92. o.

¹¹ i.m. 95. o.

¹² Bóczné, i.m. 83. o.

¹³ Saul, Ben; Heath, Kathleen: Cyber Terrorism. In: Sydney Law School Legal Studies Research Paper No.14/11. 2014.

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2387206 (2023.12.04.)

rendszerek működésének korlátozása vagy megghiúsítása, terheléses támadások, vírusok és/vagy férgek felhasználása, adathalászat, stb.¹⁴

Álláspontom szerint a fentiek mellett az információtechnológia „hard” típusú alkalmazásának eszközrendszere a következő specifikus, fizikai hatáson alapuló eszközöket, támadásokat is magába foglalhatja:

1. Az *elektronikai zavarás (electronic jamming)* az elektromágneses energia szándékos kisugárzását, visszasugárzását vagy visszaverését jelenti azzal a céllal, hogy ezáltal megakadályozzuk a támadás célpontjával szolgáló infrastruktúra elektronikai eszközeinek vagy rendszereinek hatékony működését. E körbe tartozik minden olyan jelenség, amely egy adott elektronikai vevőeszközöknél a hasznos jel vételét akadályozza vagy meggátolja.¹⁵
2. Az *elektronikai megtévesztés (electronic deception)* hamis jelek szándékos kisugárzását, átalakítását, elnyelését, visszasugárzását vagy visszaverését jelenti, amely megtéveszti, félrevezeti, összezavarja vagy eltéríti az információs rendszer működését.¹⁶
3. Az *elektronikai pusztítás (electronic neutralization)* az elektronikai pusztítás az elektromágneses és egyéb irányított energiák, vagy az önrávezetésű fegyverek alkalmazását jelenti, az ellenség elektronikai eszközeiben és az élőerőben tartós vagy ideiglenes károkozás céljából.¹⁷

3. *Az információtechnológia terrorista célú felhasználásának „soft” típusai*

Alapvetően igaz Dornfeld László megállapítása, miszerint a kiberterrorizmusról szóló publikációkban kevesebb figyelmet kap a terroristák egyéb internetes tevékenységének vizsgálata, mint a konkrét kibertámadások elemzése¹⁸, ugyanakkor az utóbbi időben úgy tűnik, hogy az ún. „soft” típusú internetes terrorista aktivitások is elkezdtek bekerülni a kutatók látóterébe.¹⁹ A kiberterrorizmus soft eszközrendszere – ahogyan fentebb már említésre került – magába foglalja a terroristák internethasználatának azon típusait is, melyek nem kibertámadásokat valósítanak meg. E körben érdemes kiemelni a következő aktivitási pontokat:

- a terrorszervezetek finanszírozásának megoldása,
- toborzás,

¹⁴ Tóth Dávid: A terrorizmus típusai és a kiberterrorizmus. In: Rab Virág (szerk.): XII. Országos Grastyán Konferencia előadásai. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Grastyán Endre Szakkollégium, 2014. 292. o.

¹⁵ Horváth József: Az elektronikai zavarás napjainkban. In: Hadmérnök Vol. 10, No. 1, 2015. 184-185. o.

¹⁶ Papp Zoltán István: A kiberterrorizmus módszerei, lehetséges eszközei és az ezek ellen történő védekezés alternatívái. Doktori értekezés. Budapest, 2018, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola

¹⁷ Horváth, i.m. 184. o.

¹⁸ Dornfeld László: Kiberterrorizmus – a jövő terrorizmusa? In: Mezei Kitti (szerk.): A bünyügyi tudományok és az informatika. Pécs, Budapest, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar (PTE ÁJK), MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2019. 61. o.

¹⁹ Lásd például: Serbakov Márton Tibor: Legújabb tendenciák a terroristák internethasználatát illetően. In: Büntetőjogi Szemle Vol. 9, No. 2, 2020. 122-139. o., továbbá

Serbakov Márton Tibor: Az utóbbi évek jelentős nemzetközi szélsőjobboldali terrorcselekmények elkövetőinek internethasználatára és globális összefüggéseire. In: Jogelméleti szemle, Vol. 21, No. 3, 2020. 60-69. o.

- propaganda-anyagok közzététele,
- félelemkeltés,²⁰
- etc.

Jelen tanulmány a fentebb felsorolt tevékenységek közül a terrorizmus finanszírozását vizsgálja kiemelten, különös tekintettel a kriptovaluták és a legújabb technológia terrorista célokra történő felhasználására.

4. A kriptovaluták felhasználása a terrorizmus finanszírozására

Az egyes terrorista csoportok internethasználatának ún. „soft” típusú formáinak vizsgálatakor kétséget kizáróan megállapítható, hogy ennek a leggyakrabban előforduló válfaja a terrorszervezetek működésének fenntartását szolgáló finanszírozás megoldása.

Serbakov Márton a terrorizmus finanszírozásának internethez kötődő technikáit a következőképpen kategorizálta:

- az online kiskereskedők és piacok felhasználása (pl.: Amazon, Alibaba, eBay),
- a közösségi média platformjain történő adománygyűjtés és közösségi finanszírozás (crowdfunding):
 - o új fizetési termékek és szolgáltatások,
 - o virtuális fizetőeszközök,
 - o internetes pénzügyi szolgáltatások.²¹

A közösségi finanszírozás (crowdfunding) keretében az egyes terrorszervezetek előszeretettel kérik a követőiket, hogy működésüket kriptovalutákkal támogassák. 2019-ben az al-Qassam brigádok közzétettek egy felhívást a közösségi média felületeiken, melyben arra buzdították a közösség tagjait, hogy Bitcoin felhasználásával juttassák el hozzájuk a felajánlásukat, mivel azok nem nyomon követhetőek. Ezt követően a kampányt áthelyezték a hivatalos weboldalaikra.²² A kampány végül nem járt sikerrel, ugyanis az IRS (Internal Revenue Service), a HSI (Homeland Security Investigations) és az FBI (Federal Bureau of Investigation) ügynökei sikeresen azonosítottak és lefoglaltak nagyjából 150 kriptovaluta számlát, mellyel a terrorszervezetet támogatták. Ennek során több ízben amerikai állampolgárokról bizonyosodott be, hogy így kívántak anyagi forrásokat felajánlani terrorista célokra.²³

²⁰ Igen gyakori, hogy egyes terrorista csoportok audiovizuális felületeket használnák a propaganda és a félelemkeltés vagy éppen bizonyos társadalmi csoportok zsarolásának céljából. Ennek lehetséges megnyilvánulási formái között szerepel a kínzásokról, lefejezésekről, öngyilkos merényletekről vagy más terrorcselekményekről készült videófelvetelek interneten történő közzététele is. Lásd részletesebben a témáról: Cano Paños, i.m. 14-16. o.

Az audiovizuális felületek szabályozásának egyes kérdéseiről lásd bővebben: Sorbán Kinga: A videomegosztó platformok európai szabályozásának aktuális kérdései. In: MÉDIAKUTATÓ: MÉDIAELMÉLETI FOLYÓIRAT Vol. 19, No. 1, 2018. 9-20. o.

²¹ Serbakov Márton Tibor: A szélsőséges terrorista csoportok internethasználatának elemzése. Doktori értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2022. 84-98. o.

²² alqassam.net, alqassam.ps, qassam.ps

²³ <https://www.justice.gov/opa/pr/global-disruption-three-terror-finance-cyber-enabled-campaigns> (2023.12.11.)

A fenti kategorizálás kritikájaként rögzítendő ugyanakkor, hogy mind az új fizetési eszközök és szolgáltatások, mind a virtuális fizetőeszközök, illetőleg az internetes pénzügyi szolgáltatások – álláspontom szerint – külön, önálló kategóriákként is felfoghatóak, nem kizárólag a közösségi finanszírozás kategóriáján belül helyezhetőek el, azt jóval meghaladják. Ennek egyik oka, hogy a terrorizmus finanszírozásához az adománygyűjtés és az ún. crowdfunding mellett hozzátartozik más gazdasági tevékenységek végzése²⁴ (például bizonyos árucikkek adás-vétele, cseréje), melynek bevételét a terrorista szervezetek a működésük költségeire fordíthatják, esetlegesen fegyvereket vagy más illegális (harcászati) anyagokat vásárolhatnak belőle. Tipikusan ide tartoznak azok az esetek, amikor a terrorszervezet tagjai kábítószerket árulnak a dark weben és a bevételből fegyvereket, bombákat vagy azok alapanyagait veszik meg ugyanott, jellemzően kriptovaluták segítségével a felhasználásával.

Egy másik okként a terroristák által elkövetett kisebb-nagyobb vagyoni elleni bűncselekményeket²⁵ emelném ki, mely bűncselekményeket követően az így ellopott, kicsalt (sokszor eleve már kriptovalutában lévő) pénzügyösszegeket használják fel a működésükhöz. Példaként kiemelhető egy 2020-as eset, mely lényege, hogy egy, a „Murat Cakar” álnévet felvett, ISIS-hoz köthető terrorista – kihasználva a COVID-19 járvány kitörését és az emberek félelmét – 2020. február 26. napján létesített egy weboldalt (facemaskcenter.com), melyen koronavírus elleni védőfelszereléseket, gumikesztyűket, szemüvegeket és N95-ös típusú arcmaszkokat „árult”, azzal a különbséggel, hogy a vásárlók által megrendelt áruk általában nem érkeztek meg. A nyomozás során megállapítást nyert, hogy az elkövető az ISIS-hoz köthető, feltehetően a terrorszervezet működését kívánta támogatni a csalással szerzett profittal.²⁶

A Pénzügyi Akciócsoport (FATF) 2015. októberi jelentésében a terrorizmus finanszírozásának új tendenciáit és az általuk jelentett fenyegetéseket a következőképpen kategorizálták:

- külföldi terrorista harcosok (FTFs),
- a közösségi média felületein történő közösségi finanszírozás,
- új fizetési szolgáltatások és termékek:
 - o virtuális valuták,
 - o előre feltöltött kártyák,
 - o internet alapú fizetési szolgáltatások,
- természetes erőforrások kihasználása.²⁷

²⁴ Az ilyen források akár legális vállalkozásokból is származhatnak. Lásd például:

Tóth Zoltán Balázs: A pénzmosás és terrorizmus-finanszírozás visszaszorítását célzó szabályozási környezet vizsgálata az Európai Unió esetében II. In: SZAKMAI SZEMLE: A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT TUDOMÁNYOS-SZAKMAI FOLYÓIRATA Vol. 17, No. 4, 2019. 195. o.

²⁵ Lásd például: Tóth Z. B., i.m. 195. o.

²⁶ Uo.

²⁷ FATF Report: Emerging Terrorist Financing Risks, Párizs, October 2015., hozzáférhető:

<https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/reports/Emerging-Terrorist-Financing-Risks.pdf> (2023.12.12.)

A tudományos életben élénk diskurzus alakult ki a terroristák kriptovalutákkal történő finanszírozási megoldásainak tekintetében. E körben az egyes szerzők eltérő véleményeket képviselnek. Dion-Schwarz, Manheim és Johnston álláspontja szerint a kriptovaluták nem alkalmasak a terroristák általi használatra, ugyanis egyetlen rendelkezésre álló kriptovaluta sem képes kellő mértékű biztonságot²⁸ és anonimitást biztosítani a terrorszervezetek részére.²⁹ A hivatkozott tanulmányban a szerzők ugyanakkor felvetik, hogy a jövőben számolni kell olyan kriptovaluták megjelenésével, melyek már rendelkezni fognak a terrorista célú felhasználáshoz szükséges tulajdonságokkal.³⁰ Felméry Zoltán tanulmányában akként fogalmaz, hogy „*az Európában elkövetett támadások egyike esetén sem tűnik úgy, hogy azok finanszírozásában kriptopénzek is szerepet játszottak volna.*”³¹ Más szerzők ezzel ellentétben kifejezetten állítják, hogy a kriptovaluták alkalmasak a terrorizmus finanszírozására³² és napi szinten fel is használják ezeket az eszközöket a terrorszervezetek finanszírozására.³³ E körben a szerző azon álláspontot vallja, miszerint az egyes terrorszervezetek számára bizonyos, az első generációs kriptovaluták után megjelent eszközök (pl.: Monero) kifejezetten alkalmasak a terrorizmus finanszírozására történő felhasználásra, hiszen a hatóságokkal csekély mértékben vagy egyáltalán nem működnek együtt, nem adják ki a felhasználók adatait. Emellett az egyes kriptovaluta-keverők akár többszöri, szisztematikus alkalmazása, a különböző kriptovaluták oda-vissza váltogatása is magas szintű védelmet nyújthat az elkövetők számára. Ezen előbbi eszközökhöz társul továbbá az is, miszerint a terrorizmus finanszírozásának felderítésére a kibertérben kiemelkedő szakértelmet előfeltételez a nyomozó hatóságok részéről, mely gyakran hiányzik vagy éppen a magas munkaterhelés miatt a kellő szakértelemmel rendelkező különleges szervek sem képesek megfelelő időn belül és kellőképpen foglalkozni az üggyel. A fentiek okán a szerző álláspontja szerint a terrorista szervezetek fel tudják és fel is használják a kriptovaluták egyes típusait, ugyanakkor a magas fokú látencia miatt ritkán kerülnek felderítésre az ilyen cselekmények.

5. *Az információtechnológia terrorista célú felhasználásának „hard” típusai, különös tekintettel a kritikus infrastruktúrákra jelentett kiemelt veszélyforrásokra*

A konkrét kibertámadások tipizálása rengeteg szempont szerint történhet, melyben közre játszhat az elkövetők motivációja, célja, a bűncselekmény jellege, illetőleg a sértettek köre is. Nagy Zoltán tanulmányában különbséget tesz az egyéni felhasználók elleni tipikus támadások

²⁸ Bujtár Zsolt, 2019: Central bank issued digital currencies: is it a solution or a problem? Megjelent: EU Business Law and Digital Revolution pp. 85-87.

²⁹ Dion-Schwarz, Cynthia; Manheim, David; Johnston, Patrick B.: Terrorist Use of Cryptocurrencies. Technical and Organizational Barriers and Future Threats. Santa Monica, California, RAND Corporation, 2019. 35. o.

³⁰ i.m. 45. o.

³¹ Felméry Zoltán: A szervezett bűnözés általi internetes fenyegetettség értékeléséről szóló Europol-jelentés ismertetése. In: Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle Vol. 12, No. 2, 2019. 132-133. o.

³² Lásd: Király Péter Bálint: A terrorizmus finanszírozásának új eszközei: a blokkláncok és a kriptovaluták. In: Bartkó Róbert (szerk.): A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. században. Budapest, Gondolat Kiadó, 2019. 151. o.

³³ i.m. 157. o., továbbá 163. o.

és a kritikus infrastruktúrák, más gazdasági – pénzügyi – igazgatási vállalkozások, politikai pártok elleni támadások között.³⁴

Álláspontom szerint a terroristák kibertámadásainak potenciális célpontjainak mérlegelésekor kiemelt jelentőségű veszélyforrásként kell értékelni a kritikus infrastruktúrák³⁵, a létfontosságú rendszerelemeket, melyek védelmi szintjének megerősítése sürgető feladat, melynek során szükséges számolni az esetleges – akár terrorista szervezetek általi – kibertámadások bekövetkezésével. Természetesen előfordulhat, hogy a kiberterroristák egyéni felhasználókat is célba vesznek, ugyanakkor ezek szerepe a kiberterrorizmus szempontjából elenyésző, sokkal inkább a kibertérben elkövetett terrorizmus-finanszírozás körében fordul elő, mely az előző fejezetben került kifejtésre. Az előbbieken okán jelen fejezetben a kritikus infrastruktúrák védelmének vizsgálatára szorítkozik a szerző.

A 2012. évi CLXVI. törvény értelmében a létfontosságú rendszerelemek közé tartoznak az alábbi ágazatok valamelyikébe tartozó szolgáltatások, eszközök, létesítmények vagy rendszerek olyan rendszerelemei, továbbá azok által nyújtott szolgáltatások, amelyek elengedhetetlenek a létfontosságú társadalmi feladatok ellátásához – így különösen az egészségügyhöz, a lakosság személy- és vagyónbiztonságához, a gazdasági és szociális közszolgáltatások biztosításához, az ország honvédelméhez, – és amelynek kiesése e feladatok folyamatos ellátásának hiánya miatt jelentős következményekkel járna:

- energia,
- közlekedés,
- agrárgazdaság,
- egészségügy,
- társadalombiztosítás,
- pénzügy,
- infokommunikációs technológiák,
- víz,
- honvédelem,
- közbiztonság-védelem.³⁶

³⁴ Nagy Zoltán: Kiberbűncselekmények, kiberháború, kiberterrorizmus - avagy ébresztő Magyarország! In: Magyar Jog Vol. 63, No. 1, 2016. 20. o.

³⁵ A TANÁCS 2008/114/EK IRÁNYELVE (2008. december 8.) az európai kritikus infrastruktúrák azonosításáról és kijelöléséről, valamint védelmük javítása szükségességének értékeléséről 2. cikk a)-b) pontjai rögzítik a kritikus infrastruktúra, illetőleg az európai kritikus infrastruktúra fogalmait. Ez alapján a kritikus infrastruktúra fogalma alá tartoznak „a tagállamokban található azon eszközök, rendszerek vagy ezek részei, amelyek elengedhetetlenek a létfontosságú társadalmi feladatok ellátásához, az egészségügyhöz, a biztonságához, az emberek gazdasági és szociális jólétéhez, valamint amelyek megzavarása vagy megsemmisítése e feladatok folyamatos ellátásának hiánya miatt jelentős következményekkel járna valamely tagállamban.” A fentitől szükséges elhatárolni az európai kritikus infrastruktúra (ECI) fogalmát, mely „a tagállamokban található olyan kritikus infrastruktúra, amelynek megzavarása vagy megsemmisítése jelentős hatással lenne legalább két tagállamra. A hatás jelentőségét a horizontális kritériumok alapján kell értékelni. Ide tartoznak azok a hatások is, amelyek az egyéb típusú infrastruktúrákkal fennálló, ágazatokon átnyúló kölcsönös függőségből erednek.”

³⁶ A létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény – 1. § j) pontjára figyelemmel a törvény – 1. melléklete

Ezek a rendszerelemek kiváltképpen vonzó célpontoknak minősülnek az egyes terrorista szervezetek számára, hiszen egy ilyen intézmény elleni kibertámadás sokkal jelentősebb károkat tud okozni egy állam szervezetében, illetőleg akár több áldozattal is járhat egy-egy ilyen rendszerelem kiiktatása vagy ideiglenes megbénítása.

5.1. Egészségügyi ágazat

A kritikus infrastruktúrák közül a terrorszervezetek számára az egyik leginkább sebezhető rendszer az egészségügyi szektor, mely mind hazai, mind nemzetközi szinten potenciális veszélyforrás lehet. A kockázat valós, melyre példaként szolgálhat a wyoming-i Campbell County Health esete, mely 2019 szeptemberében egy zsarolóvírus-támadás áldozata lett. Ennek eredményeként a kórház nagyjából 8 órán keresztül egy több, mint 100 kilométerre található másik intézménybe kényszerült küldeni a betegeit, mivel a diagnosztikai rendszerek nagy része nem működött. A rendszer teljes helyreállítása 17 napot vett igénybe.³⁷ Palicz et al. tanulmányukban kiemelik, hogy az egészségügyi szektort ért ilyen támadások által elszenvedett károk túlmutatnak a pénzügyi károkon (helyreállítási díj, reputációcsökkenés, stb.), a probléma másik részét az egészségügyi károk jelentik, melyek keretében számolni kell azzal, hogy a sürgősségi ellátásokat átmenetileg fel kell függeszteni. Emellett elképzelhető, hogy a betegek egészségügyi rekordjai átmenetileg vagy tartósan nem lesznek elérhetőek, a tervezett szolgáltatásokat (például műtéteket) el kell halasztani, a kórházi felvételeket fel kell függeszteni.³⁸ Az előbbi kimenetek mind emberéletekbe kerülhetnek, így álláspontom szerint az egészségügyi intézmények informatikai (védelmi) rendszerének megerősítése elengedhetetlen.

5.2. Pénzügyi ágazat

Az egyes országok bank- és tőzsderendszerei, illetőleg a pénzügyi ágazat egésze egyike a leginkább védett infrastruktúráknak. Ennek egyik oka, hogy ezen szektor szereplőit érik a leggyakrabban támadások, hiszen a pénzügyi rendszer megbénításán, esetleges megsemmisítésén keresztül lenne a legkönnyebb egy állam padlóra kényszerítése, továbbá a támadások sokszor nem is feltétlenül terrorista célzatúak, egyszerűen csak vagyonszerzésre irányulnak. Ettől függetlenül azonban a terrorszervezetek által elkövetett kibertámadásokkal ebben a szektorban is kell. Példaként szolgálhat az „orosz-észt kiberháborúként” emlegetett incidens. 2007 áprilisától májusáig egy orosz szervezet észt közintézményeket és bankokat célzott meg túlterheléses támadásokkal. A 128 regisztrált eset során 178 országból másodpercenként 100 megabyte-os forgalmat generáló támadásokat hajtottak végre az észt intézmények ellen. Az incidens eredményeként az állami intézmények internetes felületeinek nagy része megbénult, több állami intézményt le kellett kapcsolni a hálózatról, továbbá jelentős

³⁷ Palicz Tamás; Sas Tibor; Tisóczki József; Bencsik Balázs; Joó Tamás: „Pénzt vagy életet!” – Zsarolóvírusok az egészségügyi informatikai rendszerekben. In: Orvosi Hetilap Vol. 161, No. 36, 2020. 1499. o.

³⁸ i.m. 1504. o.

fennakadásokat tapasztaltak az online átutalások és fizetések rendszerében. A támadásokat 2009-ben vállalta magára egy, a Kreml által finanszírozott ifjúsági mozgalom.³⁹

5.3. Energiaágazat

A létfontosságú rendszerelemek között kiemelt szerepe van az energiaellátást biztosító létesítményeknek. Az ágazaton legkritikusabb alrendszere az atomenergia, melynek vonatkozásában elegendő történelmi tapasztalattal rendelkezünk (például Csernobil-Pripjaty, Fukusima, stb.) ahhoz, hogy tudjuk, emberi ésszel felfoghatatlan károkat és pusztítást képes okozni, ha ezen rendszerek működését valami megzavarja, legyen az akaratlagos vagy véletlen. Ennek okán ebben az ágazatban erre az alszektorra fektetem a hangsúlyt.

Az atomerőművek szabályozása és a nukleáris energia nem tartozik a 2012. évi CLXVI. törvény hatálya alá, annak sokkal komplexebb biztonsági követelményeknek kell megfelelnie. Ezek közül az egyik legfontosabb jogforrás a nukleáris létesítmények nukleáris biztonsági követelményeiről és az ezzel összefüggő hatósági tevékenységről szóló 1/2022. (IV. 29.) OAH rendelet. A rendelet rögzíti, hogy *„meg kell határozni az atomerőművi blokk irányítástechnikájával összefüggésben a mereven huzalozott - a félvezető alapú áramkörökkel gyártott logikákat beleértve - és a programozott eszközök megkülönböztetésével az informatikai és irányítástechnikai biztonság szempontjából kockázatot jelentő hozzáférések, valamint a funkció, a programok és az adatok módosításának fizikai lehetőségeit. Ezeket a lehetőségeket a megvalósíthatóság, valamint a módosítás eléréséhez szükséges szakértelem szintjének szempontjából sorrendbe kell állítani és ennek megfelelően kell a beavatkozásokat megtervezni.”*⁴⁰

A rendelet III. fejezete tartalmazza az informatikai és irányítástechnikai biztonság tervezés követelményeit. Ennek 3a.4.5.5500. pontja alapján a fenti lehetőségeket mind az Előzetes Biztonsági Jelentésben, mind a Végleges Biztonsági Jelentésben meg kell határozni. Emellett detektálni kell a programozható eszközök rendellenességeit is. A rendelet előírja, hogy biztosítani kell azt, hogy a program és a konstans adatfájlok át nem írható adathordozóról beolvasott, installáláskor képzett megbízható adatok szerint ellenőrizhetőek legyenek. Ahol észszerűen megvalósítható, szükséges a technológiából beolvasott adatok vizsgálata.⁴¹ További követelmény, hogy a védelmi és biztonsági rendszerekhez tartozó végrehajtó szerveket működtető, továbbá a nukleáris biztonság szempontjából fontos, az üzemeltető személyzet döntéseit befolyásoló adatokat gyűjtő és megjelenítő funkciókat ellátó rendszereket és eszközöket meg kell védeni a biztonsági funkció megváltoztatását vagy ellehetetlenítését elvileg lehetővé tévő külső informatikai befolyásolás ellen.⁴² További biztonsági kritériumként

³⁹ Bányász Péter; Orbók Ákos: A NATO kibervédelmi politikája és kritikus infrastruktúra védelme a közösségi média tükrében. In: HADTUDOMÁNY: A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA Vol. 23, No. 1 (E-szám), 2013. 191-192. o.

⁴⁰ 1/2022. (IV. 29.) OAH rendelet 3.4.5.3500. pontja, továbbá 3a.4.5.5500. pontja

⁴¹ 3a.4.5.5600. pont

⁴² 3.4.5.3700. pont, továbbá a 3a.4.5.5700. pont

jelenik meg a rendeletben az adminisztratív rendszer, a belső eljárások és a hozzáférések biztonsági protokolljának kidolgozása, mely magába foglalja a karbantartásokat, a digitális rendszerek módosításait, a feltárt program- és adathibák kijavítását, valamint az adathordozók ellenőrzését, ki- és beszállítását.⁴³ Az előbbieket mellett a konfigurációkezelésnek le kell fednie a rendszer és a rendszerelemek dokumentációját, a hardver dokumentációt, a szoftver dokumentáció és kód minden formáját, a fejlesztő rendszereket, a teszt-eseteket és eredményeket, a módosításokat és az azokhoz kapcsolódó elemzéseket, valamint az oktatási anyagokat is.⁴⁴

A fokozott biztonsági intézkedések meghozatalában – a nukleáris katasztrófák történelmi tapasztalatai mellett – nagy szerepe volt az olyan eseteknek is, mint a 2010-ben, az iráni Natanz mellett kialakított urándúsító telepet ért kibertámadás. Az incidenst a Stuxnet nevezetű számítógépes vírus⁴⁵ okozta, mely – dacára a magas biztonsági óvintézkedéseknek – képes volt bejutni a vezérlő informatikai rendszerbe és átvenni felette az irányítást. A vírus nagyjából 1000 gázcentrifugát tett tönkre, mellyel évekre visszavetette Irán atomprogramját.⁴⁶ A program képes volt megváltoztatni a gázcentrifugák áramellátásának frekvenciáját, melynek eredményeként azok felváltva magas és alacsony sebességen kezdtek el működni, mely nagyban eltér a rendeltetésüktől, mivel nem erre lettek tervezve, így könnyen tönkrementek.⁴⁷ Szerencsére az incidens során nem történt nukleáris robbanás, illetőleg radioaktív anyagok sem kerültek a környezetbe, ugyanakkor könnyen lehetett volna az esetnek tragikus kimenetele, mely intő jelként szolgál a jövőre nézve.⁴⁸ A lehetséges pusztító hatás mellett továbbá mindenképpen számolni kell egy ilyen támadás politikai vetületeivel a nemzetközi közéletben. Egy, az iránihoz hasonló támadás beláthatatlan következményekkel járhat, akár egy nagyobb horderejű háború kitöréséhez is vezethet.⁴⁹

5.4. Közlekedési ágazat

A közlekedés szektora a fentiek közül talán a leggyakrabban érintett a terroristatámadások során, hiszen e szektor biztonsági protokolljait a legnehezebb a külső behatások által immunissá tenni. A történelem során mindig is célpontot jelentettek a közlekedési eszközök, legyen szó

⁴³ 3a.4.5.5900. pont

⁴⁴ 3a.4.5.6000. pont

⁴⁵ Ralph Langner a Stuxnet vírus és az iráni incidens körülményeinek beható elemzését készítette el, melyről lásd részletesebben: Langner, Ralph: *To Kill a Centrifuge. A Technical Analysis of What Stuxnet's Creators Tried to Achieve.* München, The Langner Group, 2013. Elérhető: <https://www.cs.yale.edu/homes/jf/Langner.pdf> (2023.12.17.)

⁴⁶ Bányász; Orbók, i.m. 203-204. o.

⁴⁷ Farwell, James P.; Rohozinski, Rafal: *Stuxnet and the Future of Cyber War, Survival* Vol 53, No. 1, 2011. 24-25. o.

⁴⁸ Jogosan veti fel a kérdést Bányász és Orbók, hogy – figyelemmel a Stuxnet azóta detektált, továbbfejlesztett változataira, – milyen következményekkel jár a fenomén a kiberbiztonságra nézve. Ennek fényében a kritikus infrastruktúrák kiberfenyegetettségének a szerzőpáros is kiemelt jelentőséget tulajdonít. Lásd: Bányász; Orbók, i.m. 205. o.

⁴⁹ A fenti álláspontot több szerző is osztja, kiváltképpen az iráni Stuxnet-támadás fényében. Lásd például: Collins, Sean; McCombie, Stephen: *Stuxnet: the emergence of a new cyber weapon and its implications, Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, Vol 7, No. 1, 2012. 88. o.

egy postakocsi kifosztásáról vagy egy gőzvonat eltérítéséről, de akár a Közel-Keleten egy-egy autó vagy busz felrobbantása is gyakori. A repülés mindennapossá válásával a támadások a légi járműveket is megkörnyékezték, melynek eddigi legjelentősebb megnyilvánulása a 2001. szeptember 11. napján történt terrorcselekmények voltak, mely a repülésbiztonság teljes átértelmezését vonzotta maga után, talán nem túlzás kijelenteni, hogy az egész világon. A technológiai fejlődés azonban e téren is újkeletű veszélyforrásokat rejt magában, ugyanis a 2020-as évekre elértük azt a fejlettségi szintet, hogy a járművek nagy csoportja (repülőgépek⁵⁰, gépkocsik, drónok, stb.) fejlett számítógépes rendszerrel rendelkeznek. Ezek további célpontokként szolgálhatnak a terrorista csoportok kibertámadásai számára.

A fentiek mellett további kockázatokat rejthet magában az egyes (GPS-alapú) alkalmazások használata is. Bányász Péter tanulmányában kiemeli, hogy a katonai műveletek (közúti szállítások) vonatkozásában az ilyen alkalmazások (például Google Maps vagy a Street View) komoly biztonsági kockázatokat jelenthet.⁵¹ Álláspontom szerint hasonlóképpen szükséges értékelni ezeket az alkalmazásokat a kritikus infrastruktúrák körébe tartozó intézmények tekintetében is, így a személyi állomány okostelefon-használatát – amennyiben egyes intézmények még nem írnak elő erre vonatkozó szabályozást – olyan szinten kell korlátozni, hogy az a lehető legkevesebb veszélyforrással járjon a kiemelt védelmet igénylő létfontosságú rendszerelem vonatkozásában.

III. Záró gondolatok

Az elmúlt nagyjából húsz évben megjelent tanulmányok áttekintését követően levonható azon következtetés, miszerint az egyes szerzők meglehetősen különböző állásponton vannak a kiberterrorizmus jelenségének a létezésével kapcsolatban, annak büntetőjogi megítélése pedig még megosztóbb a tudományos közösségben. Ez a megosztottság jellemzi a kiberterrorizmus elkövetési módjainak, a valószínűsíthető célpontjainak, illetve további körülményeinek megítélését is.

Bányász szerint leggyakrabban a védelmi ipari cégek, különösen a kis- és középvállalkozások a kibertámadások célpontjai, melynek okaként ezen vállalkozások vélhetően kevesebb költségvetéséből fakadó informatikai biztonsági protokoll hiányát jelöli meg. Ezt követően, a kisebb védelmi ipari szereplőkön keresztül az elkövetők eljuthatnak a nagyobb cégekhez is.⁵² Ez a faktor mindenféleképpen közrejátszik a kritikus infrastruktúrák közé tartozó létesítmények ellen elkövetett támadások vonatkozásában is, hiszen bizonyos

⁵⁰ A légi közlekedés kapcsán felmerülő informatikai támadások kockázatáról lásd bővebben: Balogh Regina: A légiközlekedés biztonsági kihívásai és kockázatai, a velük szembeni terrortámadások elleni védelem követelményei és módszerei. In: *Hadtudományi Szemle* Vol. 10, No. 3, 2017. 468-469. o.

⁵¹ Bányász Péter: A közlekedést támogató alkalmazások biztonsági aspektusai. In: Horváth Attila; Bányász Péter; Orbók Ákos (szerk.): *Fejezetek a létfontosságú közlekedési rendszerelemek védelmének aktuális kérdéseiről*. Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egyetem (NKE), 2014. 57. o.

⁵² Bányász Péter: A közösségi médiahasználat biztonsági kérdései a védelmi iparban. In: *Hadtudomány: A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata* Vol. 24, No. 1, 2014. 64. o.

intézmények – anyagi források hiányában – nem rendelkeznek megfelelő biztonsági szintű informatikai védelmi rendszerrel, az egyes adatbázisok, számítástechnikai rendszerek sokszor elavultak, így könnyebben „találnak rést a pajzson” az elkövetők. Le kell szögezni azonban, hogy nem csupán a kis- és középvállalkozások vannak kitéve a közvetlen fenyegetettségnek, a kritikus infrastruktúra intézményei, a magasabb biztonsági szintű intézmények és a nagyvállalatok ugyanúgy ki vannak téve a közvetlen támadásoknak.⁵³ Ezt kellően alátámasztják a fentebb felsorolt példák is, melyeket a kritikus infrastruktúrák összes elemét veszélyeztetik, így álláspontom szerint szükségszerű a létfontosságú rendszerelemek kiberbiztonságának megerősítése, egyes esetekben a biztonsági rendszerek és protokollok teljes újragondolása.

A terrorista szervezetek – ahogyan a fentiekben is kifejtésre került – más módon is jelen vannak a kibertérben. E jelenlét egyik legfontosabb megnyilvánulása a finanszírozás különböző formákban történő megoldása. Ez történhet legális gazdasági tevékenység végzésével, illegális tevékenységek (pl.: fegyver- vagy kábítószerkereskedelem) vagy közösségi finanszírozás megvalósításával. A kriptovaluták szerepe és közrehatása egy olyan körülmény, mely rendkívüli módon megosztja a kutatókat. Egyes szerzők álláspontja, hogy a kriptovalutákat nem tudják és ezért nem is használják a terrorszervezetek, mivel nem nyújtanak kellő anonimitást. Más szerzők állítják, hogy a kriptovaluták megfelelő alternatívát nyújtanak a terrorszervezetek számára a finanszírozásuk megoldására. Álláspontom szerint szükségszerű számolni a kriptovaluták terrorizmus finanszírozására történő felhasználásával, ugyanis egyes kriptovaluták (például a Monero vagy XMR) teljes anonimitást biztosítanak azzal, hogy a hatóságokkal semmilyen szinten sem működnek együtt, a feljükk benyújtott adatszolgáltatást megtagadják, így megakadályozva a felderítés sikerességét. Emellett léteznek ún. mixerek vagy másszóval keverőprogramok, melyek használatát kreatívan lehet párosítani a hatóságokkal nem vagy nagyon kis mértékben együttműködő kriptovalutákkal. Ilyen módon – álláspontom szerint – kellő mértékben biztosított az anonimitás a terrorszervezetek számára, így hatékonyan megvalósulhat a tevékenységeik online finanszírozása. Véleményem szerint a probléma megoldása a nyomozó hatóságokkal, ügyészségekkel semmilyen mértékben sem együttműködő kriptovaluta szolgáltatók tevékenységének korlátozásában, illetőleg ezen típusú kriptovaluták kriminalizálásában rejlik. Ez egy sokkal transzparensabb környezetet teremtene, hiszen a hatóságokkal együttműködő szolgáltatók által kibocsátott kriptovaluták használatával a bűncselekményre történő felhasználás idővel csökkenne, a sikeres felderítések, vagyonvisszaszerzések száma pedig növekedne.

⁵³ Kecskés András - Bujtár Zsolt (2015): Egzotikus problémák a társaságok irányítási rendszerében. JURA 21 évf. 2. szám 167-169 o.

Yurt Enver* : A tulajdon kötelez – vajon az államot is? avagy ha a vad az államé, akkor a vadkár miért nem?

Absztrakt

A 1945-öt követő vadászati jogok államra történő átszállása egy olyan helyzetet teremtett, hogy a tulajdonosi jogokat gyakorló állam helyett a vadásztársaságoknak kell helytállniuk az okozott károkért. A szerző a magyar vadkár szabályozás történeti áttekintését követően a hatályos jogszabályok alapján elemzi a vadászati jog vadkára vonatkozó szabályozását, majd ezt követően a tanulmányban egy a vadkár felelősség megosztására vonatkozó javaslattal él a jogalkotó felé.

Kulcsszavak: *vadkár, vadásztársaság, kártérítés, kárfelelősség, vadászati jog*

I. Bevezetés

Magyarországon a vadászok többnyire vadásztársaságokba vannak szerveződve. Ezek a vadásztársaságok több forrásból finanszírozzák a működésüket. Az egyik ilyen forrás, a tagok által történő befizetések, ami rendszeres, éves tagdíjból, illetve azt megelőzően egy egyszeri, ma már akár több millió forintot is elérő, belépési díjból áll. Egy további fő bevételi forrást a vendégvadászok által történő befizetések jelentenek. A vendégvadászok, zömében külföldiek, akár több millió forintot is fizetnek egy vadásztársaságnak egy kapitális tróféáért, illetve a szerződésben megállapodott kilövési Pausal csomagokért¹. Továbbá jelentős bevétel származik az eladott vadhúsból, ami évente a vadásztársaságnál elejtésre kerül.

II. A vadászati jog hazai szabályozásának történeti kitekintése

A vadászat alapvető, ősi szabálya az volt, hogy a legszükségesebb mennyiséget volt szabad csak mindig elejteni, mert a mai szóval a "tartamosság" a jövő záloga.² A vadászati jognak a XVIII. századig a szokásjog, majd ezt követően a törvényi szintű szabályozás adott keretet a jogrendszerünkben.³

Az államalapítás előtti a vadászati jog közjogi jogosultság volt: a jog gyakorlásának a nemzetséghez való tartozás volt a feltétele. Az államalapítást követően a vadászati jog személyes jogosultság lett, az adott személyhez és már nem egy adott területhez kötődött.⁴

* PTE ÁJK Doktori Iskola PhD hallgató

¹ Pausal csomag egy adott vadászterülethez kötött átalánydíjas bérvadászati szerződés.

² Bezdán Anikó, 2001: [A vadászat néhány kérdéséről a hatályos szabályozás tükrében](#). In: Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica : publicationes doctorandorum juridicorum, (1) 1-20. pp. 49-66. 50.old.

³ Homoki-Nagy Mária: Erkölc és igazság a 18–19. század bírói joggyakorlatában. In: Bűnügyi Mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére. Szerk.: Nagy Ferenc. = Pólay Elemér Alapítvány könyvtára 11. Sorozatszerk.: Balogh Elemér. Szeged, 2006. 482. p

⁴ Bezdán Anikó Judit: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar: A vadászati jog, annak gyakorlása és a vadásztársaságok PhD értekezés kézírata Szeged 2012 p. 13.

A vadászat ettől kezdve egy szabályozási funkciót is betöltött a vadállománya mennyiségének befolyásolásának az eszköze lett. Ezzel lecsökkent a létfenntartást biztosító funkciója.⁵

A vadászat első írott formában történő szabályozása már törvény formájában jelent meg Szent László király Első könyvének 12. artikulusában: e szerint „az uralkodó megtiltotta a vadászatot a "mondott ünnepnapokon", megszegőitől lovát, és kutyáját elvették.”⁶

II. Endre az 1222. évi Aranybulla 15. cikkében területről ("solymárok, nemesek falvaira szállni ne merjenek") tiltotta ki a vadászokat.⁷ Ekkor a vad uratlan jószág volt és éppen annak elejtésével szerzett rajta birtokosa tulajdonjogot.⁸

II. Ulászló 1504. évi tizennyolcadik dekrétuma meghatározott vadfajokra tiltotta meg egy jelentős személyi körben (jobbágyok és parasztok) a vadászatot⁹, és pénzbírságot szabott ki¹⁰ a tiltás megszegőinek.¹¹

Az 1514. évi hetedik dekrétum jelentősen növelte a tiltott vadászat büntetési tételeit. A jobbágy vagy a hajdú a tiltott puskatartásáért kasztrálást vagy halálbüntetést kapott. Ebből a személyi körből, amelybe a tanulók és a papaok is eltiltottak között voltak jól láthatóvá vált, hogy a vadászati jog a nemesek előjogává vált.^{12,13}

III. Károly 1729. évi huszonkettedik törvénycikke a vadászat és madarászat szabályozásáról először vezetett be törvényi szabályozást a szaporodási időn belüli tilalomra.¹⁴ A nemesek és földesurak engedélye nélkül már nem valósulhatott a vadászat: a parasztok a nem-nemesek a polgárok és a nem-honosítottak számára. A vadászati joggal rendelkező személyek (nemes emberek és nemesi kiváltságot élvező bármely földesurak saját területükön) bármikor vadászhattak, kivéve az idegen területet és mezőt, de a szaporodási idő alatt még vadászati joggal rendelkező ezen személyek sem teheték meg ezt már.¹⁵ Így a létrejött a két fajta vadászati jog: a földhöz kötött nemesi kiváltságok élvező földbirtokos saját birtokán

⁵ Bezdán Anikó, 2001: *A vadászat néhány kérdéséről a hatályos szabályozás tükrében*. In: Acta Universitatis Szegediensis :acta juridica et politica : publicationes doctorandorum juridicorum, (1) 1-20. pp. 49-66. 50.old.

⁶ Magyar törvénytár. 1000–1526. évi törvényczikkek. Fordította Nagy Gyula, Dr. Kolosvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen. Magyarázatokkal ellátta és szerk. Dr. Márkus Dezső. Budapest, 1899. pp. 54–55.

⁷ Magyar törvénytár. 1000–1526. évi törvényczikkek. Fordította Nagy Gyula, Dr. Kolosvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen. Magyarázatokkal ellátta és szerk. Dr. Márkus Dezső. Budapest, 1899. 136–137. p. Lásd még: De Bulla Aurea MCCXXII. Szerk.: Besenyei Lajos, Érszagi Géza És Maurizio Pedrazza Gorlero. Edizioni Valdonega, Verona, 1999. 24. p., 27. p., 37. p., 40. p

⁸ Bezdán Anikó Judit: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar: A vadászati jog, annak gyakorlása és a vadásztársaságok PhD értekezés kézírata Szeged 2012 p. 14.

⁹ 1504. évi XVIII. törvénycikk a parasztnak vadászni és madarászni tilos 1 §

¹⁰ 1504. évi XVIII. törvénycikk a parasztnak vadászni és madarászni tilos 3 §

¹¹ In: Magyar törvénytár. 1000–1526. évi törvényczikkek. Fordította Nagy Gyula, Dr. Kolosvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen. Magyarázatokkal ellátta és szerk. Dr. Márkus Dezső. Budapest, 1899. 682–683. p

¹² Bezdán Anikó Judit: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar: A vadászati jog, annak gyakorlása és a vadásztársaságok PhD értekezés kézírata Szeged 2012 p. 14.

¹³ II. Ulászló 1504. évi V. dekr. 18. cikke a jobbágyoknak a vadásztól való eltiltásáról és a nemesek vadászati jogáról. In: Magyar törvénytár. 1000–1526. évi törvényczikkek. Fordította Nagy Gyula, Dr. Kolosvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen. Magyarázatokkal ellátta Dr. Márkus Dezső. Budapest, 1899. 682–683. p., valamint POMOGYI László: Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézikönyvtár. M-érték Kiadó, Budapest, 2008. 1186–1187. p

¹⁴ 1729. évi XXII. törvénycikk a vadászat és madarászat szabályozásáról 3 §

¹⁵ 1729. évi XXII. törvénycikk a vadászat és madarászat szabályozásáról 10 §

gyakorolható és a nemesek bármely területen gyakorolható vadászati joga.¹⁶ A vadvédelem elvének fenti, első megjelenése alapján 1729. évi huszonkettedik törvénycikke az első magyar vadászati törvénynek tekinthető.¹⁷

Mária Terézia 1767. évi Urbárium a VI. punctom III. §-ában megerősítette az 1729 évi törvénycikk földesúri monopóliumát és egyben jobbágyok „minden féle vadászat, madarázás és halászatra” vonatkozó tevékenységét.¹⁸

Az I. Ferenc által kiadott 1802. évi XIV. törvénycikk a vadásatról és madarászatról a parasztok tiltását megerősítette a „becsuszott visszaélések” megelőzése céljából.¹⁹ Tovább két külön paragrafusban is tárgyalta a vadkárrok rendezését.²⁰ A „vadtenyésztő úr” azonnali kártérítést volt köteles fizetni a vadak által okozott károkért, jobbágya a kártérítésen túl, mivel nem volt joga vadászni büntetésben is részesült.²¹ A ragadozó vadak és a vetésekre szőlőültetvényekre veszélyes madarakat az illetékes törvényhatóság a földesúr előzetes értesítése mellett kiirhatta és akár vadászatot is rendezhetett rájuk.²²

Az 1872. évi VI. törvény a vadászati jogot a „földtulajdonjognak az elválaszthatatlan tartozékaként” nevezi.²³ Tisztázza a törvény, hogy ahol az úrbériség eltörlését követően is a földesúr a vadászati jogot fenntartotta az a szokásjog a továbbiak a törvény 4 § által a hatályba lépéssel megszűnik. A legkisebb vadászterület 100 holdban (ahol egy hold 1600 négyszögöl) határozza meg, kivéve, ha a terület természetes határral (árok) vagy kerítéssel elzárt kert, szőlő, sziget.²⁴ A vadkárrok megtérítéséről önálló fejezet rendelkezik (2. fejezet). A hatékony és teljes körű kárrendezést a fővadakra vonatkozva írja elő és a földbirtokos vagy a haszonbérelő köteles teljesíteni.²⁵ A ragadozó vagy kártékonyok állatok nem tartoznak a vadkár fogalma alá a törvény szerint, mert a birtokos jogosult azokat maga is elpusztítani.²⁶ A tilalmi időszak alatt a törvény továbbra is engedélyezi a tulajdonosnak a saját „kerítéssel kellőleg elzárt helyen” lévő területen a vadászatot.²⁷

Az 1883. évi XX. törvénycikk a vadászatról 1945-ig volt hatályban. A legjelentősebb változás: a terület alsó határának 200 kataszteri holdra történő emelése volt az 1872. évi 6. törvénycikk szerinti kivételt fenntartva.²⁸ A vadkár meghatározásánál a jogalkotó fontosnak tartotta kiemelni, hogy a vetési vadkár becslése azon időszakban történjen amikor a

¹⁶ Frey Dóra: A vadászati jog története Magyarországon. In: Rubicon. 2009. 7–8. szám. 30. p

¹⁷ Bezdán Anikó Judit: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar: A vadászati jog, annak gyakorlása és a vadásztársaságok PhD értekezés kézírata Szeged 2012 p. 15.

¹⁸ Magyar történelmi szöveggyűjtemény 1526–1790. Szerk.: Sinkovics István. Budapest, 1968. p 991

¹⁹ 1802. évi XIV. törvénycikk a vadászatról és madarászatról

²⁰ 1802. évi XIV. törvénycikk a vadászatról és madarászatról 10-11. §

²¹ 1802. évi XIV. törvénycikk a vadászatról és madarászatról 10. §

²² 1802. évi XIV. törvénycikk a vadászatról és madarászatról 10. §

²³ 1872. évi VI. törvénycikk a vadászatról 1. §

²⁴ 1872. évi VI. törvénycikk a vadászatról 2. §

²⁵ 1872. évi VI. törvénycikk a vadászatról 7. §

²⁶ 1872. évi VI. törvénycikk a vadászatról 9. §

²⁷ 1872. évi VI. törvénycikk a vadászatról 20. §

²⁸ 1883. évi XX. törvénycikk 2. §

termékmennyiség meghatározható.²⁹ A törvény lehetővé teszi a hivatalból való vadászatot, mely kizárólag a ragadozó vadak elpusztítására szolgál a hivatal döntése alapján a tulajdonos vagy bérlő egyidejű értesítése mellett, amely hivatali vadászatot a tulajdonos vagy bérlő köteles volt tűrni.³⁰

A 4640/1945 (VII.14.) ME rendelet rendelte el minden a korábbi földhöz vagy ranghoz kötött vadászati jog az államra történő átszállását.³¹ A vadászati jogok hasznosításából származó jövedelem az államot illette meg. Az állam vadásztársaságokat hozott létre melyek kötelező jelleggel országos egyesületbe tömörültek. A szarvas dämvad és vaddisznó által okozott károkért a kincstár teljes kártérítést fizetett a rendelet szerint.³² Ennek forrása a vadásztársaságok fizetett vadászati hasznobér és a vadásztársaságok és löttvadkereskedők által fizetett vadkárjárulék voltak.³³ A községek mellett, ahol vadkár előfordul vadkárbecslő bizottságokat írt elő a törvény létrehozni. Amennyiben a bizottság és a károsult a kárigény mértékéről nem tudott megegyezni a károsult igényét törvényes úton érvényesíthette.³⁴

A jelenleg hatályos törvényi szabályozás 1997. évi XLVI. tv-nyel módosított 1996. évi LV. tv. (a továbbiakban: Vtv.) szerint Magyarországon egy vadásztársaság minimum tíz tagból áll és amennyiben saját vadászterülettel rendelkezik, annak minimum 3000 hektárnak kell lennie.³⁵ A vadásztársaságok egyesületi formában működnek és az egyesülési jog vonatkozik rájuk.³⁶

Egy vadásztársaságnak természetesen nem csak bevételei vannak, hanem rendszeres és folyamatos kiadásai is:

- Egyik ilyen kiadás a hivatásos vadászoknak a havi bérezése és költségtérítése, mivel minden befejezett 3000 hektáranként kötelesek a vadásztársaságok egy főállású vadászt alkalmazni.
- A vadászati berendezések rendszeres karbantartása, (lesek, cserkelő utak, stb.) fenntartása folyamatos költséget jelent a vadásztársaságoknak, a terület karbantartására sok vadásztársaságnak van gépparkja (traktorok, fűnyírók, földművelési eszközök), amelyek üzemeltetése szintén költséget jelentenek számukra.
- Ezen kívül hasznobérleti díjat kell fizetni a vadásztársaságoknak a földtulajdonosok felé, akik a vadászterületen földtulajdonnal rendelkeznek.
- Említenünk kell természetesen azt is, hogy az üzemeltetett szórókon etetni is szokták a vadásztársaságok az ott élő vadállományt, főleg egy hideg tél esetén.

²⁹ 1883. évi XX. törvénycikk 7. §

³⁰ 1883. évi XX. törvénycikk 19-20 §

³¹ 4640/1945. (VII. 14.) ME rendelet a vadászat szabályozása tárgyában 1. §.

³² 4640/1945. (VII. 14.) ME rendelet a vadászat szabályozása tárgyában 17. §.

³³ 4640/1945. (VII. 14.) ME rendelet a vadászat szabályozása tárgyában 17-18. §.

³⁴ 4640/1945. (VII. 14.) ME rendelet a vadászat szabályozása tárgyában 19. §.

³⁵ https://www.omvk.hu/app/omvk/web/uploads/files/orszagos/Alapszabaly_minta_2015_01.doc

³⁶ Dojcsák Dalma, 2021: „Egyesülési Jog” In Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (Szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog Rovat, Rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/egyesulesi-jog> pp. 2, 7

A legtöbb vadásztársaság esetén a legnagyobb költség általában a vad által okozott vadkár összege, amit minden évben a helyi gazdálkodóknak kell fizetniük. Ez a legnagyobb költségfajta azért is okozhat problémát a vadásztársaságok számára, mivel előre nem megjósolható a várható összege és így azok hatalmas bizonytalanságot jelentenek a vadásztársaságok életében.

III. A vadkár hatályos szabályozása Magyarországon

A jelenleg érvényben lévő vadászati törvény szerint kötelezi a vadásztársaságok arra, hogy a területükön gazdálkodó földtulajdonosoknak, illetve földhasználóknak megtérítsék a vetésekben a vad által okozott kárt. Ez lehet rágási, illetve taposási kár is, amitől a gazdálkodónak vesztesége keletkezik.³⁷ A vadkár kezelése rendeletben és végrehajtási utasításban jól körülhatároltan került rögzítésre. A vadkár kezelésének a gyakorlata a következő: amikor a földművelő észleli a vadkárt, az köteles bejelenteni a vadásztársaságnak, hogy annak esélye legyen arra, hogy rendszeres vadkárrelhárítással csökkentse a vadkár mértékét. Ebben az esetben az az elvárás, hogy a gazdálkodó és a vadásztársaság szorosan együttműködjenek abban, hogy minél kisebb legyen a vadkár esélye. A vadkár mértékét általában úgy állapítják meg, hogy a vadásztársaság a gazdálkodóval együtt szemlét tart a vadkáros területeken és kompromisszumos módon egyezsége törekedve próbálnak megállapodni. Ez általában egy alku folyamatnak az eredménye, szakmailag kevésbé megalapozott. Amennyiben a felek nem jutnak megállapodásra, a földhasználónak megvan az a jogi lehetősége, hogy a helyi jegyzőhöz forduljon a vadkár igényével.³⁸ A jegyző ilyenkor hivatalból elrendel egy hivatalos becslést egy vadkár szakértőtől, aminek viszont jelentős költségvonzata van (akár több százezer forint). A gazdálkodó nyilván akkor választja ezt az utat, ha az általa elvárt kárösszeg ennél jelentősen magasabb. Sokszor szakértő nélkül is meg tudnak állapodni a felek.

Az alkudozás során olyan heves viták is kialakulhatnak, ami hosszú távon elmérgesíti a felek közötti kapcsolatokat és az elvárt együttműködés helyett inkább ellenségesé válik a viszonyuk. Ennek egyik oka az, hogy mindkét oldalon hiányzik a szakértelem, a vadásztársaságokban általában nem értenek a mezőgazdasághoz és a jogi tudás is legtöbbször hiányos. A gazdálkodó részéről, bár megvan a mezőgazdasági tudás, de ott is nagyon hiányosak a jogi alapismeretek. Ilyen esetekben nem ritkán fordul elő, hogy a jegyző által elrendelt vadkárbecslés nem kerül elfogadásra és hosszú pereskedés után egy bíróságnak kell az összegről döntést hoznia. Itt jelentős érdekek ütköznek, a gazdálkodó arra törekszik, hogy minél nagyobb összeget próbáljon a helyi vadásztársaság terhére elérni, a vadásztársaság viszont mindent megtesz, hogy csökkentse az általa fizetendő vadkár összegét. A vadásztársaság számára ezek a vadkár összegek akár társaságok létét is veszélyeztethetik, hiszen gazdasági csődbe is vihetik a

³⁷ 1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról V. fejezet

³⁸ 1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról 81. §

társaságot a mai terményárak mellett. Ahogy azt a szerző a fentiekben említette, az éves mérlegben a vadkár a legtöbb vadásztársaság számára a legnagyobb költségétel.

A vadásztársaságok természetesen mindent megtesznek, hogy az éves költségek ne haladják meg az éves bevételeket. Viszont amikor bekövetkezik egy nem várt esemény, mint a Covid-19 pandémia és elmaradnak a külföldi vendégek (utazás korlátozások miatt) nagyon nehéz a társaságok számára a kívánt pénzügyi egyensúlyt fenntartani, hiszen egy ilyen eseménynek köszönhetően évente több millió forint bevételtől esnek el, a költségek viszont általában nem csökkennek. Azok a társaságok, ahol nem voltak anyagi tartalékok, ez idő alatt csődbe is mentek azért, mert jelentősen magasabbak voltak a költségeik, mint a bevételeik. A vadásztársaságok alapvetően azért léteznek, hogy a tagoknak biztosítsák a sport és szórakozási lehetőséget a vadászaton keresztül, de ma már a legtöbb helyen a tagok kénytelenek lemondani a tróféás vadról és kénytelenek ezeket vendégvadászoknak pénzért eladni, hogy fenntarthassák a vadásztársaság működését. Csúnyán kifejezve azt is mondhatjuk, hogy ők azért dolgoznak, hogy másokat szórakoztathassanak.

A szerző véleménye szerint a jelenlegi szabályozás nem, hogy nem optimális, még annak a lehetősége is fennáll, hogy alaptörvény ellenes. Miért állítja ezt? Az alaptörvényünk XVII. cikkelye szerint:

„(1) A munkavállalók és a munkaadók – a munkahelyek biztosítására, a nemzetgazdaság fenntarthatóságára és más közösségi célokra is figyelemmel – együttműködnek egymással.

(2) Törvényben meghatározottak szerint a munkavállalóknak, a munkaadóknak, valamint szervezeteiknek joguk van ahhoz, hogy egymással tárgyalást folytassanak, annak alapján kollektív szerződést kössenek, érdekeik védelmében együttesen fellépjenek, amely magában foglalja a munkavállalók munkabeszüntetéshez való jogát.

(3) Minden munkavállalónak joga van az egészségét, biztonságát és méltóságát tiszteletben tartó munkafeltételekhez.

(4) Minden munkavállalónak joga van a napi és heti pihenőidőhöz, valamint az éves fizetett szabadsághoz.”

Az alaptörvény rendelkezése, mivel nem csak az állampolgárookra vonatkozik, hanem magára az államra is, nem biztos, hogy helyénvaló, hogy az állam, mint az élővad tulajdonosa csak úgy ráháríthatja a vadászatra jogosult a földeken bekövetkezett vadkárt. Amennyiben ez így van, akkor a vadászati törvény³⁹, amelyben a jelenlegi szabályozás megtalálható, ellentmond az alaptörvénynek. Ez pedig tilos, mivel a jogforrás hierarchiában egy alacsonyabb szintű jogi szabályozás nem mondhat ellent a felette lévő jogforrásnak (lex superior derogat legi inferiori).

Ahogy azt a szerző már említette, mivel az élővad tulajdonosa az állam, az övé a teljes felelősség az általa tulajdonolt élővadért.

Természetesen egyértelműen kimondható, hogy az állam azért hárítja át a kártérítési felelősségét a vadásztársaságokra, mert nem hajlandó felvállalni évente akár több milliárdos vadkár összegeket és ezeket inkább elhárítja magától, de létezne olyan megoldás, amivel ugyanígy mentesülhetne az anyagi felelősségtől és kevésbé menne szembe az alaptörvénnyel.

³⁹ 1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról

IV. De lege ferenda javaslat

A szerző véleménye szerint létre kellene hozni egy vadkár alapot, amiben a vadásztársaságok a területükön felmerülő vadkár arányában befizetnek évente egy meghatározott összeget és az állam átvállalná ebből az alapból a felmerülő vadkárok rendezését. Jelenleg is léteznek vadkár szakértők és az államnak kellene ezeket az akkreditált szakértőket irányítani, akik az állam megbízásából tárgyalnának és állapítanák meg a gazdákkal a jogszerűen kifizethető vadkár összegét.

Ennek a rendszernek sokkal több előnye lenne, mint a jelenlegi szabályozásnak:

- Az állam nem sértené az alaptörvényt azzal, hogy ő, mint tulajdonos kezeli és rendezi a vadkárokat, ezzel vállalva a felelősséget, mint tulajdonos.
- A vadásztársaságoknak nem kellene vitába keveredni a területi gazdákkal a jogos vadkár összegéről és megszűnne az a veszély, hogy emiatt ellenséges felekké váljanak, hiszen nagyon fontos, hogy baráti és partneri kapcsolat legyen a vadászok és a földtulajdonosok között.
- Az alapba befizetendő összeg a vadásztársaságok számára kiszámítható és tervezhető, így jobban tudnak gazdálkodni és nem érheti őket olyan meglepetés, ami veszélyeztetheti akár a létüket.
- Mivel a vadkárszakértők az állam nevében tárgyalnak a gazdákkal, így sokkal kevesebb kártérítési per várható, mivel ezek a szakértők ismerik a jogalapot és sokkal megbízhatóbb tárgyalópartnerek a gazdák számára, mint egy vadásztársaság vezetősége.

A létrehozandó vadkár alapot szolidaritási elven kellene létrehozni és fenntartani, ami azt jelenti, hogy a szükséges fedezetet mindenkinek arányosan kellene viselnie. Ezzel biztosított lenne, hogy az anyagilag erősebb vadásztársaságok kompenzálják az anyagilag gyengébb vadásztársaságokat.

Azt is meg kell említeni, hogy a hátránya ennek a szabályozásnak az lenne, hogy a vadásztársaságok nem veszik komolyan a vadkár elhárítási kötelességüket, mivel a területükön keletkezett vadkár egy fix összeggel előre meg van határozva. Ezt viszont azzal lehetne kompenzálni, hogy amennyiben a vadásztársaság területén keletkezett vadkár meghaladja a befizetett összeget egy meghatározott százalékkal, akkor pótbefizetésre kötelezhető lenne, hasonlóan a biztosítóknál alkalmazott bonus-malus rendszerhez.

A szolidaritási elv azt is jelentené, hogy a földön gazdálkodókat is bele kellene vonni ebbe a létrehozandó alapba, hiszen a vad több ezer éve él ezeken a földeken és az ember az, aki elveszi a vadtól az élőhelyét. A területen gazdálkodó nem várhatja el, hogy a vad ne táplálkozzon az ő földjén, illetve ne tapossa az ő vetését, hiszen ez a vadnak az élőhelye. Emiatt sokkal igazságosabb lenne, ha a terület gazdája is sokkal nagyobb mértékben hozzájárulna a vadkár viseléséhez, mint a jelenlegi szabályozásban. A vadkár igényét csak az a gazdálkodó jelenthetné be, aki maga is a területe nagyságrendjétől függően a közös alapba befizető. Aki

nem fizet be, az nem jogosult vadkár igénylésre, hasonlóan egy biztosítási folyamathoz, itt is az tarthat igényt a kártérítésre, aki bebiztosította magát.

A fent említett rendszer nagyobb mértékben biztosítaná az együttműködést a területen gazdálkodók és a vadásztársaságok között.

V. Összefoglaló

A szerző jelent tanulmányában azt tűzte ki célul, hogy a magyar vadkár szabályozás történeti áttekintését követően, a hatályos jogszabályok alapján elemezze a vadászati jog vadkárra vonatkozó szabályozását. Ezt követően egy a vadkár felelősség megosztására vonatkozó közös, szolidaritási alap működtetését javasolja a jogalkotó felé, mellyel kiszámíthatóbbá válhatna a vadásztársaságok működése, csökkenhetne a vadkárokkal járó adminisztráció és eljárási idő, valamint a vadkárok megállapítása gyorsabb egységesebbé és szakszerűbbé válhatna.

Aktham Raed Ahmad Alqattamin* : The Legality and Implications of Economic Sanctions in International Relations

Abstract

Economic sanctions have emerged as a widely utilized tool in the realm of international relations, serving as a means for one state or a group of states to exert political and economic pressure on another state to alter its behavior. While sanctions can be a powerful instrument for achieving specific policy objectives, their usage raises important questions about legality, effectiveness, and the unintended consequences they may lead to. This essay explores the legality of economic sanctions under international law, examines their implications on targeted countries, and evaluates their effectiveness in achieving their stated goals. Economic sanctions are a foreign policy tool employed by governments or international bodies to exert pressure on specific countries, entities, or individuals by limiting their access to trade, financial transactions, access to financial assets, and travel bans. These sanctions aim to address various issues, such as human rights violations, terrorism, proliferation of weapons of mass destruction, and aggressive behavior.

Keywords: *Economic Sanctions, Human Rights, Humanitarian, Pressure, United Nations, International Community, International Law.*

I. When were economic sanctions used?

“The first recorded use of this kind of sanctions was in 432 BC, when the Athenian Empire banned traders from Megara from its marketplaces, thereby strangling the rival city state’s economy. It was not however until the 20th century that the use of economic sanctions became more prominent.”¹

Modern history of economic sanctions is a tale of diplomatic maneuvering, international pressure, and the complex interplay between states' interests and global norms. Economic sanctions have become a prominent tool used by nations and international organizations to address a variety of issues, ranging from human rights violations to nuclear proliferation and territorial disputes. This economic weapon has shifted the world’s view of war and peace, and helped re-prioritizing the taken actions intending to spread good political influence in an attempt of avoiding armed struggle.² Here are some cases when this economic weapon was recently utilized in a nutshell, but there will be a closer look into some cases in an attempt to judge their efficiency, legality, and morality.

The Cold War era witnessed the use of economic sanctions as a weapon in the ideological struggle between the United States and the Soviet Union. Both superpowers employed sanctions to isolate and weaken each other's allies.

* PhD student, University of Miskolc Faculty of Law, Deák Ferenc Doctoral School in Law and Political Sciences.

¹ Noura Abughris, Carter-Ruck 2023, a Brief History of Economic Sanctions. <https://www.carter-ruck.com/insight/a-brief-history-of-economic-sanctions/> (2023. 12. 23.)

² Nicholas Mulder, 2022: The Economic Weapon: The Rise of Sanctions as a Tool of Modern War, Yale University Press. P. 2

The U.S. economic embargo against Cuba, imposed in 1960, remains one of the most enduring and controversial examples of Cold War-era sanctions. Despite the embargo's longevity, it has had limited success in changing Cuba's political system, instead contributing to economic hardships for the Cuban people.

The latter half of the 20th century saw the increasing use of economic sanctions as a response to human rights violations and atrocities. Sanctions were imposed to condemn and pressure regimes involved in genocide, ethnic cleansing, and gross violations of human rights. After the cold war came to an end and the fall down of the communist regime, economic sanctions took on new dimensions and complexities. The UN Security Council became a more active player in sanctioning states engaged in aggression or threats to international peace and security. “*Prior to August 1990 only two UN sanctions came into force, but since the Berlin Wall fell, sanctions have become an important instrument of the UN security council. The UN has already used this economic weapon seven times in a four years period.*”³

The closer history shows us the most recent case of economic, along with other types of sanctions. The case of Russia after the invasion of Ukraine and the ongoing war between Russia and the Western World is a conflict that the whole world is looking at not knowing what is happening or what will happen if things began to take more of an action form than the *cold-war* that is currently taking place. Even though Russia have actually taken control over Ukrainian territories, and displaced many Ukrainians out of their homes and out of the country, the international community never took a real active fighting stand which is up to a point understandable because of the intensity and possible eco that might reflect on the whole world if things took a more serious turn.

Nevertheless, the EU have imposed some sanctions against Russia for their behavior and actions by forbidding transactions with some large state-owned energy companies such as Gazprom-Neft and Rosneft.⁴ Giant companies in the financial section also ceased their operations in Russia, Companies such as VISA, MasterCard, American Express etc.

Russia today is seeking to convince the world in the idea of *De-dollarization* with an alliance of countries called *BRICS*, which is based on dispensing the U.S. dollar as the world's reserve currency in order to displace the United States away from leading the world bit by bit. Russia is one of the world's largest economies and a superpower that has a valuable voice and effect on this world. Attacking a country such as Russia economically with all it's allies and back up markets and partners is not the ideal way to force Russia to alter its behavior and that might be seen as a weakness for the economic sanctions upon big economies such as Russia and the United States of America and other superpowers.

³ Peter A.G. Van Bergeijk, 1995: *The Impact of Economic Sanctions in 1990s*, Blackwell Publishers Ltd. P. 443

⁴ Official Journal of the European Union, 2022: Volume 65, Legislation, L 259 I, Article 1. Regulation 9. Annex XIX, Part A.

II. The legality of economic sanctions

The legality of economic sanctions has long been a subject of debate, raising questions about their effectiveness, morality, and compliance with international law, as mentioned before.

Economic sanctions find their legal foundation in international law. For instance, the United Nations Charter grants the UN Security Council the authority to impose sanctions under Chapter VII, which aims to maintain or restore international peace and security. According to Article 41 of the Charter, the Security Council can resort to economic measures that do not involve the use of force. Such sanctions typically include trade restrictions, asset freezes, and travel bans targeting specific individuals, groups, or nations.

“The Security Council may decide what measures not involving the use of armed force are to be employed to give effect to its decisions, and it may call upon the Members of the United Nations to apply such measures. These may include complete or partial interruption of economic relations and of rail, sea, air, postal, telegraphic, radio, and other means of communication, and the severance of diplomatic relations.”⁵

The international community represented by its international organizations took some actions in order to maintain world peace and avoid further atrocities and violations against populations. These organs were meant to be the world keepers with no biased views providing every human being an equal opportunity, and in order to maintain that peace, nations needed to be aware of their limits of opposing each other and to what extent this economic weapon can be used and by who. The international community represented by its organizations took on their shoulders this burden in order to spread awareness and increase responsibility among the world's nations.

“Over the years, various international organs, and particularly the UN General Assembly, have adopted a series of solemn resolutions that, inter alia, are designed to delegitimize the use of economic force by individual States. One of the first of these was the 1965 "Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty," which declared that “No State may use or encourage the use of economic, political or other types or measures to coerce another state in order to obtain from it the subordination of the exercise of its sovereign rights or to secure from its advantages of any kind”⁶⁷

One of the critical aspects of the legality of economic sanctions is their proportionality and targeting. Sanctions must be proportional to the harm caused by the targeted state or entity. Imposing

⁵ United Nations Charter, Chapter VII: Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression, Article 41.

⁶ Paul Szasz, 1998: The Law of Economic Sanctions, U.S. Naval War College – Volume 71. XVII. P. 456.

⁷ U.N. Doc. A/RES/20/2131 (XX) (Dec. 21st, 1965), para. 2. <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Declaration%20on%20the%20Inadmissibility%20of%20Intervention%20in%20the%20Domestic%20Affairs%20of%20States%20and%20the%20Protection%20of%20Their%20Independence%20and%20Sovereignty.pdf> (2023. 12. 23.)

overly severe measures that adversely affect the general population without significantly impacting the intended targets can be deemed illegitimate and immoral.

It is crucial for sanctions to be precise and focus on their targets, avoiding the collective punishment of innocent civilians. International law emphasizes the importance of distinguishing between responsible individuals, entities, or regimes and the wider population, ensuring that basic human rights and humanitarian needs are not compromised.

The humanitarian impact of economic sanctions raises significant ethical and legal questions. Prolonged and broad sanctions may lead to adverse consequences, including food and medical shortages, increased poverty, and deterioration of living conditions for vulnerable populations. Such outcomes can be in violation of fundamental human rights, including the right to life, health, and adequate standards of living. While some argue that short-term suffering may be justified if it leads to long-term positive change, it is essential to strike a balance between achieving policy objectives and minimizing humanitarian harm. Human rights considerations should be integrated into the decision-making process when imposing sanctions to prevent unintended human suffering.

Another contentious aspect of economic sanctions is extraterritoriality, where one country imposes sanctions that extend beyond its borders. Extraterritorial sanctions can potentially interfere with the sovereignty of other states and their ability to conduct international trade and commerce freely. This kind of sanctions have often sparked tensions in the international community, leading to conflicts with the principles of free trade and the World Trade Organization (WTO) rules. Striking a balance between upholding national interests and respecting the sovereignty of other nations remains a significant challenge in the context of economic sanctions.

The legality of economic sanctions is a complex issue that demands careful consideration of international law, human rights, and humanitarian concerns. While economic sanctions have the potential to promote international peace and security, their implementation must adhere to the principles of proportionality, targeting, and respect for human rights.

Addressing the legality of economic sanctions requires a comprehensive and multilateral approach that involves cooperation between nations, regional bodies, and international organizations. As the international landscape evolves, striking a balance between achieving policy objectives and protecting the well-being of innocent civilians will remain crucial for the legitimacy and effectiveness of economic sanctions.

III. Are sanctions effective?

The efficiency of economic sanctions as a foreign policy tool remains a subject of intense debate. Proponents argue that sanctions can impose economic pain on targeted countries and serve as a non-military means of coercion. However, critics point out that sanctions often result in significant humanitarian costs as mentioned above, while their effectiveness is contingent on a range of factors, including international unity, the target country's resilience, and the clarity

of the sanctions' objectives. As a result, some argue for alternative approaches, such as diplomatic engagement, incentives for compliance, and targeted sanctions more focused on individuals and entities responsible for wrongdoing.

The effectiveness of economic sanctions largely depends on the level of international support and cooperation. Multilateral sanctions, supported by numerous countries and international organizations, carry more significant weight and are likely to have a more substantial impact on the target country. Collective action ensures that the burden of the sanctions is distributed among participating nations, mitigating the risk of retaliation and circumvention by the targeted country.

However, achieving multilateral consensus can be challenging due to divergent national interests and conflicting foreign policies. Countries with strong economic ties to the targeted state may be reluctant to impose sanctions, fearing adverse effects on their own economies. Thus, garnering widespread support often requires diplomatic efforts and compromise.

On the other hand, unilateral sanctions, imposed by a single country, can lead to limited effectiveness and unintended consequences. When only one nation imposes sanctions, the targeted country may attempt to evade them by finding alternative trading partners or using illicit channels. Moreover, unilateral sanctions can strain diplomatic relations between the imposing nation and its allies, potentially creating divisions within the international community.

Regular reevaluation of the effectiveness and impact of economic sanctions is essential. If the intended results are not achieved or if the sanctions worsen the situation without yielding positive change, policymakers should consider alternative approaches or exit strategies. Engaging in dialogue and diplomatic efforts to resolve conflicts can complement the use of sanctions, facilitating peaceful resolution and long-term stability.

There are cases where sanctions were imposed and proven to be an effective tool to alter military interference and there are some others that show the ugly side of such a weapon, cases such as:

The international sanctions imposed on Iran due to its nuclear program. In response to concerns about Iran's pursuit of nuclear weapons, several countries and international organizations implemented strict economic sanctions targeting its financial, energy, and trade sectors. The sanctions aimed to pressure Iran to come to the negotiating table and address the international community's concerns.

Effectiveness: The sanctions had a significant impact on Iran's economy, leading to a sharp decline in oil revenues, currency devaluation, and restricted access to international financial markets. As a result, Iran faced mounting economic pressure, which eventually compelled the country to engage in negotiations with the P5+1 (the United States, Russia, China, United Kingdom, France, and Germany). In 2015, after years of negotiations, the Joint Comprehensive

Plan of Action (JCPOA) was reached, which limited Iran's nuclear activities in exchange for the easing of sanctions.⁸

During the apartheid era, South Africa faced widespread international economic sanctions as a response to its discriminatory policies. Several countries imposed comprehensive trade and financial sanctions, isolating the country from the global economy.

Effectiveness: The sanctions against South Africa played a crucial role in pressuring the apartheid regime to reconsider its policies. While the effectiveness of sanctions was not the sole factor in ending apartheid, it certainly contributed to the regime's growing international isolation and economic difficulties. The sanctions also helped raise awareness about the injustices in South Africa and galvanized international support for the anti-apartheid movement.

Following Russia's annexation of Crimea in 2014 and its involvement in the conflict in Eastern Ukraine, numerous countries and international organizations have imposed sanctions on Russia. These sanctions targeted key sectors of the Russian economy, including energy, finance, and defense.

Effectiveness: The effectiveness of sanctions against Russia remains a subject of ongoing debate. While the sanctions did have an impact on Russia's economy, with adverse effects on growth and investment, they did not lead to a substantial change in Russia's actions in Ukraine. Some argue that Russia's large and diversified economy, combined with its ability to seek alternative markets, blunted the impact of the sanctions, preventing significant behavior change.

The United States embargo on Cuba, initiated in the early 1960s, remains one of the most controversial and the most enduring sanctions case in modern history. Rooted in the Cold War tensions and the Cuban Revolution, the embargo was intended to isolate and pressure the Cuban government led by Fidel Castro. Despite the changing geopolitical landscape and diplomatic efforts over the years, the embargo has persisted, with occasional adjustments. The *Cuban Liberty and Democratic Solidarity (LIBERTAD)* AKA the *Helms-Burton Act of 1996* strengthened the sanctions by penalizing foreign companies that invest in properties confiscated by the Cuban government.⁹ The embargo, characterized by restrictions on trade, travel, and financial transactions, has contributed to a strained economic situation in Cuba.

Effectiveness: The effects of the U.S. embargo on Cuba have been multifaceted, impacting various aspects of the Cuban population's daily lives. The scarcity of resources, limited access to technology and medical supplies, and restricted economic opportunities have hindered the country's overall development. The embargo's impact on healthcare is particularly noteworthy, as the Cuban population faces challenges in accessing advanced medical technologies and pharmaceuticals. Additionally, the embargo has contributed to a sense of isolation and economic hardship for the Cuban people. Despite these challenges, Cuba has demonstrated resilience and

⁸ U.S. Department of State archive, 2015: Article "Joint Comprehensive Plan of Action", <https://2009-2017.state.gov/e/eb/tfs/spi/iran/jcpoa/> (2023. 12. 23.)

⁹ Public Law No. 104-114, (Mar. 12, 1996): The Cuban Liberty and Democratic Solidarity (LIBERTAD) 110 STAT. 814, Title III. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-104publ114/pdf/PLAW-104publ114.pdf> (2023. 12. 23.)

has sought alternative economic partnerships with other nations to mitigate the impact of the embargo. The debate over the effectiveness and morality of the embargo continues, with proponents arguing it as a tool for promoting democracy, and critics highlighting the humanitarian consequences for the Cuban population.

Economic sanctions can be a powerful tool in influencing a country's behavior and promoting compliance with international norms. The case studies of Iran and South Africa demonstrate the potential effectiveness of sanctions in bringing about desired changes. However, the case of Russia highlights the limitations and complexities of imposing sanctions on larger and resilient economies, whereas the U.S.-Cuban case shows how sanctions can in fact lead a population's development to slow down and overall living conditions to be worsen.

IV. Summary

Economic sanctions have been a significant tool employed by nations to address various political, social, and economic challenges on the global stage. Throughout history, countries have utilized sanctions to exert pressure, convey disapproval, and influence the behavior of other nations. However, the legality and implications of economic sanctions remain a complex and contentious topic.

From a legal standpoint, the international community relies on several frameworks to assess the legitimacy of economic sanctions. The United Nations Charter grants the Security Council the authority to impose sanctions under certain circumstances, primarily to maintain international peace and security. Nevertheless, in the absence of a UN Security Council mandate, unilateral sanctions imposed by individual countries raise concerns about their legality and potential violation of international law, particularly when they result in unintended humanitarian consequences or when they lead to tension in the international community.

One of the primary implications of economic sanctions is their impact on the targeted nation's economy and its citizens. Sanctions can lead to economic disruptions, reduced trade, and financial isolation, affecting vulnerable populations the most. Often, those suffering the brunt of these measures are innocent civilians who have little to do with the policies or actions of their governments. This raises ethical concerns and the need for a careful evaluation of the humanitarian consequences before implementing sanctions.

Furthermore, economic sanctions may also have unintended geopolitical consequences. While they can coerce certain governments to change their behavior, they can also lead to increased tensions and a hardening of positions, further isolating the sanctioned nation and potentially hindering diplomatic solutions. In some cases, sanctions may even be counterproductive, strengthening authoritarian regimes and enhancing nationalist sentiments.

It is essential for nations considering the implementation of economic sanctions to weigh their potential benefits against their potential negative repercussions. A comprehensive

assessment of the legal basis, the intended goals, and the possible humanitarian and geopolitical consequences is crucial in making well-informed decisions.

To improve the effectiveness and mitigate the negative impacts of economic sanctions, multilateral approaches and collaboration are key. When sanctions are imposed collectively and backed by a broad international consensus, they are more likely to have a stronger impact and be seen as legitimate. Additionally, targeted sanctions that focus on specific individuals or entities responsible for objectionable actions may be more effective in achieving their intended goals while minimizing harm to civilians.

In conclusion, economic sanctions remain a complex and contentious tool in international relations. The legality of sanctions depends on the legal framework under which they are imposed, and their implications vary significantly depending on the specific context and implementation. Striking a balance between the pursuit of legitimate objectives and the potential humanitarian and geopolitical consequences is a challenging task. Moving forward, international cooperation, transparency, and the careful consideration of humanitarian concerns should guide the use of economic sanctions to ensure they are wielded judiciously and responsibly in the pursuit of global peace and stability.

Huthaifa Albustanji* : Jurisdiction of Cyber-threats in the Context of International Law

Abstract

The emergence of cyber-threats in the last two decades has introduced a novel security threat. The potential security risk can originate either from within a country or from other countries. Here, state court's jurisdiction over cyber threats becomes a critical issue because the consequences of cyberthreats are not limited and unexpected. This paper clarifies the ineffectiveness of international law rules for chasing perpetrators of cyberthreats due to the absence of clear state jurisdiction to litigate them. It critically examines current international law rules in order enhance the need for creating new international jurisdiction approach over cyberthreats.

Keywords: *Jurisdiction, International Law, Cyberattack, Cybercrime, Budapest convention, Conflict.*

I. Introduction

Jurisdiction, as a whole, encompasses three distinct powers: the power to establish laws, the power to settle disputes, and the power to ensure compliance. The first power primarily involves a government's authority to create and enforce criminal and regulatory penalties. The second power pertains to the courts' ability to resolve conflicts. Lastly, the third power refers to a government's capacity to enforce obedience or impose penalties for noncompliance with its laws, regulations, orders, and judgments¹. This research will concertante on the second point where the justice systems have conflicts around the issue of jurisdiction on cyberthreats.

To this extent, there is no solitary international rules or treaty that focus primarily on the regulation of the jurisdiction over cyberthreats including crucial aspect of cybersecurity². It could argue that international law principles must be applied for determining cross-border cyber-threats jurisdiction. This study examines the correlation between cyberattacks and cybercrimes, emphasizing the need to consider them within the same framework when determining state jurisdiction for prosecuting cyberthreats. However, the main objective of this research is to demonstrate the inadequacy of international law rules in effectively resolving jurisdictional conflicts arising from cyberthreats by critically examine current international law rules that utilized to determine the extent of criminal jurisdiction over cyberthreats including cybercrime and cyberattack.

* PhD student, University of Miskolc Faculty of Law, Deák Ferenc Doctoral School in Law and Political Sciences.

¹ Ray August, 2002: International Cyber-Jurisdiction: A Comparative Analysis. American Business Law Journal, issue 39, p. 533.

² Matthias C. Kettemann 2017: Ensuring Cybersecurity Through International Law,. R.E.D.I., issue 69, p. 285.

II. Shedding lights on cyberattack and cybercrime

A universally accepted definition is yet to be established on cyberattacks, however, it can be described as the deliberate utilization of disruptive actions, or the potential of such actions, directed towards computers and/or networks, with the aim of inflicting damage or advancing social, ideological, religious, political, or comparable objectives³.

On the other hand, although there is no universally accepted definition for cyber-crime, similar to cyber-attack but it could be defined as any criminal activity that is enabled or perpetrated through the use of a computer, network, or hardware device, such as fraud or the dissemination of obscene and offensive material on the Internet. Cyberattack encompasses a wide range of activities involved in cyberattacks. However, it is essential to highlight the differentiation between cyber-attacks and cyber-crimes. Cyber-attacks include wide range of the malevolent hacking and defacement of websites to the large destruction of military or civilian infrastructures that depend on these networks. Furthermore, Cyber-crimes, unlike cyber-attacks, do not necessarily have the intention of undermining the target computer network. Additionally, cyber-crimes are typically committed by individuals rather than states, similar to other types of crimes.

III. The vulnerabilities arising from cybercrimes and cyberattacks

The growing number of cyberattacks being carried out point to an emergence need to protect data more than ever, especially that the current vulnerabilities digital data and devices can be treated by systematic organizations⁴. Therefore, the consequences of successful attacks cause a big damage for companies, individuals and states.

To this extent, financial companies' and banks could be preferred for cyberattacks because the majority of them store their data digitally, and cybercriminals prefer getting money from financial entities instead of individuals because their loss is much better than normal persons and companies⁵. Cyberattacks exhibit a wide range of diversity and manifest in various forms including fraud losses, the price of reissuing cards, loss of clients, the cost of customer service. For instance, in the latter part of 2013, the Carbanak cybergang initiated a cyberattack targeting over one hundred financial institutions spanning across thirty diverse countries. During a span of several months, hackers from China and Europe skillfully manipulated automatic teller machines (ATMs) from remote locations, resulting in the withdrawal of cash and the transfer of millions of dollars from customers' accounts in Europe, the United States, and Japan. By

³ Shaun Roberts 2014 : Cyber Wars: Applying Conventional Laws Of War To Cyber Warfare And Non-State Actors, The Northern Kentucky Law Review, issue 41, p.539.

⁴ Loan-Cosmin Mihai, 2018: Current Challenges in The Field Of Cybersecurity, International journal Of information Security and Cybercrime, Volume 77 Issue 1, p. 9.

⁵ Gagandeep Singh-Vikrant Sharma, 2021: Cyber-Security And Its Future Challenges" International Journal Of Information Security And Cybercrime, Volume 10, Issue 1, p. 46.

deceiving bank employees through seemingly genuine emails from their colleagues, the hackers successfully gained control over the internal operational systems of each financial institution⁶.

Additionally, personal networks of individuals can be targeted by cyberattacks with the intention of stealing their personal information. Any attack on personal network devices or servers of such applications can result in the theft of all data by attackers, leading to potential sexual or financial blackmail.

Cyber-attacks could also target networks or devices or states, they present a significant danger to the security of a nation and there are propositions of treating them as acts of war⁷, because the consequences lead to a wide damage of national security infrastructure. These types of cyberattacks pose the greatest threat due to their consequential outcomes. However, when a hostile nation targets the computer systems or networks of another country with the intention of causing harm or disruption, it is considered an act of warfare. Such attacks are governed by international law and are subject to specific rules including jurisdictional issue⁸.

On the other hand, cybercrime is carried out by individuals who aim to target other individuals rather than governments or states and it includes cyber-incidents involving any acts prohibited by law like computer fraud, illegal access to a computer system and unauthorized transfer of computer data... etc. However, the expenses associated with cybercrime frequently reach exorbitant levels and are difficult to quantify because criminals are often intending to amass substantial monetary gains within a short span of time. In addition to the financial implications, criminals can also inflict harm upon one's personal reputation.

Although there is a big difference between cybercrime and cyber-attack especially in the context of the target of attack, but it may not always be immediately clear which one has occurred, as the identity and purpose of the perpetrator may not be evident. Therefore, we will discuss jurisdiction over cyber threats in general regardless it's nature; crime or attacks.

IV. How international law views jurisdiction over cyberthreats?

The concerns over cyber threats surpass actual attacks as they loom over us without any clear indication of their shape or source. To this regard, for the purpose of establishing authority over a specific action or individual, it is necessary to have a recognized jurisdictional basis as per international laws. Without a legal foundation for jurisdiction, states remain unable to assert or exercise authority over an individual or action. Although the idea of jurisdiction over cyber threats in international law could be considered modern one, but it does not mean creation of a new branch of law⁹. Rather, it pertains to the adaptation of existing legal frameworks to address

⁶ Kristin N. Johnson, 2016: Managing Cyber Risks, Georgia Law Review, Issue 50, p. 553.

⁷ Oona A. Hathaway- Rebecca Crotoof, -Philip Levitz And Others: 2012, The Law Of Cyber-Attack, California Law Review, issue 100, p. 817.

⁸ Shaun Roberts , p. 538.

⁹ Sakib Softić, 2016 : International Law And Cyber Security , Criminal Justice, Issues 5-6, p. 63.

the unique challenges posed by the digital age. Therefore, this part of the research will tackle the international law rules on behalf written and nonwritten rules (customary rules).

1. *Cyberthreats jurisdiction basing on international customary law*

Customs of international law mandate that states must take measures to prevent their territories from being utilized as launching pads for attacks¹⁰. This responsibility encompasses several obligations that states must fulfill: Implementing strict criminal legislation to address the perpetration of cyber-attacks originating from within their national boundaries. conducting thorough and meaningful investigations into cyber-attacks, prosecuting individuals involved in these attacks, collaborating with the victim state's own investigation and prosecution efforts against those accountable for the attack.¹¹

However, if such state has not applied enough measures to prevent such cyber threats, the territorial general aspect of cyberthreats in international customary law has resulted in the establishment of two distinct categories of jurisdiction for local courts: the commencement nexus and the effects nexus. The former grants the court jurisdiction over threats that were initiated within the country's borders but carried out or completed outside of it. The latter enables the country's courts to exercise jurisdiction over threats started outside of the country, but their effect is felt locally¹².

With the development of cyberattacks methods the international rules have established new standards concerning the jurisdiction of transborder activities, scholars "who are considered as a source of international customary law" stated that local courts must rely on five jurisdictional standards when addressing matters that occur outside their own territories including cross-border cyberattacks. These standards are taking into account the concerns of both nations and individuals without being bound by strict jurisdiction rules, and these include the law of the country or countries where the threat originated (Principle of territoriality), or the country where the effects of the threat were felt, or the country country where the servers are maintained, the country where the data storage provider is headquartered, the citizenship of the criminals (Principle of Active Nationality).

Despite the numerous benefits of these standards in determining the appropriate state jurisdiction, they are unable to completely resolve all conflicts that arise. This is primarily due to the fact that many cyber threats target multiple states simultaneously, making it difficult for any one state to claim jurisdiction. Additionally, certain threats may involve two or more jurisdictions, leading to complex jurisdictional conflicts. For example, a cyber threat may

¹⁰ Article 2, Paragraph 4 of the U.N. Secretary-General, Report Of The Group Of Governmental Experts On Developments In The Field Of Information And Telecommunications In The Context Of International Security, ¶ 19, U.N. Gaor, 68th Sess., U.N. Doc. A/68/150 (June 24, 2013.)

¹¹ Joseph N. - Madubuike-Ekwe 2021: Cyberattack And The Use Of Force In International Law Georgia Law Review, issue 12, p. 642.

¹² Ray August, p. 537.

originate from country X and target country D, with servers located in country B, while the criminals responsible hold nationality in country C.

2. *The written rules in international law on cyberthreat jurisdiction*

The issue of whether there are specific jurisdiction rules on international level that could be applied to cyber-threats has been brought up it's because it is difficult to rely only on the international customs as the basis of state jurisdiction due the explosion of cyber threats in the last decade. To this extent, United Nations, affirmed that cyber-attacks are subject to international law, specifically the provisions outlined in the UN Charter, Furthermore, in 2001 numerous countries signed on the Budapest Convention as the only international agreement for cybercrimes.

2.1. *The United Nations Charter and its jurisdiction over cyber threat*

Although there are no specific institutes of international law are being created for the purpose of determine the jurisdiction of cyberthreats, in 2013, the UN Group of Governmental Experts (GGE) agreed that international law especially the UN Charter is applicable to the cyber space. It addressed the issue of international cybersecurity, affirming that cyberattacks are subject to international law, specifically the portion outlined in the UN Charter¹³. GGE has affirmed that the principle of state sovereignty is applicable to activities and legal authority within the borders of a state. Consequently, the entirety of cyberspace is not encompassed by international law¹⁴. According to the UN Charter, states have jurisdiction over cyber-attacks in accordance with the principle of sovereignty. This means that they have control over the cyberthreats within their own borders, and each state exercises jurisdiction over its physical boundaries or territory. So, states have jurisdiction over cyberthreats over the crimes that committed within its territories only, because international law primarily governs the interactions between states.

The challenge with implementing the sovereignty principle lies in the fact that while a state may exercise jurisdiction over cyber infrastructure such as machines and computers, it does not always have complete control over cyber data and information. This is particularly evident when cyber-attacks are carried out by individuals utilizing launching pads provided by third parties. An illustrative instance is Nigeria launching cyber-attacks on KSA's systems from Poland.

On the other hand, it could be argued that the courts of victim state have jurisdiction over cyberattacks, rather than the state from which the cyberattack originated. However, it is true that the judiciary in the victim state is unable to administer justice for attacks initiated in foreign states due to various reasons including the inability to identify the perpetrator before victim court, lack of evidence, unavailability of suitable witnesses within their jurisdiction, and the

¹³ U.N. Secretary-General, Report Of The Group Of Governmental Experts On Developments In The Field Of Information And Telecommunications In The Context Of International Security, (June 24, 2013).

¹⁴ Jyoti Rattan, 2018: Cyber Jurisdiction: A Seamy Side Of Cyber Sovereignty With Special Reference To India, Gujarat National Law University Review, issue 5, p. 58.

potential ineffectiveness of enforcing the court's decision through the accused state's courts. Moreover, cyberattack victims could be situated across various nations, leading to the possibility of another jurisdictional conflict arising¹⁵.

State sovereignty is a fundamental principle of international law. However, it is logical to assert that each country has the right to prosecute criminals who have committed crimes within its borders, regardless of the nature of the crimes, whether they are digital or not. The United Nations charter reaffirms this longstanding principle in international law and extends it to cyberattacks. Cyberattacks and cybercrimes are not ordinary occurrences, as the perpetrators employ modern tools to target their victims. Moreover, tracing the source of a cyberattack is a difficult task, as criminals often utilize intermediary computer systems to conceal their true identities and locations. Consequently, the complex nature of cyberthreats presents a challenge to the traditional concept of sovereignty as the sole jurisdictional standard.¹⁶

2.2. Cyberthreats jurisdiction under the purview of the Budapest Convention

The Council of Europe has implemented the most practical and straightforward strategy in addressing a specific aspect of the cyber-security issue, specifically cyber-crime, compared to any other global organization by enacting Budapest Convention on Cybercrime in 2001 with the aim of eliminating safe havens for cybercriminals. The Convention encourages the global community to establish comparable procedural laws and bolster international efforts to enhance resilience against cybercrimes. Currently, 68 countries have ratified the Convention, with China and Russia being notable exceptions¹⁷.

The Convention expanded the traditional principles of jurisdiction to include cybercrimes. It has primarily relied on territoriality and nationality as the basis for exercising jurisdiction over online activities. According to article 22 of the convention, States Party have a jurisdiction over cybercrimes that occur within their territories, on a vessel that bears the flag of the state, on an aircraft that is registered under the laws of the state party, or by a citizen of the state party if the crime is considered illegal in the state where it was committed or if it is committed outside the territorial jurisdiction of any state. The states party are permitted to enforce their own domestic laws when exercising jurisdiction, and the convention offers a mechanism to settle jurisdictional disputes.¹⁸

It is clear that the convention allows parties to establish two basic forms for determining criminal jurisdiction in accordance with their domestic law. It also requests that state parties consult and cooperate with each other to determine the appropriate venue for prosecution in case of positive conflicts of jurisdiction exist. Therefore, international cooperation and

¹⁵ Charles Chatterjee - Anna Lefcovitch, 2016: *Cyber Security, Diplomacy And International Law*, Amicus Curiae, issue 108, p. 9.

¹⁶ Bryan Schwartz - Monica Adeler- Mike Myschyshyn And others, 2021: *Understanding Cyberattacks And Breaches To Cybersecurity*, Asper Review of International Business and Trade Law, Issue 21, p. 18.

¹⁷ Bryan Schwartz - Monica Adeler- Mike Myschyshyn And others, p. 18.

¹⁸ Article 22/C Of Budapest Convention on Cybercrime, Nov. 23, 2001, T.I.A.S. 13174, E.T.S. No. 185, [Http://Perma.Cc/4kkp-2ym7](http://Perma.Cc/4kkp-2ym7) [Hereinafter Budapest Convention].

consultation is necessary for resolving jurisdiction conflicts but it is not mandatory because the convention allows a state party to delay or decline consultation if it believes that it may impair the investigation or proceedings.¹⁹

The idea of international cooperation is frequently discussed in literature on international law, international relations, and international treaties. This concept has been incorporated into the Budapest convention. However, several countries have a different viewpoint on the concept of territorial jurisdiction and sovereignty when it comes to consulting on crimes committed within their borders. They believe that sharing state jurisdiction with other states compromises their status as an independent, sovereign state. Nevertheless, sharing jurisdiction is crucial for promoting cooperation between states where cyber-attacks originate and victim states. There are numerous advantages to be gained through jurisdiction sharing, especially for the state where the victim is located, given the transnational nature of cybercrime.²⁰

Here, Russia and China, unlike many other countries, do not adhere to international law when it comes to cyberspace and are not signatories of the Budapest convention. Their primary justification for this stance is the belief that the Western nations, especially the United States, are engaging in the militarization of cyberspace. Furthermore, they argued that the authority over the internet imply may be necessary to consider cyberspace as an extension of sovereign land. To put it differently, cyberspace would resemble airspace, where all states around the world would possess sovereignty and jurisdiction over cyberthreats that aligns with their physical boundaries.²¹

To this extent, in 2010, Russia-backed a proposal for the adoption of a new treaty on cybercrime, but the United Nations rejected the attempts²². In fact the descriptive accuracy of this framework is questionable. It seems that states are facing challenges in safeguarding their cyber borders as effectively as they do with their physical territories. This is primarily due to the existence of a single global internet, rather than separate national internets. Consequently, the imposition of sovereignty by all world states contradicts with the fundamental objective of the internet, which is to unify the world in one cyber realm.²³

Indeed, exercising jurisdiction based on territorial and nationality standards in relation to cybercrime can result in a scenario where multiple countries assert their jurisdiction over the same cybercrime, either through similar or different jurisdictional claims. Consequently, parallel proceedings are initiated by these countries, leading to a jurisdictional conflict arising from the same set of facts.

It is important to address the potential violation of the prohibition of double jeopardy principle that may arise from positive conflict between states that signed on Budapest

¹⁹ Md. Golam-Mostofa Hasan, 2018: Laws On Cyber Jurisdiction In International Perspectives, Dhaka University Law Journal issue 29, p. 149.

²⁰ Charles Chatterjee - Anna Lefcovitch, p. 11.

²¹ Kristen E. Eichensehr, 2014: The Cyber-Law of Nations, The Georgetown Law Journal issue 103, p. 336.

²² Jyoti Rattan, p. 59.

²³ Kristen E. Eichensehr, p. 343.

convention. This principle prohibits an alleged perpetrator from being prosecuted and punished more than once for the same criminal act, as it would result in an unacceptable repetition of procedures and penalties. To avoid such situations of concurrent jurisdictional claims, it is necessary to determine which country should have the exclusive right to prosecute and adjudicate the involved cybercrime²⁴.

V. Conclusion

Due to the absence of specific international regulations governing cyberthreats, courts in different countries face challenges in resolving jurisdictional issues over cyberattacks and cybercrimes that committed in various cyber scenarios. To address this, some of them rely on Budapest convention as a base for jurisdiction over cybercrimes while other states rely on international law principles such as sovereignty, territorial or felt standards.

This study has tried to demonstrate that international law standards do not adequately address the unique characteristics of cybercrimes and cyberattack because states are not obligated to adhere to a clear jurisdictional process. Furth more, jurisdiction on cyberthreats is not similar to traditional crimes because the geographical position of the offender varies from the location where their actions have a significant impact on society and the social impact of crime is expanding and reaching an extensive and unspecified audience. Therefore, it is essential to adopt global resolution on the jurisdictional conflicts on cyberthreats. The resolution may be achieved through a comprehensive approach and international cooperation is highly required.

VI. Recommendations

1. Due to the complicate nature of this issue and the lack of a unified set of cybercrime laws internationally, numerous countries have enacted several laws on cybersecurity but unfortunate they were mostly conflicted with each other's²⁵ Therefore, the implementation of a multilateral comprehensive treaty, establishing uniform jurisdiction rules, appears to be the most suitable approach.
2. One of the most straightforward approaches to analyze jurisdiction and choice of laws in cyberspace is to create a structure that encompasses, in broad terms, all the potential jurisdiction and source locations of cyberattacks and the locations where they take place or, occasionally, transit through with taken into consideration the country-code top-level domain from where the attack originated, and the delivery options utilized.

²⁴ Khalifa, A., 2020: Overcoming The Conflict Of Jurisdiction In Cybercrime, Master's Thesis, The American University In Cairo. AUC Knowledge Fountain. <https://fount.aucegypt.edu/etds/846>

²⁵ Bryan Schwartz - Monica Adeler- Mike Myschyshyn And others, p. 18.

3. Because the existing cybercrime convention falls short in comprehensively resolving the complexities surrounding international jurisdiction especially because it does not impose any legal obligations on the participating parties. The proposed treaty must set jurisdictional priorities in order to avoid any kind of positive conflicts.
4. 4- To foster global collaboration, it is crucial to efficiently address mutual legal assistance and extradition requests. This will facilitate the seamless gathering of evidence from different jurisdictions and enable the apprehension of offenders residing in foreign nations.

Ázsoth Szilvia*: Konfliktusok kezelésének fontossága a kapcsolati erőszak megelőzésében

Absztrakt

A kapcsolati erőszak egy nagyon összetett bűncselekmény, mely kezelésének hatékony eszköze még hiányzik. Ugyan a hatóságok széles körű eszköztárral rendelkeznek a már megtörtént esetek hatékony kezelésének vonatkozásában, valamint természetesen a törvény biztosította lehetőségek is megoldást nyújtanak azon esetekben, amikor az erőszak már bekövetkezett, ellenben tekintettel arra, hogy a kapcsolati erőszak elkövetési magatartásai igen széles skálán mozognak, fontos célnak tartom, hogy nagyobb hangsúlyt fektessünk a megelőzésre. Tekintettel arra, hogy az erőszakot általában a felek között létrejött konfliktus előzi meg, így szükséges magát a kiinduló pontot, a konfliktust vizsgálni annak érdekében, hogy a jog nyújtotta eszközök mellett, egyéb, alternatív megelőzési módokat is találjunk. Tanulmányomban törekszem magát a konfliktust részleteire bontani, valamint be kívánom mutatni a hazánkban már több mint 20 éve bevezetett közvetítői eljárást és annak jelentőségét, illetve alkalmazhatóságának eseteit a konfliktusok feloldásában.

Kulcsszavak: *kapcsolati erőszak, konfliktus, konfliktuskezelés, mediáció, prevenció*

I. Bevezető gondolatok

A konfliktus, mint a mindennapi életben jelenlévő megoldandó helyzet, képezi a tanulmány központi elemét, különös tekintettel arra, hogy átszövik egész életünket, amire általában teherként tekintünk, így inkább csak szabadulni szeretnénk tőle. Láthatjuk majd, hogy ahány ember, annyi típusú viszonyulás létezik a konfliktusok feloldására vagy éppen annak ignorálására. A laikus emberek a konfliktus szó hallatán elsősorban valamilyen negatív dologra gondolnak, ám a mediátor éppen ellentétes álláspontot képvisel, azaz véleményük szerint a mediáció egy pozitív dolog, ami megteremti azt a lehetőséget, hogy felszínre kerüljenek a konfliktushelyzet mögött meghúzódó érdekek, szükségletek és a felek együttes közreműködése által olyan megállapodás szülessen, ami minden fél számára megnyugtató.¹ Végzett közvetítőként magam is úgy gondolom, hogy a konfliktus és annak megfelelő kezelése segítséget jelenthet számunkra hosszútávon. Úgy vélem, hogy életünk során számos alkalommal kerülhetünk olyan helyzetbe, amikor úgy gondoljuk, igenis megéri „beleállni” egy adott konfliktushelyzetbe, mert azáltal akár fejlődhetünk magunk is, megismerhetünk a sajátunkéval ellentétes nézeteket és ha képesek vagyunk befogadni azokat és alaposan átgondolni, akár javunkra is válhatnak. Persze elég gyakran előfordulnak olyan nézeteltérések is, melyeket nem nevezünk még konfliktusnak, de lelkileg megnehezítik napjainkat és mindenképp szeretnénk kezdeni valamit a problémával, keressük a megnyugtató megoldást, ellenben ha a problémában szerepet játszó másik fél probléma megoldására irányuló szándéka

* PhD. hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola

¹ Kertész Tibor, 2010: Mediáció a gyakorlatban. Bibor Kiadó, Miskolc pp. 17-18.

hiányzik, nem sokat tehetünk, mint elfogadjuk a döntését és jobb esetben talán idővel meglesz a megnyugvást hozó megoldás.

A későbbiekben látni fogjuk a konfliktusok eszkalációjának szakaszait és részleteiben megismerhetjük, hogy a családon belül kialakuló konfliktusok tekintetében melyik szakaszban nyújthat még segítséget számunkra egy facilitátor² vagy egy mediátor bevonása. Úgy vélem, hogy a közvetítői eljárásnak a kapcsolati erőszak megelőzése vonatkozásában nem feltétlen célja magának a megállapodásnak a létrejötte, mivel meggyőződésem, hogy már azzal is fontos lépést tettünk a konfliktus békés rendezése felé, ha már elindult egyfajta kommunikáció a felek között, megjelent bennük az igény érzete, hogy rendezzék a köztük fennálló problémát. Ennek ellenére nem szabad megfélelkezünk arról, hogy a mediátor nem családterapeuta, nem dönt, nem foglal állást, nem nyilvánítja ki a véleményét, nem ad tanácsot, nem ítélik és nem is „játszik” döntőbíró szerepet, azaz teljesen semleges, pártatlan szerepben marad a közvetítői eljárás ideje alatt és utána is.

Fentiekre figyelemmel fontos célnak kell lennie, hogy még azelőtt felismerjük, hogy probléma van, amivel mindenképp foglalkozni kell, mielőtt a helyzet elfajulna. A családon belüli erőszak visszaszorítása érdekében elsősorban a társadalom figyelmét kell felhívni a megelőzésre, hiszen Büntető Törvénykönyvünk, valamint a kiegészítő határozatok, jogszabályok segítenek a sértetteknek, hogy biztonságos környezetbe kerüljenek és megoldást nyújtanak a bántalmazó felelősségre vonását illetően, ám a kapcsolati erőszak kialakulásának megelőzésével kapcsolatban, valamint a látencia csökkentése tekintetében van még mit tenni.

A családon belüli erőszak a társadalom minden rétegében előforduló probléma, így ennek hatékony kezelése minden állampolgárt érint. Tanulmányomban főként azt szeretném bemutatni, hogy magának a konfliktusnak és a konfliktushelyzeteknek milyen jellemzői vannak és melyek azok a szakaszok, amikor érdemes vagy éppen ajánlott segítséget kérni, hogy nagyobb eséllyel gátoljuk meg, hogy egy konfliktus erőszakká fajuljon. Továbbá ismertetek hazánkban ismert konfliktuskezelési technikákat, melyek ismerete segítséget nyújthat abban, hogy felismerjük milyen típusú személlyel állunk konfliktusban. A konfliktusok típusainak elemzése során törekedtem a nemzetközi és a hazai szakemberek álláspontját átfogóan megvizsgálni, hogy teljesebb képet kaphassunk és bizonyosságot nyerjen, hogy az egyes típusok tartalmát és azok jellemzőit tekintve a szakma egymással megegyező gondolatmenetet követ.

II. A kapcsolati erőszak büntetőjogi tényállásáról dióhéjban

Tekintettel arra, hogy a tanulmány a kapcsolati erőszak és annak a konfliktusokkal való összefüggésének vizsgálatára irányul, elengedhetetlennek tartom pár mondatban összefoglalni a kapcsolati erőszak büntetőjogi tényállásának tartalmát.

² facilitátor: olyan személy, akiben a felek kölcsönösen megbíznak, aki segíteni tud a közöttük fennálló kommunikáció elősegítésében, pártatlan segítőként vesz részt a konfliktus feloldásában.

A kapcsolati erőszak önálló, újszerűnek tekinthető tényállás, melynek deklarálása áttörésként értékelhető. A kapcsolati erőszak tényállása egy speciális sértetti kör védelme érdekében az együttélésből fakadó kiszolgáltatottságot, függő helyzetet, az ugyanazon sértett sérelmére történő rendszeres elkövetést határozza meg.³ Megtörténte esetén pedig mindenekelőtt a hatóságok legfontosabb feladata, hogy a bántalmazottat mielőbb biztonságos környezetbe helyezze és a bántalmazó pedig felelősségre vonható legyen.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) a családon belüli erőszakot a kapcsolati erőszak tényállása alatt rendeli büntetni, mégpedig a törvény 212/A. §-ában.⁴ A kapcsolati erőszakot az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló 2013. évi LXXVIII. törvény iktatta be a jelenleg hatályos Btk. XX. fejezetébe, a gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények közé.

A kapcsolati erőszak önálló tényállásként való szabályozásának célja az volt, hogy hatékonyabban és szigorúbban lépjen fel a családon belül erőszakos magatartást tanúsító személyekkel szemben.⁵ Amennyiben a vita eldurvulása az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó, erőszakos magatartásba fordul vagy a közös gazdálkodás körébe tartozó, közös vagyonba tartozó tárgyat elvon, akkor kapcsolati erőszak bűncselekményéért felel az elkövető.

A különböző anyagi- és egzisztenciális élethelyzetek, a családi kapcsolatok minősége, az emberek közötti fizikai és mentális különbségek (pl. a tolerancia tűrőképességük, a kapcsolat megtartásának prioritása és egyéb körülmények) eltérőek, és ezek a konfliktusok keletkezését, dinamizmusát döntően befolyásolják.

A családon belüli konfliktus jellemzően valamely vélt vagy valós okból keletkezett vitából fejlődik ki, amely elvezethet - sajnos tapasztalatok alapján el is vezet - személy vagy tulajdon elleni erőszakos bűncselekményig.⁶

III. A konfliktusokról

A konfliktusok eltérő intenzitással vannak jelen életünkben és az intenzitás mértékétől függően hatnak érzelmi, lelki állapotunkra. A konfliktus a kisebb félreértéssel kezdődik és az egyet nem értő vélemény kimondásával válik láthatóvá. Az agresszió egyre erősödő jelenlétét mutatja a másik fél közvetlen számonkérése, verbális megtámadása. A verbális fenyegetést, ahogy a korábbiakban már említettem, könnyen követheti fizikai támadás, ami a másik fél megsemmisítésével, vagy az arra való törekvéssel végződhet.⁷

³ <https://belugyiszemle.hu/hu/node/578> (2022.12.10.)

⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

⁵ Visontai-Szabó Katalin (2013): A családon belüli erőszak pszichológiai és jogi kérdései. In: Családi Jog, 11. évf. 1. sz. p. 9.

⁶ Ázsoth Szilvia, 2023: A családon belüli erőszak büntetőjogi aspektusai. In: Büntetőjogi Szemle, 2023/1. szám, pp. 3-7.

⁷ Bakacsi Gyula, Bokor Attila, 1996: Szervezeti magatartás és vezetés. Budapest, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. (2023.12.07.)

1. A konfliktusok típusai

Ahhoz, hogy megtanuljunk felismerni az egyes konfliktusokat, először tisztázni kell annak alapvető típusait. A konfliktusok típusainak meghatározása nem feltétlenül egységes. Ahhoz, hogy adott esetben a mediátor az alternatív vitarendezésben milyen konfliktuskezelési módszert, technikát használjon, elengedhetetlen annak megállapítása, hogy milyen típusú konfliktusról van szó. A hazai szaktekinélynek számító Kertész Tibor nézete szerint a konfliktusokat a bennük résztvevő feleknek a konfliktushoz, valamint egymáshoz való viszonya alapján tudjuk típusokba sorolni. Ezek alapján megkülönböztetünk információs alapú, kapcsolati alapú, értékalapú, strukturális alapú, szükséglet alapú, érdek alapú, valamint szituatív konfliktusokat.⁸

Az információs alapú konfliktus, ahogy az elnevezéséből is látszik, elsősorban abból ered, hogy a felek között az információ áramlása nem működik megfelelően. Az egyik vagy éppen a másik fél valamilyen oknál fogva nem osztotta meg az információt, így az értelemszerűen nem jutott el a másik félhez. Az információ mennyisége jelen esetben irreleváns, tekintve, hogy maga az információ hiánya okozza a feszültséget. Ebből következik, hogy az információ alapú konfliktusok félreértések halmazaként értékelhető. Ha az információ áramlását nézzük, akkor ide tartoznak a téves információk, vagy éppen az információtöbblet. Utóbbi az információk eltérő értelmezéséhez is vezethetnek.⁹

A kapcsolati alapú konfliktus esetén is nagy szerepet kap az információáramlás vagy annak teljes hiánya. Általában egy hosszabb ideje egymással rosszul vagy egyáltalán nem kommunikáló felek között fordul elő. Az ilyen helyzetekhez jellemzően erős, negatív érzelmek párosulnak, mely feltételezi, hogy hosszú ideje eszkalálódó problémáról van szó, azaz a konfliktus gyökerei mélyre nyúlnak vissza.¹⁰ Mivel az ember természeténél fogva társas lény¹¹, számos különböző emberi kapcsolatokkal rendelkezik, így ezzel a konfliktus típussal találkozunk talán leggyakrabban a hétköznapijainkban.

Értékalapú konfliktus a mindennapi életben fontos értékek különbözőségére vezethető vissza. Ez egy viszonylag nehezen kezelhető konfliktus típus, hiszen olyan területeket érinthet, mint a neveléssel, politikával, vallással összefüggő nézetek, generációs különbségekből eredő életfelfogás. Így az egyes helyzeteket és a megoldási lehetőségeket is eltérően értékelhetjük. Kertész Tibor szerint ez az egyik legnehezebben kezelhető konfliktus típus, hiszen gondoljunk csak bele mennyire nehéz feladat konszenzusra jutni vallási kérdésekben.¹²

Strukturális alapú konfliktus, ahogy a nevéből is adódik, jellemzően olyan felek között alakul ki, ahol a felek egymással ellentétes érdekű szervezeti egységek képviselőitében lépnek

⁸ Kertész Tibor, 2010: Mediáció..i.m. p.21.

⁹ Kertész Tibor, 2010: Mediáció..i.m. p. 21.

¹⁰ Kertész Tibor, 2010: Mediáció..i.m. p. 22.

¹¹ Tóth Béla, 1901: Szájruj szájra. A magyarság szálló igéi. Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. , Budapest, p. 282.

¹² Kertész Tibor, 2010: Mediáció..i.m. pp. 22-23.

fel.¹³ Jellemzője, hogy a felek cselekedetei nem hatékonyak, de céljaik dominánsan megegyeznek. Ilyen típusú konfliktus jellegzetesen alá-fölé rendelt kapcsolatokban álló felek között alakul ki, például munkahelyi kapcsolatokban a vezető-beosztott között, iskolai körülmények között a tanár-diák kapcsolatokban merülnek fel. Az egyik fél hatékonyabban fér hozzá a forrásokhoz, míg a másik kevésbé vagy egyáltalán nem és amennyiben a felek közötti kommunikáció sem működik, akkor ez konfliktusok kialakulásához vezet. Strukturális konfliktus alapja lehet tehát valamilyen szervezeti, működési rendellenesség, szabálytalanság.¹⁴

Szükséglet alapú konfliktus alatt az alapvető emberi szükségletekkel kapcsolatos konfliktusokat értjük. Olyan emberi szükségletekre vonatkoznak, melyek az emberek számára nagyon fontosak.¹⁵ Elismerés, megbecsülés, bizalom szükségletek, odafigyelés. Amennyiben ezek a szükségletek nem teljesülnek, kialakul a konfliktus. Ezen konfliktus típusnál is elmondható, hogy a fentiekén kívül, itt is megjelennek a negatív érzések a felekben.

Érdek alapú konfliktusok az egyén társadalmi, politikai vagy foglalkozásához kötődő törekvéseihez kapcsolódnak, melyek az egyént körülvevő körülményekkel együtt változnak. Ilyen konfliktussal találkozhatunk jellemzően szerződéses viszonyban álló felek esetén találkozhatunk.¹⁶ Sasfy az érdekkonfliktus kialakulásának gyökereit abban látja, hogy az az emberi kapcsolatokban felmerülő problémákat milyen értékrend alapján kívánják a felek megoldani.¹⁷

Szituatív konfliktus akkor alakul ki, amikor a felek nem ismerik egymást, de egy kialakult élethelyzet következtében találkoznak és konfliktus alakul ki közöttük. Ezáltal a szituatív konfliktus legfőbb jellemzője, hogy váratlanul jelentkezik, erős indulatokat vált ki a felekből, melynek következtében még bűncselekmény elkövetéséhez is vezethet.¹⁸

Az egyes típusok nem feltétlenül állnak önmagukban, gyakran egy vagy több különböző típusú konfliktussal együtt mozognak.¹⁹ Fentiekből egyértelműen látszik továbbá, hogy a szakma hazai képviselői nemcsak, hogy egyetértenek a tipizálás tekintetében, de az egyes konfliktus jellemzőiben is egyező nézeteket vallanak.

Ha a kapcsolati erőszak témakörét és az előzőekben felsorolt konfliktus típusokat nézzük, megállapítható, hogy a családon belül melyek azok a típusok, amik leginkább előfordulhatnak. Ehhez elengedhetetlen, hogy először megvizsgáljuk, milyen jellemzői vannak általában a családi konfliktusoknak.

¹³ Sasfy György Zoltán, 2018: Konfliktuskezelés, stresszkezelés. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, p. 25.

¹⁴ Csemáné Dr. Váradi Erika, dr. Gilányi Eszter, 2011: Alternatív vitarendezés. Miskolc, Nemzeti Tankönyvkiadó, p.14.

¹⁵ John Burton, 1993: Conflict: Resolution and Prevention. New York, St. Martin's Press, 1993/2. In. Kertész Tibor, 2010: Mediáció a gyakorlatban. Miskolc, Bíbor Kiadó, p. 24.

¹⁶ Kertész Tibor, 2010: Mediáció...i.m. p. 24.

¹⁷ Sasfy György Zoltán, 2018: Konfliktuskezelés...i.m. p. 25.

¹⁸ Kertész Tibor, 2010: Mediáció...i.m. p.25.

¹⁹ Kertész Tibor, 2010: Mediáció...i.m. p. 26.

Jellemzően a konfliktusnak hosszú időre nyúlik vissza, a felek érzelmileg mélyen érintettek. Ezt támasztja alá, hogy a kommunikáció a felek között már nehézkesen működik vagy egyáltalán nem, ha működik, akkor előfordul, hogy fenyegetéseket, sértéseket tartalmaz, ami szintén növeli a konfliktus súlyosságát és mértékét. Az egyes típusokat megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a családon belül leggyakrabban a kapcsolati alapú, információs alapú, strukturális alapú, érdek- és értékalapú konfliktus fordul elő.

2. *A konfliktus folyamata*

Kurt Robert Spillman svájci konfliktuskutató és felesége Kati Spillman pszichoanalitikus 1991-ben írt tanulmányában a konfliktust, mint folyamatot 5 szakaszra bontotta.²⁰

Nézetük szerint az első szakasz a jelzés, amely során nagyjából kialakul a felekben a véleményük, igényeik, érdekeik és azt a felek képesek is egymás tudomására hozni. Tehát mondhatjuk, hogy ebben a szakaszban a felek tisztán látják, érzik azokat a pontokat, amelyek sérelmesek számukra a másikkal kapcsolatban és nyitottak arra, hogy az a másik féllel megosszák.

A konfliktus dinamikájának következő állomása, avagy második szakasza a vita. Ebben a fázisban a felek átlépnek egy ponton és nyíltan megfogalmazzák érdekeiket, igényeiket, ám ennek ellenére nem törekednek még az eltérő nézeteik egymás való közelítésére, inkább a saját igényeiket próbálják meg elsősorban érvényesíteni.

Fentiek után folytatódik a konfliktus eszkalációja, azaz a folyamat a következő szakaszba lép, amely a polarizáció. Ezen a ponton az ellentétes nézőpontok megmerevednek, a különbségek érzékeltetésére kerül a fő hangsúly. Tehát a fennálló konfliktus súlyossága és annak mértéke az idő előrehaladtával növekszik.

A negyedik, szegregációs szakaszban a felek már teljesen elkülönülnek, nem szeretnék a másik érdekeit, nézőpontját mérlegelni, átgondolni, csak a saját szempontjaikat hajlandóak szem előtt tartani és nem indulnak el a másik irányába tanúsított megértés felé. Ekkor lép a konfliktus folyamata a következő szintre, az ötödik, destrukció szakaszába, ahol a felek teljes mértékben egymás legyőzésére törekednek.

A folyamat végső szakasza a kimerülés, amely akkor következik be, ha a felek nem képesek vagy nem is kívánnak továbblépni a destrukció szakaszán. A felek már belefáradtak a konfliktusba, csökken bennük a feszültség. Kertész Tibor a konfliktusok folyamatának vizsgálatakor Spillman-ék nézeteivel egyező álláspontra jutott a *Mediáció a gyakorlatban* című, 2010-ben megjelent könyvében.

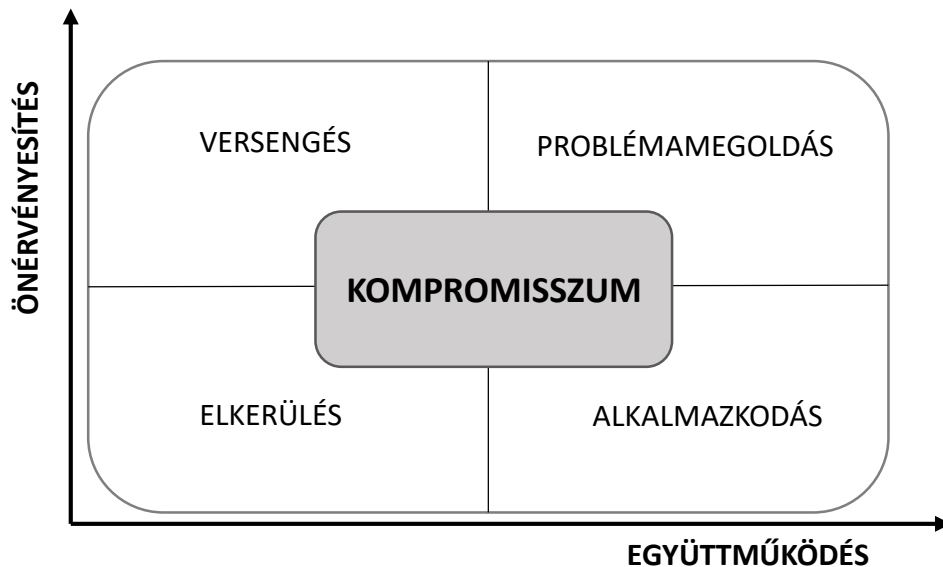
Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a konfliktus folyamatának minden szakaszában nagy jelentősége annak, hogy az érintett személyek hogyan és miként kommunikálnak egymással, mennyire nyitottak, milyen az érzelmi világuk éppen, milyen alapvető személyiség jellemzőik vannak. Természetesen ezen tulajdonságokat a végtelenségig lehetne sorolni, ám az, hogy az

²⁰ Spillman, Kurt R. and Kati Spillman, 1991: On Enemy Images and Conflict Escalation. *International Social Science Journal* 43, pp. 57-76.

adott személy konfliktushoz való viszonyulása kétségtelenül kiemelkedő jelentőségű ahhoz, hogy a konfliktus folyamata melyik szakaszáig jut el. Éppen ezért is nagyon fontos, hogy fejlesszük saját képességeinket.

3. A konfliktusok kezeléséről

A konfliktuskezelés és a vitarendezés egyik legismertebb modelljét Kenneth L. Thomas és Ralph H. Kilmann alkotta meg 1974-ben, amikor létrehozták a konfliktuskezelés új eljárását, ami a Thomas–Kilmann modell nevet kapta.²¹

1. ábra: Thomas-Kilman modell, 1974. Forrás: Sasfy: Konfliktuskezelés, stresszkezelés, 2018

A modell áttörésként értékelhető, hiszen a magyar szakirodalom a konfliktuskezelés modellezése során a mai napig épít erre a műre. Lásd például Sasfy György Zoltán 2018-ban megjelent könyvét²², melyben ő is használja a Thomas-Killman modellt, valamint Kertész Tibor is ezen modell alapján vázolja fel a konfliktus-megoldó viselkedés öt kategóriáját.²³ Ahogy az ábrán látható, a modell két tengely mentén értelmezhető. A függőleges tengely Sasfy értelmezésében az önérvényt, míg a vízszintes tengely az együttműködés kifejezője. Kertész más kifejezéseket használ ugyanezen tengelyekre, mégpedig saját érdek és másik érdeke.²⁴

A konfliktuskezelés módja tehát attól függ, hogy mennyire akarják a felek érvényesíteni az akaratukat, és mennyire hajlandók a másik fél igényeit is megvalósítani. A modell, ahogy az

²¹ Thomas, K.W. – Kilmann, R.H., 1974: The Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument. Tuxedo, NY: XICOM, p.54.

²² Sasfy György Zoltán, 2018: Konfliktuskezelés, stresszkezelés. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, pp. 38-41.

²³ Kertész Tibor, 2010: Mediáció..i.m. pp. 40-46.

²⁴ Kertész Tibor, 2010: Mediáció..i.m. p. 41.

ábrán is látható, öt konfliktuskezelési modellt alkalmaz. Nézzük meg ezeket a kategóriákat részletesebben az említett két szakember nézőpontja alapján.

A versengés Sasfy szerint az önérvényesítő, nem igazán együttműködő emberek konfliktuskezelési módja. Az illető megpróbálja mindenáron érvényesíteni a saját megoldási módját a másik féllel szemben, ami esetenként akár káros is lehet. Tehát számára csak maga az ügy fontos, nincs tekintettel a másokra. Ezen konfliktuskezelési módszer leggyakrabban a megbecsülésre vágyó, azt akaró, hatalomorientált ember használják előszeretettel. Az ilyen típusú ember képes mindent megtenni annak érdekében, hogy legyőzze a vele szembenálló felet, melyet leginkább annak elnyomásával igyekszik elérni. A versengő stratégia visszafelé is elsülhet. Egyrészt azért, mert a másik fél úgy gondolhatja, nem érdemes együttműködni a versengővel, másrészt pedig mivel a versengő személy nem engedi érvényesülni ellenfelét, ezáltal lecsökken közöttük az információáramlás.²⁵ Kertész Tibor szerint versengő magatartást alkalmazunk, mikor a saját érdekeink maximális kielégítésére törekszünk és nem vagyunk hajlandóak semmilyen próbálkozás, befolyásolás befogadására a másik féltől. Véleménye szerint ez a típusú viselkedés kimenetele a felek szempontjából csak nyertes-vesztes lehet.²⁶

Sasfy az alkalmazkodás kategóriáját a versengéssel teljesen ellentétes viselkedésként írja le. Az alkalmazkodó számára, ellentétben a versengővel, nem az ügy a fontos és hajlandó a másikkal való együttműködésre is. Az alkalmazkodás módszerét használók gyakran lemondanak saját szempontjaikról, és hozzájárulnak a másik érdekeinek érvényesüléséhez. Olyan típusú emberekre jellemző, akik nem szeretnek konfrontálódni, kiállni a véleményükért, önmagukért, nézeteikért, ezáltal viszont megteremtik a másik félnek a kihasználásuk lehetőségét.²⁷ A hétköznapiakban szoktuk őket beletörődő embereknek is nevezni. Kertész a fentiekben túl úgy jellemzi még az ilyen típusú embereket, akik a saját érdekeik képviselőre nem képesek vagy nem hajlandóak rá és ezáltal maximális teret engednek a másik fél befolyásának, azaz figyelmen kívül hagyják a saját szempontjaikat és a másikat helyezik előtérbe.²⁸

A következő kategória az elkerülés, ami a nem önérvényesítő és nem is az együttműködő személyek sajátja. Az elkerülés módszerét alkalmazó személy valójában nem keresi a konfliktuskezelés módját, nem törekszik a saját érdekei megvalósítására.²⁹ Mondhatjuk, hogy ők egyfajta „biztonsági játékosok”. Előfordulhat az is, hogy az adott személy nem rendelkezik kellő magabiztossággal, önbizalommal ahhoz, hogy kiálljon mással szemben a saját véleményéért, inkább visszahúzódnak a háttérbe. Úgy is nevezhetjük őket, hogy konfliktuskerülők. Kertész az elkerülő viselkedésmódot diplomatikus félreállásként jellemzi.

²⁵ Sasfy György Zoltán, 2018: Konfliktuskezelés...i.m.: p. 39.

²⁶ Kertész Tibor, 2010: Mediáció...i.m. p. 40.

²⁷ Sasfy György Zoltán, 2018: Konfliktuskezelés...i.m.: p. 39.

²⁸ Kertész Tibor, 2010: Mediáció...i.m. p. 42.

²⁹ Sasfy György Zoltán, 2018: Konfliktuskezelés...i.m.: p. 39.

Álláspontja szerint az ilyen magatartás eredménye, hogy mind a két fél vesztesen kerül ki a konfliktushelyzetből.³⁰

A negyedik kategória Sasfy felsorolásában a problémamegoldás, amit az önérvényesítő és az együttműködő felek viselkedéseként írja le. Az illető saját érdekeinek érvényesítése mellett, teret enged mások önérvényesítésének is. Együttműködésre és a közös érdek megvalósítására törekszik.³¹ Éppen emiatt nevezi ezt a módszert együttműködésnek Kertész, hiszen a felek magatartása egy konszenzus létrehozására irányul, ezáltal mind a két fél megelégedettségével zárulhat a konfliktus.³² Jellemző a módszert választó személyekre a türelmesség, megértés, a másik fél nézeteinek figyelembe vétele és a közös cél elérésének előtérbe helyezése.

Végül, de nem utolsó sorban Sasfy a versengés és az alkalmazkodás átmeneteként a kompromisszumkeresés módszerét határozta meg, ahol a felek célja, hogy egy olyan megoldást találjanak közösen, még ha csak részben is, ami teljesen vagy részben, de kielégíti a felek érdekeit.³³ Kertész jellemzése szerint kompromisszumkereső megoldásról akkor beszélünk, amikor a konfliktus szükségleti oldalát nem veszi figyelembe az egyén és úgy ítéli meg, hogy a kérdés tartalmát illetően a másik felet engedményekre kell kényszerítenie, de tudomásul veszi azt is, hogy a másik fél befolyásának is engednie kell.

Fentiek alapján a konfliktus eredményét tekintve megállapíthatjuk, hogy teljesen nem lesz se győztes, sem pedig vesztes egyik fél sem, mivel mindketten részben engedtek egymásnak. Ez a módszer alkalmazása inkább rövid távon nyújthat megoldást.³⁴

Mindkét szakember egyetért tehát abban, hogy a fenti konfliktuskezelési módoknak alkalmazásukat tekintve vannak hasznos és kevésbé hasznos oldalai is. Az elemzésből megállapítható továbbá az is, hogy a hazai szakemberek egyező álláspontot képviselnek, valamint azt is, hogy az 1974-ben megalkotott Thomas-Killman modell a mai napig zsinórmértékül szolgál.

IV. A közvetítői eljárás alkalmazásának lehetőségei a konfliktusok folyamatában

A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény 2.§-a értelmében:

„A közvetítés e törvény alapján lefolytatott olyan sajátos permegelőző, vagy bírósági, illetve hatósági eljárás befejezését elősegítő, egyeztető, konfliktuskezelő, vitarendező eljárás, amelynek célja a vitában érdekelt felek kölcsönös megegyezése alapján a vitában nem érintett harmadik személy (közvetítő) bevonása mellett a felek közötti vita rendezésének megoldását tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozása.”³⁵

A törvény hivatkozott szakaszának értelmében a közvetítői tevékenység, az igazságszolgáltatási rendszer mellett működő olyan eljárásokat foglalja magába, melyek célja

³⁰ Kertész Tibor, 2010: Mediáció...i.m. pp. 40.,43.

³¹ Sasfy György Zoltán, 2018: Konfliktuskezelés...i.m.: p. 40.

³² Kertész Tibor, 2010: Mediáció...i.m. p. 44.

³³ Sasfy György Zoltán, 2018: Konfliktuskezelés...i.m. p. 40.

³⁴ Kertész Tibor, 2010: Mediáció...i.m. p. 43.

³⁵ 2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről

a konfliktus békés megoldása. Fontos megjegyezni, hogy amennyiben a felek a vitájuk rendezésére mediátor segítségét veszik igénybe, az nem korlátozza azon jogukat, hogy igényüket polgári peres úton érvényesítsék.

Fontos kérdés, hogy ha a családon belüli erőszak megelőzésének egyik lehetséges alternatív eszközt az erőszak kialakulásához vezető konfliktusok kezelésében látjuk, akkor mely esetekben lehet mediációt alkalmazni. Ez egy nagyon összetett kérdés, de úgy gondolom, hogy először azt kell tisztázni, hogy kezelni vagy megelőzni szeretnénk-e a családon belüli erőszakot mediációval, ugyanis nem mindegy, hogy egy erőszakos esetet követően veszünk részt közvetítő eljáráson vagy magát a fennálló konfliktust kívánjuk vele feloldani annak érdekében, hogy az adott eset ne torkoljon erőszakos cselekménybe. Gyakran szembesülök azzal magam is, hogy mikor meghallják a családon belüli erőszak és a mediáció szavakat egy mondatban, viszonylag gyorsan azt mondják rá, hogy „nem lehet”, kifejezetten tilos”. A szakemberek a mai napig eltérő állásponton vannak a tekintetben, hogy lehet-e vagy sem családon belüli erőszak esetén mediációt alkalmazni. Ezen a területen nagyon megoszlik még a praktizáló mediátorok és mediátor képző iskolák véleménye is, de egy dolog biztos, hogy hazánkban jelenleg nincs olyan jogszabály vagy rendelet, amely tiltaná a közvetítésben való önkéntes részvételt bántalmazás esetén.

Magam Szekeres Diána álláspontjával értek egyet, miszerint a konfliktus folyamatának több stádiumában is lehet mediációt alkalmazni. Három szakaszban lehet eredményes a közvetítői eljárás, mégpedig a jelzés, a vita és a polarizáció szakaszában.³⁶ Az eredményesség alatt továbbra sem a megállapodás létrejöttét értem, hiszen korábban már megállapítást nyert, hogy a mediációt nem feltétlenül a megállapodás létrejöttétől tekintjük eredményesnek.³⁷

A jelzés szakaszában viszonylag ritkán kerül sor közvetítésre, mivel ebben a szakaszban a felek bíznak abban, hogy képesek egymás között rendezni a problémát. Ilyen eset ott fordul elő leginkább, ahol a felek kapcsolata kifejezetten jó és ennek a fenntartása éppoly fontos számukra, mint az aktuálisan felmerülő probléma megoldása. Ebben a szakaszban segítséget nyújthat egy facilitátor bevonása is. A vita szakasza az, ahol a leginkább javasolt mediátor bevonása a konfliktus megoldásához. Polarizáció szakaszát tekintve, ahol a pozíciók megmerevednek, a felek a másik álláspontjából csak azt hajlandóak észrevenni, ami eltér a saját nézőpontjuktól. Feltétlenül szükségesnek tartom a külső, akár közvetítői segítség kérését a konfliktus megoldásában.

Véleményem szerint olyan helyzetekben lehet eredményes a mediációs eljárás, amikor a felek fenn akarják tartani a kapcsolatot, képesek a jövőre nézve egy közös tervet kialakítani, ami által megelőzhető lehet a bántalmazás vagy annak megismétlődése. Továbbá azon esetekben is, amikor saját, személyes sérelmeiket félretéve a közös kiskorú gyermekükkel való kapcsolattartásról van szó. Nagyon fontos, hogy minden helyzetben a gyermek a lehető

³⁶ Szekeres Diána (2014): A mediáció alkalmazása és ami mögötte van... In: Alkalmazott tudományok I. fóruma. Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest, pp. 869-887.

³⁷ Kertész Tibor, 2010: Mediáció...i.m. p. 68.

legkevesebbet sérüljön. Erre tekintettel gondolom úgy, hogy a feleknek a gyermek érdekeit kell mindig és mindenkor szem előtt tartani.

Nézőpontom szerint a mediáció alkalmas technika lehet a konfliktusok folyamatának említett szakaszaiban, ahol már az előkészítő beszélgetéseknél fény derülhet arra, hogy mi is történt, mi okozza a konfliktust, vagy melyek a valós körülmények. Az előkészítő beszélgetés tehát tökéletesen alkalmas lehet arra, hogy a mediátor felmérje a helyzetet és belátása szerint döntsön arról, hogy alkalmas-e az ügy közvetítői eljárásra vagy sem, ideértve azon eseteket is, amikor például az ügyészség utalja az esetet mediációra (büntetőügyi mediáció). Ezért fontos, hogy a mediátor jól körbejárja a körülményeket, a felek egymáshoz való viszonyát, felkészült és magasfokú szakmai ismeretekkel rendelkezzen, hogy belátásának megfelelően tudjon eljárni és csak akkor folytassa le a közvetítői eljárást, ha úgy ítéli meg, hogy eredményes lehet a közreműködése és nem okoz nagyobb károkat a feleknek.

Tapasztalataim alapján hazánkban még mindig nagyon kevesen vannak tisztában a mediáció adta lehetőségekkel, mint alternatív vitarendező eljárással. A családon belül megvalósuló erőszaknak a legtöbb esetben vannak előjelei. Amennyiben a felek hajlanak arra, hogy ezeket az előjeleket előtérbe helyezték és törekedjenek a közöttük fennálló feszültséget csillapítani, jó eséllyel megelőzhető, hogy a konfliktus erőszakká fajuljon. Kezdeti stádiumban, amikor a felek közötti probléma még nem mélyült el, de jelzés szintjén már jelen van és a feleknek mindenek előtt akarniuk kell a kapcsolat fennmaradását, akkor képesek vitájukat egymás között lehetőleg békés úton rendezni. Azon esetekben, amikor már alig beszélnek egymással, mélyültek a sérelmek, fokozottabb a feszültség a felek között, de továbbra is céljuk a kapcsolat megőrzése, rendkívül hatékony lehet a mediátor bevonása. Ehhez szükséges a felismerési, együttműködési és akarati képesség. A mediátor segít a rejtett sérelmeket felszínre juttatni egy nyugodt környezetben, tekintve, hogy gyakran elegendő, ha az érintettek egy semleges, általuk közösen választott mediátor jelenlétében hangosan kimondják problémáikat.

A civil mediáció az élet szinte bármely területén alkalmazható (családi, munkahelyi, üzleti stb.). A mediátor a mediációs folyamatban felhasznál minden általa ismert technikát és eszközt annak érdekében, hogy a felek képesek legyenek megállapodni, de legalábbis elkezdődjön közöttük egyfajta kommunikáció.

V. Összegzés

A konfliktusok életünk részét képezik, szinte elkerülhetetlen részei a mindennapjainknak, hiszen életünk során gyakran félreértjük egymást, melyből kialakul egy probléma, amit ha nem kezünk meg megfelelően mindjárt szembe találjuk magunkat egy konfliktushelyzettel. Nyilván az ésszerű megoldás az lenne, ha rövid időn belül tisztáznánk a félreértéseket, érdeksérelmeinket, megbántottságunkat a másik féllel, ám erre példát a gyakorlatban ritkán lehet látni. Gyakran tapasztalhatjuk akár saját magunkon is, hogy ha sérelem ér, megvádolnak minket valamivel, amit nem érzünk jogosnak szinte azonnal védekező helyzetbe helyezük magunkat és inkább

támadunk, hiszen a mondás szerint is úgy tanultuk, hogy a legjobb védekezés a támadás. Véleményem szerint nagyban befolyásolja a konfliktus kialakulását az is, ha az illető egy pszichikailag megterhelőbb helyzetben van a megszokottnál hosszabb ideje, ezáltal sokkal szenzitívebben érintik a mások felől érkező impulzusok. Amikor úgy érzi támogatásra, segítségre van szüksége, de a másik fél ezt tudatosan vagy tudattalanul nem veszi észre és máris kialakul egy sérelem, ami idővel komoly konfliktus forrás lehet. Az érzékeny állapotban lévő személlyel nem biztos, hogy akkor javasolt megbeszélni a problémákat, amikor egyébként is kimerült, leterhelt állapotban van, mert akkor akár egy jóindulatú gesztust is félreérthet és a helyzet megoldása helyett, mélyítünk a nézeteltérésen.

Ahogy a fentiekben említettem, a mindennapi élet velejárója a konfliktus és annak eldöntése, hogy az hogyan kezeljük, csak rajtunk múlik.

A kapcsolati erőszak Btk.-ba történő deklarálásával kétségtelenül nagy lépést tettünk a bántalmazottak védelme érdekében, hiszen a családon belüli erőszak áldozatainak segítségre és védelemre van szüksége, különös tekintettel, ha kiskorú gyermek is érintett, ám ahhoz, hogy megelőzzük – a jelen tanulmányban részletezettek alapján – az erőszakos cselekményeket, elsősorban a társadalom figyelmét kell felhívni arra, hogy milyen alternatív eszközöket tudnak igénybe venni, illetve alkalmazni, tehát mondhatjuk, hogy a kapcsolati erőszak megelőzésével kapcsolatban van még bőven mit tenni.

Szükségesnek tartom, hogy nagyobb hangsúlyt fektessünk az oktatásban, nevelésben is az erőszakos cselekmények felismerésére, megelőzésére és a megoldására vonatkozó tájékoztatásra. Tudatosítani kell a gyermekek, a családok, a hozzátartozók, valamint szociális és egészségügyi területen dolgozók számára, hogy a bántalmazás tiltott cselekmény és jogkövetkezményeket von maga után. Ismertetni kell a jog és az alternatív eljárások nyújtotta lehetőségeket minél szélesebb körben. A társadalomnak egy erőszakmentes létre kellene törekednie, melyben a széleskörben nyújtotta tájékoztatás nagy segítséget jelentene.

A prevenció egyik további eszköze lehetne véleményem szerint, ha már az általános iskolák alsó tagozataiban szituációs játékok keretében az egyes konfliktus helyzeteket gyakorolhatnák a kisiskolások, ezáltal amennyiben egy „éles” konfliktushelyzetbe kerülnek majd életük során, vissza tudnak emlékezni az iskolában tanult játékokra. Ezen fejlesztő játékok akkor lehetnek eredményesek, ha rendszeresen, legfeljebb havonta például egy osztályfőnöki óra keretében gyakorolhatnák a gyerekek a szituációs játékokat egy mediátor közreműködésével. Ehhez szükség lenne arra, hogy az alaptanterv része legyen a kiskorú gyermekek célzott konfliktuskezelő nevelése, mely nagyban hozzájárulhatna a gyermekek egészséges mentális fejlődéséhez.

Végezetül pedig, ha úgy döntenek, hogy konfliktusuk megoldásához facilitátor, közvetítő vagy más szakember (például: pszichológus, családterapeuta stb.) segítségét veszik igénybe, érdemes a konfliktus típusában jártas személyt keresni, aki kellő tapasztalattal és tudással rendelkezik az adott problémát illetően.

Nagy Zoltán András*: Az automatizált- és az autonóm rendszerek felelősségi kérdései

Absztrakt

Az automatizáció már II. ipari forradalom idején az 1910-es évek vége felé megjelent az iparban, ezzel lehetővé vált a tömegtermelés. Ez a folyamat az alkatrészigényes termékek, így az autógyártásban indult el és – természetesen - azóta is tart a folyamat. Az ömlesztett áruk előállításának gazdaságos technológiája a tömegtermelés. A logisztika területén is alkalmazást nyert a nagytömegű áruszállítás, a termékek elhelyezésének az igénye a szállítóeszközök kapacitásának növelésével. A mechanikus vezérlésű gépeket az 1950 – 60-as években mindinkább felváltották a számítógépek. Az általuk működtetett automatizált rendszerekelőre beprogramozott folyamatok végrehajtására alkalmasak, a feladatok melyek helyes végrehajtását emberek felügyelik, a folyamat minden művelete, iránya programja által kiszámítható. A művelettől való eltéréshez emberi beavatkozás szükséges (robotpilóta, autóelemeket összeszerelő robotok, 3D nyomtató, hagyományos és kvantumszámítógépek).

Kulcsszavak: *technológia, mesterséges intelligencia, okos eszközök, big data,*

I. Bevezetés

Jelenleg már a 4. ipari forradalom korszakát éljük, amelynek egyik fő jellemzője a mesterséges intelligencia egyre szélesebb körű alkalmazása.¹ Hihetetlen mennyiségű és forrásból származó (Big Data) adat gyűjtésének és feldolgozásának szükséglete csak mesterséges intelligencia alkalmazásával válhat valósággá. Az okos /smart, talán: intelligens) eszközök elterjedése, a smart city elemeinek térhódítása ma már nem képzelhető el mesterséges eszközök nélkül.

A mesterséges intelligencia fejlesztése folyamatos, iránya az önálló döntéshozatal megteremtése. Jelenleg az MI evolúciójának második fázisában tartunk. Már nemcsak egyszerű rutinfeladatok végrehajtására (sakk-, goautomaták, fordító-, képfelismerő programok, internetes vásárlások lebonyolítására stb.) képesek az MI szoftverek vagy robotok, hanem

A korábbi automatizált rendszerek mellett megjelennek az autonóm rendszerek. Az autonóm működés azt jelenti, hogy végrehajtandó folyamatok (ipari-, közlekedési-, pénzügyi stb.) emberi beavatkozás nélkül működnek, természetesen ez esetben is ember által írt program szerint. Viszont az autonóm folyamatok magukba foglalják a gépi tanulást, a különböző szenzorok alapján történő alkalmazkodást is (pl. nyelvhasználat), illetve akár a hibák javítását

* Docens, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék.

¹ Jerry Kaplan, 2016: Artificial Intelligence: What Everyone Needs to Know. Oxford University Press, pp. 1-157.

Zódi Zsolt, 2018: Platformok, robotok, jog. Budapest, Gondolat Kiadó, pp. 33-67.

Futó Iván, 1999: Mesterséges intelligencia. Aula Kiadó, Budapest, pp. 5-985.

Christopher Barnatt, 2017: DFIGital Genesis. The future of Computing, Robots, and AI. ExplainingComputers.com., pp. 7-169.

Klaus Schwab, 2017: The Fourth Industrial Revolution. Penguin, GB., pp. 121-154.

Marc Goodman, 2015: Future Crimes. Penguin, GB., pp. 425-465.

Ambrus Éva: Mesterséges intelligencia a közösségi médiában. Hadmérnök, XIII. évfolyam 3. szám – 2018. szeptember. pp. 353 - 361.

is, azaz a mesterséges intelligencia a betáplált folyamat végrehajtásakor képes alkalmazkodni a környezetéhez és annak változását beépíteni tevékenységébe, pl. egy vállalati tervezéshez a feldolgozott adatok folyamatos módosulását kell figyelembe venni vagy közlekedési eszköz (önvezető autó, UBER-taxi) a közlekedés feltételeihez alkalmazkodik, a MARS-járó autó a bolygó terepviszonyaihoz igazodva közlekedik, az aknakereső, bomba hatástanító eszközök tevékenységét is észlelésük határozza meg.

II. A mesterséges intelligencia főbb előnyei

A mesterséges intelligencia a hatékony adatfeldolgozásnak köszönhetően vitathatatlan előnyökkel jár az alábbi területeken, a felsorolás csupán exemplifikatív lehet:

- termelési-értékesítési folyamatok felgyorsulhatnak (nyersanyag-, alkatrészellátás,
- szállítási kapacitás, szállítási idők összehangolása, kontrolálása, távolról irányítása stb.
- orvosi diagnosztika terén,
- időjárás, természeti események, bűnelkövetések predikciója,
- a társadalom fogyasztási szokásai aprólékosan rögzíthetők, ezáltal tervezhetők,
- Big Data részletekbe menő elemzésére,
- gazdasági-pénzügyi döntéselőkészítések vállaltok számára,
- szakirodalmak összeállítása, frissítése a különböző adatbázisok naprakész monitorozása,
- fake-news, fake-video kiszűrése az Interneten,
- önvezető járművek működéséhez szükséges (GPS, radar, lidar, szenzorok és más érzékelők stb.) információinak azonnali feldolgozása,
- idő, pénz, egyben energia megtakarítása (pl. az irodai technológia tervezhetősége, a távolról irányított fűtés, főzés-sütés, termosztát),
- riasztók, biztonsági berendezések vezérlése, kontrolálása
- kibervédelem erősítése,
- háborús körülmények között, hadszintéri alkalmazás,²
- legújabbban a COVID-vírus és mutációinak kutatása,
- háztartási alkalmazás,

III. A mesterséges intelligencia fejlődésének főbb mérföldkövei

Történelmi tapasztalat az, hogy a technikai - technológia fejlesztéseket a hadiipar húzza magával. A XX. században ez a fejlődés látványosan felgyorsult és azóta is tart. Egy

²Koós Gábor – Szternák György, 2019: A mesterséges intelligencia katonai felhasználásának lehetőségei. Felderítő Szemle, 18. évf. 4. sz. pp. 117–134.

tudománytörténet origóját sosem egyszerű kijelölni.³ Az emberiséget mindig is izgatta a gondolkodó gépek ötlete. Az irodalmi vonulatból kiemelhetjük Samuel Butler 1783-ban írott regényét, amiben olyan gépeket képzelt el, amiket emberek „táplálnak” és amelyek gépeket építenek.

A technikai fejlesztések vonulatából Charles Babbage-ról szólunk, aki analitikai gépet szerkesztett. Ada Augusta Lovelace programot írt e mechanikus analitikai géphez. Fontos mérföldkő a mesterséges intelligencia tudománytörténetében Warren McCulloch és Walter Pitts, akik 1943-ban publikált tanulmányukban az emberi agy működését alapul véve MCP - neuronok a mesterséges létrehozásának lehetőségét említették. Edmund Berkeley informatikus 1949-ben az emberi agy gép általi reprodukcióján dolgozva nem tartotta kizártnak, hogy az emberi agy felépíthető mechanikusan is.

Donald Hebb 1949-ben megállapította, hogy ha az idegsejtek közötti kapcsolatokat gyakrabban használják (facilitáció), azok erősebbé és gyorsabbá válnak és ez kihat az idegsejtek működésére. Hebb elmélete mikro-, fiziológiai mechanizmust ír le a tanulási és memória folyamatokhoz (Hebbian-tanulási módszer). Ezt az elméletet kiterjesztették a biológiai folyamatokat modellező számítógépekre és a mesterséges intelligenciára is.⁴

A mesterséges intelligencia kutatásának egyik legjelentősebb alakja Alan Turing, aki a II. világháborúban az Enigma kódológép megfejtésén is dolgozott., Az 1950-ben írt a "Computing Machinery and Intelligence" című tanulmányában felveti a MI tanulási képességét, mint lehetőséget. Megfogalmazta a tudományban Turing-tesztnek elnevezett elméletét, aminek a lényege az, ha egy ember beszélgetést folytat egy másik személlyel és egy géppel, és ha a gépet, nem gépként észleli, akkor a gép elérte az emberi intelligenciát.⁵ Tétéle azóta is tudományos viták középpontjában áll. Lehet, hogy Turing előre látta a technológia korlátait?

Turing ötlete egy szempontból a laikus szerint is kritizálható, mivel csupán a chat lehetőségére fókuszál.

A mesterséges intelligencia kifejezést először John McCarthy használta 1955-ben, majd az elnevezés alapján szervezték meg Dartmouth-ban, 1956-ban az első konferenciát erről az izgalmas területről.

A mesterséges intelligencia fogalmára vonatkozóan nagyon sokféle felfogás létezik. Magunk az Európai Bizottság meghatározását említjük, ami szerint a mesterséges intelligencia olyan intelligens viselkedésre utaló rendszereket takar, amelyek konkrét célok eléréshez elemzik környezetüket és – bizonyos mértékű autonómiával – intézkedéseket hajtanak végre.

Azt le kell szögeznünk, hogy jelen fejlesztési eredményei megsüvegelendők, tiszteletet követelnek. Az emberi munkát hatékonyan segítő, kreatív megoldások születtek. A MI -

³ Warren S. McCulloch & Walter Pitts: A logical calculus of the ideas immanent in nervous activity. The bulletin of Mathematical Biophysics. Volume 5, 1943. p. 115–133.

⁴ <https://www.javatpoint.com/history-of-artificial-intelligence> (2023.12.01.)

⁵ Turing, Alan M., 1950: Computing Machinery and Intelligence. Mind, Vol. 59, No. 236. 433–460. DOI: <https://doi.org/10.1093/mind/lix.236.433>

fejlesztések decentralizáltak, azaz sok-sok különböző területen dolgozó cégek, kutató-fejlesztő intézetek dolgoznak, ami azt az előnyt jelenti, hogy különböző problémák megoldására születnek MI – támogatta lehetőségek.

Az irodalomban, filmművészetben a gondolkodás átlépte a realitást, ami önmagában szükségszerű. Ugyanakkor a szakirodalomban MI-ra vonatkozó sajátos munkajogi, választójogi szabályokról, jogi személyiségéről, nem utolsó sorban büntetőjogi felelősségről vizionálnak. Viszont közgazdasági szempontból értelmes kérdés, hogy vajon a MI-n alapuló robotika a kapitalista termelési mód végső stációja lesz-e vagy sem?

Az Európai Unió Szakbizottságának 2019-ben született Jelentése alapján az adatalapú döntést végrehajtó technológia jogi felelőssége szabályainak kimunkálása során az alábbi alapelvek figyelembe veendőek a jogalkotás során:⁶

- a technológia összetettségéről,
- átlátszatlanságáról,
- nyitottságáról,
- autonóm működéséről,
- kiszámíthatatlanságáról és
- sebezhetőségéről.

IV. Az ember és gép fizikai mozgásának létrejötte és mozgásuk a fizikai térben

Az emberi agy azonos időben és térben több területet érintő ingert, információt, tárgyakat, hangokat, képeket, ízt, szagot stb. képes érzékelni és ezeket egységes tudattartalommal, összefüggő eseménnyé stb. egyesíteni és megjeleníteni gondolatvilágunkban. Ha az agy működésében valamilyen zavar keletkezik, akkor az ingerek, érzékletek stb. nem „állnak össze” egységes tudattartalommal.

Az emberi tudat nem más, mint jellemzően érzelmileg is színezett képesség a megtapasztalásra, az ismeretszerzésre, az érzékelésre. Az érzelem nem más, mint a környezetünkhöz és önmagunkhoz való szubjektív viszonyulás, amit számtalan körülmény befolyásol. Tipikus érzelmeink: ⁷

- Reális érzelmek: életünk, tevékenységünk valós mozzanataira reagál.
- Indulat: hirtelen, kitörésszerűen fellépő heves emóció.
- A hangulat egy pillanatnyi vagy akár hosszantartó állapot. Látszólag akár el is vonatkoztatható a valóságtól vagy annak egyes mozzanatától.
- A kedélyállapotunk a reális érzelmek lefolyásukban és tartalmukban nagyjából igazodnak a reális eseményekhez. Az ember kedélyállapota (szomorúság, levertség, jókedv, derű stb.) érzelmeit befolyásolja, meghatározza.

⁶ <https://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupMeetingDoc&docid=36608>, (2023.12.01.)

⁷ Kardos Lajos, 1978: Általános pszichológia. Budapest, pp. 267-276.

- Az intellektuális érzelmek az értelmi tevékenységgel függ össze, ismeretszerzésünket kíséri. Reméljük, hogy az Olvasóinkat pozitív érzelmek töltik el e tanulmány olvasásában.
- Esztétikai érzelmek a látás, hallás során keletkeznek. Különböző korokban a közösségek különböző formákat, megjelenéseket tartottak szépnek.

Az érzelmek – a legtöbb testi fájdalom- és örömezés kivételével – korábbi megismerés, tapasztalás következtében jönnek létre. Cselekvéseink zömében jelen van érzelem (pozitív vagy negatív). Érzelmi háttér nélkül is lehet ténykedés, ez az alapja a büntetőjogi hanyagságnak.

Az érzékleteket (tárgyak, emberek, információk, ízek, illatok, szagok érzékelését stb.) a képzelet képei, kellemes-kellemetlen emlékek, ábrándok, fantáziák is színesíthetik (pl. érzéklethez fűződő olvasási-, filmélmények).

Az alacsonyrendű érzékletek az emberek cselekvését általában meghatározzák, pl. szomjúság, éhség, fájdalom, fázás. Az alacsonyrendű érzékletek is egyénfüggőek. Minél magasabb szintű az érzéklet, annál nagyobbak a különbségek az emberek között az érzékelés minőségében.

A megismerés az objektív valóságnak vagy valamely mozzanatának a befogadása, ez történhet érzelmi színeződéssel vagy anélkül.

Az emlékképek, vagyis a korábbi megismerések, tapasztalások, átélt élmények előcsalhatnak pozitív vagy negatív érzelmeket. Így számunkra kedves ismerőssel való találkozás, a szép emléket hagyó utazási, turista helyek ismételt felkerése, osztálytalálkozók stb. általában pozitív érzelmeket válthatnak ki. Ellenben, ha olyan utcán közlekedünk, ahol korábban súlyos baleset vagy bűncselekmény történt, az negatív érzéseket válthatnak ki.

Az emberi cselekvés motorja a motívum, ami akkor tör felszínre, ha megbomlik az az ember pszichéjében saját és környezete közötti meglévő (sokszor kényszer-, kényszerített-) egyensúly. Ha e motívumok kiteljesednek, azaz a szükségletek kielégítést nyernek, akkor a motívumok, mint magatartásra indító körülmények meg is szűnnek.⁸ Egyidejűleg több motívum hat, küzd az ember pszichéjében, keresi a kielégítésének irányait, útjait. A motívum, mint az érzelmi színeződéssel jelentkező szükségletet nevezzük váagnak.

Leegyszerűsítve: „vágy-” és „kötelességmotívumok” viaskodnak egymással pszichénkben. A „vágymotívum” az egyén elérendő törekvéseit, céljait nevesíti önmagunknak, az ezzel szemben hatnak a „kötelességmotívumok”, ami a „vágymotívumok” kielégítését terelik a legalitás irányába vagy egyszerűen gátolják azokat. Erkölcsi-, jogi korlátok, tapasztalatok (sőt életkor előrehaladtával fizikai) akadályait jelentik eltitkolt vágyainknak vagy önkontrollja (pénz, karrier elérése, félelem stb.) fojtja le a vágymotívumot.

Pszichénkben a „vágy és kötelesség motívumok” állandó harca (ahogy mindennapjaink minden pillanatában) lehet sokszor könnyed, máskor gyötrelmes, öncenzúrával áthatott, kínzó,

⁸ Földvári József, 1984: Magyar Büntetőjog. Általános Rész. Budapest, Tankönyvkiadó, p. 91.

kompromisszumra kényszerítő küzdelem. Az egyén élettere, az ott körülvevő társadalmi hatások, (pl. a demokrácia valósága) lehet motiváló tényező is. Ideális esetben a mérlegelés nyugodt körülmények között, az érvek kiegyensúlyozott számbavételével valósul meg. Ám ez kevés esetben adatik meg.

Az egyén tisztában van – vagy tisztában kellene lennie – cselekményével és azzal összefüggő, azt kísérő körülményekkel. Az elvárhatósági feltétele fontos elem, amelyet a joggyakorlat is hangsúlyoz.

Az érzelmek elemi motiváló tényezők, sőt az érzéklet is lehet motívum, ha életet közvetlen veszélyeztető mozzanatra utalnak. Így a legősibb és legelemibb motívum a test szükségérzése, mint alacsonyrendű érzékletek (lásd fentebb), ami az embert szükségleteinek mihamarabbi kielégítésére szorítja. Az életfolyamatok szükségletei ingerként presszionálják az embereket. Ezen szükségletek oly' annyira kényszerítőek, hogy ezekkel szemben nem egyszerű jogi-, erkölcsi tilalomfákat állítani.

Amíg az ember tudatos, – több tényezőn – tapasztalatain, ismeretein, ismeretszerzésén, intuícióin, külvilági érzékelésein, érzelmein alapuló, a motívumok által indukált, emlékképek felidézésével (érzelmileg) színesített, fantáziáknak helyt adó, egyszóval rendkívül összetett döntéshozatali mechanizmusát az orvostudomány nem képes megmagyarázni, addig a MI sem fog humanizálódni. A racionalításokat is felülmúlni képes érzelmek, intuíciók, fantáziák folyamatainak feltáratlansága a különböző hiteknek (vallásnak, vagy ahhoz közel álló is értelmezhető paleoasztronautikának) a hitre épülő intézményrendszereknek biztosított eddig is és biztosít további időre, politikától sem intakt létet, megélhetést.

Az rendkívül aggályos lenne, ha a MI döntéselőkészítését döntéssé avanzsáljuk, és elfogadnánk minden helyzetben. Abban biztosak lehetünk, hogy a MI második fejlődési fázisában el fogunk jutni hihetetlen adatmennyiség, elképzelhetetlen gyors feldolgozásához, a mainál megalapozottabb prediktív döntéselőkészítéshez, egyre több betegség egyre pontosabb diagnosztizálásához, precíz gyártási – logisztikai – kereskedelmi folyamatok tervezéséhez, irányításához, a legkülönbözőbb kibertámadások modellezéséhez és sorolhatnák. A MI-val bíró robotok gyorsabbak, erősebbek lesznek, „magasabbra ugranak”, mint az emberek, a legveszélyesebb helyeken (bányák, kráterek, világűr stb.), a legbonyolultabb munkafolyamatok elvégzésére alkalmasak lesznek, sőt a hadiipar sem fog lemaradni, mert az emberi gyarlóság mindig jól jövedelmez.

Nem kétséges, hogy a MI működése - különösen a deep learning által teremtett adatelemzés eredményének a függvényében - kockázatot hordoz, fenyegetést jelenthet, akár okozhat kárt közösségeknek, személyeknek. Továbbá az is realitás, hogy a MI adatelemzésére, döntéselőkészítésére alapozva az ember hátrányos döntést hoz.

A MI csak azon adatok alapján képes a döntéselőkészítésre, amelyeket az ember tesz hozzáférhetővé:

- input információk betáplálásával vagy

- az IM adatgyűjtés forrásainak (meghatározott tartalmak az Interneten, web-kamerák, népszámlálási adatok, szakkönyvtárak, más adatbázisok, más mesterséges intelligenciákhoz való kapcsolódás stb.) kijelölésével, létrehozásával.

Mind a MI programozásáért, mind az adatgyűjtés forrásainak meghatározásáért, mind a MI döntés előkészítéséből származó döntésért csak ember lehet felelős, aki motívumaitól vezérelve legjobb tudása, jogi tudása, erkölcsi felfogása, szakmai, emberi tapasztalatai, érzelmei, érzékletei, intuíciói alapján, netán emlékképeinek felidézésével - vélelmezetten - objektív racionalitással dönt és ezáltal a MI tevékenységéért, következményeiért is felel. A tudat eme egysége, összetettsége csak az ember – utánozhatatlan - sajátja.

V. Az MI felelőssége

Az MI alkalmazása által keletkezhetnek károk, sérelmek:

- vagyoni károk, vagyoni hátrányok,
- testi sérülések,
- halálos eredmény,
- jogszabályban védett titkok,
- magánéletet, privacyt érintő és más sérelmek stb.

Az MI által okozott károkért a technológiát használó vagy mögötte álló személyt (gyártót, kereskedőt, üzemeltetőt, magánszemélyt stb.) tárgyi felelősség terheli.

Alkalmazni kell a termékfelelősség kiterjedt szabályrendszerét, a gyártó (az alkatrészeket) beszállító felelősségét, a szerviz biztosításáért, a programozásért, a programfrissítésért (firmware) való felelősségért, a kereskedelmi értékesítőnek a hiánytalan, sértetlen csomagolásért, a tájékoztatásért, a termék dokumentációjának és az eszköz hiánytalan átadásáért.

Tisztázásra vár az üzemeltető (szervizelési, továbbá, ha őt terheli a frissítési kötelezettsége, akkor a firmware-ért is felel). Hangsúlyos a felhasználónak a technológia szakszerű használatáért való felelőssége. De lege ferenda a veszélyes üzemi felelősség jelen szigorú rendelkezései kiegészítendőek, ha nagyszámú felhasználót érint a technológia.

De lege ferenda szükséges a technológiát zömében át sem látó felhasználó könnyített bizonyítási kötelezettségének megteremtése. A naplózási kötelezettsége elmaradása a bizonyítási terhet át kell, hogy fordítsa a gyártóra/tervezre/üzemeltetőre. A biztosítás szerepe felértékelődik. A vis majorra vonatkozó rendelkezések nélkülözhetetlenek.

Mind az automatizált, mint az autonóm rendszerek kárt, sérelmet okozó működése esetében a büntetőjogi felelősség a szoftver vagy robot vonatkozásában megnyugtatóan kizárható. A büntetőjogi felelősség az emberi tudat részét képező, cselekményünket meghatározó érzelmi háttértekinteti alapnak. Ugyanezen az alapon zárjuk ki a jogi személy felelősségéhez hasonló

felelősségi rendszert⁹ is, jogi személy esetében is ember döntése, annak minden elemével vezetett akár polgárjogi, akár büntetőjogi felelősség megállapításához. Nem beszélve, hogy jogi személy esetében is a büntetőeljárást személy ellen indítható.¹⁰ Ne keressünk büntetőjogot, büntetőjogi felelősséget ott, ahol nincs.

Büntetőjogi felelősség ezen rendszereket, eszközöket programozó embert terheli, ha a program kárt vagy sérelmet okozó feladat végrehajtására utasítja az eszközt, a rendszert, akkor a programozó ember felel. Ugyanígy, ha a felhasználó ilyen feladatokat hajtat végre eszközével, akkor a felelősség szintén az embert, a felhasználót terheli (pl. túlterheléses támadás, zsaroló vagy bármely malware-támadás stb.)

Ha az automatizált vagy autonóm rendszert „kívülről” meghackelik, és ennek következményeként okoz kárt, sérelmet, akkor – természetesen - a hacker felel tevékenységéért. A frissítés elmaradásának kérdése már bonyolultabb, hiszen lehet, hogy a frissítés valamely kárt, sérelmet okozó tevékenység kizárását, végre nem hajtását jelentette volna. Tudta-e a frissítésre kötelezett, ha elmulasztja a frissítést, hogy az MI kárt is okozhat? Itt ütközhet a polgárjogi és büntetőjogi felelősség kérdése, de csak is a frissítést el nem végző ember vonatkozásában merülhet fel.

Gondoljunk büntetőjogi szankciórendszerünkre, vajon mi lehetne a büntetés célja? (Ne kövessen el sem a „vádlott” robot, sem más robot bűncselekményeket?) Vajon milyen büntetés lenne alkalmazható? (Pénzbüntetés/pénzbírság a robotnak? Szétszereljük? Kihúzzuk a konnektorból? Letöröljük a szoftvert? – Elégé bizarr szankciórendszer képe bontakozhat ki előttünk.)

Nem kétséges, ha drótok, chippek közé képes a tudomány átvinni az emberi érzelmek kialakulásának bonyolult folyamatát, akkor vissza lehet térni a büntetőjogi felelősség felvetésére. Jelenleg, úgy tűnik inkább egy „ellentétes irányú” tendencia érvényesül, mégpedig chippek emberi agyba ültetésével próbálják az emberi teljesítőképességet (egészséget, élet meghosszabbítást) elérni.

VI. Záró gondolatok

Összegezve, a MI egyre nagyobb hatékonysággal végzi el a beprogramozott rutinfeladatokat, nagyban segíti az ember tevékenységét, biztonságosabbá téve azt. A MI által tett érzékelések, megismerésekből, a hozzáférhető adatforrásokból belső tanulása révén alaposabb ismeretek, új megoldások, eredmények, új összefüggések is születhetnek. Az, hogy a MI az emberi tudattal fog-e bírni? Netán másféle, a MI-ra jellemző, alkalmazható tudati technológia lesz? Nem

⁹ https://jog.tk.hu/uploads/files/2020-04_AMBRUS-tan.pdf (2023.12.01.)

¹⁰ 2001. évi CIV. törvény a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről: „7. § (1) Ha a jogi személlyel szemben a büntetőeljárás során intézkedés alkalmazásának lehet helye, az intézkedés alkalmazásáról – ha e törvény másként nem rendelkezik – a terhelt ellen indított büntetőeljárásban kell határozni.” <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100104.tv>, (2023.12.01.)

tudjuk. Ahogy azt sem, hogy örök lesz-e Samuel Butler jóslata: a „man will be the ruling spirit and the machine the servant”.

Rania Jallouli* : The circumstances of the crime and the assessment of punishment in Tunisian law

Abstract

This paper aims to present the effect of the circumstances of the crime in determining the punishment in Tunisian legal system. Crime is a social phenomenon that cannot be attributed to any civilization, and addressing its seriousness is essential for maintaining a just and orderly society. The theory of circumstances of crime has led to a shift in criminal jurisprudence, focusing on evaluating criminal behavior and seeking punishments that suit their character rather than eliminating them for revenge. Tunisian law places a significant emphasis on the circumstances of a crime when determining punishment, including aggravating and mitigating circumstances¹. Punishments are designed to be proportional to the severity of the offense, ensuring that individuals convicted of similar crimes receive comparable punishments. The legal system also considers the socio-economic background of the parties involved, cultural and religious beliefs, the circumstances of the case, and the best interests of vulnerable individuals or minors involved in legal proceedings. Tunisia's criminal justice system has faced significant reforms since the 2010-2011 revolution but still faces challenges. The strict sentencing guidelines have led to a backlog of cases, causing courts to struggle to process numerous trials². The harsh sentencing system has led to overcrowding in correctional facilities, poor living conditions, and negative consequences for families and communities. To address these issues, Tunisia must explore alternative sentencing options like community service, probation, or rehabilitation programs. Tunisian law considers various circumstances when addressing legal matters, shaping the outcomes of cases, and influencing judiciary decisions³. Understanding these circumstances is crucial for the legal professionals and individuals involved in legal proceedings. The severity of punishment for criminal offenses is determined by the circumstances of the crime, considering the specific details and context of the crime.

Keywords: *Tunisian legal system, crime circumstances, circumstantial evidence, aggravating factors, mitigating factors, fair penalties, harsh sentencing, justice system.*

I. Introduction

Human crime is a social phenomenon that cannot be attributed to any civilization, and addressing its seriousness is essential for maintaining a just and orderly society. Comprehensive strategies, such as prevention, law enforcement, and rehabilitation, are essential to uphold the rule of law and ensure a safe environment.

* PhD student, University of Miskolc Faculty of Law, Deák Ferenc Doctoral School in Law and Political Sciences.

¹ For a critical view on democratic consolidation see Michel Dobry, *Les voies incertaines de la transition. Choix stratégiques, séquences historiques, bifurcations et processus de path dependence*, 50 *Revue Française des Sciences Politiques* (2000), available at <http://www.afsp.msh-paris.fr/publi/rfsp/v50n4.html>; Kora Andrieu, *La justice transitionnelle. De l'Afrique du Soudan au Rwanda* (2012).

² The equal right of men and women to the enjoyment of all economic, social and cultural rights (art. 3 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)' (UN Doc: E/C.12/2005/4), 11 August 2005, para.3.

³ Paul Gready & Simon Robins, *From Transitional to Transformative Justice: A New Agenda for Practice*, 8 *Int'l J. Transitional Just.* 339, 339 (2014).

The theory of the circumstances of crime has led to a shift in criminal jurisprudence, focusing on evaluating criminal behavior and seeking punishments that suit their character rather than eliminating them for revenge. In Tunisian law, the circumstances of a crime play an important role in determining punishment, as sentences vary depending on the crime's circumstances⁴.

This study aims to align punishment with the goals of justice and equality, thus understanding the impact of the circumstances of the crime crucial in determining appropriate penalties. The paper will provide readers with the important role of the circumstances of crime from both a theoretical and practical standpoint, focusing on injunctive legal requirements and including both the criminal phenomenon and its sub elements.

II. Understanding the circumstances of a crime

The circumstances of a crime are secondary factors that can exacerbate or mitigate its legal outcomes and influence the severity of punishment⁵. These factors include time, location, events leading up to the crime, and any relevant factors that contribute to the offense.

Tunisian law emphasizes the importance of considering the circumstances surrounding a crime to ensure a fair and just assessment of punishment. These circumstances include factors such as intent, motives, and the consequences of crime. Aggravating factors that increase the severity of the offense are evaluated while mitigating the factors. The court evaluates these factors to better understand the nature of the crime and tailor the punishment accordingly.

The circumstances surrounding a crime also consider the harm caused, the consequences of the offense, and its impact on the victim and society. The severity of punishment can vary depending on the extent of the harm inflicted, with the aim of providing a proportional response that reflects the offense's gravity.

By understanding the circumstances of a crime, law enforcement officials can develop effective strategies to prevent future offenses and to protect the community. Additionally, prosecutors can build a strong case that reflects the offense's gravity and ensures a fair trial. On the other hand, judges rely on a comprehensive understanding of circumstances to make informed decisions and deliver appropriate sentences.

1. Characteristics of crime circumstances

The circumstances of a crime are characterized by three basic characteristics: they do not enter the legal composition of the crime, affect the quantity rather than its essence, and have a modifying effect on the criminal penalty.

⁴ Roland Paris, *At War's End* (2004); Kora Andrieu, *Civilizing Peacebuilding: Transitional Justice, Civil Society and the Liberal Paradigm*, 41 *Security Dialogue* 537,558 (2010).

⁵ Arthur, Paige. 2009. "How 'Transitions' Reshaped Human Rights: A Conceptual History of Transitional Justice." *Human Rights Quarterly* 31, no. 2 (May): 321-367.

These circumstances can be used to individualize punishment⁶, making it appropriate for the circumstances of each individual. Individualization is divided into judicial and legislative isolation, where legislators determine punishment according to the nature of the committed act, and executive isolation, where judges apply penalties in residential institutions under restricted release conditions.⁷

The circumstances of the crime are an entry point for implementing the principle of individualization of legislative and judicial punishment. They are considered the real, tangible manifestation of punishment, and some of them are binding on the judge. The circumstances of the crime are manifestations of the individualization of punishment.

Mixed circumstances combine personal characteristics⁸ with concrete characteristics, representing an element that changes the description of a crime and increases or reduces punishment. This produces an effect for all contributors or participants in the crime, even if they are ignorant of it, such as crimes involving excessive use of authority.

2. Role of circumstantial evidence in crimes

Circumstantial evidence plays a significant role in criminal investigations and legal proceedings. Unlike direct evidence⁹, which directly proves that circumstantial evidence relies on inferences and deductions to establish a connection between evidence and crime. It can include witness testimony, physical evidence, and behavioral patterns.

Circumstantial evidence is often used to build cases when no direct evidence is available. This can help establish a motive, opportunity, and sequence of events. For example, if a murder weapon is found in someone's possession, along with a witness testimony placing them at the scene of the crime, it can provide strong circumstantial evidence of their involvement.

However, it's important to note that circumstantial evidence alone is not always enough to secure a conviction. The legal system requires guilt to be proven beyond reasonable doubt. Therefore, circumstantial evidence must be carefully evaluated and corroborated to ensure reliability.¹⁰

⁶ Robert D. Kaplan, One Small Revolution, N.Y. Times, 22 Jan. 2011, available at <http://www.nytimes.com/2011/01/23/opinion/23kaplan.html?pageweb>.

⁷ Carranza, Ruben. 2015. "A Measure of Dignity: The Beginning of Reparations in Post-Revolution Tunisia." *International Center for Transitional Justice*, May 7. <https://www.ictj.org/news/measure-dignity-reparations-tunisia>.

⁸ Eric Goldstein & Rasha Moumneh, A Larger Prison: Repression of Former Political Prisoners in Tunisia 6-8 (2010), available at <https://www.hrw.org/report/2010/03/24/larger-prison/larger-p> The region of Kasserine has filed an official complaint with the authorities in order to have this economic marginalization recognized as a systematic and intentional form of victimization by the previous regime.

⁹ Lawyer Without Borders and the Tunisian Forum for Economic and Social Rights, Demande relative a l'Etablissement du statut de 'region victime' de Kasserine (2015).

¹⁰ Eric Goldstein & Rasha Moumneh, A Larger Prison: Repression of Former Political Prisoners in Tunisia 6-8 (2010), available at <https://www.hrw.org/report/2010/03/24/larger-prison/larger-p> The region of Kasserine has filed an official complaint with the authorities in order to have this economic marginalization recognized as a systematic and intentional form of victimization by the previous regime.

In conclusion, circumstantial evidence plays a crucial role in crime investigation by establishing connections and building cases when direct evidence is lacking. It helps establish motives, opportunities, and sequences of events. However, it is important to note that circumstantial evidence alone is not always sufficient for a conviction¹¹. The legal system requires guilt to be proven beyond reasonable doubt; therefore, circumstantial evidence must be carefully evaluated and corroborated. Nonetheless, the use of circumstantial evidence is an essential tool in crime investigations and legal proceedings, aiding the pursuit of justice and ensuring the protection of society.

3. Types of circumstances of crime

Crime circumstances can be divided into material and moral circumstances. In case of material circumstances, tangible factors affect all contributors and participants in a crime, even if they are unaware of them. Personal circumstances¹², which are associated with the moral element of a crime, have two forms: an increase in the seriousness of the criminal will and premeditation in premeditated murder crimes. This is because committing a crime after a previous determination to kill indicates a personality with a high degree of criminal danger, which necessitates an increase in social prevention measures. However, some jurists and criminologists argue that premeditation is the best criterion for determining an offender's seriousness.¹³

Moral circumstances assumes a characteristic of the offender and influences the level of seriousness of the criminal personality.¹⁴ Examples include the characteristics of servants in theft and the prescription of doctors in abortion. Personal circumstances are limited to shareholders, as the Moroccan legislator ensures that personal circumstances that result from aggravation, reduction, or exemption from the penalty do not affect anyone except those who have it. The circumstances of a crime can be divided according to its effects in aggravating and mitigating circumstances.

¹¹ Human Rights Committee, General Comment No. 6: The Right to Life, 27 July 1982, para6. See Henda Chennaoui, *Martyrs et blessés de la révolution: la liste définitive fait polémique avant sa publication*, Nawaat (17 Nov. 2015), available at: <https://nawaat.org/portail/2015/11/17/martyrs-et-blesses-de-la-revolution-la-liste-definitive-fait-polemique-avant-sa-publication/>.

¹² Numbers provided by the Tunisian Ministry of Human Rights and Transitional Justice (Nov. 2013)

¹³ Office of the UN High Commissioner for Human Rights (OHCHR), Organic Law on Establishing and Organizing Transitional Justice, available at <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/TN/TransitionalJusticeTunisia.pdf>. [hereinafter Law Establishing Transitional Justice].

¹⁴ Alaya Allani, *The Islamists in Tunisia Between Confrontation and Participation: 1980-2008*, 14 J. N. Afr. Stud. pp. 257.

III. Circumstances considered in punishment assessment

In Tunisian law, the assessment of punishment is influenced by various factors, including the severity of the crime, an individual's criminal history¹⁵, their level of participation in the crime, and their potential for rehabilitation. The assessment of punishment is crucial to maintaining a sense of justice and fairness, considering factors such as the harm caused, the intent of the perpetrator, and any aggravating or mitigating factors present.

Tunisia's legal system considers various circumstances when addressing legal matters,¹⁶ such as the socioeconomic background of the parties involved, the cultural and religious beliefs of the individuals involved, and the nature of the case itself. These circumstances are carefully examined within the framework of Tunisian law, ensuring that appropriate punishment is proportionate to the crime committed and deterring individuals from committing crimes and rehabilitating offenders¹⁷.

Tunisian law also considers the best interests of vulnerable individuals or minors involved in legal proceedings, particularly in family law cases where the well-being and welfare of children are prioritized. The legal system seeks to ensure that decisions made in such cases are in the best interests of children, taking into consideration factors such as their safety, education, and emotional needs. The legal system upholds the principles of equality, fairness, and justice, aiming to balance the recognition of these circumstances with the overarching goal of upholding the rule of law and ensuring justice is served.

The types of circumstances considered in Tunisian law¹⁸ are multifaceted and encompass various aspects of the individuals involved, the nature of the case, and broader societal and cultural contexts. By taking these circumstances into account, the legal system strives to make informed and equitable decisions that reflect the complexities of human experience within the legal framework.

The principle of individualization in Tunisian criminal legislation requires legislators to clearly outline each crime and provide courts with the necessary tools to adjust punishments based on the crime's circumstances. Assessment of punishment involves evaluating and determining the appropriate penalties or consequences for an individual convicted of a crime.

¹⁵ the Constitutional Law No. 6-2011 (or "small constitution"), adopted 16 Decembe 2011, Article 24, which stipulates that: "The National Constituent Assembly must enact an organic law regulating transitional justice, establishing its boundaries and remit."

¹⁶ Ruben Carranza, A Measure of Dignity: The Beginning of Reparations in Post-Revolution Tunisia, ICTJ (5 July 2015), available at <https://www.ictj.org/news/measure-dignity-reparations-tunisia>.

¹⁷ ICTJ Briefing Tunisia in Transition, *supra* note 78, at 9.

¹⁸ Victim Participation in Tunisia, *supra* note 15, at 7.

IV. Understanding aggravating and mitigating circumstances

The circumstances of a crime can be divided into aggravating and mitigating. The Tunisian legislator ensures that personal circumstances resulting in an aggravation, reduction, or exemption from the penalty do not affect anyone except those who have it.

1. Aggravating circumstances

These are reasons specified by the law for specific crimes that can result in harsher penalties if present. Personality circumstances refer to the perpetrator's characteristics, while specific aggravating circumstances relate to the material facts of a crime¹⁹.

The determination of punishment is influenced by various factors, including the following.

1.1. Lack of remorse

A defendant's lack of remorse can be an aggravating factor in sentencing because it indicates a refusal to acknowledge the harm caused to victims or the community²⁰. This indicates a lack of rehabilitation potential or a continued threat to public safety. Examples of aggravating factors include an egregious lack of remorse, where the defendant's words or conduct demonstrate extreme indifference to harm, absence of remorse, denying guilt, or remaining silent.

1.2. Criminal record

A prior record of similar convictions is a common aggravating factor in criminal sentencing that leads to harsher penalties for convicted criminals. Research shows that prior incarceration has a strong impact on sentence severity, whereas prior arrest and conviction have weaker effects. In Tunisia, criminal records can result in enhanced penalties, including higher fines and longer sentences for subsequent offenses²¹. The more recent and severe the criminal record, the greater is the impact on sentencing in a subsequent case. Prior felony convictions are generally admissible at trial if they have occurred within the last ten years. Overall, prior convictions increase the sentencing range, leading to longer sentences for repeat offenders than for first-time offenders.

1.3. Use of a weapon

The use of a weapon during a crime can be considered an aggravating factor in sentencing²², as it can lead to more serious injuries or death and demonstrate a greater level of danger and intent to cause harm. Examples include being armed with or using a deadly weapon, being charged with felony murder, or enhanced penalties for specific crimes. The court reviewed the

¹⁹ Mission to Tunisia, U.N. Doc. A/HRC/24/42/Add.1 (30 July 2013) [hereinafter Report of the United Nations Special Rapporteur for the Promotion of Truth].

²⁰ De Greiff, *Theorizing Transitional Justice*, *supra* Victim Participation in Tunisia, *supra* note 33, at 17.

²¹ African Commission on Human and Peoples' Rights, 'Principles and Guidelines on the Right to a Fair Trial and Legal Assistance in Africa' (DOC/OS(XXX)247), 2001, Principle A(4) [Independent Tribunal].

²² Article 12 of the Revised Arab Charter.

evidence and determined whether the weapon was being used during the crime²³. If convicted, the aggravating factor, along with other factors such as the defendant's prior criminal history and crime severity, determines the appropriate sentence.

1.4. The severity of injuries sustained by a victim

The severity of the injuries suffered by a victim can be an aggravating factor in sentencing, as it indicates the seriousness of the crime and its impact on the victim's life.²⁴ Examples include multiple victims, serious injuries or deaths, and permanent physical harm. The court reviews evidence to determine the extent of the victim's harm, and if convicted, considers this aggravating factor along with other factors, such as the defendant's criminal history and crime severity, to determine appropriate sentences.

1.5. The severity of injuries suffered by a victim

The severity of a victim's injury can be an aggravating factor in sentencing, indicating the seriousness of the crime and its impact on their lives. Factors such as multiple victims, serious injuries or deaths, and permanent physical harm can be considered. The court reviews evidence to determine the victim's harm and, if convicted, considers this aggravating factor along with other factors, such as the defendant's criminal history and crime severity, to determine appropriate sentences²⁵. A court may impose a harsher sentence if the victim is found to be vulnerable, such as a crime targeting children or the elderly.

1.6. Victims' vulnerability

In Tunisian law, a court may impose a harsher sentence if the victim is vulnerable, either according to an objective standard or about the defendant.²⁶ Vulnerability based on age, such as the crime of violence against a child or fraudulent scheme targeting the elderly, may be considered an aggravating factor. Other factors that may be considered when determining vulnerability include physical or mental disability, illness or injury, and incapacitation.²⁷

2. Mitigation circumstances and fair penalties

In Tunisia, the criminal justice system relies on mitigating circumstances and fair penalties to ensure appropriate and fair punishment for specific situations. Mitigating circumstances reduces the severity of a crime or defendant's culpability, while fair penalties maintain

²³ Human Rights Committee, General Comment No. 34: 'Article 19 (Freedoms of opinion and expression)' (UN Doc: CCPR/C/GC/34), 12 September 2011, pp. 25.

²⁴ de Greiff, The "phenomenology of victimhood" was developed by Pablo de Greiff, *supra* note 1.

²⁵ Zinaida Miller, Effects of Invisibility: In Search of the "Economic" in Transitional Justice, *Int'l J. Trans'l Just.* 266, 267.

²⁶ Human Rights Watch, Tunisia: Hope for Justice on Past Abuses (22 May 2014), available at <https://www.hrw.org/news/2014/05/22/tunisia-hope-justice-past-abuses>.

²⁷ Human Rights Committee, General Comment No. 34 'Article 19: Freedoms of opinion and expression' (UN Doc: CCPR/C/GC/34), 12 September 2011, in particular para21-36.

consistency in sentencing decisions and prevent arbitrary or excessive punishment.²⁸ Legislation emphasizes the need for fair and effective penalties considering the crime's gravity, impact on society, and perpetrator's responsibility. Mitigation conditions aim to balance justice and rehabilitation.²⁹

Mitigating factors can reduce the severity of punishment, based on the material and moral elements of a crime³⁰. They can demonstrate that a defendant's conduct is not typical or that their involvement is not substantial. These factors can affect the severity of a crime by reducing the defendant's culpability and resulting in fewer sentences.

Therefore, mitigating circumstances plays a crucial role in ensuring that punishments are fair and appropriate for a specific situation, taking into account the unique circumstances of each case, and preventing overly harsh punishments for those who may not fully deserve them³¹. circumstances that can mitigate punishments One common mitigating factor is the defendant's age.

2.1. *The defendant's age*

In Tunisian criminal law, a defendant's age is often considered a mitigating factor, as young individuals are believed to have less culpability for similar crimes. This can be used to argue for court discretion in imposing less difficult sentences. For example, Tunisia has established special youth offender parole hearings to allow young inmates to be released after demonstrating rehabilitation and maturity³². Courts must consider juveniles' diminished culpability and their subsequent growth and maturity. There is no specific information on which age categories can be considered mitigating circumstances in Tunisian law, but some laws and policies aim to protect vulnerable groups, such as survivors of domestic violence and older people. However, more thoughtful approaches are needed to humanize Tunisian criminal justice and give courts greater discretion over mitigating circumstances³³.

2.2. *Extreme mental and emotional disturbances*

2.2.1. Extreme emotional impairment

Disturbance is a legal defense in criminal cases where a defendant's ability to appreciate the nature and consequences of their actions is impaired³⁴. This defense requires an evaluation of

²⁸ UN High Commissioner for Human Rights, Statement by the United Nations Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence (16 Nov. 2012), available at <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Rages/DisplayNews>.

²⁹ dpu Families of Tunisia Victims Hold Strike, supra note 25.

³⁰ Freedom House Website, last modified April 17, 2017, <https://freedomhouse.org/reports>.

³¹ Olsen, Trida D., Leigh A. Payne, and Andrew G. Reiter. 2010a. "The Justice Balance: When Transitional Justice Improves Human Rights and Democracy." *Human Rights Quarterly* 32, no. 4 (November), pp. 980-1007.

³² Bassiouni, M. Cherif. 1996. "Searching for Peace and Achieving Justice: The Need for Accountability." *Law And Contemporary Problems* no. 4 (Autumn): p. 9.

³³ Tolbert, David. 2017. "Tunisia's 'Reconciliation Bill' Threatens Gains of the Revolution." *The Huffington Post*, April 1. http://www.huffingtonpost.com/david-tolbert/tunisi-as-reconciliation-b_b_7906230.html.

³⁴ Urech, Luca. 2014. "Challenging History: The Power of Transitional Justice in Tunisia." *Al Nakhlah*, June 10. <https://alnakhlah.org/2014/06/10/challenging-history-the-power-of-transitional-justice-in-tunisia-by-luca-urech/>.

the defendant's ability to appreciate the criminal aspect of their offense and their capacity to control their behavior to meet the law requirements.

The subjective element of the defense can be inferred from circumstances indicative of a loss of control and can be established without psychiatric evidence. This defense is recognized in Tunisia and involves psychological or psychiatric analysis in court presentations³⁵.

2.2.2. Extreme emotional disturbance

It is a legal framework that can serve as a mitigating factor in criminal cases. It is defined as an emotional disturbance that is not a mental disease or defect rising to the level of insanity, and which results in a profound loss of self-control.³⁶ This defense requires an evaluation of the defendant's ability to appreciate the criminal aspect of their offense and their capacity to control their behavior to meet the requirements of the law. The subjective element of the extreme emotional disturbance defense may be inferred from circumstances indicative of a loss of control and can be established without psychiatric evidence.³⁷

Using strong mitigation evidence is crucial in presenting mitigating circumstances in court. This evidence can be testimonies, medical records, psychological evaluations, or rehabilitation certificates. The defense attorney must carefully select relevant and impactful evidence, arguing how these circumstances justify a lenient sentence.

By humanizing the defendant, the defense can help the judge understand their unique circumstances and consider alternatives to harsh punishment. Effective strategies for presenting mitigation evidence include careful planning and strategy.

The judge's authority to reduce the penalty is relative, as the legislator obligates the judge to explain their decision and exercise this authority within the scope of minimum and maximum limits set for the penalty. Mitigating circumstances can result in some criminal penalties being replaced by life or temporary imprisonment, and in misdemeanors, mitigation may occur by going below the prescribed minimum penalty of imprisonment or fine, and the punishment may be limited to one of the two.

Tunisian law emphasizes the importance of an individualized approach to punishment assessment, aligning it with justice and rehabilitation principles. It upholds fundamental human rights principles, such as the prohibition of torture, and inhumane treatment, and the right to a fair trial. These considerations safeguard the dignity and rights of victims and perpetrators.

Kora Andrieu, *Political Liberalism After Mass Violence: John Rawls and a "Theory" of Transitional Justice*, in *Transitional Justice Theories*, pp. 85, 90 .

³⁵ TDC. 2016. "Revolutionary Truth: Tunisia Victims Make History on First Night of Public Hearings for TDC." *International Center for Transitional Justice*, November 11. <https://www.ictj.org/news/tunisia-truth-dignity-public-hearings-live>.

³⁶ Human Rights Committee, General Comment No. 27: Freedom of movement (Art.12)' (UN Doc: CCPR/C/21/Rev.1/Add.9), 2 November 1999, para17-18.

³⁷ Human Rights Committee, General Comment No. 34 'Article 19: Freedoms of opinion and expression' (UN Doc: CCPR/C/GC/34), 12 September 2011, in particular pp. 21-36.

Tunisian law also upholds principles of equality, fairness, and justice, aiming to balance these considerations with the rule of law and justice.

V. Challenges and reforms

Tunisia's criminal justice system has undergone significant reforms since the 2010-2011 revolution but still faces challenges. This article delves into the key issues within Tunisia's criminal justice system, explores the negative consequences of harsh sentencing, and highlights the need for flexibility and discretion in sentencing.³⁸

1. Challenges

1.1. Backlog of cases

Tunisian criminal law's strict sentencing guidelines have led to a backlog of cases, causing courts to struggle to process numerous trials³⁹. This backlog delays justice for those awaiting trial and strains the entire justice system, as overburdened courts often fail to deliver timely verdicts, undermining public trust.

1.2. Judicial overload and social consequences

The harsh sentencing system in Tunisia, characterized by mandatory minimum sentences and limited discretion, has led to a high number of individuals being incarcerated for minor offenses, straining the justice system's resources and causing significant social consequences.⁴⁰

1.3. Social impact

The excessive use of imprisonment in Tunisia has led to social issues such as overcrowding in correctional facilities, poor living conditions, and negative consequences for families and communities, affecting the overall well-being of the population⁴¹.

2. The need for reform

2.1. Alternatives to imprisonment

Tunisia's criminal justice system is undergoing reform to explore alternative sentencing options, such as community service, probation, or rehabilitation programs, instead of

³⁸ TDC. 2016. "Revolutionary Truth: Tunisian Victims Make History on First Night of Public Hearings for TDC." *International Center for Transitional Justice*, November 11. <https://www.ictj.org/news/tunisia-truth-dignity-public-hearings-live>.

³⁹ Human Rights Watch, Tunisia: Q&A on the Trial of Ben Ali, Others, for Killing Protesters (11 June 2012), available at <https://www.hrw.org/news/2012/06/11/tunisia-qa-trial-ben-ali-others-killng-protester>.

⁴⁰ Andrieu, Kora, Wahid Ferchichi, Simon Robins, Ahmed Aloui, and Hajer Ben Hamza. "Victim Participation in Tunisia's transitional justice process." *Transitional Justice Barometer*.2015., pp. 3-5.

⁴¹ Paul Gready & Simon Robins,(2014), From Transitional to Transformative Justice: A New Agenda for Practice, 8 Int'l J. Transitional Just., p. 339.

incarceration as the default punishment. This approach aims to provide courts with the authority to make more appropriate decisions.⁴²

2.2. Training and education

Tunisia's criminal justice system needs reform through legislation changes and enhanced training for judges, prosecutors, and other legal professionals. Comprehensive training on alternative sentencing options and individualized sentencing is crucial for the justice system to adapt to societal needs.

2.3. The revisiting legislation

The ongoing review of Tunisia's criminal law and procedure codes presents an opportunity to amend provisions contributing to repressive outcomes, such as removing mandatory minimum sentences, expanding judges' discretionary powers, and introducing mitigating circumstances.

VI. Conclusion:

In conclusion, the assessment of punishment for a crime is a complex process that requires careful consideration of various factors. Mitigating and aggravating factors must be weighed against each other, and sentencing options must be chosen based on the specific details of the case. Tunisian law considers various circumstances, including the individuals involved, the case's nature, and the broader societal and cultural context. The legal system strives to make informed, equitable decisions reflecting the complexities of the human experience within the law.⁴³

Tunisia's criminal justice system has undergone significant reforms, but challenges persist, such as harsh sentencing and limited judicial discretion⁴⁴. To address these issues, Tunisia must adopt a more flexible and discretion-based approach to sentencing, allowing judges to consider individual circumstances and explore alternative measures. This can be achieved through ongoing legislation review and improvements in training and education⁴⁵.

⁴² Amnesty Int'l, Human Rights and Transitional Justice in Tunisia (2013), available at https://www.amnesty.nl/sites/default/files/public/geuzenpaper_def.p. Persona] interviews with victims and participants to the dialogue. See also Victim Participation in Tunisia, supra no United Nations Development Programme, Tunisia Launches Truth and Dignity Commission (9)June (2014)available <http://www.undp.org/content/undp/en/home/presscenter/articles/2014/06/09/tunisia-launches-truth-and-dignity-commission>.

⁴³ Eric Goldstein & Rasha Moumneh, A Larger Prison: Repression of Former Political Prisoners in Tunisia 6-8 (2010), available at <https://www.hrw.org/report/2010/03/24/larger-prison/larger-p> The region of Kasserine has filed an official complaint with the authorities in order to have this economic marginalization recognized as a systematic and intentional form of victimization by the previous regime.

⁴⁴ Lawyer Without Borders and the Tunisian Forum for Economic and Social Rights, Demande relative a l'Etablissement du statut de 'region victime' de Kasserine (2015)

⁴⁵ Roland Paris, At War's End (2004); Kora Andrieu, Civilizing Peacebuilding: Transitional Justice, Civil Society and the Liberal Paradigm, 41 Security Dialogue 537,558

Pfeffer Zsolt*: Nemzetközi pénzek és tartalékvaluták a válságok tükrében¹

Absztrakt

A nemzetközi pénz státusza a világban különleges gazdasági, politikai háttérrel és erőt feltételez, a nemzetközi pénz funkcióval is rendelkező fizetőeszközt kibocsátó ország, illetve országok különleges helyzetben vannak, a nemzetközi pénz különleges előnyöket biztosít számukra. Fogalmi, elméleti, szuverenitási kérdések, pénzfunkciók és egyéb jellemzők kerülnek bemutatásra történelmi összefüggések tárgyalásával, különös tekintettel arra, hogy egyes válságok miképpen befolyásolták az amerikai dollár mint nemzetközi pénz (tartalékvaluta) útját a XX. és a XXI. században.

Kulcsszavak: nemzetközi pénz, tartalékvaluta, amerikai dollár, Bretton Woods-i rendszer, válság

I. Pénzelméleti bevezető gondolatok

Egy adott állam – vagy államközösség – gazdasága számára alapvető jelentőségű kérdés, hogy milyen pénzrendszert működtet, milyen törvényes fizetőeszközt bocsát ki és használ. A szuverenitásból kifolyólag a szuverént illetik meg a pénzügyi felségjogok, azonban ezek gyakorlását részben másoknak átengedheti. A pénzügyi szuverenitás, illetve a felségjogok azt jelentik alapvetően, hogy egy állam szabadon dönthet egyebek mellett az elszámolási egységéről, a bankjegy- és érmekibocsátásról, ezek törvényes fizetőeszközzé nyilvánításáról,² a hamisítás büntetéséről, a területen belüli idegen fizetőeszközök használatának megtiltásáról, a bankrendszer, az érték és a pénzkínálat szabályozásáról.³ (Ez csak egy lehetséges megközelítés, a szakirodalomban különbözőképpen határozzák meg a pénzügyi szuverenitás alkotóelemeit.)⁴ Az egykori Állandó Nemzetközi Bíróság 1929-ben, a Szerb kölcsönök ügyében úgy fogalmazott, hogy „*Valóban általánosan elfogadott elv, hogy egy állam jogosult saját pénzét szabályozni.*”⁵ A pénz – akárcsak a vámok, az adóztatás vagy a külföldiek beengedése – olyan ügy, amely valamely állam belső joghatóságának lényegi körébe tartozik.⁶ A világ összetettsége okán természetesen az egyes államok (pénzügyi) szuverenitásának

* Adjunktus, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pénzügyi Jogi és Gazdasági Jogi Tanszék

¹ A 2023. november 17. napján „Válság, gazdaság, technológia és jog” címmel a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán megrendezett nemzetközi konferencián az „International and reserve currencies in times of crisis” címmel megtartott angol nyelvű előadás szerkesztett, magyar nyelvű változata.

² „Nyilvánvalóan az egyetlen személy, aki pénzt 'törvényes fizetőeszköznek' nyilvánít, az az egyén, aki mindenkit szabályok betartására kényszeríthet. Ezt a személyt 'szuverénnek' nevezzük (vagy ha intézményről van szó, akkor 'szuverén hatalomnak' nevezzük az intézményt).” Julia Hoyle – Geoffrey Whitehead, 1987: *Elements of Banking: Made Simple*. London, Heinemann, p. 13.

³ Christoph W. Herrmann, 2008: *Play Money? Contemporary Perspectives on Monetary Sovereignty*. In: R. Adler-Nissen, T. Gammeltoft-Hansen (szerk): *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*. New York, Springer, p. 67.

⁴ Ld. pl. Horváth Gábor, 2022: Monetáris szuverenitás és digitális jegybankpénz. In: *Pénzügyi Szemle*. 4. szám, p. 540–544.

⁵ Claus D. Zimmermann, 2013: *A Contemporary Concept of Monetary Sovereignty*. Oxford, Oxford University Press, p. 2.

⁶ Frederick A. Mann, 1949: *Money in Public International Law*. In: *British Year Book of International Law*, p. 259.

mértéke eltérő, illetve korlátozott lehet, különösen például azon országok esetében, amelyek különböző nemzetközi integrációs szervezetekben vesznek részt, de a nemzetközi közösség is képes arra, hogy bizonyos pénzügyi érdekeket érvényesítsen egyes kisebb, gyengébb, kiszolgáltatottabb államokkal szemben.

A nemzetközi, illetve világpénzek, tartalékvaluták kapcsán különösen fontos, hogy milyen módon képes hatást gyakorolni egy vagy több nagyhatalom – a nemzetközi pénzt kibocsátó ország – más országok pénzügyi, fizetési döntéseire, lehetőségeire, miképpen képes politikai, vagy éppen katonai erejét pénzügyi, gazdasági *előnyökre* átváltani. Vagyis elsőként át kell tekinteni a nemzetközi pénzek alapvető előnyeit és hátrányait is. Az előnyök között szokás számon tartani, hogy a kibocsátó országnak lehetősége nyílik a gazdaság, és ebből eredően a bel- és külpolitika finanszírozására,⁷ és így a vezető szerep, illetve az ehhez szükséges katonai infrastruktúra fenntartására.⁸ A különböző előnyöknek a konkrét forrásai a következők lehetnek.

A *nemzetközi seigniorage*⁹ privilégiuma említhető első helyen, ami nem más, mint kamatmentes hitel azoktól a más országokból származóktól, akik a nemzetközi pénzben tartják a tartalékaikat (ez az egyik legfontosabb ok, hogy az Egyesült Államok miért igyekszik dollár pozícióit fenntartani). Második fő előnyként említhető, hogy a kibocsátó ország alacsonyabb kamatok mellett tud eladósodni, az alacsony költséggel megszerzett források akár magasabb hozammal be is fektethetők. Ezt nevezte a francia pénzügyminiszter (későbbi köztársasági elnök), *Valéry Giscard d'Estaing* „*túlzott kiváltságnak*” az 1960-as években. A harmadik fő előny, hogy viszonylagos védettséget élvez a kibocsátó ország a külső sokkhatásokkal, így például az árfolyamváltozásokkal szemben. Ha ugyanis az áruk ára nemzetközi pénzben kerül meghatározásra, akkor a kibocsátó ország – legalábbis rövid távon – nincs kitéve az árfolyam változásainak, és így az elsődleges áruk importárának a belföldi árakra gyakorolt hatásának.¹⁰ A dollár a nemzetközi rendszer legfontosabb eszköze, a legnagyobb exportőrök továbbra is dollárban adják meg az áraikat, hogy ne zavarják meg az ügyfeleiket, a többi exportőr pedig követi őket, ebből adódóan a dollár marad a külkereskedelem elszámolásának és lebonyolításának legfontosabb eszköze. Az árutőzsdéken is sok évtizede természetes, hogy dollárban adják meg az árakat, és a kifizetéseket is ebben teljesítik. A világpiacon a legfontosabb nyersanyagokért – például kőolajért, földgázért, fémércékért, mezőgazdasági

⁷ Thomas Costigan – Drew Cottle – Angela Keys, 2017: The US Dollar as the Global Reserve Currency: Implications for US Hegemony. In: World Review of Political Economy. 1. szám, p. 114.

⁸ Thomas Costigan – Drew Cottle – Angela Keys: The US Dollar as the Global Reserve Currency... i.m. p. 112.

⁹ A seigniorage alapvetően azt jelenti, hogy a jegybank képes a pénzkibocsátásból, illetve a nála kamatmentesen vagy a piacinál alacsonyabb mértékű kamatra elhelyezett tartalékokból jövedelmet szerezni (a seigniorage e jövedelmeket jelenti). A jegybank oldalán a pénzkibocsátás bevételeként jelenik meg, amelyből értelemszerűen levonandó a pénz előállításának, kezelésének költsége: a jövedelem ilyenkor a pénz előállításának (kezelésének, tárolásának stb.) és a vásárlóerejének különbözete. Értelemszerűen nem realizálódik seigniorage, ha a költségek felülmúlják a vásárlóerő értékét. Jens Reich, 2017: Seigniorage. On the Revenue from the Creation of Money. Springer International Publishing AG, Cham, p. 19.

¹⁰ Giovanni Battista Pittaluga – Giuseppe Mastromatteo, 2018: The Evolution and Perspectives of the Euro's International Role. In: Rivista Internazionale di Scienze Sociali. 4. szám, p. 424.

terményekért – kizárólag dollárban lehet fizetni.¹¹ Nem véletlenül váltott ki jelentősebb visszhangot az, amikor a 2022-ben kitört orosz-ukrán háború során felmerült orosz részről, hogy a földgázért a jövőben rubellel kell fizetni.¹²

További előnyként említhető, hogy a fizetési mérleg hiánya finanszírozható saját valutával, csökkenthető a devizahiány kockázata, üzleti nyereség jelenik meg a hazai pénzügyi intézmények számára, az árfolyamkockázat áthárítható a belföldi cégekről a külföldi partnerekre. Emellett a hazai fogyasztók vásárlóereje növekedhet a nemzetközi pénzként működő fizetőeszköz értékének emelkedésével annak széles körű elfogadottsága miatt. Végül rendkívül fontos, hogy növeli az ország tekintélyét, politikai autonómiáját (egyébként a pénz a „szuverenitás kézzelfogható szimbóluma”), mert a nemzetközivé válás megerősíti a kibocsátó ország azon képességét, hogy elkerülje a fizetési mérleg egyensúlytalanságainak kiigazításával járó terheket.¹³

Az előnyök mellett szólni kell a *hátrányokról* is azzal, hogy egyes megközelítések szerint az előnyöket mind a megfigyelők, mind pedig a politikusok túlértékelik, az előnyök kapcsán pedig azt hangsúlyozzák, hogy azok elsősorban belföldön jelentkeznek. Azonban fel kell azt is ismerni, hogy egy pénz nemzetközi jellegének hátrányai, sőt költségei, kockázatai is vannak. Például a nemzetközi pénzben denominált értékpapírok iránti kereslet részben külső, és nem pedig kizárólag a belföldi folyamatoktól függ. Ez hatással lehet mind az árfolyamokra, mind a piaci kamatlábakra.¹⁴

Amíg a kibocsátó állam különböző előnyöket élvez az egyik oldalon, addig ezzel párhuzamosan a hátrányok a nemzetközi pénzt használó országokat is érik. Ugyanis ki vannak szolgáltatva a kibocsátó állam pénzügyi politikájának, a pénzmennyiségre vonatkozó döntésének, el kell szenvedniük a kibocsátó állam pénzügyi döntéseit, amelyek meghozatalakor nyilván a saját érdekeit, és nem pedig másokét tartja szem előtt. Továbbá meg kell fizetniük a seigniorage értékét, amíg részt vesznek a nemzetközi kereskedelemben, viselniük kell a pénz változásából eredő kockázatokat, veszteségeket. Ha a nemzetközi valuta túlzott kibocsátása értékvesztéshez (leértékeléshez) vezet, a világ összes országa viseli ennek terhét. Ez olyan, mintha inflációs adót fizetnének a nemzetközi pénzt kibocsátó országnak.¹⁵ A kibocsátó országgal szemben álló kisebb, gyengébb országok kénytelenek használni a nemzetközi pénzt, szuverenitásuk nem terjed ki a kapcsolódó döntések meghozatalára, a szembeszegülésnek, alternatív megoldások alkalmazásának – ahogy erről a későbbiekben szó lesz – komoly következményei lehetnek.

¹¹ Csáki György, 2017: Nemzetközi gazdaságtan. Budapest, Napvilág Kiadó, p. 321.

¹² Ld. pl. <https://www.politico.eu/article/ruble-gas-paid-russia-eu/> (2023. 12. 13.)

¹³ Hyoungh-Kyu Chey, 2013: Can the Renminbi Rise as a Global Currency?: The Political Economy of Currency Internationalization. In: Asian Survey. 2. szám, p. 350–351.

¹⁴ Jean Pisani-Ferry – Adam S. Posen, 2009: Introduction. In: Jean Pisani-Ferry – Adam S. Posen (szerk.): The Euro at Ten: The Next Global Currency. Washinton D.C., Peterson Institute for International Economics, p. 8.

¹⁵ Yexia Sun, 2022: The Disadvantages of Sovereign Currency as the World Currency. In: World Review of Political Economy. 1. szám, p. 46–47.

A fentiekből adódóan hangsúlyosak azok a kutatások, amelyek azt vizsgálják, hogy mely pénzek milyen szerepet töltenek be a globális pénzügyi rendszerben, milyen jelentőségük van olyan felek közötti fizetési műveletekben, amely felek egyike sem használja törvényes fizetőeszközként az adott valutát, mégis az ügyleteiket, elszámolásukat egy számukra idegen pénzben teljesítik.

A pénzelmélet vizsgálja a *pénzek funkcióit*. Ezek között szokás számon tartani az értékmérési, a forgalmi, a fizetési, a felhalmozási, az értékőrzési és a nemzetközi pénz funkciót, de alkalmas elszámolási egységnek, csereeszköznek és halasztott fizetési eszköznek is.¹⁶ („*A pénzről tudnunk kell, hogy természetes szerepét nem magában az anyagban, nem is a különleges elnevezésében vagy formájában, hanem abban a tulajdonságában kell keresnünk, amelynél fogva összehasonlítható minden dologgal vagy legalábbis a legszükségesebbekkel.*”)¹⁷ Egy nemzetközi pénz közvetítőeszközként, elszámolási egységként és értékmegőrzőként működik a saját országán kívül is mind a magán-, mind pedig közpénzek területén.¹⁸

A pénz funkciói között szerepel tehát a nemzetközi pénz (világpénz) funkció is, amellyel értelemszerűen csak egy vagy alig néhány törvényes fizetőeszköz rendelkezhet egyidejűleg. Ennek megfelelően az említettek közül a nemzetközi pénz (világpénz) funkciót kell vizsgálni elsődlegesen akként, hogy a történeti fejlődésből a válságok környezete és hatása kerül kiemelésre.

II. A nemzetközi pénzek kialakulása és történetük főbb mérföldkövei

Világpénz alatt olyan nemzeti fizetőeszközök értendők, amelyeket a nemzetközi gazdasági életben általánosságban fizetőeszközként elfogadnak, tartalékvalutaként használják, illetve részt vesz a nemzetközi kötvénypiacon is.¹⁹ „*A világpénz mint általános fizetési eszköz, mint általános vásárlóeszköz és mint az általánosságban vett gazdagság (universal wealth) abszolút társadalmi anyagiassulása funkcionál. Túlteng az a funkciója, amelyet mint fizetési eszköz tölt be, amikor a nemzetközi mérlegek kiegyenlítésére szolgál. [...] Nemzetközi vásárlóeszközként az arany és az ezüst lényegében olyankor szerepel, amikor a különböző nemzetek közötti anyagcsere hagyományos egyensúlya hirtelen felborul.*”²⁰

Hogy melyik valuta működik éppen nemzetközi pénzként, az a történelem folyamán változhat. A kialakulás folyamata ugyanis összeköthető azzal, hogy az adott térség (ország) milyen szerepet töltött be az adott időszakban a világkereskedelemben. A XII. században az itáliai városok alapvető jelentőségűvé váltak, ennek megfelelően megjelentek az itáliai bankok, amelyek a kereskedők számára biztosították az ügyletekhez szükséges pénzt és hitelt. Az

¹⁶ Magyar Gábor, 2001: Pénzügyi navigátor. Budapest, Invent, pp. 20–21.

¹⁷ Hugo Grotius, 1960: A háború és a béke jogáról II. Budapest, Akadémiai Kiadó, pp. 236–237.

¹⁸ Hyoung-Kyu Chey: Can the Renminbi Rise as a Global Currency? i.m. p. 348.

¹⁹ Alan S. Blinder, 1996: The Role of the Dollar as an International Currency. In: Eastern Economic Journal. 2. szám, p. 127.

²⁰ Karl Marx, 1955: A tőke. A politikai gazdaságtan bírálata. Budapest, Szikra Kiadó, p. 138.

Újvilág felfedezését követően Spanyolország kapcsolódott be a folyamatba. Az első nemzetközi pénznek ugyanakkor a holland guldent tartják, miután kétséges lenne akár itáliai, akár spanyol városok által kibocsátott pénzeket annak tekinteni.²¹ A gulden a virágkorát a funkciójában a XVII. és a XVIII. században élte. Ezt követte az angol font sterling a XIX. és a korai XX. században, az amerikai dollár pedig a XX. század közepétől tölti be a nemzetközi pénz (világpénz) funkciót,²² amely előrelépés rendkívül fontos volt a felemelkedő Egyesült Államoknak.²³

Nem szabad megfeledkezni a háborúk hatásairól sem, hiszen a két világháború átrendezte a nemzetközi pénzügyi viszonyokat is. Az I. világháború kitörése a brit aranystandard feladásához vezetett,²⁴ a háború előtti aranyparitáshoz 1925-ben tértek vissza attól a szándéktól vezérelve, hogy Londont ismét nemzetközi pénzügyi központtá tegyék.²⁵ Ez a döntés azonban kedvezőtlen következményekkel járt, ugyanis tovább rontotta a brit gazdaság versenyképességét és a munkanélküliek helyzetét, amelyhez jöttek később az 1929-ben induló gazdasági világválság (Great Depression) hatásai és az arra épülő politikai döntések.²⁶ Ennek megfelelően 1914 és 1931 között a dollár fokozatosan előtérbe került a font sterlinggel szemben. Ezt a folyamatot gyorsította az, hogy a britek felfüggesztették az átválthatóságot 1931-ben.²⁷ A font válságáról a következő drámai összefoglalót írta a következő évben, 1932-ben Paul Einzig: „Az 1931. szeptember 21-ei nagy összeomlás története valójában egy klasszikus tragédia elemeit hordozza magában: a hős karaktere nemes és nagyszerű, a szándékai és törekvései jogosak; bukása azonban mégis sorsszerű, mert a törekvései ellentétben álltak a világban zajló folyamatokkal, és az összeomlás szükségszerű volt felsőbb érdekek miatt. A font sterling két évszázadon át a stabilitás és a kereskedelem teljességének szimbóluma volt. Egyike volt azon pilléreknek, amelyekre a brit tekintély épült. Egy zűrzavaros világban biztos pont volt, szilárd alapokat nyújtott. És mégis leesett arról a talapzatról, amelyen büszkeséggel és méltóságteljesen állt. Le kellett esnie, a világban felmerült elkerülhetetlen, erőteljes és ellenállhatatlan ellentétek miatt.”²⁸ Megjegyzendő, hogy a korabeli sajtó úgy üdvözölte a felfüggesztésre vonatkozó döntést, hogy lerázták az arany bilincset, megszöktek az arany börtönéből, és végre olyan monetáris politikát folytathat az ország, amely az érdekeinek megfelelő, nemzetközi kötöttségek nélkül, szabadon alakíthatók az árfolyamok, hiszen azokat

²¹ Alan S. Blinder: The Role of the Dollar as an International Currency, i.m. p. 127.

²² Marc Flandreau – Clemens Jobst, 2009: The Empirics of International Currencies: Network Externalities. History and Persistence. In: The Economic Journal. 537. szám, p. 644.

²³ Thomas Costigan – Drew Cottle – Angela Keys: The US Dollar as the Global Reserve Currency... i.m. p. 107.

²⁴ Alan S. Blinder: The Role of the Dollar as an International Currency, i.m. p. 128.

²⁵ Douglas J. Forsyth 1997: A Sea Change in Economic Governance Across Europe, 1931-1948. In: Douglas J. Forsyth, Ton Notermans (szerk.): Regime Changes. Macroeconomic Policy and Financial Regulation in Europe from the 1930s to the 1990s. Oxford, Berghahn Books, pp. 74-75.

²⁶ Giuseppe Telesca, 2021: Myths and Memory. The Crisis of the Pound and the Political Use of the Memory of 1931 in the United Kingdom. In: Catherine R. Schenk – Youssef Cassis (szerk.): Remembering and Learning from Financial Crises. Oxford, Oxford University Press, p. 58.

²⁷ Alan S. Blinder: The Role of the Dollar as an International Currency... i.m. p. 128.

²⁸ Paul Einzig, 2013: The Tragedy of the Pound. New York, Routledge, p. 2.

nem kell már a továbbiakban szűk határok között tartani. Az ezt követő hónapok azonban nem igazolták e reményteljes várakozásokat, a font sterling egy sikeres pénz helyett egy teljesen sikertelen pénzzé vált.²⁹ Ezt követték a II. világháború eseményei és az 1944-es Bretton Woods-i döntések,³⁰ a dollár dominanciája a II. világháborúval kezdődött. A történelem két fontos tanulsággal szolgál. Egyrészt fontos, hogy a világpénz tisztsége a világ kereskedelmi mintázataival együtt változik, másrészt ezek a folyamatok lassan alakulnak,³¹ (a nemzetközi pénz használatát gyakran nagyon lassan mozgó jelenségként írják le),³² jelentősebb események – mint például háborúk – inkább csak felgyorsítják azokat, vagy éppen az irányokat változtatják meg. A gulden közel két évszázadig uralta a világgpiacokat, a font sterling hozzávetőlegesen egy évszázadig, a dollár pedig több, mint nyolcvan éve. Így adódik a kérdés, hogy valóban változás következik be ezen a téren a jövőben, vagyis „*meg vannak-e számlálva a dollár napjai?*”³³

Fontos megjegyezni, hogy elviekben létrehozható lenne „*nemzetek felett álló pénz*” is, egy olyan valóban „*nemzetközi pénz*” (világpénz), amely nem kapcsolódik egyetlen kibocsátó országhoz sem. Ilyen kezdeményezésre is említhető példa, mégpedig az 1969-es, a Nemzetközi Valutaalaphoz IMF kapcsolódó SDR (Special drawing rights, azaz Különleges Lehívási Jogok), amely azonban e minőségében különösebb fejlődést nem ért el.³⁴ Az ehhez kapcsolódó késlekedések összefüggésbe hozhatók azzal, hogy alapvető érdek a nemzetközi pénzt kibocsátó ország részéről a pénz nemzetközi és tartalékjellegének fenntartása (a korábban ismertetett előnyök folytán).³⁵

Alapvető kiindulópont a jelenlegi politikai és gazdasági viszonyok között, hogy dollár vezető pozíciót tölt be, viszont az idő előrehaladtával különböző gazdasági események és válságok folytán megmutatkoztak a gyengeség jelei, így majd a későbbiekben vizsgálni kell Bretton Woods-i rendszer válságát, az aranystandard felfüggesztését, vagy éppen a 2008-as Nagy Recessziót. Azonban fontos, hogy egyelőre a dollár a nemzetközi élet *közvetítő nyelve* (lingua francája)³⁶ más versenyképes kihívók hiányában. *Charles Kindleberger* a nyelv segítségével a következőképpen írta le a jelenség lényegét 1967-ben: „*A nyelvek hierarchikusan rendeződnek. A sterlinghez hasonlóan a francia volt a domináns. A dollárhoz hasonlóan most pedig az angol. A franciáknak meg kell tanulniuk angolul; az angolszászok számára nem létfontosságú, hogy megtanuljanak franciául.*” Azt pedig, amikor a franciák a dollár helyett

²⁹ Paul Einzig, 2013: *The Comedy of the Pound*. New York, Routledge, pp. 2–3.

³⁰ A rendszer lényegi elemeit egyes szerzők különböző módon írják le. Ld. Botos Katalin – Kőrösi István, 2004: *Nemzetközi gazdasági ismeretek*. Budapest, Szent István Társulat, pp. 39–41.

³¹ Alan S. Blinder: *The Role of the Dollar as an International Currency*... i.m. p. 128.

³² Matteo Maggiori – Brent Neiman – Jesse Schreger, 2019: *The Rise of the Dollar and Fall of the Euro as International Currencies*, AEA Papers and Proceedings. In: *Papers and Proceedings of the One Hundred Thirty-First Annual Meeting of the American Economic Association*, p. 525.

³³ Alan S. Blinder: *The Role of the Dollar as an International Currency*... i.m. p. 128.

³⁴ Botos Katalin – Kőrösi István: *Nemzetközi gazdasági ismeretek*, i.m. p. 42.

³⁵ Giovanni Battista Pittaluga – Giuseppe Mastromatteo: *The Evolution and Perspectives of the Euro's International Role*, i.m. p. 425.

³⁶ Charles Kindleberger, 1967: *The Politics of International Money and World Language*. (In: *Essays in International Finance*). Princeton, Princeton University Press, pp. 9–11.

aranyat akartak, ahhoz hasonlította, mintha a latin nyelvhez kívántak volna visszatérni.³⁷ A nemzetközi pénzek körüli bizonytalanságok, átalakulások, válságok pedig „bábeli zűrzavarhoz” hasonlíthatók, közös nyelv hiányában a toronyépítés sem sikerülhet.³⁸ Bár vannak olyan álláspontok is, amely szerint az eltérő áru- és nyersanyagértékek folytán „a világpénz nem egyetlen nyelv, minden erre irányuló kísérlet eddig kudarcot vallott. Sokkal inkább az idegenség jelölése,” viszont „Ha [...] egy szót egy másik nyelvben, másik kontextusban alkotnak újra, még ha a jelentés változatlan is, úgy érezhetjük, 'valami elveszett a fordítás során’.”³⁹

A jövőre tartozó egyik fő kérdés, hogy más valuták ezt a domináns pozíciót képesek-e megdönteni, illetve képesek-e a dollárhoz felemelkedni. Ilyen valuta lehet például az euró, a japán jen vagy a kínai jüan (a renminbi).⁴⁰ Ezek a pénzek képesek nemzetközipénz-funkciót is ellátni, azonban csak földrajzilag korlátozott mértékben, a dollár az a valuta, amely erre világviszonylatban képes.⁴¹ Tekintettel azonban az amerikai dollár jelenlegi helyzetére, elsősorban az amerikai dollár és a különböző válságok történetén keresztül kerül bemutatására az, hogy miképpen működik egy világpénz, illetve tartalékvaluta.

III. Fogalmi kérdések és a nemzetközi pénz kategóriái

Nemzetközi pénz (*international currency*), kulcsvaluta (*key currency*), tartalékpénz (*reserve currency*), világpénz (*global money*), uralkodó pénz (*hegemonic money*), közvetítő pénz (*vehicle money*) – néhány alapvető, egymással szoros kapcsolatban álló fogalom, amelyek felsorolása kiegészíthető további meghatározásokkal, részletezésekkel. A világpénz, kulcsvaluta, tartalékvaluta bizonyos értelemben szinonim fogalmak,⁴² de különböző leírásukra (elhatárolásukra) is említhető példa a szakirodalomból.⁴³ A nemzetközi pénz körében Susan Strange megkülönböztetett további négy alkategóriát, nevezetesen a mesterpénzt, a csúcspénzt, a tárgyalásos pénzt és a semleges pénzt.⁴⁴ A következő bekezdésekben e fogalmak kerülnek röviden bemutatásra azzal, hogy egyes szerzők más és más meghatározásokat írnak le.

Alan Blinder a nemzetközi pénz leírásánál a következő jellemzőkből indul ki. A központi bankok hivatalos tartalékainak túlnyomó részét egy nemzetközi valutának kell képeznie, a valutát széles körben kell használni fizetőeszközként külföldi országokban, a nemzetközi kereskedelemben kiemelten használják, végül választott valutaként a nemzetközi pénzügyi piacokon meghatározó szerepet tölt be. Az első sajátosság kormányzati elhatározásokon, míg az utolsó három magángazdasági szereplők döntéseinek millióin alapul.⁴⁵ Ennek megfelelően

³⁷ Charles Kindleberger, Kindleberger, Charles: *The Politics of International Money...* i.m. p. 8., pp. 10–11.

³⁸ Andrej Vlagyimirovics Anyikin, 1983: *A sárga ördög*. Budapest, Gondolat Kiadó, p. 295.

³⁹ Oscar Guardiola-Rivera, 2016: *Ha Latin-Amerika irányítaná a világot*. Budapest, Gondolat Kiadó, p. 352.

⁴⁰ Ld. Barry Eichengreen – Arnaud Mehl – Livia Chitu, 2017: *How Global Currencies Work: Past, Present, and Future*. Princeton and Oxford, Princeton University Press

⁴¹ Hyoung-Kyu Chey: *Can the Renminbi Rise as a Global Currency?* i.m. p. 348.

⁴² Botos Katalin – Kőrösi István: *Nemzetközi gazdasági ismeretek*, i.m. p. 41.

⁴³ Ld. Kindleberger, Charles: *The Politics of International Money...* i.m. p. 4.

⁴⁴ Susan Strange, 1971: *The Politics of International Currencies*. In: *World Politics*. 2. szám, pp. 217–218.

⁴⁵ Alan S. Blinder: *The Role of the Dollar as an International Currency*, i.m. p. 127.

a központi bankok számára természetes, hogy elsősorban abban a devizában halmozzák fel tartalékaikat, amelyben az adott nemzetgazdaság külkereskedelmét elszámolják és bonyolítják, illetve a finanszírozáshoz szükséges kötvényeket kibocsátják.⁴⁶

A nemzetközi pénz tovább kategorizálható a fent említettek szerint azon az alapon, hogy milyen tényezők támogatják a nemzetközi használatot. Ez a felosztás nem szigorúan elhatárolt kategóriákon alapul, egy nemzetközi pénz egy időben több csoportba is tartozhat. A *mester pénz* (*master currency*) használatát nagyhatalmak vagy birodalmak kényszerítik rá más, alárendelt országokra, a mester pénz helyzete a kibocsátó és az alárendelt országok politikai viszonyaitól függ. Ilyen volt a múltban például a brit sterling vagy a francia frank övezet. Az is elképzelhető, hogy az alárendelt ország saját valutája válik függővé a mesterpénztől a monetáris politika (például árfolyamok) tekintetében. A második csoportba a *csúcspénzek* (*top currencies*) tartoznak, amelyeket gazdasági fölényből eredően a nemzetközi piaci szereplők részesítenek előnyben, ilyen volt például a dollár az 1950-es években. Az *alkupénz* (*negotiated* vagy *political currency*) használata a kibocsátó állam és más országok közötti megegyezésen (alkun) alapul, a kibocsátó állam a pénz használatáért cserébe gazdasági, katonai, diplomáciai előnyöket biztosít. (Ilyen volt például a font sterling a háború utáni időszakban vagy a dollár az 1960-as években.) Végül negyedik kategóriaként említhetők a *semleges pénzek* (*neutral* vagy *passive currency*) csoportja, amelyek használata a kibocsátó ország erős, de nem feltétlenül domináns gazdasági pozíciójából ered, példaként említhető a svájci frank vagy az egykori német márka.⁴⁷

Emellett megemlíthető még a közvetítő pénz (*vehicle currency*) kategóriája. Ennek lényege, hogy egy olyan ügyletben, amelyben a nemzetközi pénzt kibocsátó ország nem érintett, a felek közvetítő pénzt használnak. Alapvetően három lehetőség áll fenn ugyanis egy nemzetközi ügyletben: vagy az exportőr, vagy az importőr, vagy pedig egy harmadik ország pénzét használják. E harmadik ország pénze a közvetítő pénz, amelynek használata alacsonyabb tranzakciós költségeket és magasabb fizetőképességet eredményezhet.⁴⁸

IV. Világvaluták válságok viharában – a dollár története az aranyablak bezárásáig

A világgazdasági és a politikai viszonyokat időnként különböző válságok alakítják: a különböző országok gazdasági, katonai és politikai teljesítőképessége időről időre változik, válságok idején látványos, illetve jelentős kihívásokkal kell megküzdeniük. A világpénzek esetében – ahogyan arról korábban szó volt – ezek a válságok jelentőséggel bírnak, azonban a lassabb változások jobban befolyásolják a nemzetközi pénzek helyzetét, mint például a különböző háborúk.

⁴⁶ Csáki György: Nemzetközi gazdaságtan, i.m. p. 321.

⁴⁷ Susan Strange: The Politics of International Currencies, i.m. pp. 217–218.

⁴⁸ Ronald MacDonald, 2007: Exchange Rate Economics. Theories and Evidence. New York, Routledge, pp. 37–38.

Birodalmak, nagyhatalmak felemelkednek, virágoznak, majd letűnnek hosszabb-rövidebb idő után. Hatalmukkal befolyásolhatják más országok működését, döntéseit, megkérdőjelezve ezzel a szuverenitásuk teljes körűségét is. „A valutákat régóta a szuverenitás elsődleges, kézzelfogható szimbólumának tekintik; széleskörű nemzetközi használatuk a kibocsátó országok magasabb pozícióját jelzi.”⁴⁹ A központi, domináns államok befolyásolhatják, megzavarhatják a nemzetközi pénzpiacokat, ellenőrizhetik az árfolyamokat azért, hogy uralmuk alá hajtsák a gyengébb országokat. A pénzügyi hegemonia egyik központi eleme tehát az, hogy egy ország képes kényszeríteni más országokat.⁵⁰ Másképpen fogalmazva, a nemzetközi pénzt kibocsátó ország széles körben elismert hatalma a valuta értékébe vetett bizalom végső forrása. Ha a kibocsátó állam biztonsága komoly veszélybe kerül, akkor jelentősen csökken a külföldi szereplők arra való hajlandósága, hogy a pénzt – különösen értékmegőrzésre – használják.⁵¹

Ahogy a font sterling válsága és hanyatlása, úgy a dollár felemelkedése és vezető szerepe is krízisekkel kísért folyamatként írható le. Ahogy a sterling jelentősége csökkent, úgy került előtérbe az amerikai dollár mint vezető nemzetközi valuta. Az I. világháború után az Egyesült Államok lett a világ legnagyobb hatalma: a dollár, mint a legfontosabb tartalékvaluta 1924 körül felváltotta a sterlinget, 1929-re pedig a világ tartalékainak több mint felét már dollárban számolták el. Az 1929-es világgazdasági válság eredményeként átmenetileg csökkent a dollár vezető nemzetközi pénz szerepe a sterlinggel szemben, a II. világháború utáni Pax Americana korszakában azonban visszaszerezte az elveszített pozícióit.⁵²

És hogy milyen folyamatok zajlottak le a II. világháborút követően? A világegés végéhez közeledve, már 1944 júliusában az amerikai Bretton Woods-ban összeültek a szövetséges hatalmak képviselői, hogy megalkossák a második világháború utáni gazdasági rendszer alapjait. Bretton Woods-ban a következőkről döntöttek: létrehozták a Világbankot (a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bankot) és a Nemzetközi Valutaalapot (az IMF-et), valamint a dollárt intervenciók valutaként határozták meg; a valuták paritásait nem egyszerűen aranyban fejezték ki, hanem dollárban, a dollárt használták az államok hivatalos valutaparitásainak alátámasztására.⁵³

Az 1944-ben kidolgozott Bretton Woods-i rendszer azonban válságba került hozzávetőlegesen két évtizedet követően. Egyebek között problémát jelentett, hogy a világgazdasági változások – Európa és Japán fejlődése – okán egyre több dollárra volt szükség, a dollár és az aranytartalék között egyre nagyobb szakadék keletkezett. Ehhez járult még hozzá az, hogy az amerikai szociális és háborús kiadások (például a vietnámi háború finanszírozási igénye) az amerikai gazdaságpolitikába vetett bizalom megingásához vezetett. Az óriási külkereskedelmi hiány miatt az európai kormányok attól tartottak, hogy a dollár aranya

⁴⁹ Hyung-Kyu Chey: Can the Renminbi Rise as a Global Currency? i.m. p. 351.

⁵⁰ David Fields – Matías Vernengo, 2013: Hegemonic currencies during the crisis: The dollar versus the euro in a Cartalist perspective. In: Review of International Political Economy. 4. szám, p. 747.

⁵¹ Hyung-Kyu Chey: Can the Renminbi Rise as a Global Currency? i. m. pp. 361–362.

⁵² Hyung-Kyu Chey: Can the Renminbi Rise as a Global Currency? i. m. p. 363.

⁵³ Paul A. Samuelson, 1976: Közgazdaságtan. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, p. 822.

válthatósága nem lesz biztosított.⁵⁴ A dollárhoz kapcsolódó problémákra (például az értékcsökkenés, leértékelés) megfogalmazott aggályokra *John Connally* pénzügyminiszter annyit mondott 1971-ben a római G10-es csúcstalálkozón a kollégáinak, hogy „*A dollár a mi pénzünk, de a maguk problémája.*” („*The dollar is our currency but your problem*”).⁵⁵

Egyes kormányok tehát úgy döntöttek, hogy a felesleges dollárokért cserébe aranyat kérnek az Egyesült Államoktól, vagyis élni kívántak az átváltásra vonatkozó elvi lehetőséggel 1960-as években. *Charles de Gaulle* francia elnök a francia flottát küldte az első aranyrudakért az Egyesült Államokba. Egy beszédében rámutatott arra, hogy a dollár vezető szerepéből adódóan az Egyesült Államok más országok rovására ingyen adósodhat el részben olyan pénzzel, amelyet ő bocsát ki. És mivel egy ilyen rendszerben egy válság súlyos következményekkel járhat, ezért időben intézkedéseket kell tenni ennek elkerülése érdekében. Azt javasolta, hogy olyan elvek mentén alakítsák át a nemzetközi viszonyokat, mint amilyenek a világ nagy szerencsétlenségei előtt voltak, mégpedig aranyalapon, és úgy, hogy egyetlen ország jegyeit se viselje magán a rendszer. A francia példát más országok – így Németország és Hollandia – is követték. Hollandia 1971 elején még meg tudott valósítani egy átváltási műveletet, azonban *Paul Volcker*, egy fontos pénzügyi tisztviselő Hollandiába utazott, hogy megváltoztassa a holland központi bank elnökének (*Jelle Zijlstra*) véleményét.⁵⁶ (Nem szabad megfeledezni arról, hogy a megfelelő politikai hatalom birtokában a nemzetközi pénzt kibocsátó ország a soft power mechanizmusával is élhet annak érdekében, hogy előmozdítsa a pénzhasználat ügyét,⁵⁷ de politikai érdekek érvényesítésére egyébként szankciók alkalmazása, illetve kilátásba helyezése is szolgálhat,⁵⁸ végső esetben pedig katonai erő is alkalmazható.) Volcker úgy fogalmazott állítólag, hogy a holland fél a visszaváltásra vonatkozó döntésével „*Felborítja a hajót*”, mire *Zijlstra* úgy válaszolt, hogy „*Nos, ha ez felborítja a hajót, akkor az a hajó nem valami stabil.*”⁵⁹

A visszaváltások eredményeként egyébként 1959 és 1971 között az Egyesült Államok elveszítette aranytartalékainak több mint a felét. Ha ez a folyamat így folytatódott volna, akkor azt kockáztatták volna, hogy néhány éven belül elveszítik a teljes tartalékot. Ennek megfelelően 1971 nyarán már visszautasították a Bank of England visszaváltásra vonatkozó kérését, és

⁵⁴ Paola Subacchi, 2020: *The Cost of Free Money. How Unfettered Capital Threatens Our Economic Future.* Padstow, Yale University Press, pp. 50–55.

⁵⁵ Richard N. Cooper, 2000: *Foreign Economic Policy in the 1960s.* In: George L. Perry – James Tobin (szerk.): *Economic Events, Ideas, and Policies. The 1960s and After.* Washington D.C., Brookings Institution Press, p. 157.

⁵⁶ Willem Middelkoop, 2014: *The Big Reset. War on Gold and the Financial Endgame.* Amsterdam, Amsterdam University Press, pp. 77–78.

⁵⁷ Hyoung-Kyu Chey: *Can the Renminbi Rise as a Global Currency?* i.m. p. 362.

⁵⁸ Például az 1956-os szuezi válság idején az Egyesült Államok azzal fenyegette az Egyesült Királyságot és Franciaországot, hogy ha nem vetnek véget a műveleteiknek Egyiptomban, akkor nem engedik az IMF-nek, hogy rendkívüli pénzügyi segítséget nyújtson az Egyesült Királyságnak. Zachary K. Goldman – Elizabeth Rosenberg, 2015: *American Economic Power & the New Face of Financial Warfare.* Center for a New American Security, p. 3.

⁵⁹ Willem Middelkoop: *The Big Reset,* i.m. p. 77.

dönteni kellett a korábbi ígéret megszegéséről, vagyis azon alapelv megsértéséről, hogy biztosítják a dollár aranyra való átválthatóságát.⁶⁰

V. Az aranyablak bezárása és annak következményei

Az európai és japán kormányok, jegybankok egyre kevésbé hajlottak arra, hogy dollárt tartalékoljanak, az egyetlen fontos eszközük az amerikai pénzügyi politika befolyásolására (korlátozására) az volt, hogy bármikor kérhették a dollár aranyra való átváltását. Miután mindkét fél azzal vádolhatta a másikat, hogy nem együttműködő, a rendszer megroppant, és az az 1970-es évek elejére fenntarthatatlanná vált.⁶¹ Az 1970-es évek következő fontos válságmérföldkövei az olajembargókból eredő olajárrobbanások voltak, amelyek közül az első az 1973-as arab-izraeli konfliktushoz, a második pedig az iráni forradalmi változásokhoz – a sah hatalmának megdöntéséhez (1979) – kötődött. A Bretton Woods-i rendszer vége az áruk, és így az olajexportőrök bevételeinek csökkenését hozta el, azonban 1973 és 1981 között az olaj ára a többszörösére emelkedett,⁶² amely körülmény az olaj dolláralapú elszámolása kapcsán sem hagyható figyelmen kívül.

Az Egyesült Államok számára tehát elérkezett az idő, hogy új alapokra helyezze a dollár működését, vagyis megszüntesse („felfüggeszse”) a dollár aranyra válthatóságát. Az erre vonatkozó végleges döntés 1971. augusztus 13. és 15. között egy titkos Camp David-i találkozón született meg, amelyet *Richard Nixon* tartott a legfelsőbb szintű tanácsadóival.⁶³ A tanácsokat követve Nixon 1971. augusztus 15-én élő, a rendes műsorfolyamot megszakító televíziós beszédben jelentette be az új gazdaságpolitikai intézkedéseket. Mint utóbb kiderült azonban, az aranyablak nem átmeneti időre került bezárásra.⁶⁴ A beszédben a következő főbb mondatok hangzottak el: „Meg kell védenünk az amerikai dollár pozícióját, ami nemzetközi pénzügyi stabilitás alapköve a világon.” Említette továbbá az előző évek nemzetközi pénzügyi válságait, amelyről úgy foglalt állást, hogy ezeken a kríziseken nem a munkások, nem a befektetők, nem a vagyonok igazi előállítói, hanem a nemzetközi pénzügyi spekulánsok nyertek, mert ők gyarapodnak a válságokon, ezért ők is segítik elő ezek kialakulását, és ezek a spekulánsok indítottak az előző hetekben egy mindent elsöprő háborút a dollár ellen. „Egy nemzet pénzének az ereje az nemzet gazdaságának erején nyugszik.”⁶⁵ Ennek megfelelően utasította a pénzügyminisztériumot, hogy tegye meg azokat a szükséges intézkedéseket,

⁶⁰ Willem Middelkoop: *The Big Reset*, i.m. pp. 77–78.

⁶¹ Paola Subacchi: *The Cost of Free Money*, i.m. p. 55.

⁶² Tyler Priest, 2012: *The Dilemmas of Oil Empire*. *The Journal of American History*, 1. szám, pp. 241–243.

⁶³ Jennifer Sterling-Folker, 2021: *Theories of International Cooperation and the Primacy of Anarchy. Explaining U.S. International Monetary Policy-Making After Bretton Woods*. Albany, State University of New York Press, p. 143. A találkozóról részletesen ld. Jeffrey E. Garten, 2021: *Three Days at Camp David. How a Secret Meeting in 1971 Transformed the Global Economy*. New York, Amberley Publishing

⁶⁴ Willem Middelkoop: *The Big Reset*, i.m. pp. 77–78.

⁶⁵ Ahogy Frederick William Engdahl fogalmazott, „Egy nemzet pénzének biztonsága még az energiabiztonságnál is fontosabb.” Thomas Costigan – Drew Cottle – Angela Keys: *The US Dollar as the Global Reserve Currency...* i.m. p. 114.

amelyek megvédik a dollárt a spekulánsokkal szemben. „Utasítottam Connally minisztert, hogy *függessze fel átmenetileg* a dollár aranyra vagy más tartalékeszközre való átválthatóságát...” Valamint kijelentette, hogy „Elhatároztam, hogy a dollár soha többé nem lesz nemzetközi spekulánsok túsza.” Emellett az importot terhelő 10%-os különadó kivetését is bejelentette.⁶⁶ Vagyis amíg például a franciák az 1960-as években azzal vádolták Washingtonot, hogy az Egyesült Államok a dollár világpénz jellegét kihasználva dollárnyomtatással igyekezett a külföldi hitelezők fölé kerekedni (mint a középkori uralkodók, akik pénzverési monopóliumukkal visszaélve értékelték le a valutájukat),⁶⁷ és ezért inkább az aranytartalékot támogató intézkedéseket sürgettek, addig a másik oldalon mindezt válságokat kirobbantó és azokat kihasználó nemzetközi pénzügyi spekulációnak és támadásoknak minősítették.

„*A Bretton Woods utáni világ, amelyben egyetlen pénz sem váltható át fémre – a fiat pénz világa – példátlan pénzügyi jelenség az emberiség történetében.*”⁶⁸ Ahogy James Grant fogalmazta meg mindezt, „*A dollár legnagyobb pénzügyi teljesítmény a világ történetében. Egy olyan papír, amely nem bír belső értékkel, mégis ránézésre elfogadják a világ bármely pontján. Semmi nincs mögötte, csak Amerika eszméje.*”⁶⁹ Vagyis az átválthatóság felfüggesztését követően „*Amerika már nem mutat többé álhűséget ahhoz a Bretton Woods-i kötelezettséghez, hogy a dollárt kívánságra bármi másra átváltja, hivatalos aranyra, yenre, nyugatnémet márkára vagy más nemzetközi tartalékvalutára a Nemzetközi Valutaalap (IMF) hivatalos valutaárfolyam-paritásai mellett.*”⁷⁰

VI. Olaj, politika és pénz – az olajdollár megjelenése

Az olajdollárok (petrodollárok) különösen fontosak a dollárra épülő rendszer fenntartásának szempontjából, hiszen a keresletet iránta fenn kell tartani, az 1971-es válság nyomán azonban a bizalom megingott. Henry Kissinger külügyminiszter, illetve tanácsadó felvetette a következő ötletet: győzzék meg Szaúd-Arábiát, hogy ezentúl kőolajat csak dollárért adjon el, és e dollárokat forgassák vissza az Egyesült Államok kincstárába, majd pedig az amerikai gazdaságba. Az így szerzett dollárok az olajdollárok; e rendszer a dollár kínálatának folyamatos bővülését is igényli. Több egyeztetést követően a szaúdiak elfogadták az ajánlatot, ezért cserébe katonai védelmet és infrastrukturális fejlesztéseket kaptak (amerikai cégek közreműködésével). A többi kőolajkitermelő ország 1975-ben csatlakozott ehhez a rendszerhez, hasonló előnyökért. Ezzel megkezdődött a térség hihetetlen mértékű fejlődése. Azok az országok, amelyek azonban nem ezt az utat választották, szembe kerültek az Egyesült Államokkal. Irak például 2000-ben úgy döntött, hogy inkább eurót használna a tranzakcióihoz, a 2003-as megszállást követően

⁶⁶ Nixon Ends Bretton Woods International Monetary System. <https://www.youtube.com/watch?v=iRzr1QU6K1o> (2023. 12. 10.)

⁶⁷ Niall Ferguson, 2010: A pénz felemelkedése. A világ pénzügyi történelme. Budapest, Scolar Kiadó, p. 307.

⁶⁸ Helen Thompson, 2022: Disorder. Hard Times in the 21st Century. Oxford, Oxford University Press, p. 106.

⁶⁹ Craig Karmin, 2008: Biography of the Dollar. New York, Crown Publishing Group, p. 4.

⁷⁰ Paul A. Samuelson: Közgazdaságtan, i. m. p. 822.

azonban visszaváltottak dollárra. Irán 2008-ban saját olajtőzsdét nyitott, és olajat dollárért, aranyért, yenért és euróért ad el. Líbia 2010-ben vetette fel egy pán-afrikai pénz ötletét az olajügyletek lebonyolítására. *Moammer Kadhafi* hatalmának 2012-es megdöntését követően azonban Líbia visszaállt a dolláralapú olajeladásra. Szíria 2006-ban döntött az euró mellett, azóta is elhúzódó konfliktusok sújtják a térséget. Az egykori kongresszusi képviselő és elnökjelölt, *Ron Paul* a következőképpen összegezte a helyzetet: „*Nincsen olyan ország, amely megkérdőjelezhetné katonai fölényünket, és ezért nemigen van más választásuk, mint elfogadni azokat a dollárokat, amelyeket napjaink 'aranyának' nyilvánítunk. Ezért válnak a rendszert megkérdőjelező országok – például Irak, Irán és Venezuela – rendszerváltó terveink célpontjává. Ironikus módon a dollár fölénye az erős hadseregünktől, az erős hadseregünk pedig a dollártól függ. Amíg a külföldiek valódi javakért veszik a dollárjainkat, és hajlandóak finanszírozni a rendkívüli fogyasztásunkat és militarizmusunkat, a status quo folytatódni fog, függetlenül attól, hogy mekkora lesz a külföldi adósságunk és a folyó fizetési mérleg hiánya.*”⁷¹ Az olajkereskedelem dollárban bonyolítása lehetővé teszi az Egyesült Államok számára a költségvetési hiány és a katonai műveletek globális finanszírozását.⁷²

VII. A 2008-as válság hatásai a nemzetközi pénzekre

A válságok – ahogyan arról korábban szó volt – komoly szerepet játszanak egy-egy nemzetközi pénz sorsának alakításában, azonban az átrendeződés mindig hosszabb időt igényel, és értelemszerűen az aktuális vezető világpénzt kibocsátó ország igyekszik mindent megtenni annak érdekében, hogy a válságot kezelje és a pozícióit megőrizze. Mindenképpen szükséges azonban röviden megemlíteni a 2008-ban kiteljesedő válság (Great Recession) hatásait is, hiszen amíg egyes erős gazdaságok gyengélkednek, addig ezek rovására – nemzetközi pénz szempontjából is – mások erősödhetnek.

A válság és annak amerikai kezelése, az élénkítésre alkalmazott laza fiskális és monetáris politikai döntések alkalmasak voltak dollárba vetett hosszú távú külföldi bizalom meggyengítésére,⁷³ és bár a 2008-as válság ellenére a dollár szerepe számottevően nem csökkent,⁷⁴ ezt követően dollár jelentőségéről, jövőjéről élénk vita bontakozott ki.⁷⁵ Ugyancsak kikezdte az euró vonzerejét az európai adósságválság.⁷⁶ („*A válság rávilágított arra, milyen nehéz lehet egy olyan intézménynek, mint az euróövezetnek, eltérni a kijelölt útvonalaktól, és új utakat keresni előre nem látható problémák megoldására.*”)⁷⁷ Ebből adódóan a kínai renminbi nemzetközivé válása egyre nagy figyelmet kapott, Kína megkérdőjelezheti a válságot követően

⁷¹ Willem Middelkoop: The Big Reset, i.m. pp. 80–84.

⁷² Thomas Costigan – Drew Cottle – Angela Keys: The US Dollar as the Global Reserve Currency... i.m. p. 110.

⁷³ Hyung-Kyu Chey: Can the Renminbi Rise as a Global Currency? i.m. pp. 349–350.

⁷⁴ Csáki György: Nemzetközi gazdaságtan, i.m. p. 321.

⁷⁵ Hyung-Kyu Chey: Can the Renminbi Rise as a Global Currency? i.m. p. 360., 39. lábjegyzet

⁷⁶ Hyung-Kyu Chey: Can the Renminbi Rise as a Global Currency? i.m. p. 350.

⁷⁷ Jean Pisani-Ferry, Adam S. Posen: Introduction, i.m. p. 10.

a dollárra épülő rendszert.⁷⁸ Ha a dollár monopóliuma meg is szűnik, a dominanciája megmarad, az euró mérsékeltebb térnyerése mellett a kínai renminbi is felemelkedhet a renminbi konvertibilissé válásával és a kínai piacokon meglévő devizális korlátozások felszámolása nyomán. Mindez egy hárompólusú, dollár-euró-renminbi alapú nemzetközi valutáris-pénzügyi rendszer kialakulásához is vezethet.⁷⁹ A válságot követően a kínai kormány törekszik a renminbi nemzetközivé tételére.⁸⁰

Az euró egyébként azért nem tudja a dollárt megfosztani a vezető szerepétől, mert – szemben az Egyesült Államokkal – nem elég nagy az Európai Unió kötvénypiac és likviditása, továbbá nem áll mögötte egy egységes kormány, hiszen a döntések az uniós joggal összhangban tagállami konszenzust vagy legalábbis széles körű egyetértést követelnek meg, ami bizonytalansági tényezőt jelent.⁸¹ Azt is figyelembe kell venni, hogy a tagállami érdekek rendkívül eltérőek, emellett különböző pénzügyi, adó- és munkaerőpiac-politikával rendelkeznek.⁸² Másrészt megfelelő szintű gazdasági integráció és teljesítmény is szükséges feltétel lenne. Ha a 2008-as válság következményeként úgy meggyengült volna az amerikai pénzügyi vezetőszerp, hogy felmerült volna a váltás lehetősége (szüksége), akkor egy nemzetközi szerepre még nem kész euró esetén a dollár csak betöltetlen űrt és instabil gazdasági viszonyokat hagyott volna maga után.⁸³

VIII. Záró gondolatok

A nemzetközi pénzek és a nagyhatalmak, illetve a politikai, katonai és gazdasági erőforrásokat birtokló birodalmak története szorosan összefonódik az újkortól számítva. Ezek felemelkedése, virágzása, válsága, majd hanyatlása (eltűnése) az általuk kibocsátott, nemzetközi, valamint tartalékvaluta sorsát is meghatározza, a pénzek jelentősége a státuszuk indikátorának is tekinthető. Ahogy *Jonathan Kirshner* politológus fogalmazott, „*a nagy nemzeteknek nagy pénzüik van, és a nagy pénzek az országoknak nagy hatalmat adnak, így birodalmakká nőhetnek.*”⁸⁴

Egy-egy nemzetközi pénz kibontakozásának, érvényesülésének (dominanciájának), majd eltűnésének útját különböző gazdasági és politikai válságok keresztezik. Az adott nagyhatalom (birodalom) számára létfontosságú, hogy megfelelő módon kezelje a felmerült kihívásokat, és kiküszöböljön minden olyan kockázatot, amely az általa kibocsátott nemzetközi pénz elsődlegességét veszélyeztetné. A gyengeséget az új kihívók kihasználják, és az erősebb nagyhatalom pénze átveszi a nemzetközi pénz pozícióját az elődjétől. Ahogy például a Brit

⁷⁸ Hyoung-Kyu Chey: Can the Renminbi Rise as a Global Currency? i.m. pp. 349–350.

⁷⁹ Csáki György: Nemzetközi gazdaságtan, i.m. pp. 322–323.

⁸⁰ Zhen Feng, 2017: EU-China Collaboration on International Monetary Issues. In: Újvári Balázs (szerk.): EU-China Co-operation in Global Governance: Going Beyond the Conceptual Gap, Egmont Institute, p. 23.

⁸¹ Csáki György: Nemzetközi gazdaságtan, p. 322.

⁸² Jean Pisani-Ferry – Adam S. Posen: Introduction, i.m. pp. 6–7.

⁸³ Jean Pisani-Ferry – Adam S. Posen: Introduction, i.m. p. 4.

⁸⁴ Willem Middelkoop: The Big Reset, i.m. p. 96.

Birodalom gyengült, és ahogy erősödött az Amerikai Egyesült Államok, úgy került háttérbe a font sterling a dollárral szemben. És ahogy erősödik Kína, úgy merül fel a renminbi nemzetközivé tételének kérdése, szándéka, lehetősége.

Mivel egy nemzeti fizetőeszköz nemzetközi pénz jellegének megszerzése számos gazdasági előnnyel jár, ezért különösen hangsúlyos egy nagyhatalomnak az, hogy e pozíciót megszerezze a törvényes fizetőeszközének. A nemzetközi pénz státuszt azonban nem elég kivívni, azt meg is kell tudni tartani, ha kell, akár katonai erővel is. Egyrészt szimbolikus jelentősége van a nemzetközi pénznek: a hatalom, a presztízs, a szuverenitás és az autonómia kapcsolódik hozzá. Másrészt rendkívül fontos gazdasági előnyei is vannak a nemzetközi politikai, pénzügyi és gazdasági életben, tekintettel arra, hogy lehetővé teszi a gyengébb országok gazdasági erőforrásainak átcsoportosítását, hasznosítását a nemzetközi pénzt (tartalékvalutát) kibocsátó állam javára. Ugyanis *„az az ország, amely a vállalkozás indításának hatalmát a világpénz értékének realizálásával egyesíti, győztes lesz a világ többi közössége, versengő országa között. Legalább három esetben láttuk lejátszódni ezt a folyamatot: amikor Spanyolország átvette a Római Birodalom helyét, majd Anglia Spanyolországét, végül az USA Angliáét. George W. Bush kormányának projektje, az Új Amerika évszázada projekt kudarcot vallott, azután következett a nagy recesszió, most tehát arról folyik a szó: ki lesz a következő? Kína? Vagy Brazília? Akik a történelem ismétlődéseire hivatkoznak, erről társalognak, és nincsenek tisztában vele, mennyire nem számít, mit beszélnek. A valódi kihívás, hogyan lehet megszakítani az ördögi kört, a különbség újratermelését, az adósság örökös továbbgörgetését.”*⁸⁵ Zárásképpen pedig József Attila „Gyönyörút láttam” című versének elgondolkodtató sorai idézhetők: *„Fegyvert ragadni gyengeség: / megöl az ellenség és megver / s elszáll rólam a kedves ég. Jogállamban a pénz a fegyver.”*

⁸⁵ Oscar Guardiola-Rivera: Ha Latin-Amerika irányítaná a világot, i.m. p. 355.

Jafaar Sakkour* : Insights into Hungary's Tax Realm: A Comprehensive Introduction to Income Taxes

Abstract

The personal income tax system in Hungary has undergone significant changes over the years. Before 1988, there was no unified tax structure in the country, and state-owned enterprises dominated the economic landscape. However, Hungary underwent major tax reform in 1988, which introduced a personal income tax applied to both domestic and foreign earnings. Initially, this tax was designed around individual income and followed a progressive tax schedule, but it faced challenges in generating revenue, leading to significant reform. This paper provides an overview of Hungary's personal income tax system, including the liabilities of taxpayers, the various sources of taxable income, and the classification of types of income. It also explores the tax complexities related to self-employment activities, non-independent endeavors, and provides guidance on tax assessments for both self-employed and non-self-employed individuals. Furthermore, the paper sheds light on the tax complexities related to private enterprise revenues, ownership transfers, and income derived from capital investments. The study aims to provide a comprehensive understanding of Hungary's personal income tax system, which is essential as the country seeks to balance the need for revenue collection with a simplified, fair, and growth-stimulating tax structure. The paper also explores recent changes to the tax system and the management of tax returns and payments, which further unravel the complexities of Hungary's tax landscape and provide insight into the country's evolving fiscal policies.

Keywords: Hungarian personal income tax, tax reform, progressive tax schedule, flat-rate tax, tax returns, self-employment activities

I. Introduction

The pre-1988 era of the Hungarian personal income tax system was characterized by the lack of a uniform income tax structure in the context of state-owned enterprises. The tax reform of 1988 was a turning point in the development of the system, as it introduced a progressive personal income tax system that applied to both domestic and foreign income. However, the progressive nature of the system was not long-lasting, as revenue generation challenges led to further modifications. Ultimately, the progressive model was abandoned in favor of a flat tax, which was set at 16% in 2011. The move was made in an attempt to simplify the tax code, promote economic growth, and attract foreign investment.

II. The reality of the Hungarian personal income tax:

Before 1988, there was no unified income tax system in Hungary because all companies were state-owned. However, tax reform was implemented in 1988 and the personal income tax was introduced. This tax applies to both foreign and domestic income and is calculated based on an

* PhD student, University of Miskolc Faculty of Law, Deák Ferenc Doctoral School in Law and Political Sciences.

individual's income rather than a family's income. It follows a progressive tax schedule, which means that people who earn more pay a higher percentage of their income in taxes. However, this tax did not generate significant revenue for the Hungarian treasury due to several shortcomings.

To address these issues, the number of personal income tax rates was reduced over time until it became a flat rate tax in 2011. The lowest and highest tax rates in the progressive tax schedule also gradually became closer. ¹In 1988, the lowest and highest rates were 0% and 60% respectively. By 2010, they had changed to 17% and 32%. Then, in 2011, the only personal income tax rate was 16%. This rate decreased to 15% in 2016 and remains a flat rate tax.²

III. General concepts

Hungary has made several changes to its personal income tax system in recent years. In 2011, Hungary introduced a flat-rate personal income tax system, which was set at 16%. This was a significant shift from the previous progressive tax system. The flat tax was designed to simplify the tax code, stimulate economic growth, and lure foreign investment.³

1. Taxpayer:

The income of individuals residing in Hungary is subject to tax on a comprehensive basis. They pay taxes based on their local and foreign income. It also includes non-resident persons. The source principle is applied, so the income is subject to tax in the country in which the income was received. It includes the tax liabilities of individuals with tax residency Abroad 00only income derived from Hungary or income taxable in Hungary based on international agreements or reciprocity.⁴

2. Taxable income:

Taxable income in Hungary refers to the total earnings an individual receives from various sources that fall under the country's tax laws. This includes income from employment, business activities, investments, property rentals, and any other sources of revenue. It's essential to note that some employee benefits or perks may also be considered taxable income. The sources of income included in taxable income can vary depending on an individual's financial situation.⁵

According to Law CXVII of 1995 on personal income tax, there are two categories of income for individuals in Hungary. The first category is income to be consolidated, which includes income from non-self-employed activities, income from self-employment, and other revenues.

¹ Katie Karnosh, 2019: the evolution of the Hungarian Tax System. in: IIP Research Paper. issue: June 2019, pp. 3-4.

² Éva Bonifert, 2021: Missed Opportunities of Simplification Regarding Personal Income Tax Systems in Hungary. In: PÉNZÜGYI SZEMLE/PUBLIC FINANCE QUARTERLY, issue 66(3), p. 340.

³ Katie Karnosh, 2019: the evolution of the Hungarian Tax System. in: IIP Research Paper. issue: June 2019, p. 4.

⁴ Act CXVII of 1995 on the Income Tax of Individuals, section 1, section 1/A, section 1/B.

⁵ Ashley White: Individual Income Taxes In Hungary: 2023 Comprehensive Guide. (<https://nnroad.com/blog/individual-income-taxes-in-hungary/>), (07.12.2013)

The second category is income that is subject to separate taxes, which includes capital gains, income from private entrepreneurship, income from the sale of real estate or movable property, some allowances, mixed incomes, and securities and assets acquired under the Securities Act.

It's important to note that there are different types of taxes for self-employed individuals, including personal income tax, flat tax, and detailed flat tax.⁶

IV. Categorization of Income in Hungary

1. Income from self-employment activities

Self-employment is a popular option for expats in Hungary. There are no specific requirements or restrictions for foreign nationals registered as freelancers. To be a self-employed individual in Hungary, one must register with the Hungarian Tax Authority and pay income tax on their earnings.⁷

All activities through which an individual earns income and that do not fall within the scope of activities other than self-employment are considered self-employment activities. This includes the activities of small agricultural producers, private entrepreneurs, lessors, appointed auditors, and persons carrying out recruitment activities under a commission agency, the activities of Members of the European Parliament, and representatives of municipal governments.⁸

As a general rule, income from self-employment activities (excluding those undertaken in private entrepreneurship) is the amount of gross income less all expenses. Self-employed individuals must report income derived from their business activities, including profits, professional fees, and any other earnings related to their trade or profession.⁹

Taxpayers may choose from two methods of accounting for expenses: itemized expenses (based on approved emerging expenses), or 10 percent of revenues can be calculated without approval. Small agricultural producers may choose to levy a tax at a flat rate instead of itemizing expenses or using a 10 percent expense ratio.

2. Income earned from activities other than self-employment:

The Personal Income Tax (PIT) Act in Hungary distinguishes between income sources, including both self-employment and non-independent activities. Incomes from activities other than self-employment encompass a variety of endeavors such as employment relationships, public work, statutory elected positions, and assistance to family members.

⁶ Act CXVII of 1995 on the Income Tax of Individuals, section 16, section 94/A.

⁷ Expat Focus: Hungary – Self-Employment.

<https://www.expatsfocus.com/hungary/guide/hungary-self-employment>, (08.12.2023)

⁸ Act CXVII of 1995 on the Income Tax of Individuals, section 16.

⁹ Ashley White: Individual Income Taxes In Hungary: 2023 Comprehensive Guide. (<https://nnroad.com/blog/individual-income-taxes-in-hungary/>), (07.12.2013).

Non-independent activities involve employment, leadership roles in economic organizations, and private individuals owning companies. Income derived from these non-independent activities encompasses salaries, remuneration, payments for personal participation, and compensation for roles as senior officers or elected office-holders. Generally, the costs associated with these activities cannot be deducted from the revenue.

It's important to note that for incomes from activities other than self-employment, the PIT Act specifies that costs may not be subtracted from the income. The determination of income follows a straightforward formula where all revenues are considered equal to income. This includes wages, bonuses, and income based on personal participation, as well as managerial and elected officer activities. In contrast to self-employment activities, where individuals may choose between itemized expense accounting or flat-rate taxation, the rules for non-independent activities typically do not allow for the deduction of costs from the generated income.¹⁰

3. Tax assessment process for non-self-employed self-employed

1. Revenue typing: It is necessary to decide whether it is income or not revenue (item not included in the tax base, not counting as an expense E.g. exempt) If it is taxable, then comes step two.

2. Consolidated or separate taxpayer If it is a separate taxpayer, it will not be combined.

3. If it is consolidated, it must be established whether it arises from a non-self-employed activity, or a self-employed activity, or whether it will fall into another category.

From the income, we calculate the income, which will be the basis for the tax. For non-self-employed, the total income, for the self-employed, 90% of the income equals income, or income – cost = income, if other, then the whole income.

5. Add up income -> comes from multiple sources, which means income from multiple payers and under multiple titles. This is called -> CONSOLIDATED INCOME ->this is the consolidated tax base.¹¹

Hungary's tax system covers a wide range of income sources. However, certain exclusions and deductions can help individuals reduce their overall tax liability. Exclusions refer to specific types of income that are not taxable and, therefore, not subject to income tax.

6. Tax deductions,

If a person is entitled to several benefits that reduce personal income tax or tax base, they must be applied in a specific order:

1. discount for mothers with four or more children
2. discount for young people under 25 years of age
3. discount for mothers under 30 years old
4. Personal discount

¹⁰ REVIEW OF THE HUNGARIAN TAX SYSTEM: EUGO.

<http://eugo.gov.hu/doing-business-hungary/taxation#Personal%20income%20tax>, (08.12. 2023).

¹¹ Act CXVII of 1995 on the Income Tax of Individuals, part two.

5. First marriage discount
6. Family discount.¹²

Tax payable:

We deduct the withholding tax and then add the tax to the taxable income separately, if any, resulting in the tax that will be settled. After deducting the tax base deductions, we get the new tax base → calculated tax → 15%.

4. Income is subject to separate taxation

4.1. Private Entrepreneurial Revenues

Hungary's Personal Income Tax Act contains rules related to flat rate tax in Articles 50-57. These rules state that private entrepreneurs can choose to elect a flat rate tax for the entire financial year or register under the simplified entrepreneurship tax (EVA)¹³. If they choose the first choice, a person's private entrepreneurial income and revenue expected to be generated in the relevant fiscal year as a private entrepreneur cannot exceed 15 million HUF. Full-time private entrepreneurs must pay social contribution tax and other contributions that at least correspond to typical earnings from designated activities. The total amount of income is calculated by taking entrepreneurs' income into account without any reduction but with discounts. Fixed-rate costs are specified in percentages for specific activities. The amount of income can be determined after deducting 40% of the fixed-rate costs or 25% of the fixed-rate costs for supplementary activities. If the entrepreneur has continued only the industrial, agricultural, service, and commercial activities listed in the law during the entire fiscal year, the amount of income may be determined after deducting qualifying consolidated costs representing 80% of Revenues.¹⁴

4.2. Movable and immovable property revenues:

Property transfer tax:

1. Transfer of movable funds:

Selling price (revenue): Tax-free up to 600,000 HUF.

Above the threshold, income from all sources is calculated without a threshold deduction.

2. Detailed cost discount:

Verify all costs with invoices.

Discounts include:

- a. Market value at the time of acquisition.

- B. Value-added investment (within 12 months, 5% of revenues).

¹² TAX BENEFITS IN HUNGARY: Helpers Finance.
<https://helpersfinance.hu/tax-benefits-in-hungary/>, (08.12.2023)

¹³ REVIEW OF THE HUNGARIAN TAX SYSTEM: EUGO.
<http://eugo.gov.hu/doing-business-hungary/taxation#Personal%20income%20tax>, (09.12. 2023).

¹⁴ Norbert Gyurián, Ádám Szobi, Angelika Kútna, Dániel Halasi, 2019: Income Taxation Regimes for Private Entrepreneurs in Hungary and the Slovak Republic. In: Proceedings of the International Conference on Innovations in Science and Education, March 20–22, p. 126.

C. Costs related to the move (such as attorney's fees).

3. Deduction methods:

Choose between itemized cost accounting or expense ratio deduction.

4. Tax calculation:

After deductions, calculate your taxable income.

A tax rate of 15% applies.

Option A: Deduct 200,000 HUF (tax-free income) first, then calculate the tax.

Option B: Calculate tax at 15% of income, and deduct 30,000 HUF from tax credit.

Real Estate Transfer tax

Definition:

Real estate includes land and connected structures (excluding unharvested crops, dismantled wooden houses, or changing cabins).

Property rights cover land use, usufruct, land easements, and rental rights but exclude legal practice, timeshare, or copyright.

Tax-Exempt Cases:

Date of earning income: Contract submission to the real estate authority.

Date of property acquisition: Contract submission to the real estate authority or before 01.7.1986 if submitted to the tax office.

Matrimonial community of property: Same acquisition date for both spouses unless stated otherwise.

Inheritance: Date of succession opening, i.e., the date of the testator's death.

Process:

Real Estate Transfer:

Revenue (sales price).

Itemized cost deduction (verified by invoice).

Deductions include market value at acquisition, value-added investment (5% of revenue within 24 months), and transfer-related costs.

Deduction Methods:

Choose between itemized cost accounting or a 75% expense ratio deduction. If market value cannot be determined, 25% of income is considered income.

Co-Ownership:

Calculate income per person by dividing co-owners according to their share.

Taxable Period (5 Years):

100% of calculated income in the acquisition year and 1st year.

90% in the 2nd year.

60% in the 3rd year.

30% in the 4th year.

0% in the 5th year.

Tax Payable:

Calculate 15% of the new tax base.¹⁵

4.3. *Income from capital investment*

Capital gains attract a 15% tax rate, and if specific conditions are unmet, an additional 13% social tax is obligatory. Similarly, dividend income is subject to a 15% tax, with no augmentation to the tax base. However, an extra 13% social tax applies to dividend income when certain conditions are not fulfilled, albeit at a relatively low maximum rate. Annual tax returns must include the disclosure of capital gains income, and corresponding taxes are settled during the filing of annual tax returns.¹⁶

For dividend income, the payer automatically withholds tax, and the Double Taxation Avoidance Agreement governs tax obligations for individuals residing in a foreign tax country. In the absence of such an agreement, the standard tax rate is 15%. Hungarian residents can deduct the foreign dividend tax paid from the 15% tax, or if there's no agreement, the Hungarian tax rate is at least 5%.¹⁷

Interest income is also taxed at a rate of 15%. Nevertheless, certain scenarios permit a 0% tax rate on interest from investments held for a minimum of five years, and a 10% rate on investments held for three years in a "long-term investment account," as per criteria outlined in the law.

A new regulation, effective from July 1, 2023, introduces changes to the taxation of interest income. As per Government Decree Regulation 205/2023 (V.31.), individuals acquiring instruments after July 1, 2023, are obligated to pay an additional 13% social tax on interest income.

5. *Administration(tax returns and tax payments)*

In Hungary, individuals are obligated to submit their tax returns if they meet specific conditions. These include having employment income surpassing a designated threshold, being self-employed with business income exceeding a set limit, earning income from sources like capital gains or rental properties, and having foreign income under double taxation agreements. To prevent potential penalties for non-compliance, taxpayers must determine if they meet the mandatory filing criteria.

Hungary provides various methods for filing taxes to accommodate different preferences and convenience levels. Options include online filing through the official tax authority website or designated platforms and traditional paper filing at tax offices or via mail. The choice of

¹⁵ National Tax and Customs Administration, 2023: Income from the Transfer of Real Property and of Rights in Immovables, Hungary, pp. 2–11.

¹⁶ Worldwide Tax Summaries, Individual Income Determination. <https://taxsummaries.pwc.com/hungary/individual/income-determination#:~:text=Capital%20gains%20are%20subject%20to,annual%20tax%20returns%20are%20filed> , (09.12.2023)

¹⁷ REVIEW OF THE HUNGARIAN TAX SYSTEM: EUGO. <http://eugo.gov.hu/doing-business-hungary/taxation#Personal%20income%20tax>, (09.12. 2023).

filing method depends on factors such as comfort with technology, the complexity of the tax situation, and any specific requirements set by the tax authority.¹⁸

Adhering to tax deadlines is essential to avoid late filing penalties and ensure compliance. While specific deadlines in Hungary can vary based on individual circumstances and income types, some key deadlines include the annual tax return deadline around the end of April for the preceding calendar year. Self-employed individuals and certain taxpayers may also need to make quarterly advance tax payments at specified intervals throughout the year. Staying informed about these deadlines and any updates or extensions from the tax authority is vital, as failure to meet them can result in financial penalties or legal consequences.¹⁹

V. Conclusion

The success of a personal income tax system can be measured in various ways, including its impact on economic growth, revenue collection, and its fairness. The introduction of the flat tax was controversial, with proponents arguing that it simplified the tax system and promoted economic growth, while critics argued that it disproportionately benefited higher-income individuals and reduced progressivity but It can be said that Hungary has reached a stage of a successful tax system similar to other European countries, as the ratio of taxes to GDP in Hungary reached 7.37. The Hungarian government relies heavily on personal income taxes as a basic revenue for the state treasury.

¹⁸ Ashley White: Individual Income Taxes In Hungary: 2023 Comprehensive Guide. (<https://nnroad.com/blog/individual-income-taxes-in-hungary/>), (A11.12.2013)

¹⁹ Act CXVII of 1995 on the Income Tax of Individuals, section 12/C.

Sanna Ibrahim Merie* : International Sales Contracts: Seller's Delivery Commitment

Abstract

International sales contracts play a pivotal role as the basis for the international sale of goods and serve as the foundation for global trade. They facilitate cross-border trade and enhance economic relations on a global scale. The Vienna Convention, one of the most important global agreements in the field of international trade, clarifies the seller's obligation to deliver goods that conform to the contract specifications in terms of quantity, quality, description, and packaging. Delivery of goods is the essence and primary purpose of the contract. The correct implementation of the delivery obligation includes basic elements. It is not a simple procedure due to the circumstances surrounding the implementation of the international sales contract. It requires a series of procedures, including transporting the commodity and concluding the insurance contract. Implementation cannot be correct without considering the condition in which it was received, the presence of all required accessories, adherence to the specified time, the method of delivery, and ensuring that the product conforms to the contract specifications. The breach of this obligation may be fundamental or simple, and the resulting consequences range from compensation to termination of the contract. This is estimated by referring to the conditions of implementation and the extent of the breach committed, in addition to consideration of the interest of the buyer and the intention of the seller.

Keywords: *international sales contract, delivery commitment, breaching delivery obligation, elements of delivery commitment.*

I. Introduction

International sales contracts are the backbone of international trade. International efforts have been made to establish the rules and regulations that govern these contracts to instill confidence in them. Many international agreements regulate the provisions of these contracts, including the Vienna Convention on the Contract for the International Sale of Goods. The Vienna Convention is designed to be adaptable to different legal systems, allowing countries to incorporate its rules into their domestic laws. It also permits parties to exclude or modify its provisions if they wish to do so, subject to certain restrictions¹.

The Vienna Convention has become a governing body for international sales contract rules due to its global acceptance and ability to provide a neutral and uniform legal framework for cross-border trade. Countries that have ratified the Vienna Convention have agreed to be bound by its provisions when it comes to international sales contracts, and over time, an increasing

* PhD student, University of Miskolc Faculty of Law, Deák Ferenc Doctoral School in Law and Political Sciences.

¹ Leng Sun Chan, 1995: Sale of Goods (United Nations Convention), In: Singapore Academy of Law Journal, 1996, Issue 1, pp. 104-112.

number of countries around the world have adopted the Vienna Convention. The number of countries party to the agreement is more than 62, including major trading countries.²

In this article, we will discuss the obligation to deliver, which is the focus of the sales contract. Delivery by the seller and receipt by the buyer are the primary purposes of the contract. By delivering the sold commodity, we can say that the contract has entered into force and produced its effect by supporting the movement of the global economy. Here we have many questions:

- What is the concept of commitment to delivery?
- What is the correct time and place for delivery?
- What are the legal consequences resulting from the seller's violation of the rules of commitment to the delivery time stipulated in the Vienna Convention?
- What are the legal consequences resulting from the seller's violation of the rules of commitment to the place of delivery stipulated in the Vienna Convention?
- Is the seller's responsibility fulfilled when the goods are delivered to the carrier when they are being transported across international borders, or does he need to take additional steps?
- What are the legal solutions if the buyer didn't receive goods because of force majeure?
- Which party under the contract is responsible for the delivery costs?

In this comprehensive analysis, we will delve deep into the concept of delivery and its implementation within the framework of international sales contracts. We will also investigate scenarios that might lead to the cancellation of such contracts. This could include circumstances where the delivery obligation becomes untenable or where fundamental breaches occur, necessitating the termination of the contract. If the delivery obligation faces simple breaches, we will explore avenues for compensation. Our analysis will transcend geographical boundaries, considering the interplay between national laws and international agreements. We will also consider influential legal frameworks, such as the Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods, to provide a holistic view of the global trade landscape.

II. Delivery in general

The Hague Convention precisely defines the obligation to deliver, asserting that "delivery consists of the handing over of goods that conform to the contract."³ The Vienna Convention provides a general overview of the obligation to deliver, stipulating that the seller must deliver

² Zoi Valioty, 2004: *Passing of Risk in International Sale Contract: A Comparative Examination of the Rules of Risk under the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (Vienna 1980) and INCOTERMS 2000*, In: *Nordic Journal of Commercial Law*, 2004, Issue 2, pp. 1-51.

³ Unidroit, 1964: *The Uniform Law for the International Sale of Goods, The Hague Convention*, art 1/19.

goods conforming to the contract, transfer ownership, and provide any relevant documents post-contract and agreement.⁴

The Syrian Civil Law also outlines specific guidelines for the sale of goods. According to Article 105 of this law, the sale should facilitate the transfer of ownership of the item from the seller to the buyer. The seller bears the responsibility of delivering the item to the buyer, and the details of the delivery process vary depending on the type of item being sold.

According to the Vienna Convention, the method of delivery entails placing the sold item at the buyer's disposal, even if physical possession is not immediately taken. The agreement affords parties the flexibility to agree on the nature of delivery based on the quality of the goods sold. This principle was underscored by the Basel Court in Switzerland, affirming that both parties are permitted to deviate from the agreed-upon concepts and forms of delivery outlined in the agreement.⁵ It is crucial to emphasize that delivery does not transpire unless documents pertaining to the goods are duly delivered.

In the context of international sales, including overseas transactions governed by international sales contracts, the typical practice involves the seller delivering goods to a carrier. Subsequently, the seller receives from the carrier a bill of lading or an equivalent transportation document. This document, along with others, is then tendered to the buyer or a bank designated to act on behalf of the buyer. This transaction occurs in exchange for the agreed-upon price.⁶

In addition, there is a very important document, which is the insurance document. When dealing with international sales, it is crucial to have an insurance policy in place, as there are inherent risks involved when goods are transported across borders. If damage occurs and there is no insurance policy, the financial losses could be significant. If the sales contract does not require the seller to purchase insurance for the goods, they must provide the buyer with the necessary information to obtain insurance. The seller's cooperation with the buyer is emphasized in the agreement.⁷

III. Date of delivery

As per Article 33 of the Convention, it is the seller's responsibility to deliver the goods under the following conditions:

- a) If a delivery date is mentioned in the contract, the seller must deliver the goods on that date.

⁴ United Nations, 1980: United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Vienna, United Nations Publications, art.30.

⁵ Shouq Hussein Ahmad Shouky, 2016: The Substance of Goods in the Convention on the International Sale of Goods (Vienna 1980): An Analytical Comparative Study, Beerzeit, Beerzeit University, p.25.

⁶ Harold J. Berman, Monica Ladd, 1988: Risk of Loss or Damage in Documentary Transaction under the Convention of International Sale of Goods, in: Cornell International Law Journal, 1988, Issue 3, pp. 423-438.

⁷ Jawdat Ali Hindi, 2012: The Seller's Obligation to Deliver the Sold Item in Accordance with the Provisions of the United Nations Convention on the International Sale 1980, In: Damascus University Journal of Economic and Legal Sciences, 2012, Issue 2, pp. 79-104.III

- b) If a delivery period is mentioned in the contract, the seller must deliver the goods at any time within that period, unless the buyer is required to choose a delivery date.
- c) If the contract does not specify a delivery date or period, the seller must deliver the goods within a reasonable time after the contract is signed.

Therefore, the delivery time is a fundamental obligation under the contract of sale. In the event that the delivery date is not specified by agreement or custom, the delivery time can be deduced from the circumstances surrounding the sales contract. If, for example, a sales contract was concluded between the Syrian Grain Corporation and a French company in the month of February to export a certain quantity of wheat, without specifying a date for delivery, it appears from the contract conditions that delivery will be in the month of June.⁸

The delivery date may be set in international trade contracts by the date determined by one of the parties after concluding the sales contract for several reasons, such as if the transportation routes are not secure, due to the onset of the snow season, or if there is a possibility of a political strike occurring, so the seller or buyer chooses the delivery date that the circumstances allow.⁹

The Vienna Convention mandates that if the seller is under an obligation to furnish documents about the goods, such provision must take place at the designated time, location, and in the specified format as outlined in the contract. If the seller tenders the documents earlier than the agreed-upon time, they possess the authority to remedy any deficiencies in the documents until the stipulated time, ensuring that such corrective measures do not impose undue inconvenience or unreasonable expenses upon the buyer. However, it is important to note that the buyer still maintains the right to pursue damages under the provisions outlined in this Convention.¹⁰

According to Article 52 of the Vienna Convention, if the seller delivers the goods before the agreed-upon date, the buyer has the option to accept or refuse delivery. Similarly, if the seller delivers a quantity of goods greater than what was stipulated in the contract, the buyer may choose to accept or refuse delivery of the excess quantity. However, if the buyer decides to accept delivery of all or part of the excess quantity, they must pay for it at the same contract rate.

Nevertheless, we should notice here that the agreement also gives the buyer the right to receive the goods or to refuse to receive them the buyer should provide any proof that this delivery would embarrass him, so he has the right to reject it.¹¹ Concerning delivery before date

⁸ Jawdat Ali Hindi, 2012: *The Seller's Obligation to Deliver the Sold Item in Accordance with the Provisions of the United Nations Convention on the International Sale 1980*, In: *Damascus University Journal of Economic and Legal Sciences*, 2012, Issue 2, pp. 79-104.

⁹ Mohsen Shafiq, 1988: *The United Nations Convention on the International Sale of Goods (A Study in International Trade Law)*, Cairo, Dar al-Nahda al-Arabiya.

¹⁰ United Nations, 1980: *United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, Vienna, United Nations Publications, art.37.

¹¹ United Nations, 1980: *United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, Vienna, United Nations Publications, art.52.

object of sale, maybe imagine that idea is beneficial to the seller and he can obligate the contract but this rule is not absolute.¹²

Because the seller may face inconveniences that would not have occurred if the seller had committed to deliver the goods at the agreed-upon time. For example, The goods would be delivered before the necessary warehouses were prepared for their packaging, which exposes them to the risks of damage and theft. In these cases, the seller is the perpetrator of a fundamental violation allows the contract to be terminated, but on the condition that this act results in serious harm, or whether it results from this. It can be avoided, as the buyer has the right to refuse to receive of the goods, and the seller himself is responsible for returning them and keeping them to the determined date.¹³

The Vienna Convention stipulated that if the goods arrived before the specified date, the buyer was obligated to preserve them for the benefit of the seller, provided that he did not have to pay for them and without incurring unreasonable expenses.¹⁴

In some cases, delayed delivery of a sold item may be considered a fundamental violation, especially when the goods should be delivered on a specific date and the buyer has an urgent need for them on that date. In such a scenario, the buyer has the right to cancel the contract. For example, if the date of delivery is for basic materials required for building within a specified period and the buyer is obligated to prepare these materials within this period, then any delay in delivering the sold item is considered a valid reason for the buyer to cancel the contract.¹⁵

IV. Place of delivery

Article 31 of the Vienna Convention covers the delivery location of goods. It states that the seller is responsible for delivering the goods to the location specified in the contract. If the contract refers to goods that are produced or located in a known place, then the seller must make the goods available to the buyer at that location. In the absence of a specific location in the contract, the delivery must take place at the seller's place of business.

However, if the contract of sale includes the seller's obligation to transport, he will fulfill his obligation as soon as it is delivered to the carrier. The importance of the place where the goods are delivered is evident through its effect on the transfer of risks from the seller to the buyer. In the place where delivery is done correctly, the risks are transferred to the buyer, and we will notice this through the following analysis. For example, if the parties conclude a FOB

¹²Mohsen Hossein Abadi, Alireza Azadi Kalkoshki, 2017: Delivery of Goods on International Sales, In Journal of Politics and Law, 2017, Issue 4, pp. 100-107.

¹³Mohsen Shafiq, 1988: The United Nations Convention on the International Sale of Goods (A Study in International Trade Law), Cairo, Dar al-Nahda al-Arabiya, P.192.

¹⁴United Nations, 1980: United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Vienna, United Nations Publications, art.86.

¹⁵Jawdat Ali Hindi, 2012: The Seller's Obligation to Deliver the Sold Item in Accordance with the Provisions of the United Nations Convention on the International Sale 1980, In: Damascus University Journal of Economic and Legal Sciences, 2012, Issue 2, pp. 79-104.

contract, FOB is an acronym signifying that the goods should be delivered free on board, and the transfer of the risk of loss and damage to the goods is at the point where the goods pass the ship rail.¹⁶ After that, if the goods are exposed to any damage, it will not be the buyer's responsibility.

In the event that force majeure prevents the delivery of goods, the buyer is not held responsible. What are the possible solutions in this scenario? The question arises in the event of force majeure because, In principle, each party is obligated to perform the obligations it owes, but circumstances may occur that make implementing the obligation impossible, and the contract is terminated without the debtor having any hand in it, which denies the causal relationship between the error and the damage and the cancellation of the contract The result of the occurrence of force majeure is recognized in all civil legislation based on the rule that says there is no obligation for the impossible.¹⁷

The article 78 of the Vienna Convention stipulates that Neither party shall abstain from implementing any of its obligations if it is proven that the failure to implement was due to an impediment due to circumstances beyond its control and that it was not reasonably foreseeable to consider the obstacle at the time of concluding the contract or to be able to avoid it, avoid its consequences, evade it, or on its consequences. Normally, parties will make specific arrangements in their contract to deal with the risks that may surround the implementation of the contract. If they don't, the national law or international convention regulates the matter due to the time of passing risk.¹⁸

Chapter IV of the Vienna Convention entitled (Passing of Risk) contains article 66 which provides that If goods are lost or damaged after the risk has passed to the buyer he is not discharged from paying the price unless such loss or damage is due to an act or omission of the seller, it is clear that article 66 deals with sales in which the goods have been taken over by the buyer directly from the seller or has been handed over by the seller directly to the buyer and such sales are quite an unusual in international trade but article 67 expressly governs sales contract which requires the sellers to hand over goods to a carrier for transmission to the buyer it provides first that if the seller is not bound to hand over the goods at a particular place the risk passes to the buyer when the goods are handed over to the first carrier.¹⁹

¹⁶Jan Ramberg, 2008: Incoterms 2000: The Necessary Link Between Contracts of Sale and Contracts of Carriage, In: Zbornik Pravnog Fakulteta u Zagrebu, 2008, Issue 58, pp. 35-46.

¹⁷Sharif Ghanem, 2010: The Impact of Changing Circumstances on International Trade Contracts (The Impact of Force Majeure and Hardship on the Implementation of International Contracts), Dubai, Fujaira National Printing Press, P.25.

¹⁸Zoi Valioty, 2004: Passing of Risk in International Sale Contract: A Comparative Examination of the Rules of Risk under the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (Vienna 1980) and INCOTERMS 2000, In: Nordic Journal of Commercial Law, 2004, Issue 2, pp. 1-51.

¹⁹ Harold J. Berman, Monica Ladd, 1988: Risk of Loss or Damage in Documentary Transaction under the Convention of International Sale of Goods, in: Cornell International Law Journal, 1988, Issue 3, pp. 423-438.

Bear in mind that the risk doesn't shift to the buyer until the goods are precisely identified in the contract. It's crucial to ensure that the contract explicitly states the identified goods to avoid any potential disputes and to protect your investment.²⁰

V. Delivery expenses

The Vienna Convention does not have any specific provision for delivery expenses, as they can differ from one sale to another. However, in general, in international sales, the seller is usually responsible for all delivery expenses and export licenses, unless there is an agreement stating otherwise that has been agreed upon by the contracting parties²¹.

VI. Remedies for breaching delivery commitment

Instances where sellers fail to fulfill their obligation to deliver goods can be detrimental to the contract. Such situations can take various forms, such as the failure to deliver goods or documents altogether, delivering items that do not meet the agreed specifications, or violating the agreed time and location of delivery. As a seller, it is crucial to understand your legal options in response to these breaches. So, what are your legal options when faced with such scenarios?

VII. Termination of sales contract

The Vienna Convention gave each party the right to terminate the sales contract in the event of a fundamental violation committed by the other party, without limiting the types of violations that could occur.

Terminating an international sales contract can be a challenging task that involves various complexities. Such a decision can result in significant penalties for contracts that have undergone lengthy and costly negotiations. In addition to this, returning goods is a crucial aspect of contract termination. It may involve additional expenses such as transportation, insurance, administrative obligations, and compliance with health protocols. All of these factors must be carefully considered before deciding to terminate an international sales contract.²²

It is certain that Canceling an international sales contract may have implications for related contracts, such as insurance and transportation, due to their interconnected nature. To minimize these issues, the Vienna Convention allows the termination of a contract only in the case of a fundamental breach.²³

²⁰ Leng Sun Chan, 1995: Sale of Goods (United Nations Convention), In: Singapore Academy of Law Journal, 1996, Issue 1, pp. 104-112.

²¹ Ibtisam Sultani, 2018: The Legal System of the Contract for the International Sale of Goods, Algeria, Umbouagi University, p.55.

²² Mohsen Shafiq, 1988: The United Nations Convention on the International Sale of Goods (A Study in International Trade Law), Cairo, Dar al-Nahda al-Arabiya, pp .33-34.

²³ Mahmoud Samir Alsharkawi, 2001: International Commercial Contracts (A Special Study of the Contract for the International Sale of Goods), Cairo, Dar al-Nahda al-Arabia, p. 64.

Article 25 of the Vienna Convention states that a breach of contract is considered fundamental if it causes significant harm to the other party and deprives them of what they were entitled to expect under the terms of the contract. However, this rule does not apply if the party in breach could not have anticipated such a result, and a reasonable person in the same situation would not have foreseen it either.

In the event that a buyer receives goods that do not meet the agreed-upon specifications and the lack of conformity is significant, the buyer has the right to keep the goods and demand compensation through damages or a price reduction. Additionally, if the non-conformity constitutes a fundamental breach, the buyer also has the right to terminate the contract.²⁴

When the seller fails to fulfill his obligation to deliver the goods to the buyer within the additional period granted to him by the buyer, in accordance with the text of Article (1/47) of the Vienna Convention, or when the seller's announcement of his inability to implement the obligation during this period.²⁵

According to Article 47 of the Vienna Convention, if a specific period has been agreed upon by the buyer and seller for the seller to perform their obligations, the buyer can allow an additional and reasonable period for the seller to perform them. If the seller fails to inform the buyer that they cannot perform within the additional period, then the buyer cannot take any action against the seller for breach of contract during that additional period. However, the buyer still has the right to claim damages for any delay in performance.

VIII. Performance requirement

International agreements typically delegate the responsibility for enforcing performance requirements to domestic courts. However, these agreements usually lack specific legal procedures for practical implementation and instead rely on national laws. Different approaches are used to ensure compliance, which may involve imposing fines or considering the use of alternative goods²⁶.

According to Article 28 of the Vienna Convention, a party that has the right to demand performance from another party is not guaranteed a judgment for specific performance unless the relief requested is in line with the domestic laws applicable to similar contracts that are not governed by the Convention. Requiring performance is usually requested in cases of non-

²⁴Ingeborg Schwenzer, 2005: The Danger of Domestic Pre-Conceived Views with Respect to The Uniform Interpretation of The Vienna Convention: The Question of Avoidance in The Case of Non-Conforming Goods and Documents, In: Victoria University of Wellington Law Review, 2005, Issue 4, pp. 795-808.

²⁵Jawdat Ali Hindi, 2012: The Seller's Obligation to Deliver the Sold Item in Accordance with the Provisions of the United Nations Convention on the International Sale 1980, In: Damascus University Journal of Economic and Legal Sciences, 2012, Issue 2, pp. 79-104.

²⁶Lina Abdulla Khalil Shbeib, 1995: The Seller's Obligation to Deliver in International Sales Contracts, Jordan, Jordan University, p. 179.

conformity in goods. This can either take the form of replacing fundamentally defective goods or rectifying conformity issues without imposing an undue burden on the seller.²⁷

Article 46 of the Vienna Convention states that the buyer can demand the seller to fulfill their contractual obligations, unless the buyer has already taken some other action which is inconsistent with this requirement. If the goods delivered by the seller do not conform to the agreed standards, the buyer has two options: they can request a replacement of the goods, if the lack of conformity is a significant breach of the contract. Alternatively, the buyer can ask the seller to fix the issue, if it is reasonable to do so under the circumstances.

IX. Price reduction

In cases where the seller fails to fulfill their obligations, the buyer has the right to seek redress by either demanding that the seller meets their obligation or by reducing the price of the product. However, the buyer cannot combine multiple penalties, and the choice between penalties may be influenced by various factors, such as irreparable defects, which may prompt a price reduction.²⁸

If the goods that are delivered do not meet the requirements mentioned in the contract, the buyer has the right to reduce the price of the goods according to Article 50 of the Vienna Convention. This reduction should be in proportion to the value of the delivered goods at the time of delivery, compared to the value of the conforming goods. This right is applicable whether or not the payment has been made. However, if the seller corrects any failure in performing their obligation, then the buyer loses this right.

A price reduction should be given whenever the goods delivered do not meet the specified standards, regardless of whether payment has been made or not. This helps to ensure a fair transactional framework that provides just compensation for any discrepancies in the quality of goods delivered. It also promotes equity and fairness in international trade.²⁹

X. Essay results

Expanding upon our thorough analysis, we expound on the commitment to delivery in international sales, elucidating the intricacies and implications for both buyers and sellers:

1) Valid Delivery Conditions: Successful delivery of the sold item is contingent upon the meticulous presentation of goods in the agreed-upon condition. This entails not only the

²⁷Jawdat Ali Hindi, 2012: The Seller's Obligation to Deliver the Sold Item in Accordance with the Provisions of the United Nations Convention on the International Sale 1980, In: Damascus University Journal of Economic and Legal Sciences, 2012, Issue 2, pp. 79-104.

²⁸Lina Abdulla Khalil Shbeib, 1995: The Seller's Obligation to Deliver in International Sales Contracts, Jordan, Jordan University, p. 194.

²⁹Jawdat Ali Hindi, 2012: The Seller's Obligation to Deliver the Sold Item in Accordance with the Provisions of the United Nations Convention on the International Sale 1980, In: Damascus University Journal of Economic and Legal Sciences, 2012, Issue 2, pp. 79-104.

physical state of the goods but also includes the timely provision of accompanying documents. It is imperative that this delivery occurs precisely at the designated time and place, as explicitly specified in the agreement or in accordance with established customary practices.

2) Compensation for Deviations: If the delivery takes place at locations divergent from those explicitly stipulated, resulting in minor damage, the buyer is entitled to compensation. However, when substantial damage occurs, the buyer retains the right to demand performance, urging the seller to rectify the situation. In cases where the breach stems from an error on the part of the buyer, such as non-payment when it is a condition for delivery, the seller assumes no responsibility for the consequences.

3) Significance of Delivery Dates: Instances of delivery date violations, especially when a specific date is mutually agreed upon, necessitate careful consideration of the date's significance. For instance, if the contract pertains to goods intended for a prearranged exhibition, even a slight delay constitutes a fundamental violation. This violation empowers the buyer with the right to cancel the contract due to the critical nature of the timeline. Conversely, if a specific date is agreed upon, and delivery occurs after that date without causing significant damage, the buyer is entitled to compensation for any resultant inconvenience.

4) Risk Transfer and Payment Obligation: The act of delivering goods to the first carrier, as specified in the contract, marks the fulfillment of the seller's delivery obligation. Simultaneously, this action effectively transfers the risk of loss associated with the goods to the buyer. Consequently, the buyer becomes obligated to remit the agreed-upon payment, unless the seller is found guilty of breaching the terms of the contract. This crucial interplay between risk transfer and payment obligations ensures a balanced and fair transactional framework in international sales.

XI. Conclusion

In conclusion, the international sale of goods is closely linked to the commitment to delivery, which is governed by international agreements like the Vienna Convention. This commitment involves more than just physically transferring goods; it also includes a complex range of obligations, such as adhering to contract specifications, ensuring timely delivery, and maintaining meticulous documentation.

Implementing the delivery obligation involves intricate procedures, including transportation and insurance, and is influenced by numerous factors that collectively determine its correctness. Breaches of this obligation can vary in significance, leading to consequences that range from compensation to the termination of the contract. The severity of a breach is determined by considering the conditions of implementation, the intentions of the parties involved, and the interests of the buyer. International trade contracts, facilitated by conventions like the Vienna Convention, establish a legal framework that ensures consistency and clarity in cross-border transactions. The concept of delivery, as outlined by the Vienna Convention, emphasizes the

importance of adhering to contract specifications, timely performance, and properly allocating risk.

Our comprehensive analysis addresses key questions about the commitment to delivery, such as determining the time and place of delivery, the legal consequences of breaches, and the transfer of risk. This examination transcends geographical boundaries, recognizing the flexibility provided by the Vienna Convention to adapt to diverse legal systems. In essence, the commitment to delivery is not just a physical act but also a multifaceted and legally nuanced aspect that plays a central role in the success and integrity of international trade agreements.

Jahan Bushrat* : Digital Contract in Emerging Economy of 21st Century: A Comparative Study

Abstract

In business processes or even our everyday life the law of contract and proper enforcement of such law play a very significant role. The emerging economy which is now dependent on the digital world phenomenon becoming electronic-based. The era of the internet and social networking making people decentralized and self-regulated which attracts online selling and purchasing. So this is the sign of expanding electronic commerce which makes products more available to the consumers. In this situation, E-Contract is an aid to drafting and negotiating successful contracts for consumers, businesses, and other related services. It is designed to assist people in formulating and implementing commercial contract policies within e-businesses. As the electronic contract is not paper-based but rather related to cyberspace, there must be a specification provision about such contract. But in reality, there is a lack of provision in the formation and regulation the electronic contracts. In developing economies country like Bangladesh computerized generation needs more protection but in many judgments do not allow computerized documents and even the Information Technology Act, Contract Act, and Evidence Act do not wholly justify electronic contracts. In this paper, the legal challenges of electronic contracts will be focused. The real situation of contract law regarding electronic contracts in the context of Bangladesh compared to other countries will be focused. The main purpose of this paper is to explore more possible functionality of e-contracts and ascertain legal implications.

Keywords: *E-contracts, digital world, cyberspace, e-business, legal aspect, consumer.*

I. Introduction

Electronic contract is designed to assist people in formulating and implementing commercial contract policies within e-businesses. It contains model contracts for selling products and supplying digital products and services to consumers and businesses. An e-contract is a contract modeled, executed, and enacted by a software system. Computer programs are used to automate business processes that govern e-contracts. E-contracts can be mapped to inter-related programs, which have to be specified carefully to satisfy the contract requirements. Particularly in the internet such contracts have put on flexibility of contract, and the suitability and multiplication of standard type of agreements.¹ With the growth of E-commerce, there is rapid advancement in the use of e-contracts. However, the deployment of e-contracts poses lots of challenges like conceptual, logistic, and implementation. It is more unlikely for internet users a day has passed without dealing with computers or other devices where they have not manifested their assent to some terms. As in the case of installing any software there is only an icon “I Agree” for their assent. These types of action also formulate e-contracts day to day life.

* PhD student, University of Pécs Faculty of Law, Doctoral School.

¹ ABDULHADI M. Alghamdi, *The Law of E-Commerce: E-Contracts, E-Business*, Author House, United States of America, 1st ed. 2011.

An e-contract is an agreement demonstrated, executed and established by a product framework. E-contracts can be settled between related projects, which must be indicated deliberately to fulfill the agreement necessities. Electronic trade can be characterized as "Electronic purchasing"² and offering on the Internet and incorporates and exercises that a firm performs or offering and purchasing administrations and items utilizing computers and correspondence advancements. The virtual or electronic contracts open the door for gatherings to enter into an agreement over web. E-commerce is the practice of buying and selling goods and services through online consumer services on the internet³.

Electronic transactions are fast emerging as an alternative means of carrying out transactions instead of paper-based transactions. However, with the increase of transactions on the internet the issue of authenticity and legality come into an important issue. Contracts made under cost of huge sum of money were being entered into without ensuring the validity and authenticity of the parties.⁴ In several countries, existing legislation governing communication and storage of information is inadequate or outdated in that it does not contemplate the use of electronic messages in commerce. Although the use of electronic mail for the conclusion of contracts is widespread, the need for legal certainty was also felt in many countries when they faced forms of old paper-based communication techniques in this modern era.

II. What is valid contract?

A contract is a voluntary arrangement between two or more parties that is enforceable at law. It is a legally binding agreement that obligates two or more parties to complete certain tasks. It creates rights and obligations to parties of the contract. A Contract is a promise or set of promises made between two or more parties and breach of such promises allow the courts to make a punishment.⁵

A Contract is an agreement between two or more competent parties, based on mutual promises, to do or to refrain from doing some particular thing that is neither illegal nor impossible. The agreement results in an obligation or a duty that can be enforced in a court of law. Both of the agreements in this case resulted in legally enforceable contracts because the parties agreed mutually satisfactory.⁶

Basically, a contract is a bundle of rights and obligations binding parties to one another in exchange of promises with a consideration. The Contract Act, 1872 defines contract as "an agreement which is enforceable by law is a contract."⁷This means that all agreements are not

² S.R. SUBAASHINI & SHAJI.M, *Legal Issues Arising in E-contracts in India: An Analysis*, *International Journal of Pure and Applied Mathematics*, Volume 120 No. 5, 2018, 4601-4618.

³ SIMON Blount, *Electronic Contracts: Principles from the Common Law*, Chatswood, New York, 1st ed. 2009.

⁴ TIMO Siemer, *Formation of Electronic Contracts Under Traditional Common Law Principles: Offer and Acceptance in E-Commerce*, GRIN Verlag, US, 2011.

⁵ G.H. Treitel & Edwin Peel, *Treitel on the Law of Contract*, Sweet & Maxwell, London, 13th ed. 2011.

⁶ GORDON W. Brown & Paul A Sukys, *Business Law*, Mcraw-Hill, New York, 10th ed. 2001, p. 95.

⁷ Section 2, Contract Act, 1872. Act No. IX of 1872.

contracts. Only those agreements which can be enforced by law are contracts. A contract is a promise or set of promises for the breach of which law gives a remedy or the performance of which law in some way recognizes as a duty.⁸

A valid contract is legally binding agreement which recognizes and governs the rights and duties of the parties.⁹ A valid contract is legally enforceable against both of the parties because its formation meets the requirements and approval of the law.

It is a common misconception that a contract may only be in written form, as oral or conduct agreements can be just as credible in contract formation. A contract is unique in that unless certain exceptions apply, parties are free to agree to whatever terms they choose.¹⁰ In our everyday life we unknowingly form a contract. A contract can be described as a legally binding oral or written agreement that exchanges any combination of goods, services, money and property. If the main elements are not in contract, it would be an invalid contract.¹¹

III. Essential elements for valid contract

In Anglo-American common law, the formation of a contract generally requires an offer, acceptance, consideration, and a mutual intent to be bound. Each party must have capacity to enter the contract.¹² The characterization of a party's communication as an offer or acceptance can determine when the exact moment of contract made and which party assumes certain risks.¹³ Furthermore, it can also determine where the contract is deemed to have been made, where the parties are located in different jurisdictions, and accordingly, what laws will apply, and which courts will have jurisdiction. As such, it is important to examine whether there has been an event that constitutes a valid offer and acceptance, and whether and when communication of such an event took place. An agreement for becoming a valid contract which is enforceable at law must possess the following elements:

1. Offer

“The offer is an expression of willingness to contract made with the intention (actual or apparent) that it is to become binding on the person making it as soon as it is accepted by the person to whom it is addressed.”¹⁴ The first element in a valid contract would be offer. If there is no offer, then no valid contract can be made.

⁸ Sir Jack Beatson FBA, Andrew Burrows FBA and John Cartwright, *Anson's Law of Contract*, Oxford University Press, 31st ed. 2020.

⁹ Dr. Fergus Ryan, *Contract Law: Nutshell*, Round Hall LTD, Ireland, 2006.

¹⁰ *Contract Law. Lectures - An Introduction* <https://www.lawteacher.net/lectures/contract-law/?vref=1> accessed 16 March 2022

¹¹ *Main Elements constituting A Valid Contract*. Available at: <https://www.lawteacher.net/free-lawessays/contract-law/all-the-main-elements-constituting-valid-contract-contract-law-ess> accessed 5th March, 2022.

¹² www.lawhandbook.sa.gov.au accessed 12th March, 2022.

¹³ Christian Campbell & Dennis, *Law of International Online Business: Global Perspective*, Sweet & Maxwell, London, 1998.

¹⁴ MARYKE Silalahi Nuth, *Electronic Contracting in Europe*, Sweet & Maxwell, London, 2001.

The making of the offer is actually the first step in creating the contractual relationship between the two parties. Because of this position of importance, the offer must be seriously intended, clear and definite and freely communicated to the offeree. If these requirements are met it is then up to the offeree to accept or to reject the offer.¹⁵

An offer must be clear and made with the intention to make a contract that it should be binding. It follows that if an individual is not willing to implement the terms of his promise, but is merely seeking to initiate negotiations, then this cannot amount to an offer rather such statements can be called “invitation to treat”. These invitations to treat would be restricted to statements made in the course of negotiations towards a contract indicating one’s willingness to receive offers.¹⁶

2. Acceptance

An acceptance is a final and unqualified expression of assent to the terms of an offer. It turns a specific and comprehensive offer into an agreement. The acceptance must be unconditional and unequivocal. This means the offeree’s expression of intention and assent must be made in response to, and must exactly match, the terms of the offer. Any attempts to introduce a new term will itself become a counter-offer that destroys the original offer and operates as a rejection of the original offer.¹⁷

3. Communication

Acceptance has no effect until it is communicated to the offeror because it could cause hardship to an offeror if he is bound without knowing that his offer had been accepted. When the acceptance is sent by post there are three basic rules that can be applied to decide when acceptance is actually communicated: (i) when the acceptance is posted (ii) when the acceptance is received or arrives in the address of the offeror or (iii) when the acceptance comes to the knowledge of the offeror.

4. Consideration

“No consideration, no contract” is a fundamental principle of contract law. Consideration means to get something in exchange or something in return. Consideration is the essential element of a valid contract.¹⁸ Consideration in a contract would mean the other person would be giving back something in return. It would be considered as an exchange which would be made between the promises and promisor. There should be consideration in a contract so that it would be legally valid.

¹⁵ GORDON, 2001, 97

¹⁶ JILL Poole, *Text Book on Contract Law*, Blackstone Press, 6th ed. 2001, p. 32.

¹⁷ ZIMMERMANN R. & Whittaker, S. *Good Faith in European Contract Law*, Cambridge University Press, 1st ed. 2000.

¹⁸ Act No. IX of 1872

5. *Legal intention*

It is a general rule that an agreement made without any intention of creating legal relations is not binding as a contract.¹⁹ For example, when two friends promise to see a musical concert whereby one promises to pay the concert ticket if the other pays for the drinks after the concert, considerations are present in this relation but there is no intention to create legal obligations.

6. *Competency of parties*

Capacity to contract usually refers to a natural person's legal competence to enter independently into valid transaction. Parties who are entering into a contract must have the mental ability to understand the consequence of such contract. Under The Contract Act 1872, minors, insane people or people with unsound minds also cannot enter into any valid contracts.²⁰

7. *Free consent*

Mere consent is not enough for a contract to be enforceable the consent given must be free and voluntary. A Consent that is free from Coercion, Undue Influence, Fraud, and Misrepresentation. The consent might be about entering into contract or consent to accepting the offer, any type of consent must be free and voluntary.

8. *Types of contracts*

The Contracts which are enforceable in a court of law are called Valid Contracts. If one party to the contract has the option of enforcing a contract by law, but not at the option of the other such contract is known as voidable contract. Void contract is not void from its initial rather an agreement may be enforceable at the time of initiation but later on due to certain reasons like impossibility or illegality of the contract, it may become void and unenforceable. If the contract has unlawful object or intention, it is called Illegal Contract. A contract which has not properly fulfilled legal formalities is called unenforceable contract. That means unenforceable contract suffers from some technical defect like insufficient stamp etc. After rectification of that technical defect an unenforceable contract can become enforceable or valid contract.

Express contract, where the offer or acceptance of any promise is made in words, the promise is said to be express. For example: A has offered to sell his house and B has given acceptance. It is Express Contract. An implied contract is inferred from the acts of the parties or course of dealings between them.

Written contract are those contracts which are materialized in a paper and signed by both parties with all of the formalities. But sometimes there also can be oral contracts only. There is a big misconception that valid contracts must be written form. But the orally constituted contracts also can have the same legal validity as the written contracts.

¹⁹ Flensser A. *European Contract Law: Formation, validity, and content of contracts, Contract and third parties*, Oxford University Press, 1997

²⁰ Act No. IX of 1872

IV. Electronic Contracts

The invention of electronic technology and the internet has changed the way we communicate, learn, work, and do business. It has brought the world's people closer in time and space; businesses now work more efficiently with suppliers and consumers; consumers now have a greater choice and can shop from the comfort of their homes; offices; or even while travelling, for a wide variety of products, from sellers all over the world. The marketability of products is no longer confined to the boundaries of their nations. With a couple of clicks one can buy and sell from any part of the world and the desired product will be delivered at the doorstep of consumers.

An electronic contract is an agreement that is drafted, negotiated, and executed completely online. Electronic contracts can eliminate many costs associated with traditional pen-and-paper contracts and it countless other advantages. Every day knowingly or unknowingly we become part of such contract. In recent times we are surrounded with web of internet and take technological support in every minute. With the idea of e-commerce, e-contracts become a necessity.²¹

1. Essentials of Electronic Contract

An electronic contract is an understanding made in electronic frame as there is no paper or other printed copies are utilized. For instance, you compose an agreement on your computer and send it through internet to a business relate and the business relate messages it back with an electronic mark demonstrating acknowledgment. An e-contract can likewise be as a contract generally utilized with downloaded programming. Though electronic contract is not like general idea of paper based contract but it also must contain some essentials for being a valid contract. Those are as follows:

1.1. The offer

An offer has to be made even in the case of E-Contracts. In many online or electronic transactions, the offer may not be made directly one-to-one but rather to the all community of consumers. Consumers can browse all the available goods and services displayed on the company's website. But the invitation to treat is not valid offer for constitute a contract.

1.2. The acceptance

It would be convenient to mention that the statutes of various countries consider that any consent through electronic means falls within the expressed declarations of intent.²² Basically, the same requirements apply to acceptance through an electronic agent in case of e-contracts.

²¹ Stefan Grundmann, *European Contract Law in Digital Age*, Intersentia press, 1st ed. 2018.

²² Randy E. Barnett, Contract is not Promise: Contract is Consent, Georgetown University Law Center, 2011, available at <https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1614&context=facpub> accessed 30th May, 2022.

In regard to acceptance that must be made between parties, there must have a timeframe, the means of accepting may be the physical presence of parties or through electronic means. In case of physical or paper-based contract the acceptance can be made immediately but in electronic contract it not considered as an immediate one.

1.3. Lawful consideration

In a contract for the sale of goods, the money paid is the consideration for the vendor, and the item sold is the consideration for the purchaser.²³ In case of electronic transactions or e-contracts the consideration must be there in face of any benefit or service of the user and also for the company who actually offering the benefit to the user.

2. Forms of electronic contract

A commercial transaction can be divided into three main stages: the advertising and searching stage, the ordering and payment stage and the delivery stage. Electronic commerce encompasses all kinds of commercial transactions that are concluded over an electronic medium or network, essentially, the Internet.

E-contracts are most commonly entered into when purchases are made via websites, but they can also be formed by the exchange of emails representing the offer and acceptance stages required to form a contract. The supplier will usually attach their terms and conditions to their email and these will form the basis of the contract between the parties. There are three main forms of e-contract over internet:

- E-mail/ Browse wrap
- Clickwrap
- Shrink wrap agreement

2.1. Email/browse wrap

Any formal letter or official function even academic contacting sources majorly doing through e-mail. Via this e-mail, electronic contracts also can be done. The text of an e-mail message is simply the digital equivalent of the letter. One may attach things to it, it needs to be addressed, and it needs to be sent to the desired recipient. E-mail is capable of performing all the functions of normal mail. E-mail can be used to send advertisements as well as offer and acceptance.

In *Partridge v. Crittenden* [1968] it was held that, e-mail is the digital equivalent of a letter sent through the post. All normal functions of postal mail transpire through email. This includes not only the ability to send advertisements or invitations to treat but also equally offers and acceptances.²⁴

²³ BRITANNICA, Politics, Law & Government, *Consideration: Contract Law*, Editors of Encyclopedia Britannica, 2011, available at <https://www.britannica.com/topic/consideration> accessed 15th March 2022.

²⁴ *Partridge v. Crittenden* [1968], 1 WLR 1204, 2 All ER 421.

In case of browse-wrap, the seller gives the opportunity to look at the terms of the sale but does not require the user to click on anything to put assent to these terms before paying for the product. For example, the website may contain a button saying “click here for legal terms,” which the purchaser may click or ignore.²⁵

2.2. *Click wrap*

Click wrap contracts are most commonly found in the working of the World Wide Web. These types of contracts are mainly used for placing information about a product on the web. This information could be in the form of an advertisement like a web advertisement, an invitation to treat or an offer of a product or service for a sum of money. In this process, there is a button labeled ‘I Accept’, ‘Submit’, ‘Purchase’, or some other phrase. When the consumer clicks on this button the order is sent to the seller who usually reserves the right to proceed or not to proceed with the transaction.

In *Hotmail Corporation v. Van Money Pie Inc.*, the court was asked to rule on the validity of the ‘click wrap’ contract that the users of the Hotmail service were required to execute. The court upheld that the validity of click wrap contracts stating by clicking the ‘I agree’ button on the page where the details of the contract are listed, the parties bind themselves to a contract under the terms contained in that webpage.²⁶

2.3. *Shrink wrap agreement*

Shrink-wrap ascension are those, which are acknowledged by a client when programming is introduced from a CD-ROM as Microsoft Office programming. Shrink wrap agreements have derived their name from the ‘shrink-wrap’ packaging that usually contains the CD Rom of the Software. The terms and conditions of accessing the particular software are printed on the shrink wrap cover of the CD and to access the CD Rom. At times, supplementary terms are also imposed in such licenses which appear on the screen only when the CD is loaded in the computer.

In *ProCD, Inc. v. Zeidenberg*, Judge Easterbrook held that contracts concluded electronically over the internet may still be valid provided that the party has to have sufficient notice that the transaction they made is governed by the terms that is contained in a separate page on the web site and that they are bound by the terms of such contract. They cannot subsequently claim that they are not bound by the terms of agreement on the ground that they did not read the same when agreeing to the terms.²⁷

²⁵ Simon, 2009.

²⁶ *Hotmail Corporation v. Van Money Pie Inc., et al*, C98-20064, 1998 WL 388389.

²⁷ *ProCD, Inc. v. Zeidenberg*, 86 F. 1996.

V. Differences between e-contracts and traditional contracts

In response to recent and anticipated future growth in long-distance commerce using electronic media such as the Internet, some commentators have suggested that legal and economic institutions will have to change substantially in response to new technologies of trade, in the same way that they did in response to the major technological and organizational innovations of the 18th and 19th centuries.²⁸ Others have taken a more skeptical position, arguing that recent developments are better viewed as changes of degree rather than of kind, and that they can be accommodated by extending and modifying existing arrangements in a more evolutionary fashion.²⁹ the growth of electronic commerce reflects changes in the relative importance of various institutional transaction costs such as the costs of information and of searching for contractual partners. Accordingly, arrangements that were optimal or at least satisfactory under previous configurations of transaction costs may no longer be so under configurations that will develop in the future. Such cost changes may or may not require adjustment of legal doctrine or statutory provisions, which in most cases merely set default rules around which contracting parties negotiate.³⁰ The comparative study between traditional contract and electronic contract has different perspective like a regulatory perspective that asks what rules the state should set to regulate private contracting.³¹

In internet business, the significance and part of agreement and contract will never be changed, but its type experienced an incredible changes day by day with the development through the digital world. Some differences between traditional contract and electronic contract can be pointed out. Some of them are as following:

Firstly, Conventional contracts occur in reality, the two sides can bargain face to face, but electronic contracts occur in the virtual space. The two organizations or party would not in any case meet each other when all is done, the whole process happen in the electronic robotized exchange, or even individuals can't decide if the exchange is moderate. Their character depends on secret key confirmation distinguishing proof or accreditation body as like the traditional contract use to do.

Secondly, in case of availability of templates depending on different needs and uses of the industry, templates of various kinds of contracts are available online. Parties getting into an agreement need to choose a template, fill details and then attach their e-signatures to it. Whereas in traditional contract, the whole content of the contract is written by a person according to what the parties want. The subject along with the terms and conditions of both parties involved is

²⁸ David R. Johnson, *The Rise of Law in Cyberspace, Law and Borders*, Vol. 1, 1996. Available at <https://doi.org/10.5210/fm.v1i1.468> accessed 20th March 2022.

²⁹ Frank H. Easterbrook, *Cyberspace and the Law of the Horse, University of Chicago Legal Forum*, Vol. 1996, available at <https://chicagounbound.uchicago.edu/uclf/vol1996/iss1/7> accessed 30th March 2022.

³⁰ Jane K. Winn, Benjamin Wright, *The Law of Electronic Commerce*, Aspen Law & Business, 4th ed. 2001.

³¹ Avery W. Katz, *The Economics of Form and Substance in Contract Interpretation*, Columbia Law School, 2004, available at https://scholarship.law.columbia.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1107&context=faculty_scholarship accessed 16th March 2022.

drafted and for every change, a new draft is created. It could take days and weeks to draft a paper contract.

Thirdly, the electronic contracts are easy to use. As readymade templates are available for various kinds of contracts online, parties are only required to fill the basic details such as name, address, terms and conditions and after parties digitally sign it and the contract is completed. But in case traditional contract, parties need to meet face-to-face to inform each other, discuss about the terms and conditions of the agreement. Then, after the so many modification or drafting the final contract is prepared, parties meet again in order to sign the document. The whole process requires time from both parties.

Fourthly, Digital Contract helps the user by giving them a low transaction cost option. Here, the cost of paper, printing, ink, etc. all get excluded as the process only requires an electronic medium at both ends. But in traditional contracts the cost of labor and material such as paper, printing etc. are involved which increases the cost in the implementation of the agreement. transactional cost of a contract also added in such kind of contract.

Fifthly, traditional contracts are time consuming comparing to the electronic contracts. In traditional contracts parties need to meet face-to-face to agree with the terms and sign the document. But in case of electronic contracts all the process happened through the technological means and done in a blink of eyes.

After having so many benefits of e-contracts comparing to traditional one e-contracts facing so many legal challenges recent days. The parties who come under a contract must have the capacity to do so. If a person does not have legal competence, then the contract stands void. Problem of identify the capacity to e-contract arises because often there are nameless individuals who enter into contracts and there is a possibility that these individuals who agree to the terms and conditions of an e-contract might be minors.

Another vital point is free consent. E-contracts does not provide any party to negotiate with the existing offer as the parties are not aware of each other and there is no chance to modify the offer or terms conditions. The user cannot use any system or software without accepting the terms and conditions. Thus, an e-contract only provides a “take it or leave it” offer not negotiating for ensuring free consent.

VI. Legal challenges of e-contracts under the law of Bangladesh

To keep pace with the digital world and the present situation, most of countries over the globe have actualized laws to adopt electronic contacts, in spite of the underlying worries in regard to the same. In the context of Bangladesh, contracts are regulated under the customary contract law³² which is very unequipped to manage the issue of Electronic Contracts. Around the whole world, computer-based transaction creates the atmosphere even in everyday life. The financial

³² Rajesh Kapoor, *Avtar Singh's Law of Contract & Specific Relief Act*, 12th ed. 2017.

matters related to computer or internet-based transaction which depends mostly on electronic contracts has perplexed market analysts around the world.³³

As a developing nation, Bangladesh is on its way to becoming a digital country. In this circumstance, the advantage of internet technology to grow E-commerce has the potential to promote every industry and thereby contribute considerably to the country's macro-economy. However, the country has yet to achieve its E-commerce potential and one of the vital barriers in the way of it is lack of specific legal framework.

The term E-commerce erupt from electronic commerce because the whole transaction conducted through the internet. Daraz, Evaly, Foodpanda etc. are the popular E-commerce websites in Bangladesh nowadays. Generally, internet business in Bangladesh starts with the creation of a website or a public page on a social media network. In the E-commerce sector, Bangladesh lacks of unified legal framework to oversee and monitor the rights of consumers and sellers or service providers.

The Contract Act of 1872, the Sale of Goods Act of 1930, the Consumer's Right Protection Act 2009 and the Competition Act of 2012 provide the regulatory framework for commercial matters, but they all need to be updated to accommodate the various aspects of E-commerce. In the case of online shopping, the buyer and seller engage into a contract before purchasing a good. The nature of such a contract is virtual. Electronic contracting raises a number of valid questions, such as whether an electronic contract is legally binding and to what extent, or whether it can be used as evidence in the event of a breach. However, under Bangladeshi contract law, there is no specific solution relating to such form of contract. The Consumer's Right Protection Act 2009 prohibits misleading people with false advertisements in order to sell a product or service and made it as an infringement of consumer's right but there is no such provision that specifies how such a claim may be established. The Sale of Goods Act of 1930 acknowledges that inspecting goods before purchasing is one of the consumer's rights, but does not specify how this can be done online. the Penal Code of 1860 provides some remedy in general under section 264 to 267 offences relating to fraudulent use of false instrument making or selling false weight or measure. But there is no provision for fraud customers when they refuse to receive the goods in cash on delivery method. As a result, the sellers have to face loss in business, at the same time it demotivates them from online business. The Special Powers Act of 1974 does not deal with the deception of virtual selling but in order to penalize for adulterated food, drinks, dugs or cosmetics this law can be a stringent option. However, cyber threats do exist in online shopping systems. When customers shop online, websites collect their personal data and that risk their privacy. The shopping website, on the other hand, can be hacked. In this regard Information and Communication Technology Act, 2006 can be applied indirectly. Ironically, none of the law applies to online shopping specifically. In 2018,

³³ C.M. Abhilash, *E Commerce laws in Developing countries: An Indian Perspective*, *Information & Communication Technology Law*, vol. 11, 2002.

Bangladesh National Parliament also passed Digital Security Act 2018. This act was passed with the aim to give more protection social media, print media or any other electronic media.³⁴ But there is no specific provision about the contracting method on the electronic system.

Despite all the irregularities, the most sanguine step by the Bangladesh is National Digital Commerce Policy, 2018 initiative of e-Commerce Association of Bangladesh (e-CAB) what is approved by the cabinet for development of e-commerce sector. It has enormous potentiality to progress the sector but the implementation will take a long time.

The main trouble with internet jurisdiction is the presence of multiple parties in various parts of the world who have a virtual nexus with each other. The Civil Procedure Code 1908 allows a party to choose the jurisdiction either based on the cause of action or the place of business of the defendant. However, section 13 of the Information Technology Act provides that an electronic record is deemed to be dispatched at the place where the originator has his place of business and is deemed to be received at the place where the addressee has his place of business.

The Indian Contract Act incapacitates a minor, a lunatic, a person with unsound mind and, a person in a drunken state of mind from entering into a valid contract. The difficulty in an online contract is that the competence of one party is unknown to the other. The complex nature of e-contracts makes it impossible for one party to figure out whether the other party behind the computer screen is competent to contract or not.

It becomes crucial for an online business portal to keep such possibility in consideration and qualify its website or form stating whether the individual with whom it is trading or entering into a contract is a major or not.

VII. Status of Electronic Contracts in International Arena

It is important to note that internet with its all technological developments give us opportunity to act as a global community, advertise and operate transaction all over the world like country to country. For making this kind of global community the adoption of e-contracts through the technological equipment is most important. Many more countries cordially adopted the e-contracts as media of transaction for expanding their business or advertisement. The development of electronic trade has relatively expanded the utilization of electronic contracts as a quicker and imaginative approach to do business i.e. e-commerce. Most nations adjusted their household business enactment to perceive electronic contracts and marks as lawfully legitimate instruments.

³⁴ Article 19, Bangladesh Digital Security Act 2018.

1. *Electronic contracts in USA*

The accompanying laws of electronic contracts constitute the essential lawful structure in the United States. The Uniform Electronic Transactions Act (UETA)³⁵ is an imperative enactment material to electronic contracts in USA. Articles 3 and 4 of this Act just applicable to identified with business and government matters to exchanges led by electronic means. The Electronic Signatures in Global and National Commerce Act (E-Sign Act) 2001 perceives the legitimacy of agreements entered electronically and provides a general rule of validity for electronic records and signatures for transactions in interstate or foreign commerce. Uniform Computer Information Transaction Act (UCITA) is an important U.S. set up to the proposed display rules relevant to the development of electronic contracts, particularly to those e-contracts on electronic materials or computer data exchanges.³⁶ Along these lines managing, permitting or exchange of computer programming inside the United States it is imperative to check whether rules of UCITA have been received by the state administrator.

2. *Electronic contracts in Germany*

Through the use of a rigid regime, the German approach to giving legal effect to electronic contracting. German Digital Signature Act (DSA) 2014 entered into force as Article 3 of the Information and Communication Services Act. This act supported the legal validity of digital signatures in electronic commerce. Further technical regulations followed later that year in the Digital Signature Ordinance.

3. *Electronic contracts in France*

As a European Union (EU) Member State, France is governed by Regulation No. 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market. The use of electronic signatures in electronic contracts is increasing in France, especially in the context of e-commerce. Certificate-based digital signatures, such as qualified electronic signatures (QES), are mainly reserved for specific regulated business activities such as those involving notaries, lawyers, banking institutions, and bailiffs, where the evidential nature of the signature has a significant importance.³⁷

³⁵ United Nation Commission on International Trade Law (UNCITRAL), Model Law on Electronic Commerce, 1996

³⁶ H. Auinger, *Contracts and Orders*, *Power Engineering Journal*, vol. 15, no. 1, 2001

³⁷ [Electronic Signature Laws & Regulations in the EU](https://webgate.ec.europa.eu/tl-browser/#/tl/FR), EU Trust Services Dashboard, available at <https://webgate.ec.europa.eu/tl-browser/#/tl/FR>.

VIII. Conclusion

Even though our existing contract laws are predicated upon the traditional paper-based contracts, it has been able to accommodate evolutions in communication and the way contracts are formed, for instance, the development of telephones, faxes, and telex. Hence, the emergence electronic communication is therefore not entirely different from other modes of communication and can also be accommodated by the existing contract law.

Electronic commerce, by its nature, goes beyond borders and so it is important to harmonize the laws that regulate electronic commerce. The United Nations has taken a commendable step in that direction. However, it should have gone ahead to make provisions addressing the issue of who makes the offer and who accepts the offer in electronic commerce, and when an acceptance becomes effective. Though some countries like Bangladesh are lagging behind in taking definitive steps to remove the obstacles to the facilitation of electronic commerce. But day to day development in digital world make them realize the importance of making e-contract more inclusive in state law. This way businesses and electronic consumers can benefit from this fast and highly convenient means of transacting business.

Kristóf Benedek Fekete* : The Regulation of Farms Transfer in Hungary with special regard to the Age Structure of the Farming Population*

Abstract

Focusing on generational renewal, the paper examines the social, economic, and legal dimensions of generational change, both in terms of the European Union's Common Agricultural Policy and the domestic legislative environment. The methodology of the paper uses both quantitative and qualitative methods, but the research is mainly concerned with the interpretation and analysis of relevant (mainly) legal documents using known interpretative techniques, and with exploring interrelationships and trends. The paper takes the view that generational renewal in agriculture, the smoothing of generational change, is crucial for the future of Hungarian agriculture because Hungary's secure food production could be at risk if farm succession is not carried out properly or at all. Thus, it is essential to promote the social, economic-financial, technical, and legal aspects of generational renewal in the agricultural sector.

Keywords: *CAP 2023-2027, generational renewal, farm transfer, direct payments, rural development*

I. Introduction

Since the change of regime, Hungary has been implementing a market-economy-based agriculture, which is currently facing an important dilemma, as are most European countries. The owners of agricultural holdings (or holdings, or farms) that have been transformed or established as a result of privatization are aging, making the issue of generational change and farm transfer more relevant and timelier.¹

This paper aims to assess the economic, social, and legal aspects of the problem raised in the introduction. Within this framework, it is essential to detail the European Union's Common Agricultural Policy and its economic and social impact, and to critically assess the domestic legal solutions that allow for generational change and farm transfer. The study will specifically examine the interrelationship between labor shortages and the age structure of the farming population as a preliminary issue for farm transfer.

The methodology of the study uses both quantitative and qualitative methods, but the research is mainly concerned with the interpretation and analysis of relevant (primarily) legal documents using known interpretative techniques, and the identification of contexts and trends. This involves the study and synthesis of available international and Hungarian literature and practice.

* PhD student, University of Pécs Faculty of Law, Doctoral School.

* The date of closure of the manuscript is November 19, 2023.

¹ Among other things, the governing forces have no secret aim of strengthening family farming in agriculture. Cf. Alexander József Tóth, 2019: Gazdaságátadás és öröklés a generációváltás előtt álló családi gazdaságokban. In: Zsolt Orlovits – Tibor László Csegődi – László Kovács (ed.): Gazdaság és jog – Workshop és hallgatói konferencia. Tanulmánykötet. Gödöllő, Szent István Egyetemi Kiadó, p. 8.

II. The European Union's Common Agricultural Policy (2023-2027)

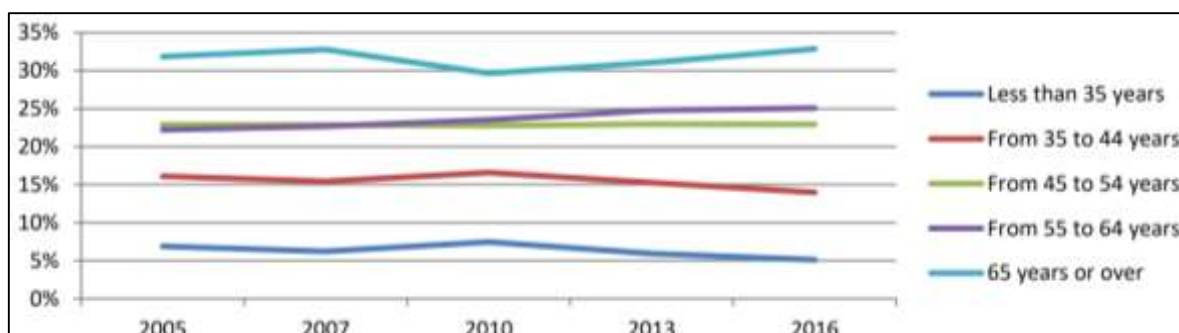
As shown in the figure below, the new Common Agricultural Policy (hereinafter: CAP) for the period 2023-2027 is based on ten key policy objectives, against which each EU Member State has developed its own CAP Strategic Plan. Hungary submitted its first proposal for a CAP Strategic Plan on 30 December 2021, considering the recommendations of the European Commission (hereinafter: the Commission), which was approved by the Commission on 7 November 2022 as a final document after comments and review by the Commission and the Member States.²

Figure 1: Key policy objectives of the new CAP³

Source: About Hungary 2023

It is clear that one of the ten most important policy objectives is the so-called generational renewal, which is based on the fact that the accelerating aging of the farming population is a problem throughout Europe and is therefore one of the most important social policy problems.⁴ However, this is linked to the issue of age structure and labor shortages.

² See European Commission: At a glance: Hungary's CAP Strategic Plan. https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2023-04/csp-at-a-glance-hungary_en.pdf, (19.11.2023.) p. 2.

³ See European Commission: Key policy objectives of the CAP 2023-27. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27/key-policy-objectives-cap-2023-27_en, (19.11.2023.)

⁴ Cf. About Hungary: CAP Strategic Plan Hungary, 2023-2027. <https://kormany.hu/dokumentumtar/magyarorszag-kap-strategiai-terve-2023-2027>, (19.11.2023.) pp. 284-285.

Figure 2: *EU farming population, by age groups*⁵

Source: *European Commission 2019*

According to Eurostat data, the age structure of the European agricultural workforce is extremely aging, with more than six farmers aged over 65 for every farmer under 35 in 2016. In general, the share of young people in employment is decreasing and the share of older people is increasing.⁶ However, it is also clear that younger farmers tend to contribute more to the overall value of production, as they become more specialized (e.g., focusing on certain crops) and more innovative (e.g., drone spraying, robotization, digitalization).⁷ These trends are similar in Hungary.

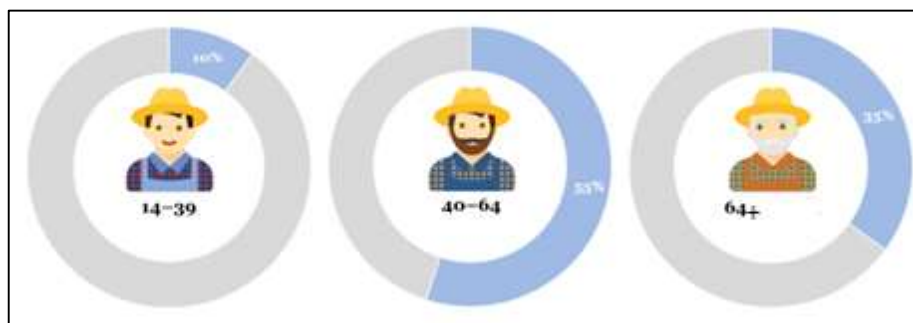

Figure 3: *Distribution of farmers, by age groups*⁸

Source: *The Office of the National Assembly 2021*

In total, there are around 430,000 farmers in Hungary, 30% of whom are over 64 years old (c. 129,000 people). It is important to note that agriculture accounts for 4.8% of employment in Hungary, while the food industry (3.2%) adds up to 8% of total domestic employment. Here, it should also be pointed out that approximately 3,000,000 people live in rural areas (30.5% of the total population of Hungary), which means that 14.3% of the population living in rural areas, i.e., one in seven people, work in agriculture.⁹

According to data from the Hungarian Central Statistical Office (hereinafter: HCSO) for 2020, the age composition of individual farmers and managers of economic organizations is also unfavorable, with the majority of them being elderly. According to the most recent data, the number of private farms is 231 351, while the number of holdings is 9 651.¹⁰

⁵ See European Commission: Structural Change and Generational Renewal. CAP Specific Objectives ...explained – Brief No. 7. https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2019-11/cap-briefs-7-structural-change_en_0.pdf, (19.11.2023.) p. 3.

⁶ See European Commission: Structural Change... i.m. p. 3.

⁷ See European Commission: Structural Change... i.m. p. 4. and following.

⁸ See Országgyűlés Hivatala, 2021: Agrárörökség, gazdaságátadás. In: *Infojegyzet*, Issue 65, p. 1.

⁹ Cf. European Commission: At a glance... i.m. p. 2.

¹⁰ CAP Strategic Plan Hungary, 2023-2027. p. 285. The number of holdings in the EU is permanently decreasing over time. See European Commission: Structural Change... i.m. p. 2.

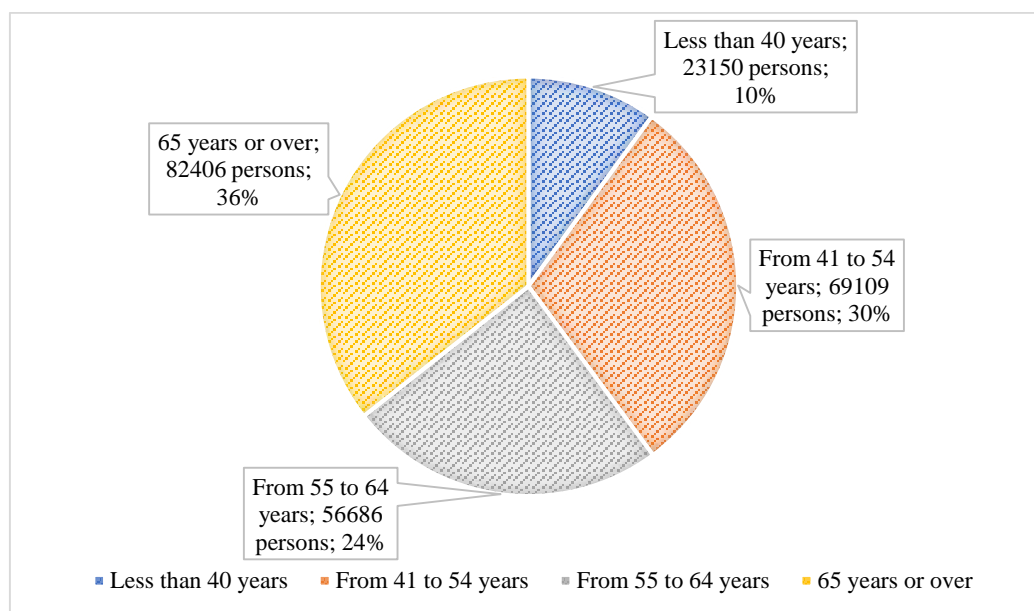

Figure 4: Age structure of private farms in Hungary in 2020¹¹

(own ed.)

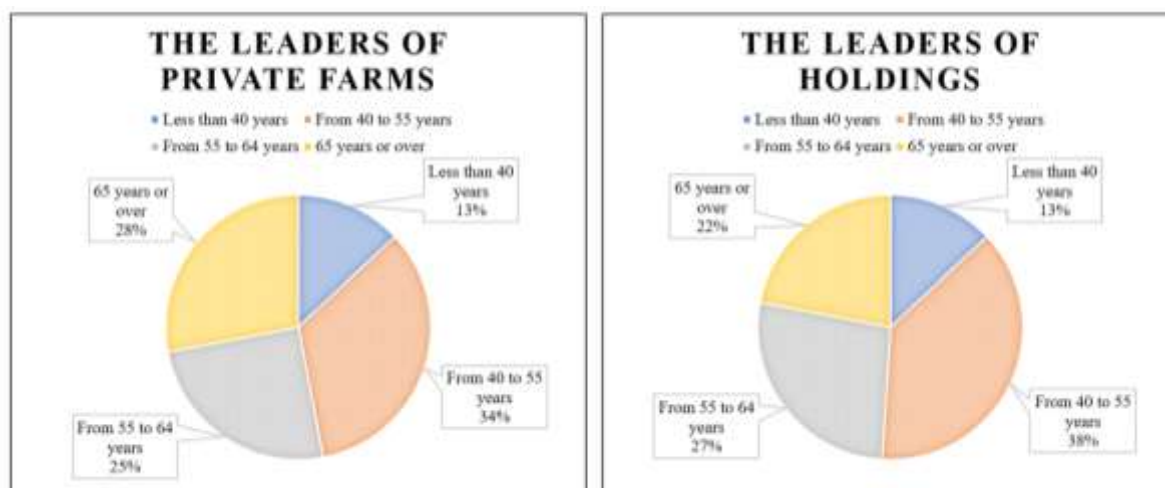

Figure 5: The age of leaders of private farms and holdings in Hungary in 2020¹²

(own ed.)

This is compounded by the fact that employment in the EU rural areas is predominantly linked to the agricultural sector and related food chains, so per capita income is – significantly lagging – about one-third of the EU average. This has led to a very strong urbanization process, with people moving from rural areas to urban and peri-urban areas.¹³

¹¹ See CAP Strategic Plan Hungary, 2023-2027. p. 285.

¹² See CAP Strategic Plan Hungary, 2023-2027. pp. 285-286.

¹³ See European Commission: Jobs and Growth in Rural Areas. CAP Specific Objectives ...explained – Brief No. 8. https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2019-06/cap-specific-objectives-brief-8-jobs-and-growth-in-rural-areas_en_0.pdf. (19.11.2023.) p. 1.

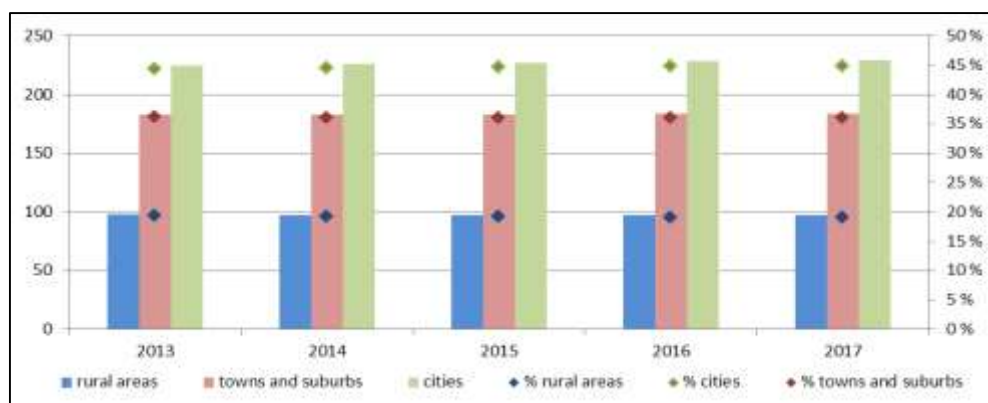

Figure 6: Total population by degrees of urbanization in the EU-28¹⁴

Source: European Commission 2019

Thus, one of the main problems facing rural areas, in terms of the outflow of skilled labor, is the increasing unemployment and the resulting poverty pressures, which affect the youth in particular.¹⁵ This in turn has a negative impact on farming as a whole.¹⁶

Thus, young people who want to farm must face a number of very serious challenges, such as extreme land-hunger and the associated high land prices and lease charges; low profitability and labor shortages; problematic access to credit; and knowledge transfer and skills deficits. Even taking over a working farm is not a guarantee, as the lack of information, knowledge, and exchange or sharing of experience is also a factor here,¹⁷ slowing down the process and stalling the already low generational renewal, and possibly risking further rural emigration.¹⁸

For these reasons, among others, the CAP plans to help optimize the age structure and to put younger farmers in a better position. Pillars I and II of the CAP support this to a significant extent.

	EU budget (€)	National funding (€)	Total (€)
Direct payments	6 632 794 974	n/a	6 632 794 974
Sectoral support	177 064 923	20 666 935	197 731 858
Rural development	1 635 146 596	1 594 440 116	3 229 586 712
Total	8 445 006 493	1 615 107 051	10 060 113 544

Figure 7: The distribution of CAP financing in Hungary¹⁹

¹⁴ See European Commission: Jobs and Growth... i.m. pp. 1-2.

¹⁵ Cf. European Commission: Jobs and Growth... i.m. pp. 1-2.

¹⁶ It should be noted that in many cases very decent money is offered for temporary agricultural work in rural areas, but in many cases, this is not enough, as the worker may earn well for 2-3 months, but cannot earn a full year's livelihood, i.e. there are no real perspectives for this kind of work.

¹⁷ Cf. István Fehér, 2023: Európai Agrárstratégiák mutációi és értékelésük (2023-2027) – Milyen nemzeti agrárstratégiai tervek készültek agrártermelés modernizációs kihívásaira az EU 2023–27 közötti tervezési időszakában? Manuscript. p. 60.

¹⁸ Cf. István Fehér: Európai Agrárstratégiák mutációi... i.m. p. 61.

¹⁹ „[N]ational funding does not include additional national financing referred to in Article 146 of Regulation (EU) 2021/2115. Direct payments include allocations for cotton set out in Annex VIII of Regulation (EU) 2021/2115 and reflect possible transfers between pillars. Payments for support under Regulation (EU) No 1308/2013 are not included in the CSP. National funding for sectoral support only relates to apiculture. Rural development reflects

Source: European Commission 2019

Within this amount, the EU will provide €186 892 301 in financing to young farmers for generational renewal (which can also include farm transfers).²⁰ In Hungary, the total budget for Pillar I is €6.809 billion, or €2,485 billion at 365 HUF, 97.42% of which is in the form of direct payments. Direct payments are divided into five categories according to the following parameters.²¹

1. Basic income payments to promote sustainability	2. Redistributive payments	3. Young farmer area-based payment	4. Agro-ecological program (AEP)	5. Production-linked payments
Payment is available to all farmers subject to conditionality requirements	Payment is available to all farmers under 1200 hectares, up to the first 150 hectares	Payments for up to 300 hectares over 5 years for qualified farmers under 40 years old	Payment for voluntary organic extra commitments for the whole farm size	Payments for the cultivation of specific crops and the keeping of animals
147 €/ha	From 1 to 10 hectares 80 €/ha From 10 to 150 hectares 40 €/ha	157 €/ha	80 €/ha	Variable €/ha

Figure 8: Direct payments (own ed.)²²

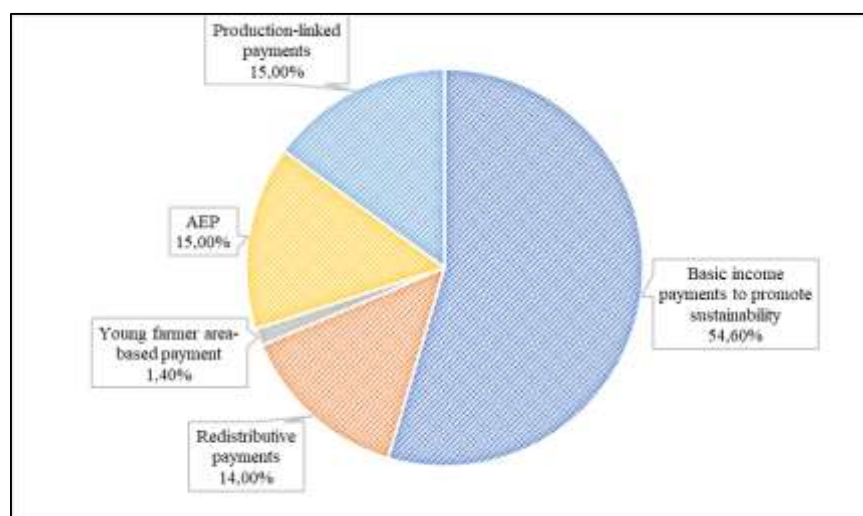

Figure 9: Distribution of direct payments²³
(own ed.)

possible transfers between pillars and includes technical assistance.” See European Commission: At a glance... i.m. p. 7.

²⁰ See European Commission: At a glance... i.m. p. 7.

²¹ See Nemzeti Agrárgazdasági Kamara: Közös Agrárpolitika 2023-2027. <https://www.nak.hu/kap-2023-2027/kap-kiadvanyok/7003-kozos-agrarpolitika-2023-2027/file>, (19.11.2023.) pp. 4-5.

²² See Nemzeti Agrárgazdasági Kamara: Közös Agrárpolitika... i.m. p. 5.

²³ See Nemzeti Agrárgazdasági Kamara: Közös Agrárpolitika... i.m. p. 6.

The total amount available for rural development under Pillar II is €7.922 billion, or HUF 2 891 billion, divided into three groups of interventions: (i) 21 economic development interventions (HUF 1 455 billion, 51%), of which 8 are concerned with business development and generational renewal; (ii) 22 green interventions (over HUF 1 000 billion, about 36%); and (iii) 17 renewable rural interventions (over HUF 285 billion, about 13%).²⁴

III. The farm transfer

1. Background

According to the 2017 report of the Association of the Young Farmers of Hungary (hereinafter: AGRYA), there are no established traditions and methods of intra-farm generational transfer, i.e., farm transfer and farm takeover.²⁵ Farmers must face a wide range of problems related to “agricultural generational change”, as shown below.

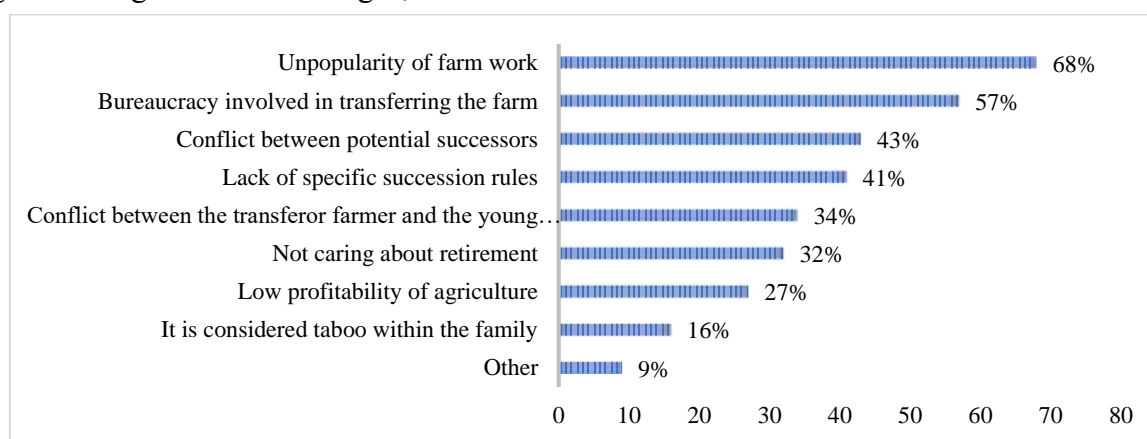

Figure 10: Factors hampering agricultural generational change according to farmers surveyed (n=44)²⁶

Source: Tóth 2019

AGRYA's 2017 report also showed that 90% of farm transfers are within the family and only 10% of farm transfers are to someone outside the family.

²⁴ It should be stressed that only 20.6% (1.635 billion EUR, or 597 billion HUF) of the Pillar II amount is EU funding, i.e., the remaining 79.4%, an unprecedented 79.4%, will be covered by Hungarian funds, based on a government decision, totaling 6.287 billion EUR, or 2,294 billion HUF, over the next 5 years. See *ibid.* p. 4., pp. 15-18.

²⁵ See Miklós Weisz – Árpád Pólya – Mariann Varanka, 2017: *Gazdaságátadás, nemzedékváltás*. Publikációs jelentés. p. 2.

²⁶ See Alexander József Tóth: *Gazdaságátadás és öröklés...* i.m. p. 11.

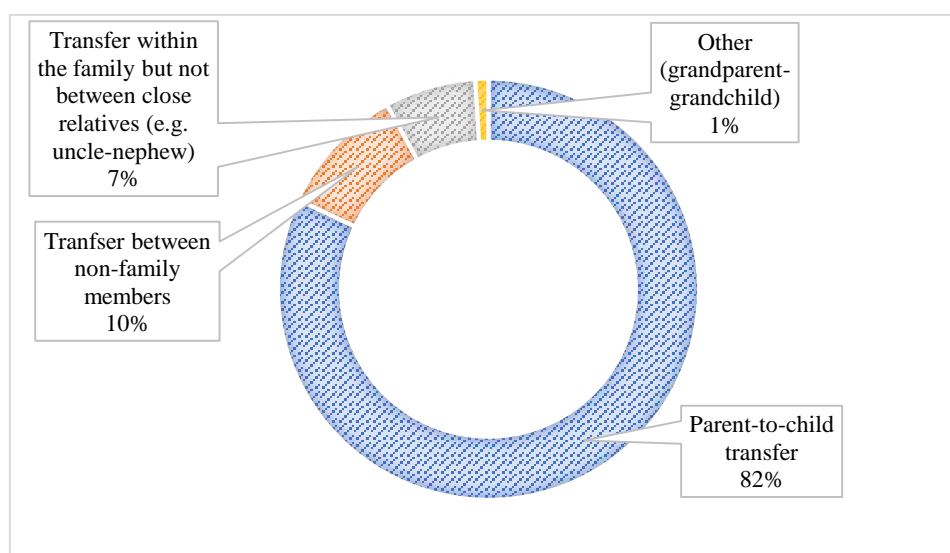

Figure 11: Relationship between farm transferors and transferees (n=112)²⁷

Source: Weisz – Pólya – Varanka 2017

At this point, it should be noted that the difficulties of generational change – in sectors other than agriculture – are mainly faced by family-owned businesses, which is a problem because international experience shows that these types of businesses account for 45-65% of global GDP and that two-thirds of them “bleed to death” after the first generational change.²⁸

For all these reasons, there is a justified demand from farmers for the state to create the administrative and technical conditions for an efficient transfer of holdings, especially agricultural holdings, i.e., to provide a legal framework for possible solutions to the generational change. The first step in this process was the entry into force of Act CXXIII of 2020 on Family Farms (hereinafter: Family Farms Act) on 1 January 2021, which created the conditions for obtaining the family agricultural holding status and settled the legal status of family farms for farmers. The government has also created a more favorable tax environment, as it considers this category of farmers to be the central basis for generational renewal. The financially more favorable situation now required 'only' the adjustment of the administrative (legal) burden of farm transfer, for which the aforementioned Act was followed by the adoption of Act CXLIII of 2021 on the Transfer of Agricultural Holdings (hereinafter: Transfer Act), which entered into force on 1 January 2023. This innovation will allow farmers to pass on their farms to the person of their choice during their lifetime, in addition to the intestate succession,²⁹ under favorable conditions, a process to which CAP Strategic Plan Hungary, 2023-2027. contributes through several interventions.³⁰

²⁷ See Miklós Weisz – Árpád Pólya – Mariann Varanka: Gazdaságátadás, nemzedékváltás... i.m. p. 9.

²⁸ See Miklós Weisz – Árpád Pólya – Mariann Varanka: Gazdaságátadás, nemzedékváltás... i.m. p. 9.

²⁹ For more detail, see István Olajos, 2022: Át kell-e alakítani a mezőgazdasági cégeket? Avagy a családi gazdaságokra vonatkozó jogalkotás hatása a mezőgazdasági termelőszervezetekre. In. Miskolci Jogi Szemle, Issue 4, pp. 71-73.

³⁰ See CAP Strategic Plan Hungary, 2023-2027. p. 286.

2. *The rules on farm transfers in Hungary*

The literature divides the transfer into four periods, namely (i) the selection and naming of the potential transferee, (ii) the training and education of the transferee, (iii) the appointment of the transferee and, most importantly from a legal point of view, (iv) the transfer of capital and the transfer of the management role.³¹ In Hungary, however, the majority of farm transfers do not involve conscious planning, so land is mainly transferred by (intestate) succession.³² Thus, it is of particular importance that the legislation seeks to ensure that the generation change can take place during the lifetime of the transferor, thereby helping to ensure the survival of farms after the generation change. For this purpose, the Transfer Act provides for four types of contracts under which the transferor may transfer his/her land, other immovable property for farm use, movable property, rights representing assets and agricultural holding, cooperative society or forestry association as total assets to the transferee,³³ namely (i) farm transfer sales contracts, (ii) farm transfer contracts of gift, (iii) farm transfer maintenance agreement and (iv) farm transfer life-annuity contracts.³⁴

2.1. *The transferor and transferee as subjects of the transfer*

Under the law *farm transferor* is a farmer³⁵ or self-employed person engaged in agricultural or forestry activities who has reached the retirement age or will reach it within 5 years from the conclusion of the contract,³⁶ and who has carried out an agricultural or forestry activity or an ancillary activity in his own name and at his own risk for at least 10 years and has obtained a proven income from this activity,³⁷ and is the owner of more than three-quarters of the area of the land used for agriculture or forestry specified in the farm transfer contract, registered in the land use register for at least 5 years, or the owner of a forest manager registered in the register of foresters for at least 5 years or the owner of a(n agricultural) company registered as such,³⁸ or can prove the status of “at least” legal successor.³⁹

On the contrary, a *farm transferee* is a farmer⁴⁰ or self-employed person engaged in farming or forestry activities who is at least 10 years younger than the transferor and who is under 50

³¹ It should be noted that the first farm transfer is the most complicated, as everything is still new, but later on, „[s]econd- or third-generation farms pay much more attention to succession planning”. In summary, the more time that is spent on efficient and effective farm transfers, the more likely the farm is to survive. See Éva Katalin Kovács, 2020: A generációváltás megtervezettség és a családi gazdaságok jövőképe közötti összefüggések. In. *Economica*, Issues 3-4, p. 56.

³² See Országgyűlés Hivatala: *Agrárörökség, gazdaságátadás...* i.m. p. 2.

³³ Cf. Point a) of Section 2 of the Transfer Act.

³⁴ The Transfer Act treats the transferor’s land, other immovable property for farm use, movable property, rights representing assets and agricultural holding, cooperative society or forestry association as total assets. See István Olajos, 2022: A gazdaságátadási szerződés, mint generációváltást megalapozó szerződéstípus. In. *Advocat*, Issue 2, p. 30.

³⁵ Under the Family Farm Act.

³⁶ See Point b) of Section 2 of the Transfer Act.

³⁷ See Subpoint ba) of Point b) of Section 2 of the Transfer Act.

³⁸ See Subpoint bb) of Point b) of Section 2 of the Transfer Act.

³⁹ See Subpoint bc)-bd) of Point b) of Section 2 of the Transfer Act.

⁴⁰ Under the Family Farm Act.

years of age, who fulfills the statutory requirements for operating the holding to be transferred⁴¹ and who is related to the transferor as defined in the Family Farms Act,⁴² or has been employed or engaged in other work-related legal relationship with the transferor for at least 7 years.⁴³

As an institution used for generational change, the subjective aspects of farm transfer are circumscribed. According to the Transfer Act, there can be more than one person on the transferor side,⁴⁴ whereas the transferee side can only be one person.⁴⁵ Therefore, in order for a genuine generational change to take place, the person mentioned must meet a number of conditions, and there must be a legally valid relationship between them, i.e. between the transferor(s) and the transferee(s).⁴⁶

2.2. *Methods and procedures for farm transfers*

Without going into technical details, it is necessary to briefly review the characteristics of farm transfer contracts. As an essential feature of all types of contracts, it is necessary to emphasize, on the one hand, that the transferee cannot exceed the land acquisition limits, which means that a farm transfer contract is null and void if the acquisition of ownership or the right to use the land included in it would exceed the land acquisition or possession maximum under Act CXXII of 2013 on Transactions in Agricultural and Forestry Land (hereinafter: the Land Act);⁴⁷ on the other hand, the fact that a farm transfer contract must always specify the value of the individual elements of the farm. The most important elements of each contract, considering, of course, Act V of 2013 on the Civil Code (hereinafter: the Civil Code) as background legislation, are as follows:⁴⁸

- a) *farm transfer sales contract* means any contract under which the transferor undertakes to transfer the ownership of an agricultural holding and its rights representing assets to the transferee, and the transferee undertakes to pay the price thereof, and to take over the agricultural holding;⁴⁹
- b) *farm transfer contract of gift* means any contract under which the transferor undertakes to transfer the ownership of an agricultural holding and its rights representing assets to the transferee without any consideration, and the transferee undertakes to take over the agricultural holding;⁵⁰

⁴¹ See Point c) of Section 2 of the Transfer Act.

⁴² See Subpoint ca) of Point c) of Section 2 of the Transfer Act.

⁴³ See Subpoint cb) of Point c) of Section 2 of the Transfer Act. In this context, other work-related legal relationships are employment relationships as employees and company activities with personal involvement. See Point d) of Section 2 of the Transfer Act.

⁴⁴ See detailed reasoning to Section 2 of the Transfer Act.

⁴⁵ See Subsection (6) of Section 3 of the Transfer Act.

⁴⁶ See János Dúl, 2023: Az agrárgazdaságok átadásáról szóló törvény egyes magánjogi aspektusai. In. Debreceni Jogi Műhely, Issues 1-2, p. 68.

⁴⁷ See Subsection (1)-(2) of Section 16 of the Land Act.

⁴⁸ See Subsection (1) of Section 3 of the Transfer Act.

⁴⁹ See Point a) of Subsection (2) of Section 3 of the Transfer Act.

⁵⁰ See Point b) of Subsection (2) of Section 3 of the Transfer Act.

- c) under a *farm transfer maintenance agreement*, the transferee who owes maintenance undertakes to provide care to the transferor or the person designated by the transferor is owed and to ensure his sufficient living conditions, until the death of these, and the transferor undertakes to transfer the ownership of an agricultural holding and its rights representing assets to the transferee;⁵¹
- d) under a *farm transfer life-annuity contract*, the transferee undertakes to provide a specific sum of money or other fungible property to the transferor periodically, until the death of the transferor, and the transferor undertakes to transfer the ownership of an agricultural holding and its rights representing assets to the transferee.⁵²

These contracts, as well as many other contracts relating to land transactions, are subject to approval. All contracts for the transfer of holdings must be submitted for approval within 60 days of their being drawn up to the agricultural administration body (hereinafter: AAB), which will examine whether (i) the transferor and transferee comply with the provisions of the Transfer Act; (ii) the transferee is entitled to acquire the ownership or the right to use the agricultural and forestry land; (iii) in the case provided for in Subsection (3) of Section (3) of the Transfer Act,⁵³ the provisions on the use of agricultural and forestry land comply with the provisions of the Land Act and the Land Act2. iv) the parties have included in the contract the declarations under Sections 13 and 42 of the Land Act, and (v) the agreement of the parties complies with the conditions prescribed by law from which the parties may not deviate.⁵⁴ The AAB shall take a decision within 60 days of receipt of the documents.

In order to ensure effective generational renewal, when the transfer of the holding takes place, and more specifically after the conclusion of the farm transfer contract, the transferor must not, as a general rule, start any new activity concerning the transferred holding to be registered in the food chain information system. Once the transferor has transferred the ownership of the elements of the holding, he may not exercise the rights and obligations of forest holders to be recorded in the register of forest holders, except for the exercise of profit taking, and his activities to be recorded in the food chain information system must be deleted.⁵⁵

After all, it can be said that the most important part of the contracts discussed here is the realization of the succession itself, i.e. when the transferee is bound by civil law obligations

⁵¹ See Point c) of Subsection (2) of Section 3 of the Transfer Act.

⁵² See Point d) of Subsection (2) of Section 3 of the Transfer Act. For details of the tax rules relating to transfer contracts, see Tibor Szabó, 2023: *Agrárgazdaságok átadása és adózása*. Budapest, Adonet.hu Zrt., pp. 105-131.

⁵³ „[T]he parties may agree that the transferor may relinquish all or part of the agricultural and forestry land which he owns and utilizes, in the case of leasehold, courtesy land use, or land classified as forest under the Land Act in accordance with Act CXXII of 2013 (hereinafter: the Land Act2) to the transferee under a legal title defined by law. In this case, on the basis of a farm transfer contract as defined in Subsection (2), the transferor, in addition to the obligation defined in Subsection (2), shall transfer the use of the agricultural and forestry land specified in the farm transfer contract, the transferee, in addition to the obligation defined in Subsection (2), shall take the land into use and, except for the courtesy land use, shall pay rent or provide a service or consideration as defined in the Land Act2. See Subsection (3) of Section 3 of the Transfer Act.

⁵⁴ See Subsection (1) and (3) of Section 12 of the Transfer Act.

⁵⁵ See Subsection (1) of Section 4 of the Transfer Act.

relating to certain elements of the holding, in the civil law contracts precisely defined in the farm transfer contract, in accordance with Section 6:211 of the Civil Law Code, the transferor of the holding is replaced without the consent of the third party remaining in the contract.⁵⁶ It should be emphasized that a transitional period is also allowed by the Act, whereby the parties may agree to cooperate in the farm transfer contract for the joint operation of the farm for a maximum period of 5 years.⁵⁷ During this period, the transferee is personally involved in the operation of the holding.⁵⁸ This cooperation is also based on the fact that the value of the farm is not only the individual assets, but also the knowledge and contacts of the farmer, the transferor, which should be transferred to the transferee.⁵⁹

2.3. *Some financial aspects of farm transfers*

In Pillars I and II of CAP Strategic Plan Hungary, 2023-2027., a total of five interventions directly serving generational renewal can be mentioned, with a total budget of HUF 112 billion. Pillar I includes the *Additional Income Support for Young Farmers* (DP03_B01_YFS_16; 34 108 982 820 HUF), Pillar II includes the *Generational Renewal with Start-up Support for Young Farmers* (RD05_B01_YFS_75; 39 692 465 225 HUF), *Generational Renewal with Support for Farm Transferee* (RD06_B02_YFY_75; 22 000 000 000 HUF), *Generational Renewal with Support for Cooperation-Based Transfer of Farms* (RD07_B03_YFY_75; HUF 10 000 000 000), and *Generational Renewal by Supporting Rural Start-Ups and Young Forestry Farmers* (RD07_B04_BIS_75; HUF 7 000 000 000).

Among the above interventions, special attention should be given to the intervention *Generational Renewal with Support for Farm Transferee* (RD06_B02_YFY_75; 22 000 000 000 HUF), which provides a significant financial opportunity for farm transferees.⁶⁰ The tender uses complex selection guidelines, mainly for the transferee, such as The application uses complex selection guidelines, mainly of a transferee nature, such as (i) the content and quality of the project design (in this context, specific reference should be made to the integration of environmental and climate change considerations, the commitment to participate in a quality system or quality assurance or quality management system, the implementation of ecological farming and the employment impact), (ii) the level of professional qualification, (iii) previous

⁵⁶ See Subsection (1) of Section 13 of the Transfer Act. Cf. István Olajos: A gazdaságátadási szerződés... i.m. p. 33.

⁵⁷ See Subsection (2) of Section 10 of the Transfer Act.

⁵⁸ See Subsection (2) of Section 10 of the Transfer Act.

⁵⁹ Cf. Gabriella Kapitány: A gazdaságátadási törvény céljai és alkalmazása. Agroinform, <https://www.youtube.com/watch?v=KwAyyIsg9hk>, (19.11.2023.); Edit Sarok: Gazdaságátadás pályázati pénzzel – ezt kell tudnod most, ha nyerni akarsz. Agroinform.hu, <https://www.agroinform.hu/palyazatok/gazdasagatadas-tamogatas-gordius-67119-001>, (19.11.2023.)

⁶⁰ See Sándor Kasza: Pályázati lehetőségek a gazdaságátadási törvény kapcsán. Agroinform, https://www.youtube.com/watch?v=gfWV1Uzl7_o, (19.11.2023.)

professional experience, (iv) cooperation with the consultant managing the take-over, (v) higher added value of the farming activity or farming method.⁶¹

An eligible beneficiary must be a natural person who takes over the company and its obligations from the natural person. In order to be eligible for payment, at the time of submission of the specific payment tender, the applicant must have (i) an effect farm transfer contract and (ii) a business plan, (iii) the transferee applicant is at least 15 years younger than the transferor, (iv) the farm to be transferred has a minimum farm size of 10 000 standard output (hereinafter: SO) or a turnover of 10 000 EUR, and (v) the transferee applicant has a professional qualification.⁶²

In terms of commitments, the CAP sets out a strict set of requirements in the context of the specific application, so it is essential (i) to attend the mandatory training(s); (ii) to have a business plan of high quality (soundness, sustainability, realism, and economy). It is also important that (iii) the transferor of the holding transfers to the transferee the entire holding, apart from the land and livestock for subsistence purposes, and (iv) the transferee operates the holding for at least 5 years, during which time the size of the holding must not fall below the size of the holding at the time of transfer, and (vi) the transferee is engaged in farming as a living activity after the transfer of the holding. Last but not least, (vii) the transfer of the holding must be completed no later than 5 years after the decision to grant support and (viii) the transferee must not transfer or use the land for any other purpose within 5 years of acquiring ownership of the land and must comply with the obligation to use the land as laid down in the Act on the Protection of Agricultural Land.⁶³

The payment scheme is a flat-rate non-repayable grant, differentiated according to the following objective criteria, which means that the beneficiary can expect to receive the following amounts of payment.⁶⁴

Between 10 000 – 50 000 EUR SO	40 000 EUR
Between 50 000 – 100 000 EUR SO	70 000 EUR
Over 100 000 EUR SO	100 000 EUR

Figure 12: Flat-rate payment rates (EUR SO/EUR)

(own ed.)

⁶¹ See Dalma Kovács: KAP 6. rész: Generációs megújulás gazdaságátvevő támogatással. <https://palyaz.hu/generacios-megujulas-gazdasagatvevo-tamogatassal-blog/>, (19.11.2023.); CAP Strategic Plan Hungary, 2023-2027. p. 1143.

⁶² See Sándor Kasza: Pályázati lehetőségek... i.m.; CAP Strategic Plan Hungary, 2023-2027. p. 1143.

⁶³ See Sándor Kasza: Pályázati lehetőségek... i.m.; CAP Strategic Plan Hungary, 2023-2027. p. 1143.

⁶⁴ „The maximum amount of payment is 100 000 EUR, consisting of a flat-rate grant and a compulsory investment, which means a non-repayable flat-rate grant of 40 000 EUR + compulsory investment within 5 years, with a minimum of 30 000 EUR with invoicing.” See Dalma Kovács: KAP 6. rész... i.m.

IV. Summary

In general conclusion, it can be stated that the renewal of the agricultural generation, the easier transition from one generation to the next, is crucial for the future of Hungarian agriculture because Hungary's security of food production could be jeopardized if the succession of farms is not carried out properly or at all. It is therefore vital to promote generational renewal in the agricultural sector.⁶⁵

As can be seen, the problem of generational renewal or generational change is extremely complex, as there are many factors that make successful change difficult.⁶⁶ Recognizing this, both domestic legislators and EU decision-makers are making serious and welcome efforts to ensure that the generational renewal that is part of the objectives set can take place. However, the issue of the transfer of holdings itself is “only” a snippet of this, and even “fresh” legislation in its initial stages can be fraught with pitfalls (mainly legal and tax).⁶⁷

It is undeniable that, within the framework of the CAP, each strategic plan, including the Hungarian one, places great emphasis on improving the reputation of agriculture, which has a fundamentally negative social and economic image. In this context, the 79.4% co-financing of the Hungarian government's exemplary rural renewal program for rural development deserves special mention, which, together with other resources, can also make a significant contribution to reducing labor shortages.

A more stable financial and legal basis for farm transfer could make the younger generation much more willing to really open to agriculture, which requires a long-term commitment, but which can deservedly enjoy a much wider social appreciation over time.

⁶⁵ See the general reasoning of the Transfer Act.

⁶⁶ See the general reasoning of the Transfer Act.

⁶⁷ See János Dúl: *Az agrárgazdaságok átadásáról...* i.m. pp. 65-97.

D. Horváth Vanessza^{1*}: Az öngyilkosság és a digitális önsértés jogi megítélése a cyberbullying tükrében

Absztrakt

A deviancia hátterében, legyen szó akár jogsértést meg nem valósító, akár bűncselekményt előidéző tettekről, mindig emberi motivációk és célok rejlenek. A tanulmány a devianciák közül az öngyilkosság és a digitális önsértés problematikáját a technológia fejlődés fényében kísérli meg bemutatni. Napjainkban az online kortársbántalmazás, azaz a cyberbullying egyre inkább az érdeklődés homlokterébe kerül, a legnagyobb médianyilvánosságra pedig azok a tragikus esetek tarthatnak számot, amelyek során a bántalmazásnak csupán az áldozat halála vet véget. Kérdéses, hogy a kortársbántalmazás esetén indokolt-e a büntetőjogi igény érvényesítése, vagy pedig inkább alternatív szankciók szükségesek a fiatalok értékrendjének formálása érdekében, álláspontom szerint az azonban vitathatatlan, hogy a fiatalok szuicid magatartását és mindenek háttértényezőit fontos kriminológiai kutatások révén megismerni.

Kulcsszavak: *cyberbullying, bullying, önsértés, öngyilkosságban közreműködés*

I. Bevezető gondolatok

2023 novemberében személyvonat gázolt halálra egy 16 éves sümegi fiút, aki a feltételezések szerint iskolatársai gúnyolódása miatt dönthetett úgy, hogy véget vet az életének.² Noha nem ez az első eset hazánkban sem, amikor összefüggés merült fel egy diák öngyilkossága és a nem megfelelő iskolai környezet között, a tragédia az egész országot megrázta, valamint újfent felhívta a figyelmet az oktatási intézmények felelősségére a gyermekek bántalmazástól való védelmének biztosítását illetően. Természetesen nem lehet kijelenteni, hogy minden iskolai zaklatás szükségszerűen azt eredményezi, hogy az áldozat úgy dönt, véget vet az életének – sőt, e következtetés levonása, tekintettel többek között a szintén gyermek bántalmazók speciális helyzetére is, veszélyes és kontraproduktív lenne –, azonban a bántalmazás a szuicid viselkedés jelentős pszichoszociális rizikófaktora.³

Tanulmányom két nagyobb egységre tagozódik. Elsőként az öngyilkosság jogi vetületei kerülnek bemutatásra, különös tekintettel az életkor relevanciájára az öngyilkosságra rábírás esetében és a kortársbántalmazás fényében. Ezt követően a digitális önsértés problematikáját mint a cyberbullying egy sajátos megnyilvánulási formáját vizsgálom.

* PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola.

² Szörnyű tragédia történt Sümegen, vonat gázolt halálra egy 16 éves diákot. <http://www.atv.hu/belfold/20231110/bantalmazas-vonatgazolas>. (2023.12.15.)

³ Osváth Péter: Személyiség – válság – öngyilkosság: A szuicid viselkedés integratív megközelítése. Komplex terápiás és prevenciók lehetőségei. https://psychiatry.aok.pte.hu/html/Osvath_habil.pdf. (2023.12.15.)

II. A fiatalkorú által elkövetett öngyilkosság jogi vetületei

1. Az öngyilkosság jogi megítélésének fejlődése

Az öngyilkosság megítélését övező dilemmákat véleményem szerint a következő idézet lényegre törően szemlélteti: „Az öngyilkosság az erkölcsi világrend ellen elképzelhető legképtelenebb támadás, ugyanakkor az elképzelhető legképzőbb bizonyítéka az erkölcsi világrendnek, hiszen az öngyilkos maga ítélkezik önmaga fölött az erkölcsi világrend helyett, s így maga igazolja annak igazát.”⁴

A tett értékelését nagyban befolyásolja, hogy az erkölcs, a vallás vagy a jog szempontrendszerén keresztül tekintünk-e e cselekményre, illetve releváns az is, hogy melyik korszak jogrendszerének alapján vizsgáljuk a kérdést. A római jog az öngyilkosságot büntetethezőséget megszüntető okként értelmezte, ugyanis a *ius Romanum* által felállított megdönthető vélelem szerint, ha halálbüntetéssel vagy vagyonelkobzással szankcionált cselekmény elkövetésével megvádolt személy öngyilkosságot követett el, mindezt úgy kell értelmezni, hogy ezáltal rossz lelkiismeretét fejezte ki, a halállal pedig a büntetethezőség megszűnt, így a vádlott családja mentesülhetett a vagyonelkobzás alól.⁵ A kánonjog felfogása szerint az élet sajátkező elvétele kiátkozás alapjául szolgáló bűn, és arra is akad példa a középkori jogtörténetben, hogy az elkövetők hozzátartozóit is szankcionálták bizonyos esetekben. A felvilágosodás gondolkodóinak többsége (e körbe tartozik például Montesquieu és Voltaire) arra az álláspontra helyezkedett, miszerint az elhunyt személy megbüntetése ellenkező a büntetőjog alapelveivel, az öngyilkossági kísérlet szankcionálása pedig a büntető jogpolitikával.⁶

Hazánkban, összhangban a nemzetközi szintér történeiseivel, az 1787–ben hatályba lépett *Sanctio Criminalis Josephina* szigorú büntetőjogi rendelkezéseket vezetett be, a polgári jog szabályai között pedig elrendelte az öngyilkosságot elkövető személyek hagyatékának elkobzását a hagyaték egyharmadának erejéig. 1791–től kezdődően azonban, a felvilágosodás eszméjével azonosulva, már csak az öngyilkosságban közreműködést rendelték büntetni.⁷

2. Az öngyilkosságban közreműködés büntetőjogi értékelése

Hatályos büntetőtörvénykönyvünk, a 2012. évi C. törvény (továbbiakban Btk.) a 162. § (1) bekezdésében deklarálja az öngyilkosságban közreműködés tényállást. Eszerint aki más öngyilkosságra rábír, vagy ennek elkövetéséhez segítséget nyújt, ha az öngyilkosságot

⁴ Stribik Ferenc, 2005: Az öngyilkosság az irodalomban. In: Iskolakultúra. 1. szám, pp. 80–94.

⁵ Nótári Tamás, 2013: Az öngyilkosság kérdésköre a római büntetőjogban. In: Filó Mihály (szerk.): Halálos bűn és szabad akarat. Budapest, Medicina Kiadó, p. 109. Idézi: Fuchs Vivien – Kutnyánszki Luca, 2019: A szuicid magatartások büntetőjogi értékelése a tradicionális és a hatályos magyar jogban. In: Scriptura. 1. szám, pp. 47–54.

⁶ Belovics Ervin, 2014: Az öngyilkosság büntetőjogi értékelésének sajátosságai. In: Magyar Jog. 3. szám, pp. 193–202.

⁷ Szikszai Dóra, 2022: Az asszisztált öngyilkosság jogi és pszichológiai vetületei. In: Miskolci Jogtudó. 1. szám, pp. 143–154.

megkísérlik vagy elkövetik, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Ami az elkövetési magatartásokat illeti, az öngyilkosságra rábírás természetére nézve felbujtói tevékenység, míg az öngyilkosság elkövetéséhez történő segítségnyújtás olyan bűnsegédi magatartás, amely átfogja a fizikai és a pszichikai bűnsegély minden esetét.⁸

A minősített esetről a 162. § (2) bekezdése rendelkezik. A jogalkotó két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel szankcionálja azt a tizennyolcadik életévét betöltött személyt, aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt bír rá az öngyilkosságra, vagy ennek elkövetéséhez segítséget nyújt, ha az öngyilkosságot megkísérlik vagy elkövetik. Az öngyilkosság elkövetése tehát nem büntetendő cselekmény, azonban más személy tettéhez való segítségnyújtás vagy felbujtás büntetőjogi szankciót von maga után.

Tanulmányom következő fejezetében az öngyilkosságot elkövető személy életkorának pszichológiai vetületeit mutatom be, azonban a jogi minősítés szempontjából is relevanciával bír, hogy fiatalkorú vagy felnőtt személy dönt-e úgy, hogy véget vet az életének. Amennyiben a passzív alany betöltötte tizennyolcadik életévét, az öngyilkosságban közreműködés tényállását megvalósító személy az alapeset szerint felel, akár ő maga elmúlt-e már nagykorú, vagy sem. Ellenben, amennyiben a passzív alany tizenegyedik életévét már betöltötte, a tizennyolcadikat azonban még nem, a tizennyolcadik életévét be nem töltött elkövető az alapeset, a tizennyolcadik életévét betöltött elkövető pedig a minősített esett szerint felel. A tizenegyedik életévét be nem töltött passzív alanyt öngyilkosságra rábíró személy magatartása, amennyiben ő már betöltötte a tizenegyedik életévét, emberölésként értékelhető.⁹

3. Az öngyilkosságban közreműködés tényállása a cyberbullying tükrében

Visszaulva a fentebb említett sümegi esetre, az ilyesfajta tragédiák napvilágra kerülését követően általánosságban megfigyelhető, hogy a közösségi médiában felszólalók többsége a posztokban az iskolatársak felelősségre vonását követeli, és a közvélemény markáns részének véleménye szerint a diákok tehetnek egy társuk haláláról. Mindez szemléletileg az iskolai kortársbántalmazás elleni fellépés szükségességének aktualitását, felvetődik azonban a kérdés: van-e olyan büntetőjogi tényállás, amely alapján minősíthetjük azokat az eseteket, amikor egy fiatal kortársai zaklatását követően öngyilkosságot követ el?

A technológia fejlődésével az iskolai bántalmazás nem ér véget az iskola területének elhagyásával, hiszen a modern telekommunikációs eszközök lehetővé teszik, hogy a zaklatás folytatódjon, ez pedig már a cyberbullying kategóriájába tartozik.¹⁰ Pongó Tamás meghatározása szerint a cyberbullying „*diák vagy iskolai alkalmazott által, vagy sérelmére, elektronikus eszköz által elkövetett, szándékos, egyszeri vagy ismétlődő magatartás, amelynek célja az erőegyensúly felborítása, s megvalósítja az alábbiak bármelyikét:*

⁸ Tót Mihály – Nagy Zoltán (szerk.), 2014: Magyar Büntetőjog. Különös rész. Budapest, Osiris Kiadó, p. 57.

⁹ Tóth–Nagy: Magyar Büntetőjog... i.m. p. 58.

¹⁰ Körmendi Attila–Szklénár Péter, 2012: Az iskolai zaklatás. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, p. 86.

- a) testi–lelki egészség sérelme vagy tulajdonban való károkozás, illetve ezek bekövetkezése a körülmények alapján valószínűsíthető; vagy
- b) ellenséges oktatási környezet létrehozása, vagy az iskola által nyújtott szolgáltatásoktól, hasznoktól és lehetőségektől való megfosztás.”¹¹

A magyar jogalkotó nem kriminalizálta a cyberbullying-cselekményeket, így büntetőjogi relevanciával az online kortársbántalmazás csupán akkor bír, ha az elkövető magatartása kimeríti a Btk. valamely már megalkotott tényállását, és a büntethetőség feltételei is adóttak. Tekintettel arra, hogy az elkövetők az áldozat kortársai, azaz végső soron maguk is gyermekek, így a büntethetőségi korhatár elérésének és a belátási képesség meglétének a vizsgálata rendkívül fontos lehet.

A bántalmazás online és offline formái legtöbbször egymást kiegészítve valósulnak meg. Kutatások szerint a szorongás, a depresszió és az öngyilkossági gondolatok azon áldozatok körében a legmagasabbak, akik a zaklatás mindkét formájában áldozatként érintettek. A poliáldozatok négyszer nagyobb valószínűséggel számolnak be önbántalmazásról és öngyilkossági gondolatokról, illetve ötször nagyobb valószínűséggel orvosi kezelést igénylő öngyilkossági kísérletről.¹²

Az eset összes körülményének mérlegelése alapján adható csak válasz arra a kérdésre, vajon megállapítható-e az öngyilkosságban közreműködés törvényi tényállása. A nemzetközi joggyakorlat arra enged következtetni, hogy a bíróságok ritkán merik kimondani a közvetlen kapcsolatot a cybebrullying és az áldozat halála között. Ennek egyik oka, hogy szem előtt tartják a korosztályi sajátosságokat, így azt is, hogy kamaszok között az online kommunikáció extrém formákat ölthet.¹³

III. A digitális önsértés

1. Az önsértésről általában

Az önsértő magatartás fogalmi meghatározásakor a legtöbb definíció részét képezi az a kitétel, miszerint a viselkedés az adott kultúrában széles körben nem elfogadott, azaz egyes önsértő gesztusokat az eltérő kultúrák tolerálnak bizonyos társas-társadalmi konszenzus alapján meghatározott kereteken belül.¹⁴ Az önpusztító hagyományok továbbélése szociokulturális eredetű¹⁵, mivel a szuicidogén klíma facilitálja az önkárosító magatartást. Szuicidogén klíma

¹¹ Pongó Tamás, 2017: A cyber-megfélemlítés és a diákok véleménynyilvánítási szabadsága, különös tekintettel az USA jogrendszerére. Szeged, PhD értekezés, p. 73.

¹² Domonkos Katalin, 2014: Cyberbullying: Zaklatás elektronikus eszközök használatával. In: Alkalmazott pszichológia. 1. szám, pp. 59–70.

¹³ Parti Katalin, 2016: A megfélemlítés (bullying) szabályozása Magyarországon és külföldön. In: In Medias Res. 1. szám, pp. 114–116.

¹⁴ Horváth Lili Olga, 2020: A nemszuicidális önsértés, az öngyilkos magatartás és az életeseemények kapcsolatának vizsgálat serdülők körében. Doktori disszertáció. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, p. 66.

¹⁵ Temesváry Beáta, 2001: Az öngyilkosság és az agresszió néhány pszichiátriai vetülete. In: Belügyi Szemle. 1. szám, pp. 85–106.

alatt értjük a társadalomtól a családokig és individuumokig húzódó káros attitűdöt, amely tolerálja, vagy éppen kifejezetten preferálja az önpusztítást.¹⁶

Az önsértő magatartások egy körülhatárolt csoportjának önálló szindrómaként kezelését Pattinson és Kahan javasolta először, napjainkban a jelenség legelterjedtebb megnevezése a nem-szucidális önsértés (*non-suicidal self-injury*; továbbiakban: *NSSI*).¹⁷ Az *NSSI* jellegzetesen serdülőkorban, 12–16 éves kor körül kezdődő jelenség.¹⁸ Az öndestruktív viselkedést el kell határolni az öngyilkossági kísérlettől, ugyanis az *NSSI* esetében nem kapcsolódik öngyilkossági szándék a kifejtett magatartáshoz.¹⁹ Ennek ellenére azonban e két jelenség nem választható el mereven egymástól, egyes kutatók (például Muehlenkamp, Nock) azt az összefüggést tárták fel, hogy az együttjárás aránya körülbelül 50 % normál populációban és körülbelül 70 % klinikai mintán. Mindez magyarázható többek között azzal, hogy *NSSI* során habitulálódik a személy mindarra, ami az öngyilkosságtól egyelőre visszatartja.²⁰

Nock modellje szerint az *NSSI* az érzelmi/kognitív élményeket szabályozó, valamint mások felé kommunikációs/befolyásolást célzó szerepe révén alkalmas arra, hogy intra,- és interperszonális funkciókat is betöltsön. Kialakulásának kockázatát növelik az érzelemszabályozás és az interperszonális kommunikáció zavarának kialakuláshoz vezető disztális zavarok – például családon belüli bántalmazás –, illetve speciális faktorok, példának okáért a modellkövetés.²¹

2. Az *NSSI* a technológiai fejlődés fényében

Az *NSSI* háttérében feltételeznek érzelemszabályozási, valamint impulzuskontroll zavart, továbbá önbűntető, anti-szucid, anti-disszociális, élménykereső és interperszonális funkciókat is.²² Figyelemmel az online világ térhódításra, közel sem meglepő, hogy e cselekmények egy részének színterévé a virtuális valóság válik.

Az online tér többféle módon is kapcsolódhat az öndestruktív magatartásokhoz. A digitális önsértés egyrészt meghatározható olyan online kommunikációs tevékenységként, amely az egyén testi jólétének nem öngyilkossági célú, de szándékos károsodásához vezet, illetve támogatja vagy súlyosítja a már fennálló *NSSI*-t.²³

A technológia fejlettség nyújtotta lehetőségek csökkenthetik az egyén izolációját, azonban a virtuális tér közösségformáló ereje releváns az önsértést támogató közösségek országhatárokon

¹⁶ Temesváry Beáta, 2010: Direkt és indirekt önpusztítás, avagy hogyan lehet a „szucidogén klímát” csökkenteneti?. In: *Egészségtudomány*. 3. szám, pp.47–54.

¹⁷ Horváth Lili Olga – Mészáros Gergely – Balázs Judit, 2015: Serdülőkori nem-szucidális önsértés: aktuális kérdések. In: *Neuropsychopharmacologia*. 1. szám, pp. 14–22.

¹⁸ Horváth: A nemszucidális önsértés... i.m. p. 22.

¹⁹ Melinda Reinhardt – Kökönyei Gyöngyi – Drubina Boglárka – Urbán Róbert, 2022: A nem szucidális önsértés motivációjának mérése serdülőknél: az Allítások az Önsértés Kapcsán kérdőív (ISAS – HU) magyar adaptációja. In: *Magyar Pszichológiai Szemle*. 3–4. sz., pp. 515–548.

²⁰ Horváth – Mészáros – Balázs: Serdülőkori... i.m. p. 20.

²¹ Horváth: A nemszucidális önsértés... i.m. pp. 26–27.

²² Horváth – Mészáros – Balázs: Serdülőkor... i.m. p. 14.

²³ Jessica Pater – Elizabeth Mynatt, 2017: Defining Digital Self-Harm. p. 1501. DOI: <http://dx.doi.org/10.1145/2998181.2998224>. (2023.12.15.)

átívelő kialakulása kapcsán is. Az evészavarokat és a testszövet szándékos károsítását támogató csoportok szemléltetik mindezt. Az evészavar-központú online közösségek pro-ana (vagy pro-anorexia) és pro-mia (vagy pro-bulimia) néven ismert weboldalak, blogok és közösségi média feedek gyűjteményei, amelyek tevékenységeiket ajánlott életmódbeli lehetőségként fogalmazzák meg, és tanácsokkal látják el tagjaikat.²⁴

Másrészt pedig, digitális önsértés értelmezhető akképp is, mint az önagresszió olyan formája, amely magában foglalja a verbálisan bántalmazó megjegyzések névtelen közzétételét az interneten.²⁵ Tanulmányom következő fejezetében ez utóbbi jelenséget vizsgálom.

IV. A digitális önsértés és a cyberbullying

1. A digitális önsértés jelensége

Míg korábban kifejezett erőfeszítéseket kellett tennünk az anonimitás eléréséhez, az interneten szinte ez a természetes állapot.²⁶ A névtelenség pedig lehetőséget teremt arra, hogy a bántalmazás minden formája, ideértve az önbántalmazás eseteit is, új köntösbe bújtatva jelenjenek meg.

A kérdéskör feltérképezéséhez érdemes a bullying problémáját tekinteni kiindulópontnak. A bullyingot két szempont szerint határozhatjuk el az agressziótól: többletkövetelményként jelenik meg a felek közötti erőegyenlőtlenség és az ismétlődő jelleg.²⁷ E logika mentén továbbhaladva, a cyberbullying esetében új elemként jelenik meg a definícióban a szándékosság, az ismétlődő jelleg és az ártalom bekövetkezése mellett a számítógépek, mobiltelefonok és más elektronikus eszközök használata.²⁸

Az online bántalmazás számtalan módon megvalósulhat, a cselekmények nem sorolhatók fel taxatívén. Példaként említhető a „harrassment”, amely során valaki bántó üzeneteket kap online, míg „denigration” esetében hírnév rontására alkalmas pletykákat terjesztenek valakiről.²⁹

Az áldozat és az elkövető személye azonban nem különül el szükségszerűen. Előfordulhat, hogy az egyén digitális platformokat használ, hogy interperszonális agresszió célpontjaként mutassa be magát, például úgy tesz, mintha internetes zaklatás áldozata lenne. Ezt a jelenséget először Englander jegyezte le 2012-ben, amikor is empirikus kutatást végzett az amerikai egyetemisták középiskolai viselkedéséről. Úgy találta, hogy 9%-uk névtelenül tett közzé

²⁴ Pater – Mynatt: Defining... i.m. p. 1503.

²⁵ Justin W. Patchin – Sameer Hinduja, 2017: Digital self-harm among adolescents. In: Journal of Adolescent Health. 6. szám, pp. 761–766. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2017.06.012>. (2023.12.15.)

²⁶ Ujhelyi Adrienn, 2011: Online csoportok kívülről és belülről. Az internetes közösségek szociálpszichológiai vizsgálata. Doktori Disszertáció. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar, p. 36.

²⁷ Arató Nikolett, 2016: Internetes zaklatás és machiavellizmus: mi a különbség az áldozat és a zaklató között? <http://www.pszich.u-szeged.hu/impulzus/wp-content/uploads/2016/11/4-arato.pdf>. (2023.12.15.)

²⁸ Pongó Tamás, 2016: A követendő példa, avagy milyen a jó cyberbullying kézikönyv. In: Pro Futuro. 2. szám, pp. 247 – 255.

²⁹ Domokos Katalin, 2014: Cyberbullying: Zaklatás elektronikus eszközök használatával. In: Alkalmazott pszichológia. 1. szám, pp. 59 – 70.

önmaga felé irányuló „kegyetlen megjegyzést”, vagy névtelenül internetes zaklatást követett el. Patchin és Hinduja 2017-es kutatása már kifejezetten e kérdésre fókuszált, és arra jutottak, hogy az Egyesült Államokban a 12–17 évesek körülbelül 6%-a tett közzé névtelenül az interneten önmagáról valamilyen „gonosz” tartalmat, míg 5,3%-uk névtelenül bántalmazta már magát online.³⁰

2. A digitális önsértés háttértényezői

Noha látszólag önmagunk netes bántalmazása nem bír jogi relevanciával, nem példanélküli, hogy a jelenség a hatóságok látókörébe kerül. A tizennégy éves Hannah Smith 2013-ban öngyilkosságot követett el, miután számtalan bántalmazó üzenetet kapott egy közösségi oldalon. Halála után szülei a rendőrséghez fordultak, a nyomozás pedig feltárta, hogy a kislány saját magát zaklatta.³¹ Arra is akad precedens, hogy valakivel szemben büntetőjogi szankciót alkalmazzanak saját maga bántalmazásáért: Michelle Chapman 2014-ben húsz hónap letöltendő börtönbüntetésre ítéltetett, mivel hamis profilokról fenyegető üzeneteket küldött magának, majd a rendőrségen feljelentette az „elkövetőket”.³² Kérdéses azonban, hogy egy mentális betegségben szenvedő személy gyógyulását a hasonló esetekben elősegítheti-e a kiszabott büntetés. Ahhoz, hogy a jogalkalmazó megfelelően reagálhasson eme ügyekre, elengedhetetlen a probléma háttértényezőinek a feltérképezése.

A kutatások szerint az online önbántalmazás okai három nagyobb kategóriába sorolhatók:

1. Segélykiáltás: a fiatal figyelmet, támogatást akar.
2. Társadalmi státusz megerősítése: korosztályi sajátosság, hogy a fiatal az érdeklődés középpontjába akar kerülni, ezt pedig akár általa terjesztett pletykákkal is elérheti. A digitális önsértéssel tehát azt is sugallhatja a külvilág felé, hogy elég népszerű ahhoz, hogy mások beszéljenek róla, irigykedjenek rá és irigységből fakadóan hibát keressenek benne.
3. Megerősítés keresése: azok az egyének, akiknek alacsony az önbecsülésük vagy aggódnak magukért, annak érdekében bántalmazhatják magukat névtelenül online, hogy a negatív kommentekre reagálva mások kiálljanak értük, így védelmet és ezáltal megerősítést kapjanak.³³

³⁰ Rinjani Soengkoeng – Ahmed A. Moustafa, 2022: Digital self-harm: an examination of the current literature with recommendations for future research. DOI: <https://doi.org/10.1007/s44202-022-00032-8>. (2023.12.15.)

³¹ Justin W. Patchin, 2022: Digital Self-Harm and Suicidality among Middle and High School Students. <https://cyberbullying.org/digital-self-harm-suicide>. (2023.12.15.)

³² Maria Tadeo, 2014: Woman becomes first person to be jailed for 'trolling herself'. <https://independent.co.uk/news/uk/crime/woman-becomes-first-person-to-be-jailed-for-trolling-herself-9110128.html>. (2023.12.15.)

³³ Elizabeth Englander, 2012: Digital Self-Harm: Frequency, Type, Motivations, and Outcomes. In: MARC Research Reports, 5. szám. https://vc.bridgew.edu/marc_reports/5. (2023.12.15.)

Különösen veszélyeztetettek azok a fiatalok, akik depresszióban szenvednek, nem akarnak különncnek tűnni a barátaik előtt vagy bántalmazást éltek át.³⁴ A kutatások a következő kockázati tényezőket kapcsolták össze az online önkárosítással:

1. Szexuális irányultság (az LMBTQ közösségek tagjai háromszor gyakrabban számoltak be digitális önsértésről)
2. Korábbi tapasztalat az iskolai zaklatással kapcsolatban (négy-szer-öt-ször nagyobb valószínűséggel jelentette e viselkedést)
3. Korábbi tapasztalat az internetes zaklatással kapcsolatban (hét-tizenkétszer valószínűbb az online NSSI)
4. Kábítószer-használat
5. Deviáns viselkedés.³⁵

V. Értékelő megállapítások

Tanulmányomban arra törekedtem, hogy a cyberbullying komplex problémáját a fiatal által megvalósított digitális önsértés és öngyilkosság fényében mutassam be. Noha a kortársbántalmazás nem új keletű jelenség, a folyamatos technológia fejlődés újabb és újabb kihívások elé állítja nemcsak a jogalkotót és a jogalkalmazót, hanem végső soron az egész társadalmat is.

Az online tér a destruktív magatartásformákba több szintéren is bekapcsolódhat. Cyber-öngyilkosság alatt egyrészt azt értjük, amikor az internet az információszerzésben játszik jelentős szerepet, másrészt pedig kommunikációs színtere lehet az öngyilkos gondolatok közlésének.³⁶ Mindkét forma rendkívül veszélyes lehet a fiatalok esetében, akik – életkori sajátosságból fakadóan – jobban igénylik környezetük visszajelzését tetteikre. Amint az a 'pro-anna' és 'pro-mia' oldalak kapcsán bemutatásra került, az önpusztítás eléréséhez nem szükséges bántalmazó attitűd, egyes magukat támogatónak valló online közösségek is elősegíthetik az önsértés kialakulását vagy súlyosabbá válását.

A bullying fogalmát aszerint határozhatjuk meg, ha megvizsgáljuk, milyen szempontok szerint tér el az általános értelemben vett agressziótól, míg a cyberbullying esetében a bullyinghoz képest többletkövetelményként jelenik meg az elektronikus eszközök használata. Visszaulva a kiindulópontként értelmezhető agresszió fogalmára, az auto-agresszió az agresszív késztetések azon speciális fajtája, amikor az ellenséges cselekvések alanya az egyén önmaga. E körbe sorolható például az öngyilkosság, az önmagát megalázó verbális kommunikáció és az önkárosító magatartás.³⁷ A digitális önsértés kapcsán bemutatásra került,

³⁴ Laura Martocci, 2017: Self-Cyberbullying. Look out for these real cries for help in the virtual world. <https://www.psychologytoday.com/gb/blog/you-can-t-sit-us/201711/self-cyberbullying>. (2023.12.15.)

³⁵ Wigan Safeguarding Childrens Board: Digital Self-Harm. <https://www.wiganlscb.com/Docs/PDF/Professional/Digital-Self-Harm.pdf>. (2023.12.15.)

³⁶ Internet Suicide. <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/Cybersuicide>. (2023.12.15.)

³⁷ Csemáné Váradi Erika, 2021: Közösségi média és auto-agresszió – interdiszciplináris kitekintés. In: Miskolci Jogi Szemle, 3. különszám, pp. 95–112.

miképp és mi okból helyeződhet az önsértés a virtuális valóságba. „A nem öngyilkosságú célzatú önsértő magatartások hátterében többek között megjelenik az önkritikus rumináció is, melynek esélyét a korábbi kiberviktimizáció növeli. A fiatal saját külső/belső hibáin, hiányosságain való folyamatos rágódása mind testi, mind lelki jóllétét negatívan befolyásolja, jelentősége azonban még ennél is nagyobb; elhúzódó jelenléte szoros összefüggést mutat a szorongásos illetve depresszív tünetek megjelenésével, amelyek pedig már a szuicid készítés rizikótényezői.”³⁸

Összegzésképp elmondható, hogy az online bántalmazás kérdése és az ezzel kapcsolatban felmerülő problémák napról–napra megkerülhetlenebbé válnak, ezért indokolt az egyes jelenségeket egymással összefüggésben szemlélni.

³⁸ Csemáné Váradi: Közösségi média... i.m. p. 107.

Fekete Gábor* : Mikromobilitás és jogbiztonság, a gépjármű- felelősségbiztosítási irányelv hatálya

Absztrakt

Napjainkra széles körben elterjedtek a különféle mikromobilitási eszközök, az elektromos kerékpárok és -rollerek a mindennapjaink részévé váltak. Elterjedésük egyrészt a válságokkal együtt járó hatékonyság növelésből, másrészt a környezeti megfontolásokból eredő elektrifikáción alapul. A mikromobilitási eszközöket belföldön és külföldön egyaránt használjuk, illetőleg a használóival találkozunk. A széles körű használat veszélyeket hordoz magában, baleset esetén óhatatlanul felmerül a kárfelelősség kérdése. Az uniós jog irányelvi szinten hangolja össze az egyes tagállamok gépjármű-felelősségbiztosítási szabályait, e körben egységesíti a gépjármű és annak üzemben tartása fogalmait, valamint az igényérvényesítés minimum szabályait. Az Európai Unió Bírósága a C-286/22. számú KBC Verzekeringen ítéletben, egy holland jogeset kapcsán azt vizsgálta, hogy az irányelv alkalmazásában az elektromos rásegítésű kerékpárok mely esetben minősülnek gépjárműnek, azaz gépjármű-felelősségbiztosítási kötelezettség hatálya alá esnek-e. A tanulmány a mikromobilitási eszközök jogi megítélésének nehézségeit mutatja be a gépjármű- felelősségbiztosítási irányelv alkalmazhatósága tükrében. A vizsgálat alapja az irányelvnek az Európai Unió Bíróságának C-286/22. számú előzetes döntéshozatali eljárásban megjelenő értelmezése.

Kulcsszavak: *mikromobilitás, gépjármű-felelősségbiztosítás, kgfb. irányelv, uniós jog*

I. A mikromobilitási eszközökről

A mikromobilitási eszközök kifejezés általánosságban olyan kompakt járművekre utal, amelyek sebessége nem haladja meg a tanulmányonként eltérő 20, 25 vagy 30 km/h-t, és amelyeket a közlekedők személyesen vezetnek. Kis méretük, alacsony sebességük és hordozhatóságuk miatt a rövid távú városi ingázásban hatékonyabbak a hagyományos közlekedési formáknál, ugyanis alkalmasak a forgalmi dugók áthidalására. Az előző okok folytán mind az áruk, mind a fenntartásuk költsége alacsonyabb az egyéb, hagyományos járművek költségeihez képest. Mindezen okok folytán egyre szélesebb körben terjednek a városias környezetben. Valamennyi városias környezetben megtalálhatók, mind a belvárosi turisták, mind a lakótelepi ingázók, mind az iparterületeken dolgozók számára egyre inkább a mindennapok részévé válnak ezek az eszközök.¹

A mikromobilitási eszközök közé sorolhatók a kerékpárok, az elektromos meghajtású ill. rásegítésű kerékpárok, a rollerek, elektromos rollerek, elektromos görkorcsolyák, elektromos rollátorok, közösségi robotok.²

* PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola.

¹ Julia Oeschger, Páraic Carroll, Brian Caulfield 2020: Micromobility and public transport integration: The current state of knowledge, In Transportation Research Part D: Transport and Environment,, <https://doi.org/10.1016/j.trd.2020.102628>.

² What is Micromobility? Definition, examples & the future <https://freeway.com/what-is-micromobility-definition-examples-the-future/>, (2023.12.15.)

II. A felelősségbiztosításról

A felelősségbiztosítás egy különös kárbiztosítás, amelynek a lényege az, hogy a biztosító vállalja az ügyfelet ért olyan károk megtérítését, amelyek annak folytán érik őt, hogy valamely esemény következtében köteles valamely harmadik személyt ért károkat megtéríteni.³ A biztosítási esemény a biztosított károkozása. A biztosító szolgáltatása, a fedezet, a felek megállapodásától függően vagyoni károk mellett a sérelemdíjra is kiterjedhet. A biztosító helytállásának kógens, tehát a felek megállapodásától független feltétele a biztosított jogszabály szerinti kártérítési kötelezettsége. E szerint a biztosított család magatartása valósul meg, ha olyan kárért ismeri el a felelősségét, amely vonatkozásában jogi felelőséggel nem tartozik⁴, az elismerés és ez alapján a felelősségbiztosító szolgáltatásának igénylése a tényállás függvényében a biztosított büntetőjogi felelősségét is megalapozza⁵.

A felelősségbiztosításoknak azon túl, hogy számos pozitív gazdasági hatása van az egyének számára is előnyös, mert garanciát jelent mind a biztosított, mind a károsult számára. Az általános gazdasági hatásai között említhető, hogy csökkenti a magánszemélyek és vállalkozások kockázatait, ezáltal stabilizáló szerepet tölt be, amely pozitív hatást gyakorol a gazdasági növekedésre. A stabilabb gazdasági környezet simítja a jövedelmeket és a fogyasztást, ösztönözheti a beruházásokat, csökkentheti a vállalatok tőkeszükségletét, ezáltal növeli a gazdasági hatékonyságot. A biztosításokra általános igaz megállapítás a felelősségbiztosításokra is igaz, miszerint a veszélyközösség létrehozásával olcsó, kooperatív kockázatkezelési eszköz. A biztosításokkal szembeni szigorú állami szabályzóknak és a piaci igényeknek való megfelelés folytán járadékfizetésre is alkalmas, ezzel hosszú távú biztonságot nyújt a károsultak számára, egyúttal csökkenni a társadalmi terhet, valamint lehetővé teszi a tömegkárok gyors rendezését. A kárrendezési szolgáltatás révén csökkenti a károkozó és a károsult között felmerülő természetes konfliktusokat, feszültségeket, ezzel a felelősségbiztosítás egyfajta mediációs szerepet tölt be, a professzionális fél jelenléte javítja a jogérvényesítést.⁶

Az egyének oldalán a felelősségbiztosítás garancia a biztosított számára, mert amennyiben kárt okoz valakinek és jogszabály alapján felelőséggel tartozik a károkozásért, akkor helyette a szerződésben rögzítettek szerint a biztosító áll helyt. Továbbá akkor már nem csak a károkozó biztosított lesz az, akinek érdekében áll majd a saját mentesülését bizonyítani, hanem a biztosító is érdekelt lesz ügyfele mentesülésének bizonyításában.⁷ A felelősségbiztosítás garancia a károsult számára, mert az igényét olyan személlyel szemben érvényesítheti, aki jogszabályi

³ Kuncz Ödön, 1933: A magyar kereskedelmi és váltójog vázlatja. III. rész I. fele: A biztosítás. Budapest, Grill, p. 340.

⁴ BH1997. 289., BH2011. 195.

⁵ BH2013. 236.

⁶ Pandurics Anett és Markó Olga, 2015: A felelősségbiztosítások szerepe, jelene és jövője Magyarországon, In: Biztosítás és Kockázat II. évfolyam 3. szám, p. 82.

⁷ Fézer Tamás, 2019: Felelősségbiztosítás. In Fézer Tamás: A kártérítési jog magyarázata. Budapest: Wolters Kluwer Kft. <https://doi.org/10.55413/9789632958248> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/YOV0844_21_p6/#YOV0844_21_p6 (2023. 12. 15.)

kötelezettség folytán megfelelő tőkeerővel és szabályozott működéssel rendelkeznek. Mind Magyarországon, mind az Európai Unióban biztosítási tevékenység a pénzügyi felügyeleti hatóságok engedélye és felügyeleti mellett végezhető⁸. A biztosítók működését szigorúan szabályozzák a pénzügyi tartalékolással és likviditással kapcsolatos előírások, amik azt biztosítják, hogy a biztosítók elegendő pénzügyi tartalékot tartsanak fenn annak érdekében, hogy teljesíteni tudják a jelenlegi és jövőbeni kötelezettségeiket a biztosítási szerződéseikből eredő kifizetésekre⁹.

A károsulti igényérvényesítés vonatkozásában kiemelendő, hogy a felelősségbiztosítás általános szabályai szerint a károsult az igényével közvetlenül a biztosítóhoz nem fordulhat. Amennyiben a károkozó biztosítottnak kártérítés fizetési kötelezettsége támad, úgy a biztosított lesz az, aki a biztosítóval fennálló felelősségbiztosítási szerződése okán követeli a kártérítés összegét a biztosítótól. Egyetlen kivétel a gépjármű-felelősségbiztosítás az egyetlen olyan felelősségbiztosítási forma, ahol a károsult közvetlenül a biztosítóval szemben érvényesítheti igényét.

A jogalkotó számos tevékenység feltételeként a felelősségbiztosítás meglétét követeli meg. Legismertebb kötelező felelősségbiztosítási fajta a gépjármű üzemeltetése¹⁰ vonatkozásában előírt kötelező felelősségbiztosítás. A magyar jog szerint csak felelősségbiztosításhoz kötött tevékenységek közé tartozik továbbá az egészségügyi szolgáltatás nyújtása¹¹, ügyvédi tevékenység¹², közjegyzői tevékenység¹³.

III. A gépjármű-felelősségbiztosításról szóló uniós irányelv

1. Az irányelv célja, hatálya

A tagállamok gépjármű-felelősségbiztosításra és a biztosítási kötelezettség ellenőrzésére vonatkozó jogszabályainak közelítéséről szóló, 1972. április 24-i 72/166/EGK tanácsi irányelv (első gépjármű-biztosítási irányelv) elfogadása óta eltelt időszakban az uniós jogalkotó számos irányelvet fogadott el a gépjármű-felelősségbiztosítás belső piacának megerősítése és egységesítése, ezáltal a személyek és járművek szabad mozgásának biztosítása érdekében (84/5/EGK tanácsi irányelv [második gépjármű-biztosítási irányelv]; 90/232/EGK tanácsi irányelv [harmadik gépjármű-biztosítási irányelv]; 2000/26/EK európai parlamenti és a tanácsi irányelv [negyedik gépjármű-biztosítási irányelv]; 2005/14/EK európai parlamenti és a tanácsi

⁸ a biztosítási tevékenységről szóló 2014. évi LXXXVIII. törvény 93. § (2) bekezdés a) pontja alapján biztosító vagy viszontbiztosító részvénytársaságnál és harmadik országbeli biztosító fióktelepénél százmillió forint, a b) pont alapján a biztosító vagy viszontbiztosító szövetkezetnél ötvenmillió forint az üzleti működés engedélyezésének feltétele

⁹ Az Európai Unióban a 2014/51/EU irányelv, az un. Szolvencia II irányelv szabályozza a biztosítók és a felügyeleti hatóságok tevékenységét

¹⁰ a kötelező gépjármű-felelősségbiztosításról szóló 2009. évi LXII. törvény - 4. § (1) bekezdés

¹¹ az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 108. § (2) bekezdés

¹² az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény 14. § (1) bekezdés

¹³ közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény 10. § (2) bekezdés

irányelv [ötödik gépjármű-biztosítási irányelv]). Az 1972. óta elfogadott gépjármű-felelősségbiztosítási irányelvek rendelkezéseit a 2009. október 27-én hatályba lépett, a gépjármű-felelősségbiztosításról és a biztosítási kötelezettség ellenőrzéséről szóló 2009. szeptember 16-i 2009/103/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (a továbbiakban: irányelv) foglalta egységes szerkezetbe. Ez utóbbi irányelv lényegét tekintve nem tartalmaz új rendelkezést, ennek megfelelően az irányelv végén annak végrehajtására, tagállami átültetésére vonatkozó szabályozás sincs. Valamennyi, e szabályozási körben alkotott gépjármű-biztosítási irányelvnek kettős célja van: egyrészt szabad mozgást biztosítani az Európai Unió (Unió) területén szokásosan üzemben tartott gépjárműveknek és utasaiknak, másrészt hasonló elbánásban részesíteni az ilyen gépjárművek által okozott balesetek károsultjait, függetlenül attól, hogy az Unión belül hol történt a baleset.¹⁴

Az irányelv célja a gépjármű-felelősségbiztosítás belső piacának megerősítése és egységesítése, ezért irányelvi szinten előírja, hogy valamennyi tagállamnak biztosítania kell, hogy a szokásosan a területén üzemben tartott gépjárművek felelősségbiztosítással rendelkezzenek. A tagállamok eltérhetnek a kötelező gépjármű-felelősségbiztosításra vonatkozó általános kötelezettségtől csak egyes gépjárműtípusok vagy egyes speciális forgalmi rendszámmal ellátott gépjárművek esetében térhetnek el. A tagállamoknak azt is biztosítani kell, hogy az ezen gépjárművek által nemcsak külföldön, hanem a szokásos üzemben tartásuk helye szerinti tagállamban okozott balesetek károsultjai is kellő kártérítésben részesüljenek. E célból a tagállamoknak ugyanolyan bánásmódban kell részesíteniük az e gépjárművek által okozott balesetek károsultjait, mint a nem biztosított gépjárművek által okozott balesetek károsultjait.¹⁵

A felelősségbiztosítási kötelezettség tárgyi hatálya az egyes tagállamok területén üzemben tartott gépjárművekre terjed ki.¹⁶ Az irányelv a gépjármű fogalmát meghatározza, de az üzemben tartásról nem szól. Az irányelv alkalmazásában „gépjármű” minden szárazföldi közlekedésre szolgáló és mechanikus erővel működtetett, de nem sínen közlekedő gépjármű, valamint a pótkocsi, akkor is, ha nincs a gépjárműhöz kapcsolva.¹⁷

Az irányelv alkalmazásában mind az üzembentartás, mind a gépjármű fogalma az uniós jog önálló fogalma, amelyet az uniós jog értelmezésére kizárólagos hatáskörrel¹⁸ rendelkező Európai Unió Bíróság (a továbbiakban: EUB) joggyakorlata alapján lehet meghatározni.

2. A gépjármű fogalma, a C-286/22. számú KBC Verzekeringen ítélet

Az EUB több jogesetben is értelmezte az üzemben tartás fogalmát, a gépjármű fogalmát, azonban eddig három döntése érintette, ezekből kettő hagyományos gépjárműveket vizsgálta, míg egy esetben az elektromos rásegítővel működő kerékpárt minősítette. A hagyományos

¹⁴ Dr. Kincses Attila és Dr. Lupóczné Dr. Krammer Edit, 2020: A külföldi székhelyű gépjármű-felelősségbiztosító kárképviselőjének és kézbesítési megbízottjának jogköre. In Európai Jog, 6. szám, pp.24.

¹⁵ irányelv (2), (3) és (11) preambulumbekendései

¹⁶ irányelv 2. cikk

¹⁷ irányelv 1. cikk 1. pont

¹⁸ EUSz. 19. cikk (3) bekezdés b) pont

gépjárművek vonatkozásában megállapította, hogy az irányelvvel nem ellentétes a nemzeti szabályozás olyan értelmezése, amely kizárja a közúti vontatóra vonatkozó kötelező gépjármű felelősségbiztosítási fedezetből, és ebből következően az annak alapján nyújtott kártérítésből az említett közúti vontató által a baleset bekövetkezésekor hozzá kapcsolt félpótkocsiban okozott anyagi károkat.¹⁹ Egy másik esetben megállapította, hogy „gépjárművek forgalomban való részvételének” fogalma nem foglalja magában az olyan helyzetet, amelyben egy mezőgazdasági traktor balesetben volt érintett, és e baleset bekövetkezésének pillanatában az elsődleges funkciója nem a szállítási eszközként való alkalmazás volt, hanem az, hogy munkagépként biztosítsa egy növényvédőszer-permetező szivattyújának a működtetéséhez szükséges hajtóerőt.²⁰

Az EUB a C-286/22. számú KBC Verzekeringen ügyben vizsgálta első alkalommal egy mikromobilitási eszköz gépjármű fogalma alá tartozását. Az EUB az alábbi vizsgálatot folytatta le. Az alapügy tényállása szerint a károsult egy elektromos rásegítővel működő kerékpárral közúton közlekedett, amikor az alperes által biztosított gépjármű elütötte. A károsult a balesetből eredő sérülései folytán elhunyt. A károsult részére a felperes, a károsult munkahelyének biztosítója kártérítést fizetett, mert a baleset „úti balesetnek” minősült. A felperes, mint a károsult jogutódja az általa kifizetett kártérítést az alperes, a balesetet okozó gépjármű kötelező-gépjármű felelősségbiztosítójával szemben érvényesítette. Az alperes viszontkeresetet terjesztett elő, amelyben azt kérte, hogy a felperes térítse vissza a jogalap nélkül megfizetett pénzüsszeget. Ezzel szemben a felperes e belga jogra hivatkozva azt állította, hogy a károsult nem tekinthető gépjárművezetőnek. Az első fokon eljáró bíróság megállapította, hogy az érintett gépjármű vezetője nem felelős a balesetért, azonban a felperes ellenkérelmében hivatkozott belga jog értelmében az alperes köteles kártérítést fizetni, mivel a károsult nem volt gépjárművezető, és ezért ugyanezen cikk alapján kártérítésre volt jogosult.

Az alperes fellebbezése és a felperes csatlakozó fellebbezése alapján eljáró másodfokú bíróság megállapította, hogy az ügyben hivatkozott, releváns belga jog gépjármű fogalma megfelel az irányelv gépjármű fogalmának. Megállapította, hogy sem a belga jog, sem az irányelv nem határozza meg e körben a mechanikus erő fogalmát. Álláspontja szerint a gépjármű fogalom tekintetében a „mechanikus erővel működtetett” kifejezést úgy kell értelmezni, hogy az azt jelenti, hogy a gépjármű izomerő nélküli mozgásra képes jármű. Ebből azt a következtetést vonta le, hogy a perbeli elektromos rásegítővel működő kerékpár nem minősül gépjárműnek. Érvelése alapja az volt, hogy a kerékpár segédmotorral rendelkezik, de a mechanikus erő önmagában nem tudja elindítani vagy mozgásban tartani a kerékpárt. Megállapította, hogy a károsult nem minősült gépjárművezetőnek, de „veszélyeztetett úthasználóként” igényelhetett kártérítést. Az alperes a felülvizsgálati kérelmét arra alapította,

¹⁹ C-923/19. sz. Van Ameyde España ítélet

²⁰ C-514/16. sz. Rodrigues de Andrade ítélet

hogyan az első és másodfokon eljáró bíróságok helytelenül értelmezték az irányelvvel ellentétesen értelmezték a „gépjármű” fogalmát.

A felülvizsgálati kérelem alapján eljáró belga semmitőszék a fentiek alapján előzetes döntéshozatali kérelmet terjesztett elő, melyben az EUB által értelmezett kérdés szerint lényegében arra kereste a választ, hogy úgy kell-e értelmezni az irányelv 1. cikkének 1. pontját, hogy a „gépjármű” e rendelkezés értelmében vett fogalmába tartozik egy olyan kerékpár, amelynek elektromos motorja kizárólag a lábhajtáshoz nyújt segítséget, és amely olyan funkcióval rendelkezik, amely lehetővé teszi, hogy 20 km/h sebességig lábhajtás nélkül gyorsuljon, e funkció azonban csak izomerő használatát követően aktiválható.

Az EUB a gépjármű fogalmát nyelvtani és cél szerinti értelmezés alapján vizsgálta. A nyelvtani értelmezés körében rögzítette, hogy „gépjármű” fogalma minden szárazföldi közlekedésre szolgáló és mechanikus erővel működtetett, de nem sínen közlekedő gépjármű, valamint a pótkocsira kiterjed, akkor is, ha nincs a gépjárműhöz kapcsolva. Az általános nyelvhasználatban elfogadott szokásos jelentés alapján megállapította, hogy a nyelvhasználatban elfogadott szokásos jelentésének megfelelően e fogalom szükségszerűen olyan gépre utal, amelyet gép által előállított erővel a talajon történő helyváltoztatásra terveztek, a sínen mozgó járművek kivételével. A nyelvtani értelmezés azonban nem ad választ a feltett kérdésre, ugyanis a rendelkezés szövege nem tartalmaz olyan utalást, amely lehetővé tenné annak meghatározását, hogy az ilyen mechanikus erőnek kizárólagos szerepet kell-e játszania az érintett gépjármű működésében. Rámutatott, hogy a mechanikus erővel való működés szempontjából az egyes nyelvi változatok is eltérnek. A nyelvi eltérések esetén a jog uniós szinten szükséges egységes értelmezése a szabályozás rendszerére és a céljára tekintettel való értelmezés útján valósulhat meg.²¹

A cél szerinti értelmezés körében rögzítette, hogy az irányelv tárgya²² „gépjármű-biztosításra” utal, amely kifejezés az általános nyelvhasználatban hagyományosan az olyan gépekre vonatkozik, mint a motorkerékpárok, gépkocsik és tehergépjárművek, amelyek a használaton kívül helyezés eseteit kivéve kizárólag mechanikus erővel mozgathatók. Célja egyrészt az unión belüli szabad mozgás biztosítása. Az irányelv kötelezi a tagállamokat, hogy a biztosítási kötelezettséget akkor írják elő, ha a gépjárművel olyan személy okozott kárt aki nem rendelkezik az adott gépjármű vezetésére feljogosító jogosítvánnyal.²³ Jogosítványt az uniós jog olyan önjáró jármű vezetése kötött nemzeti vezetői engedélyhez, amelyet az úton saját motorja mozgat, a sínen közlekedő járművek kivételével.²⁴

Az EUB a fenti rendelkezések összevetése alapján arra a megállapításra jutott, hogy az olyan gépek, amelyeket nem kizárólag mechanikus erő hajt, tehát amelyek nem mozoghatnak a talajon izomerő használata nélkül, mint amilyen az alapügyben szóban forgó elektromos

²¹ 2005. december 8-i Jyske Finans ítélet, C-280/04, EU:C:2005:753, 31. pont; 2021. december 21-i Trapeza Peiraios ítélet, C-243/20, EU:C:2021:1045, 32. pont

²² irányelv (2) preambulumbekzdés

²³ irányelv 13. cikk (1) bekezdés b) pont

²⁴ 2006. december 20-i 2006/126/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 4. cikke (1) bekezdés

kerékpár is, amely hajtás nélkül 20 km/h sebességig gyorsulhat, nem tűnnek olyan jellegűnek, amelyek harmadik személyeknek súlyosságukat vagy mennyiségüket tekintve a szárazföldi forgalomban lévő, kizárólag mechanikus erő által hajtott motorkerékpárok, gépkocsik, teherautók vagy más járművek által okozott személyi sérülésekkel vagy anyagi károkkal összehasonlítható sérüléseket vagy károkat okozhatnak, mivel ez utóbbiak olyan sebességet érhetnek el, amely jelentősen magasabb, mint az ilyen gépek által elérhető sebesség, és amelyeket jelenleg is túlnyomórészt közlekedési célra használnak. A 2009/103 irányelv által követett, a gépjárművek által okozott közlekedési balesetek károsultjainak védelmére irányuló célkitűzés tehát nem követeli meg, hogy az ilyen gépek az ezen irányelv 1. cikkének (1) bekezdése értelmében vett „gépjármű” fogalmába tartozzanak.

A fentiek alapján az EUB megállapította, hogy nem tartozik a „gépjármű” e rendelkezés értelmében vett fogalmába egy olyan kerékpár, amelynek elektromos motorja kizárólag a lábhajtáshoz nyújt segítséget, és amely olyan funkcióval rendelkezik, amely lehetővé teszi, hogy 20 km/h sebességig lábhajtás nélkül gyorsuljon, e funkció azonban csak izomerő használatát követően aktiválható.

IV. A mikromobilitási eszközök kötelező felelősségbiztosítása

Az irányelvek az elérendő célokat illetően minden címzett tagállamra kötelezőek.²⁵ Az irányelvnek való megfelelést a kötelező gépjármű-felelősségbiztosításról szóló 2009. évi LXII. törvény szolgálja.²⁶ Ezért a kötelező-felelősségbiztosítás tekintetében a magyar jogi szabályozásnak meg kell felelnie az irányelv és annak EUB általi értelmezése útján finomított fogalmának is. Az ismertetett EUB döntés alapján az olyan közlekedési eszköz, amelynek elektromos motorja kizárólag a lábhajtáshoz nyújt segítséget, és amely olyan funkcióval rendelkezik, amely lehetővé teszi, hogy 20 km/h sebességig lábhajtás nélkül gyorsuljon, e funkció azonban csak izomerő használatát követően aktiválható nem tekinthető gépjárműnek.

Nemzeti szabályozás hiányában a magyar joggyakorlatban a mikromobilitási eszközökkel kapcsolatos, a felelősségbiztosító érintettségével folyó kártérítési eljárás nem került közzétételre. A magyar joggyakorlatban a mikromobilitási eszköz jelenleg a büntetőjogi aspektusból jelennek meg.²⁷

Argumentum e contrario az olyan mikromobilitási eszközök, amelyek a fenti meghatározásnak nem felelnek meg gépjárműnek minősülhetnek. Így azok az járművek, pl.: elektromos roller, kerékpár, segway, amelyek szárazföldi közlekedésre szolgálnak és mechanikus erővel működtetettek és a 20 km/h sebességet meghaladó sebesség elérése képesek lábhajtás vagy ennél alacsonyabb sebesség elérése lábhajtás nélkül alapos vizsgálatot igényelnek a nemzeti jogalkotó részéről, mert gépjárműnek minősülhetnek.

²⁵ EUMSZ 288. cikk

²⁶ a kötelező gépjármű-felelősségbiztosításról szóló 2009. évi LXII. törvény 70. § h) pont.

²⁷ Egyebek mellett: Kúria Bfv.II.442/2022/5., megjelent: BH2022. 319. és Kúria Bfv.502/2022/9.

V. Összegzés

Az irányelv nem közvetlenül alkalmazandó, kötelezettséget csak a tagállamok számára állapít meg, a károsult a fenti értelmezésre álláspontom szerint eredménnyel hivatkozhat a kártérítése perben. Ugyanakkor a fenti példa, a mikromobilitási eszközök sokfélesége és gyors terjedése indokolttá teszi, hogy a tagállamok, így a magyar állam is felülvizsgálja a kötelező-felelősségbiztosításra vonatkozó nemzeti szabályait, és szükség szerint kiterjessze a gépjármű-felelősségbiztosítás kötésére kötelezettek körét.

Ahogy a tanulmányban bemutattam a felelősségbiztosítási kötelezettség kiterjesztése egyrészt az érintett nemzetgazdasági szektort, másrészt az esetleges káresetekben akár károkozóként, akár károsultként érintettek számára számos előnyt rejt magában. Nem utolsó sorban azáltal is növelné a kisebb sérülésekkel illetőleg károkozással járó közlekedési balesetekben a jogérvényesítés lehetőségét, ekként a jogbiztonságot hogy a kötelező-gépjárműfelelősségbiztosítás nyilvánvaló feltételeként a mikromobilitási eszközök egyedi azonosítóval rendelkeznének.

Aida Bektashev* – Imre Mátyás*: International investment law of Central Asia in a new era: crisis, features, and prospects

Abstract

Foreign direct investment (FDI) inflow into the Central Asia region has significantly increased since the collapse of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR). However, the investment picture is heterogeneous and multifaceted, depending on the specifics of natural resources and the availability of industry, many of which have remained since the Soviet Era. Central Asian states (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan) attempt to attract foreign investment into their countries through structural reforms. The transformation of the investment climate in the Central Asian countries took parallel paths, but at different speeds.

Keywords: *Foreign direct investment, investment law, Central Asia: Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan.*

I. Introduction

Foreign direct investment (FDI) inflow into the Central Asia region has significantly increased since the collapse of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR)¹. Central Asia is the region east of the Caspian Sea (Uzbekistan, Kazakhstan, Tajikistan, Kyrgyzstan, and Turkmenistan) and its inward FDI stock in Central Asia totals \$211 billion. In 2021, the region's foreign trade in goods totalled \$165.5 billion, a sixfold increase over the last 20 years. Mutual trade between the countries is growing even faster than their total foreign trade².

Several international institutions and private equity funds agree that the Central Asian countries are becoming new FDI destinations, thanks to two main characteristics: an abundance of natural resources and a growing population that is increasing the market size. These markets have vast natural resource deposits, but most importantly they are home to a young and well-educated workforce capable of converting this raw metal, mineral and energy wealth into long-term sustainable economic growth and regional prosperity. Moreover, the region has the advantage of neighboring and being influenced by fast growing economies such as India and China. The Central Asian's markets form an important geo-strategic and economic trade hub and transit corridor, linking Asia with Europe, Africa, and the Middle East.³ The region's countries have a historic opportunity to take advantage of their transit potential and to approach external markets through their emerging international transport corridors. Countries benefit from macroeconomic

* PhD student, University of Miskolc Faculty of Law, Deák Ferenc Doctoral School in Law and Political Sciences
* Associate professor, University of Miskolc Faculty of Law, Department of European Law and Private International Law.

¹ Mavluda Sattorova, 2015: International Investment Law in Central Asia the Making, Implementation and Change of Investment Rules from a Regionalist Perspective, Journal of World Investment & Trade University of Liverpool, United Kingdom, p. 16

² Eurasian Development Bank, 2022: Economy of Central Asia: A Fresh Perspective, Moscow.

³ Anthony Williams, 2018: EBRD forum in Beijing to promote investment in Central Asia. European Bank for Reconstruction and Development.

stability, a large domestic market, and a cheap and abundant labour force but have non-harmonized regulatory investment environments.

The international investment law of Central Asia exists side by side with many different bodies of international law as a public and private law as well, which are diverse and continuously expanding. Moreover, investment treaties can be bilateral (BITs), multilateral⁴, regional⁵ and other like trade, and economic partnership agreements increasingly include investment provisions in the Central Asia. The country's investment legislation contains numerous investment-friendly provisions resulting from accession to the World Trade Organization (WTO)⁶, Eurasian Economic Union (EAEU)⁷ which have evolved into a global and regional mechanism capable of liberalizing trade and investment generally, Energy Charter Treaty⁸, Commonwealth of Independent States (CIS) Investor Rights Convention⁹ and subsequent legislative revisions.

Investment treaties play a growing role and treaties typically provide protection from expropriation, discrimination or treatment that is not "*fair and equitable*". They can provide additional protection to covered foreign investors beyond that provided in national legal frameworks, including constitutions, laws, and regulations. For example, as of December 2023, Central Asian states were parties to a total 214 bilateral investment treaties (BITs) and 5 other investment agreements.

II. Overview of central asian countries international investment law

1. Kazakhstan

K

azakhstan is often recognized as the most favorable destination for foreign investment among t – National legislation: Law on investments, Kazakhstan, January 8, 2003. Program for attracting investments, National investment strategy, August 22, 2017.¹⁰

e – Case law: International investment agreements (IIAs), bilateral investment treaties (BITs -51), Treaties with investment provisions (TIPs)-12. Some cases with UNCITRAL, ICSID, PCA, SCC, ICC.

e

n

⁴ WTO, 1994: Agreement on Trade Related Investment Measures.

⁵ Energy Charter Treaty, 34 ILM 360, 1995: Chapter 11 of the North American Free Trade Agreement (NAFTA), 32 ILM 289, 1993: the Framework Agreement on the ASEAN Investment Area (1998); the ASEAN Comprehensive Investment Agreement, 2009: Protocol of Colonia for the Promotion and Reciprocal Protection Of Investments in Mercosur; MERCOSUR, 1994 : Protocol on Promotion and Protection of Investments Coming from Non MERCOSUR State Parties.

⁶ WTO, 1994: Agreement on Trade Related Investment Measures.

⁷ Treaty on the Eurasian Economic Union, 29 May 2014.

⁸ Energy Charter Treaty, 1998: 34 ILM 373

⁹ CIS Convention on Protection of Investor Rights, 1997: Moscow (signed by Armenia, Belarus, Moldova, Tajikistan, Kazakhstan, and Kyrgyzstan).

¹⁰ Law on investments, Kazakhstan, January 8, 2003.

a

n

c

All legal entities established in Kazakhstan, their branches and representative offices, and branches and representative offices of foreign legal entities operating in Kazakhstan, must be registered with the governmental authorities. The procedure governing such registration is provided by the Law on the State Registration of Legal Entities and Registration of Branches and Representative Offices and subordinate regulations. Foreign nationals and legal entities are allowed to own land for business related purposes, but foreign ownership of agricultural and forest land was not.

The Law on Arbitration, which governs dispute settlement for both domestic and international businesses, has brought national legislation in line with the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) Model on International Commercial Arbitration, the New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, and the European Convention on International Commercial Arbitration.

2. *Kyrgyzstan*

Kyrgyzstan is part of more than 38 bilateral investment treaties¹¹, as well as the Energy Charter Treaty¹².

– National legislation: Law of the Kyrgyz Republic on Investments, March 27, 2003. Some laws directly or indirectly regulate investments such as Licensing law, Joint-Stock Companies law, Mining law, Free Economic Zones law of Kyrgyz Republic, Tax Code, Land Code, Customs Code, Civil Code, Public-Private Partnership law.¹³

– Case law: International investment agreements (IIAs), bilateral investment treaties (BITs -36), Treaties with investment provisions (TIPs)-9. Some cases with UNCITRAL, ICSID, PCA, SCC, ICC.

Kyrgyzstan's investment treaties provide national and most-favored nation treatment. BITs include general principles of foreign investment, guarantees protection against expropriation. Such provisions provide no explicit definition relating to indirect expropriation. Improvement of the investment climate is also a key objective of the National Development Strategy of the Kyrgyz Republic 2018-2040. The Government aims to considerably improve the investment climate to make the country an attractive investment destination that has a competitive advantage. The Kyrgyz Republic's *Strategy-2040*¹⁴ and Development Programme both mention diversification of the industrial sector as key priorities, and name textiles and processed milk products among target sectors.

¹¹ UNCTAD, 2023: International Investment Agreements Navigator, <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/countries/113/kyrgyzstan>. (14.12.2023)

¹² Energy Charter Treaty, 1994. <https://www.energycharter.org/process/energy-charter-treaty-1994/energy-charter-treaty/>. (14.12.2023)

¹³ Law of the Kyrgyz Republic on Investments, March 27, 2003. <https://invest.gov.kg>. (14.12.2023)

¹⁴ Kyrgyz Republic's *Strategy-2040*, 2018. <https://www.gov.kg/ru/programs/8>. (14.12.2023)

3. *Uzbekistan*

Uzbekistan has entered new era in liberalization of its national economy with comprehensive reform of its foreign direct investment FDI regime. In recent years, GDP growth has been largely driven by foreign direct investment and state-led investment. Uzbekistan is party to more than 55 BITs¹⁵ and the Energy Charter Treaty¹⁶.

– National legislation: Law on investments and investment activities, Uzbekistan, 2019¹⁷ and Other legal acts.

– Case law: International investment agreements (IIAs), bilateral investment treaties (BITs -55), Treaties with investment provisions (TIPs)-5. Some cases with UNCITRAL, ICSID, PCA, SCC, ICC.

Uzbekistan is a populous double land-locked country in the middle of Central Asia with its population exceeding 27 million people, it is the biggest market among other Central Asian countries. Uzbekistan has the most diversified economy in Central Asia, with significant mineral and metals wealth, including gold, as well as textiles and services, and the largest population in the region.¹⁸ Despite 2020's challenges, foreign direct investment (FDI) inflows continued – about \$6.6 billion in 2020 compared to \$9.3 billion in 2019 – which is undoubtedly the result of pre-pandemic reforms. Over 11,780 companies with foreign capital were operating in Uzbekistan as of January 1, 2021, including 1,399 created in 2020.

Furthermore, there are some Uzbekistan BITs that impose additional requirements for entities, such as “*effective and continuous link to Uzbek economy.*”¹⁹ So, Uzbekistan retains a total right to regulate admission of foreign investment through a controlled entry model. An investment law can help provide transparency and clarity in a country's investment regime, stipulating the conditions for market access, as well as the protection of investment and the settlement of disputes. In 2020, a new Law on Investment and Investment Activities²⁰ was enacted, replacing, and expanding earlier laws from 1998 on foreign investment and on investor protection, among others. The new law introduces a four-stage process for resolving disputes concerning foreign investments. An investor may only seek to commence international arbitration proceedings against the state if it has first attempted

¹⁵ UNCTAD, 2023: International Investment Agreements Navigator. <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/countries/226/uzbekistan> (14.12.2023)

¹⁶ Energy Charter Treaty, 1994. <https://www.energycharter.org/process/energy-charter-treaty-1994/energy-charter-treaty/>

¹⁷ Law on investments and investment activities, Uzbekistan, 2019 (<http://www.investuzbekistan.uz>, www.minjust.uz, <https://mift.uz/ru/menu/investitsionnoe-regulirovanie>, <http://invest.gov.uz/ru/invest-projects-taxonomy/perechen-realizuemyh-proektov-s-uchastiem-pii/>)

¹⁸ World Bank Group, 2019: Uzbekistan: Towards A New Economy, Summer 2019, <http://documents.worldbank.org/curated/en/866501562572675697/pdf/Uzbekistan-Toward-a-New-Economy-Country-Economic-Update.pdf> (14.12.2023)

¹⁹ Uzbekistan–Portugal BIT, 2001.

²⁰ Law on Investment and Investment Activities, 2020.

<https://investmentpolicy.unctad.org/investment-policy-monitor/asures/3466/uzbekistan-adopts-a-comprehensive-law-on-investment> (14.12.2023)

to resolve a dispute through negotiations, mediation, and litigation in the Uzbek courts. The new law envisages the possibility of investor-state arbitration under investment treaties or contracts but stops short of providing open-ended consent of the state to arbitrate all investment disputes.

4. Tajikistan

In 2021, overall Foreign Direct Investment (FDI) to Tajikistan roughly doubled to \$342 million, and Chinese investments, which account for forty percent of all FDI, increased 175 percent to \$

2 – National legislation: Law on investment, Tajikistan, May 12, 2007²⁵. Other regulatory acts.

1 – Case law: International investment agreements (IIAs), bilateral investment treaties (BITs -36), Treaties with investment provisions (TIPs)-9. Some cases with UNCITRAL, ICSID, PCA, SCC, ICC.

i Tajikistan's BITs include protection against expropriation. The general principles of such provisions are in line with international law standards. Tajikistan's BITs define direct and Indirect expropriation, and often explicitly define indirect expropriation. Tajikistan's FDI regime is open and non-discriminatory in principle, having no economy-wide regulatory restrictions on foreign equity, employment of foreign personnel or screening requirements on foreign investments. Investors can repatriate profits, invested capital and loans, provided they comply with all national fiscal obligations. For example, the National Development Strategy to 2030 (NDS) denotes the improvement of the business climate and the attraction of FDI as central pillars of its long-term vision, setting out a coherent, non-extractive dependent vision for the country's economy²⁶ and Tajikistan is a signatory to the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards Convention (1958 New York Convention).

j The legislation of the Republic of Tajikistan in the field of investments is based 1) Constitution of the Republic of Tajikistan 2) law on investment in the republic of Tajikistan²⁷ 3) law on foreign investment in the republic of Tajikistan²⁸ 4) normative legal certificates of the Republic of Tajikistan 5) international the-legal certificates recognized by the Republic of Tajikistan.

t

²¹ World Bank. 2023:Tajikistan Infrastructure Governance Assessment <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099120723131516850/pdf/P1770900047d8c07e09ef4022cafd277e1.pdf> (14.12.2023)

²² UNCTAD, International Investment Agreements Navigator, 2023 <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/countries/206/tajikistan> (14.12.2023)

²³ Eurasian Investment Agreement, 2015 <http://www.eacunion.org/?lang=en> (14.12.2023)

²⁴ Energy Charter Treaty, 1994 <https://www.energycharter.org/process/energy-charter-treaty-1994/energy-charter-treaty/> (14.12.2023)

²⁵ Law on investment, Tajikistan, May 12, 2007.

²⁶ Republic of Tajikistan, 2016: National Development Strategy of Tajikistan to 2030, http://investcom.tj/uploads/strategiya_2030_en.pdf.

²⁷ <https://tpp.tj/put2011/pdf/rules/en/10.pdf> (14.12.2023)

²⁸ https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/tjk_e/wtacctjk13a1_leg_7.pdf (14.12.2023)

r

t

y

5. Turkmenistan

In 2022 FDI inflows to Turkmenistan increased by 24.2% year-on-year in 2021, reaching USD 1.45 billion²⁹. The most promising areas for investment are in the energy, agricultural, financial services, and construction sectors and the government often touts foreign loans as investment. The economy was estimated to have grown by 5.0% in 2021³⁰, driven by strong hydrocarbon production and exports.

– National legislation: Law on investment activities, Turkmenistan, 1992. Other regulatory acts(<http://minjust.gov.tm> , <http://www.turkmenistan.gov.tm/>)

– Case law: International investment agreements (IIAs), bilateral investment treaties (BITs -28), Treaties with investment provisions (TIPs)-7. UNCITRAL, ICSID, PCA.

Most of Turkmenistan's BITs³¹ do not include public entity in the scope of foreign investor and admission of foreign investment highly depends on Turkmenistan's legislation. Turkmenistan's BITs provide most favored and national treatment clauses to foreign investors. Primarily, foreign investors can extend the scope of BIT's protection through most favored nation clause. Foreign investors may have access to international arbitration in the scope of Turkmenistan's BITs. In Turkmenistan, state expertise – including sanitary and environmental requirements – is mandatory for all foreign investors³². In other words, Turkmenistan's investment regime does not allow foreign investors to enter the country without screening or approval by the appropriate administrative bodies³³.

Most economic indicators released by the government, including foreign direct investment, are generally unavailable and unreliable. A lack of established rule of law, an opaque regulatory framework, and rampant corruption remain serious problems in Turkmenistan. The government strictly controls foreign exchange flows and limits on currency conversion make it difficult to repatriate profits or make payments to foreign suppliers. Although there are formally no limitations to foreign ownership of companies, the government has only allowed fully owned foreign operations in the oil sector, and foreigners cannot invest in the exploration and production of the country's onshore gas resources. All land belongs to the state and other property rights are limited; moreover, the repatriation of revenues is difficult.

III. Crisis, features, and prospects of investment law in the central asia

All Central Asian states' foreign investment laws guarantee non-discrimination between foreign investment and domestic investors. However, the scope of these national treatment clauses is

²⁹ UNCTAD's 2022: World Investment Report.

³⁰ Asian Development Outlook, 2022.

³¹ Turkmenistan–Bahrain BIT, 2011.

³² Закон Туркменистана от 20 марта 2008 г. № 184-111 «Об иностранных инвестициях» // Ведомости Меджлиса Туркменистана. 2008. № 1. Ст. 17 [Law of Turkmenistan No. 184-111 of 20 March 2008. On Foreign Investments, Journal of Majlis of Republic of Turkmenistan, 2008, No. 1, Art. 17].

³³ Law on Investment, amended in 2015.

subject to limitation through exceptions which stipulate that certain economic sectors are not open to foreign investment under natural monopoly. It is interesting to point out that the legal framework for domestic and foreign investment is no different in Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Tajikistan but FDI regimes of Turkmenistan and Uzbekistan are subject to different laws. From a Central Asian state's perspective, Kazakhstan³⁴, Kyrgyzstan³⁵, Tajikistan³⁶, and Uzbekistan³⁷ do not apply strict procedures to the admission of foreign investment, while Turkmenistan³⁸ does. However, it is common practice in Central Asian states to remain absolute or quasi-monopolies in certain economic sectors. In the case of Uzbekistan, for example, the list of state assets that cannot be privatized includes oil transportation, oil production, gas and gas pipelines, the production and transportation of electricity, rail, public mail service, water and sewer servicing, air navigation services, ports, and airports. Similar laws and regulations exist in the legal frameworks of Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, and Turkmenistan:

– Kazakhstan: Some service sectors remain restricted, notably media, air transport, banking and insurance, and fixed telecommunications, although existing equity restrictions in air transport. Foreign investors in resource sectors also face restrictions relating to the use of agricultural and forested land.

– Kyrgyzstan: There are still some problems with implementation of such investment policy. It is widely recognized that one of the main elements necessary to attract foreign investment into a host country is political stability.

– Uzbekistan: There are some economic sectors that are not open to entry by foreign investors in the scope of the Uzbekistan FDI regime, such as the public mail service (which is under natural monopoly).

– Tajikistan: Most Tajikistan's BITs impose territoriality requirements in the scope of investments, in a similar manner to Kazakhstan's and Kyrgyzstan's BITs. Public entities are also included in the scope of foreign investors. Special provisions related to the admission of foreign investment are common in Tajikistan's BITs. As in other countries in the region, the main discrimination against foreign investors pertains to land use rights, which are restricted to a limited-term leasehold, or in some sectors altogether prohibited.

³⁴ Закон Республики Казахстан от 8 января 2003 г. №373-II «Об инвестициях» // Ведомости Парламента Республики Казахстан. 2003. № 14. Ст. 274 [Law of the Republic of Kazakhstan No. 373-II of 8 January 2003. On Investments, Journal of Parliament of the Republic of Kazakhstan, 2003, No. 14, Art. 274].

³⁵ Закон Кыргызской Республики от 27 марта 2003 г. №66 «Об инвестициях в Кыргызской Республике» // Ведомости Жогорку Кенеша Кыргызской Республики. 2003. № 7. Ст. 252 [Law of the Republic of Kyrgyzstan No. 66 of 27 March 2003. On Investments in the Kyrgyz Republic, Journal of Jogorku Kenesha of the Republic of Kyrgyzstan, 2003, No. 7, Art. 252].

³⁶ Закон Республики Таджикистан от 12 мая 2007 г. №260 «Об инвестициях» // Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан. 2007. №5. Ст. 65 [Law of the Republic of Tajikistan No. 260 of 12 May 2007. On Investments, Mazhlisi Oli of the Republic of Tajikistan Collection of Legislation, 2007, No. 5, Art. 65].

³⁷ 25 декабря 2019 года был принят Закон Республики Узбекистан № ЗРУ–598 «Об инвестициях и инвестиционной деятельности» (далее – «Закон»), который вступил в силу 27 января 2020 год

³⁸ Закон Туркменистана от 20 марта 2008 г. № 184-111 «Об иностранных инвестициях» // Ведомости Меджлиса Туркменистана. 2008. № 1. Ст. 17 [Law of Turkmenistan No. 184-111 of 20 March 2008. On Foreign Investments, Journal of Majlis of Republic of Turkmenistan, 2008, No. 1, Art. 17].

From Investor–state dispute settlement (ISDS) perspectives proceedings or related to these frameworks, as of July 2022, Kazakhstan has been a respondent State in 19 investor-State disputes³⁹. Meanwhile, the Kyrgyz Republic has been party to 18 proceedings⁴⁰, Tajikistan to 2 proceedings⁴¹, Turkmenistan to 16 proceedings⁴², and Uzbekistan to 9 such proceedings⁴³, respectively. In total, the region has been involved in 63 publicly known ISDS proceedings. For example, *Biedermann v. Kazakhstan*⁴⁴, which was pursued under the Kazakhstan-United States BIT, is interesting case. The award, rendered in favour of the investor at a value exceeding US\$8 million, remains unavailable to the public. But it is globally notable for at least two independent reasons. First, it was the first investment arbitration pursued under the rules of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce (SCC Rules), which reflects an important global innovation. Second, the proceedings have had a profound legacy in U.S. courts.

Among the five, Kazakhstan and Uzbekistan are evidently leading the regulatory race: the former, among other things, by establishing the Astana International Financial Centre, an ‘English law enclave’ with independent judiciary and an arbitration centre and Tashkent International Arbitration Centre (TIAC) in 2018 and adopting a 2006 UNCITRAL Model Law-based arbitration act and reforming arbitration-related legislation in 2021-2022.

Moreover, the legislative and institutional innovations were often copied by countries from each other, sometimes with the assistance of the same development partner. From a formal point of view, the countries of the region, as a rule, have a modern system of legislation regulating investment issues, introduce new investment laws (or other equivalent acts) and have a new or reorganized investment attraction agency. The following reform priorities for improving the legal environment for business could support the government in its efforts to attain higher levels of investment and more sustainable growth: 1) Predictable enforcement of the international and domestic investment law and rationalizing the remaining sectoral restrictions; 2) Improvements in access and functioning of dispute settlement mechanisms for all businesses to guarantee effective contract enforcement.

³⁹ UNCTAD, International Investment Agreements Navigator, 2023
<https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/country/107/kazakhstan> (14.12.2023)

⁴⁰ UNCTAD, International Investment Agreements Navigator, 2023
<https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/country/113/kyrgyzstan> (14.12.2023)

⁴¹ UNCTAD, International Investment Agreements Navigator, 2023
<https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/country/206/tajikistan> (14.12.2023)

⁴² UNCTAD, International Investment Agreements Navigator, 2023
<https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/country/215/turkmenistan> (14.12.2023)

⁴³ UNCTAD, International Investment Agreements Navigator, 2023
<https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/country/226/uzbekistan> (14.12.2023)

⁴⁴ *Biedermann v. Kazakhstan Biedermann International, Inc. v. The Republic of Kazakhstan and The Association for Social and Economic Development of Western Kazakhstan "Intercaspian"*, SCC Case No. 97/1996.
<https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/cases/9/biedermann-v-kazakhstan> (14.12.2023)

IV. Conclusion

Central Asian states have made some achievements with regard to attracting foreign investment since the fall of the Soviet Union. Central Asia has registered impressive economic growth since the turn of the millennium. Growth has been driven mainly by exports of minerals and labour. In the light of such phenomenon, Central Asian states attempt to attract foreign investment into their countries through structural reforms.

However, the effectiveness of economic reforms and the liberalization process, including FDI regimes, is dubious in the region. In particular, the rule of law, and the transparency and predictability of the legal framework governing foreign investment, continue to be major problems. Beyond these bounds, some of Central Asia's states do not have clear national investment policies. It should be kept in mind that foreign investors desire to have their investments protected in the context of international standards because national investment legislation usually provides for less protection for foreign investors than international standards. Additionally, problems with the transparency and predictability of the host country's legislation may create risks for foreign investment. These are the main reasons for the avoidance of host country legislation and for pressuring the host country to adhere to international standards.

Szatmári Nikolett*: Az alternatív vitarendezés jelentése és jelentősége

Absztrakt

A 21. század technológiai, fenntarthatósági-környezetvédelmi vagy éppen nyersanyagellátási kihívásai mellett az egyik legnagyobb feladat a társadalom számára az együttélés mikéntje, vagyis a másokhoz való hozzáállásunk és az ökhöz tartozók számának csökkentése. A világ rendjének többszöri változása, folyamatos, kényszerű újratanulási kötelezettséget ró ránk. Az egyre plurálisabb világban fontos a kölcsönös megértés, hogy a megosztott társadalomban közlekedni tudjunk a szétszakadt részek között. A lehetséges konfliktus források száma egyre csak nő, de kérdés, hogy ezzel párhuzamosan a megoldási lehetőségek is fejlődnek-e. A jog és az igazságszolgáltatás a konfliktusok tisztázásának végső eszközei, de fontos lenne olyan alternatív eljárásokat alkalmazni, amelyek kevésbé kötött rendszerben is teljesülnek, hatékonyak, továbbá nem idő- és költségigényesek. Az alternatív vitarendezési módszerek ezt a célt szolgálják. Jelen tanulmányban a szerző az alternatív vitarendezési lehetőségekről ad bepillantást az olvasó számára, különös tekintettel a mediáció alkalmazására és az ezt szabályozó magyarországi jogszabályi környezetre. A szerző meglátása szerint a társadalom valamennyi tagja számára fontos lenne, hogy fejlessze a kompromisszum készségét és a vitarendezési technikáit. A tanulmány célja, hogy közelebb hozza az olvasót a viták, konfliktusok megoldásának alternatív, jogi, pereskedési gyakorlatoktól eltérő rendezéséhez. A kutatás során a szerző pozitívként értékelte, hogy a magyar jogszabályi környezetbe egyre több területen épül be a problémamegoldási lehetőségek ezen fajtája.

Kulcsszavak: *konfliktus, vitarendezés, kommunikáció, mediáció, jog*

I. Bevezető gondolatok

Ahhoz, hogy az alternatív vitarendezés megoldásainak vizsgálatához eljussunk, először meg kell keresnünk, hogy mi az indító mozzanat, az ok-okozati viszony legelső lépéseként tehát magát a konfliktust szükséges azonosítanunk. A latin *confligo* - összeütődést, összeütközést jelent - kifejezésből eredeztethető a konfliktus szó. Az egyének jelentős többsége nem szívleli a konfliktusokat, mert nehéz és elkerülendő helyzetnek áallítják be, negatív tulajdonságokkal ruházzák fel azokat. A konfliktusok általában egy belső érzéssel kezdődnek, amely szerint nem értünk egyet a másik féllel, nem tetszik az adott helyzetre történő reagálása. Amíg ezt nem jelezzük, inkább belső feszültségről, stresszről beszélhetünk. Amennyiben magunkban is tartjuk ezeket az érzéseket, úgy nem jön létre konfliktus. Tehát a konfliktus kialakulásához szükséges következő lépésben jelezzük a másik fél felé az egyet nem értésünket. Ez a mozzanat sokszor inkább nem történik meg, azon okokból kifolyólag, hogy a konfliktus így elkerülhető.

Ha a felek nem tudják, vagy nem akarják kezelni a konfliktust, akkor általában három utat szoktak követni, feladják, és saját magukban kezelik a stresszt, másodikként megmerevedik az álláspontjuk, és gyakran felemlégetik egymásnak az érzéseiket, harmadik variációként kibeszélik a konfliktust a környezetük felé. Ez utóbbi esetben általában rosszabbodik a helyzet, mert nem tudnak visszalépni a szituációból presztízsveszteség nélkül. Ez követően, ha még

* PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola.

mindig folytatódik a konfliktus, akkor egymás pozíciójának, társadalmi vagy családi helyzetének megtámadását is célul tűzhetik ki. Sokszor már nem is érdekli őket a konfliktust kiváltó ok, sokkal inkább a másik személyének, szakmaiságának, társadalmi megbecsülésének tönkretételét célozzák. A végső fázisban egyesek már a fizikai megsemmisítéshez vagy a hatalomhoz fordulnak. Kárt okoznak egymásnak, és úgy érzik, hogy erre joguk van. Az elején még védik magukat, később már azt sem bánják, ha nekik is káruk keletkezik. Ennek egy másik lehetősége, hogy feljelentik egymást a munkahelyen, etikai bizottságnál, rendőrségen, vagy peres eljárást kezdeményeznek egymás ellen.¹ Ideillő megjegyzés Kurt Faller nézete, amely szerint „Nem a problémák okozzák a konfliktust, hanem az ahogyan őket kezeljük.”²

A vonatkozó szakirodalom a konfliktust olyan egyet nem értésként, ellentétként, vitaként vagy feszültségként azonosítja emberek vagy ember-csoportok között, mely állapot vélt vagy valós ellentéteken alapul.³ A mediáció során alkalmazott konfliktusfogalom szerint, konfliktusnak azokat a feszültséggel teli helyzeteket nevezzük, amelyekben két ember (csoport) törekvései, nézetei, gondolkodása stb. összeegyeztetetlennek tűnnek. A konfliktusnak tehát nem feltétele, hogy az összeegyeztetlenség valójában fennálljon, hanem elegendő, ha a benne szereplők azt úgy élik meg. A konfliktus tehát valójában konstrukció, Minden a „fejünkben dől el”. A konfliktusban szereplők soha nem a valóságos kép alapján döntenek, saját akcióikról. A döntés alapja mindig az észlelés, amilyenek ők maguk látják a szituációt és a másik felet.⁴

A konfliktus kialakulásának okait kutatva maga a definiálás alapvető kérdés, mert ebből vezethetjük le a fogalom meghatározásában szereplő elemeket kiváltó okokat. A definíció meghatározza a konfliktus okainak és forrásainak tipizálását egyaránt. Friedrich Glasl szerint a konfliktusok három fő okból alakulhatnak ki. Ezek a szociális ok, a belső ok és a szervezeti ok.

A konfliktus keletkezésének okait Sasfy a következő kategóriákban határozta meg: 1. kapcsolati konfliktus, amelyben a felek a saját értékeiket, gondolataikat kívánják rákényszeríteni a másik félre. 2. Strukturális konfliktus, ahol a felek egymással ellentétes érdekű szervezeti egységek képviselőitében lépnek föl. 3. Információs konfliktus, ebben az esetben nincsen információ, vagy túl sok, ill. félreértelmezik azt. 4. Értékkonfliktus, ahol kérdéses, hogy az emberi kapcsolatokban jelentkező problémákat milyen értékrend alapján kívánják megoldani. 5. Érdekkonfliktus merül fel, ha az egyik fél saját szükségleteit a másik kárára próbálja biztosítani.⁵

Az eredeti konfliktus kör vagy kerék megalkotója Christopher Moore volt 1986-ban. Moore konfliktuskörképe a viták lehetséges okait és együttműködés irányait vázolta fel. A nyolc

¹ Sasfy György Zoltán, 2018: Konfliktuskezelés, stresszkezelés. Budapest, Dialóg Campus, p. 12.

² Kurt Faller – Dorothea Faller, 2015: Achtsames Management. Mediation als Schlüsselkompetenz für eine wertorientierte Personalführung. Nürnberg, 3. Konferenz Systemdesign, p. 5.

³ Herczog Mária – Lovas Zsuzsa, 2018: Mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés. Budapest, Múzsák Kiadó, p. 30.

⁴ Hofmeister Tóth Ágnes – Mitev Ariel Zoltán, 2016: Üzleti kommunikáció és tárgyalástechnika. Budapest, Akadémiai Kiadó, p. 15.

⁵ Sasfy György: Konfliktuskezelés... i. m. pp. 20-26.

tényezőt, amely konfliktusok kialakulásához vezethet, a következőképpen határozta: 1. történelem és kapcsolatok, 2. információ, 3. eljárások, 4. hatalom és befolyás, 5. strukturális tényezők, 6. meggyőződések, értékek, hozzáállások, 7. kommunikációk, 8. érzelmek.⁶

Mayer konfliktusköre öt fő közreműködőre szűkítette a kiváltó okokat, amelyek az 1. érzelmek, 2. struktúra, 3. kommunikáció, 4. történelem és 5. értékek. A keréken belül a kommunikáció nyilvánvalóan magában foglalja a nonverbális jelzéseket és elemeket, azonban nem korlátozódik pusztán a kommunikáció szeletére, mivel a nonverbális kommunikáció szintén jelentős szerepet játszhat az érzelmek, a struktúra, a történelem és az értékek szintjén egyaránt.⁷

A konfliktuskerék harmadik fajta verzióját Furlong készítette, hagyatkozva a Moore és Mayer által lefektetett elképzelésekre. Furlong megváltoztatta az elnevezést "kerék"-ről "kör"-re, valamint hat konfliktus kialakulásában közreműködő tényezőt határozott, úgy mint 1. értékek, 2. adatok, 3. érdekek, 4. struktúra, 5. külső/hangulatok és 6. kapcsolatok.⁸

II. Gondolatok az alternatív vitarendezésről

Miután azonosítottuk a konfliktusokat, továbbá az azokat kiváltó okokat, a jelen fejezetben a konfliktusból jogvitává alakult problémák megoldására kínált lehetőségek egy részét vesszük górcső alá. Az alternatív vitarendezés (Alternativ Dispute Resolution, ADR) egy olyan gyűjtőfogalom, ami az igazságszolgáltatási rendszerrel párhuzamosan működő azon módszereket foglalja magában, amelyek célja a jogviták megoldása. Legfontosabb jellemzője, hogy az érintetteket olyan helyzetbe hozza, amelyben adottak a feltételek arra, hogy saját maguk próbálják meg rendezni a köztük lévő vitás helyzetet, és olyan megoldást találjanak, amely mindkettejük számára elfogadható. Az alternatív vitarendezés abban is különbözik a hagyományos peres, bírósági eljárásoktól, hogy a felek érdekeit és igényeit figyelembe véve igyekszik lezárni a vitákat, ami növeli a résztvevők vitarendezési folyamatba vetett bizalmát. Az alternatív vitarendezési módszerek leggyakrabban egy pártatlan és a vitában álló felek által választott vagy legalábbis általuk kölcsönösen elfogadott személy vagy testület közreműködésével működnek.⁹

Az alternatív vitarendezés használata mind az igazságszolgáltatási rendszer, mind a konfliktusban álló felek számára előnyökkel járhat. A kapcsolódó eljárások általában kevésbé formális, kevésbé költséges és kevésbé időigényes folyamatot jelentenek, mint egy peres eljárás és tárgyalás. Az alternatív vitarendezés alkalmasabb lehet a többoldalú viták esetében. Az

⁶ Christopher W. Moore, 2014: The mediation process: Practical strategies for resolving conflict (4th ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass. p. 100.

⁷ Bernard Mayer, 2000: The dynamics of conflict resolution: A practitioner's guide. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

⁸ Gary T. Furlong, 2005: The conflict resolution toolbox: Models and maps for analyzing, diagnosing, and resolving conflict. Ontario, CA: Wiley & Sons. pp. 37-41.

⁹ [www.arsboni.hu](https://arsboni.hu): Az alternatív vitarendezés előnyei. <https://arsboni.hu/eleg-legyen-a-vitabol-avagy-az-alternativ-vitarendezes-elonyei/> (2023.04.02.)

eljárás bizalmasabb és kevésbé stresszes, mint a hagyományos bírósági procedúra. Az alternatív vitarendezési eljárásokban a felek fontos szerepet játszanak saját vitáik rendezésében, ami gyakran kreatívabb megoldásokhoz, tartósabb eredményekhez, nagyobb elégedettséghez és jobb kapcsolatokhoz vezet. Az alternatív vitarendezésnek lehetővé kell tennie a konfliktusok teljesebb körű rendezését, míg a bírósági eljárásokban a felek konkrét követelésekhez vannak kötve. Ebből adódóan alaposabban oldhatja meg a vitákat, mivel a konfliktus kialakulásának okait kezeli, ellentétben a demokratikus államok hagyományos igazságszolgáltatási rendszereivel, amelyekben a jogállamiság szabályai uralkodnak. ennek köszönhetően csak a tünetekkel foglalkoznak. Az alternatív vitarendezési eljárások hosszú távú és stabilabb, kreatívabb, továbbá valamennyi érdekelt számára kielégítőbb konfliktus megoldásokkal végződhetnek. eredményezhetnek.¹⁰

A bíróságon kívüli vitarendezésnek két történelmi típusa ismert, ezek a a jogviták hivatalos bírósági eljáráson kívüli rendezésének módszerei (peren kívüli eljárások), valamint a a hivatalos igazságszolgáltatási mechanizmusokhoz kapcsolódó vagy azoktól függő informális módszerek (bírósági eljárásokkal kapcsolatos alternatív vitarendezés - bíróságok által lefolytatott vagy a bíróság által harmadik félre bízott eljárások). Az alternatív vitarendezés tehát magában foglalja az informális bírósági eljárásokat, az informális közvetítői eljárásokat, a formális bírósági eljárásokat és a formális közvetítést egyaránt. A szakirodalom az alternatív vitarendezés alábbi négy fő formáját különbözteti meg, ezek az egyeztetés vagy tárgyalás (negotiation), a békéltetés (conciliation), a közvetítés (mediation), valamint a döntőbíráskodás (arbitration, vagy umpiring).¹¹

A tárgyalás (negotiation) egy önkéntes és teljesen informális egyezkedés a konfliktus rendezésének céljából, amely során a folyamat végig a vitás felek irányítása alatt áll. Ez a legkönnyebben elérhető vitarendezési mód, ezért nem véletlen, hogy ez tekinthető a viták rendezésének elsősorú megoldási formájának a világon, amihez az emberek legszívesebben fordulnak első lépésként.¹²

A választottbíráskodás a hagyományos állami igazságszolgáltatáshoz legközelebb álló és a közvetítés mellett a leggyakoribb harmadik fél segítségét is igénybe vevő alternatív vitarendezési módszer.¹³ A választottbíráskodások olyan magánbíráskodások, amelyekhez a vitában álló felek önként fordulnak. Ezek lehetnek egy adott vita megoldására létrejött eseti bíróságok vagy állandó bíróságok, amik törvényileg vannak szabályozva. A folyamat során a felek

¹⁰ www.encj.eu: ENCJ report ADR. https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/encj_report_adr_2016_2017_adopted_ga_paris.pdf (2023.03.10.), www.blaney.com: Advantages and Disadvantages of Dispute Resolution Processes https://www.blaney.com/sites/default/files/other/adr_advantages.pdf (2023.03.29.)

¹¹ Bajnok Andrea, 2010: Protokoll, etikett. Budapest, Polgármester Akadémia. Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége. pp. 15-16.

¹² www.law.cornell.edu: Alternative dispute resolution. https://www.law.cornell.edu/wex/alternative_dispute_resolution (2023.03.15.)

¹³ www.law.cornell.edu: Alternative dispute resolution. https://www.law.cornell.edu/wex/alternative_dispute_resolution (2023.03.15.)

választják ki az általuk szakmailag legjobban elismert bíróságot vagy bírókat, ezzel növelve a döntés elfogadottságának esélyét. A bírók a jogszabályok mellett az adott választottbíróság szabályait, illetve az ügy egyéb, például üzleti szempontjait is figyelembe veszik. A választottbíróságok ítéletének hatálya megegyezik egy jogerős bírósági ítélettel.¹⁴

A területi gazdasági kamarák mellett működő békéltető testületek a fogyasztói jogviták gyors, hatékony és olcsó megoldását segítik elő. Legfőbb céljuk, hogy a fogyasztók, illetve az eladók vagy szolgáltatók között egyezséget alakítsanak ki. A testületben a fogyasztók és a gazdasági kamarák érdekképviselésével megbízott szervezetek azonos számú tagot delegálnak, illetve egy független személyt is bevonnak. Az eljárást a fogyasztó kezdeményezheti, amennyiben az eladó, illetve szolgáltató panaszkezelési módszere sikertelen volt. A békéltető testület döntése csak egy ajánlás, kivéve, ha a részt vevő felek előzetesen beleegyeztek annak kötelező érvényébe. A békéltető testületi eljárás vagy döntés nem zárja ki a bírósághoz fordulást a fogyasztó részéről.¹⁵

A közvetítés vagy mediáció során a feleket már egy olyan közvetítő vagy mediátor segíti a felmerült konfliktus rendezésében, akinek személyében a vitába állók egyetértenek. A közvetítő vagy mediátor elsődleges feladata, hogy egy megfelelő felépítésű és a felekhez alkalmazkodó vitakörnyezetet teremtsen és tisztázza a jog vagy érdekvita alapjait, természetét, segítse a felek közti konszenzus megszületését, mely magába foglalja a felek közös érdekeinek feltárását, és a kialakuló egyezség egyes lehetséges pontjainak meghatározását, megerősítését és visszaigazolását. A mediáció – mely manapság szervesen beépül az európai joggyakorlatba – a kompromisszumokra törekszik, célja a mindkét fél számára legkisebb veszteséggel járó közös megoldás megtalálása.¹⁶

III. A mediáció

A tanulmány célkitűzéseit tekintve a szerző a közvetítés vagy mediáció szerepét vizsgálja kiemelten. A mediáció a hagyományos vitarendezési módszerek alternatívájaként vált népszerűvé, különösen a jogi rendszerben. Mint olyan folyamat, ahol egy semleges harmadik fél lehetővé teszi a kommunikációt és tárgyalásokat a vitázó felek között, a mediáció számos előnyt kínál az ellentétes megközelítésekkel szemben. Gyakran gyorsabb, kevésbé költséges és kevésbé stresszes minden érintett számára, és magasabb a megelégedettségi és a sikeres megoldási aránya.

A mediáció együttműködő, a másik fél bevonására építő, konszenzuális eredménnyel záruló, harmadik semleges fél bevonását igénylő strukturált, de nem formalizált folyamat.”¹⁷ Speciális

¹⁴ www.parlament.hu: Alternatív vitarendezés. https://www.parlament.hu/documents/10181/1789217/Infojegyzet_2019_52_alternativ_vitarendezes.pdf/df08e1c-c-12be-44b1-5a02-234166fa4357?t=1575367927529 (2023.03.21.)

¹⁵ www.mkik.hu: Választottbíróság. <https://mkik.hu/valasztottbirosag> (2023.03.11.)

¹⁶ Budapesti Ügyvédi Kamara: Mediáció polgári ügyekben, <https://bpugyvedikamara.hu/per-nelkul/mediacio-polgari-ugyekben/> (2023.03.11.)

¹⁷ Kertész Tibor, 2010: Mediáció a gyakorlatban. Miskolc, Bíbor Kiadó

konfliktuskezelési módszer, melynek lényege: a felek vitájában, a felek közös beleegyezésével, egy semleges harmadik fél, a mediátor segít, közvetít a felek konszenzusán alapuló döntésének létrehozásában.¹⁸ A mediáció céljaként meghatározzák a felek között a kommunikáció elősegítését, a felek között a bizalom kialakulásának, megerősödésének támogatását, a felek közötti kapcsolat építését, a pozicionális tárgyalást érdek alapú tárgyalássá történő átalakítását, a versengésből együttműködés formálását, a konfliktus mögött rejlő érdekek, szükségletek feltárását, a felek tárgyalási stílusának megváltoztatását¹⁹

A mediációt a történelem során mondhatni valamennyi korban és kultúrában arra használták és használják, hogy segítse az embereket, akiknek változatos típusú konfliktusa, vitája van egymással. A közvetítés olyan konfliktusmegoldási eljárás, amelyben egy harmadik fél, a közvetítő egy semleges személyként vesz részt és segíti a feleket a tárgyalásokban, de nem rendelkezik hatáskörrel arra, hogy a konfliktusokat megoldja, vagy hogy a felekre nézve kötelező érvényű döntéseket hozzon.²⁰ A mediátor egy segítő, aki a vitázó, konfliktusban levő feleket összehozza, hogy megosszák egymással az eltérő nézőpontjaikat és megpróbál segíteni nekik, hogy egy a felek számára kölcsönösen kedvező megoldást, vagy értelmezést találjanak.

21

A mediátorok különböző eszközöket, készségeket használnak egy strukturált folyamaton belül, hogy segítsenek minden egyes személynek a közvetített tárgyalás során. A közvetítők e készségek bemutatásával elősegítik a hasznos készségek átadását a szembenálló feleknek, megmutatva nekik, hogyan lehet hatékonyan kommunikálni egymással az egyezkedés, problémamegoldás során. Ilyen készségnek illetve eszköznek nevezzük a nonverbális kommunikációt is, amely a beszéden, a szavakon, vagy a nyelven kívül minden más kommunikációt jelent.²² Ez magában foglalja a nonverbális cselekvéseket, mint például a gesztusokat, arckifejezéseket és testtartást, valamint a statikus, környezeti elemek, mint a ruházat, kiegészítők, bútorok elrendezését, továbbá az interakció helyszínét is. A következő részben a szerző bemutatja a közvetítés jelenleg hatályos magyarországi jogszabályi hátterét.

IV. Mediáció a magyar jogban

2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről preambuluma szerint az Országgyűlés a polgári jogviták bíróságon kívüli rendezésének elősegítése érdekében alkotta a törvényt. A közvetítés e törvény alapján lefolytatott olyan sajátos permegelőző vagy bírósági, illetve hatósági eljárás befejezését elősegítő, egyeztető, konfliktuskezelő, vitarendező eljárás,

¹⁸ Janowszky Sándor – Nagyné Janowszky Krisztina, 2012: Mediáció: Egy újszerű és ésszerű konfliktuskezelési eszköz. In: Új-Pedagógiai Szemle. 2012/7-8.

¹⁹ Kertész Tibor: Mediáció... i. m. p. 56.

²⁰ Christopher W. Moore: The mediation... i.m. p. 9.

²¹ Morton Deutsch, 1973: The resolution of conflict. New Haven CT, Yale University Press.

²² Mark L. Knapp – Judit Hall, 2007: Nonverbal communication in human interaction (7th ed.) Boston: Wadsworth Cengage Learning, továbbá Nalini Ambady – Robert Rosenthal, 1998: Nonverbal communication. In Encyclopedia of mental health. Maryland Heights, MO: Academic Press, volume 2, pp. 775-782.

amelynek célja a vitában érdekelt felek kölcsönös megegyezése alapján a vitában nem érintett, harmadik személy, azaz közvetítő bevonása mellett a felek közötti vita rendezésének megoldását tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozásának elősegítése.²³

A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről családjogi része is részletes szabályokat tartalmaz a közvetítésről. A házastársak a házassági bontóper megindítása előtt vagy a bontóper alatt – saját elhatározásukból vagy a bíróság kezdeményezésére – kapcsolatuk, illetve a házasság felbontásával összefüggő vitás kérdések megegyezésen alapuló rendezése érdekében közvetítői eljárást vehetnek igénybe. A közvetítői eljárás eredményeként létrejött megállapodásukat perbeli egyezségbe foglalhatják.²⁴

A bíróság indokolt esetben kötelezheti a szülőket, hogy a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása és az ehhez szükséges együttműködésük biztosítása érdekében – ideértve a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást – közvetítői eljárást vegyenek igénybe.²⁵

A gyámhatóság, kérelemre vagy a gyermek érdekében hivatalból, a szülői felügyeletet gyakorló szülő és a gyermekétől különélő szülő közötti megfelelő együttműködés kialakítása, a különélő szülő jogainak biztosítása – ideértve a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást – érdekében a szülők számára közvetítői eljárás igénybevételét rendelheti el.²⁶

A békéltető testület hatáskörébe tartozik a fogyasztói jogvita bírósági eljáráson kívüli rendezése. A békéltető testület feladata, hogy megkísérelje a fogyasztói jogvita rendezése céljából egyezség létrehozását a felek között, ennek eredménytelensége esetén az ügyben döntést hoz a fogyasztói jogok egyszerű, gyors, hatékony és költségkímélő érvényesítésének biztosítása érdekében. A békéltető testület a fogyasztó vagy a vállalkozás kérésére tanácsot ad a fogyasztót megillető jogokkal és a fogyasztót terhelő kötelezettségekkel kapcsolatban. A békéltető testület a vármegyei (fővárosi) kereskedelmi és iparkamarák által működtetett szakmailag független testület.²⁷

A Pénzügyi Békéltető Testületet a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről²⁸ szóló 2010. évi CLVIII. törvény 2011. július 1-jén hozta létre. Ezt megelőzően nem volt pénzügyi békéltetés Magyarországon. A pénzügyi tárgyú jogvitákkal a fogyasztók korábban a lakóhelyük szerint illetékes békéltető testületekhez fordulhattak, amennyiben nem akartak bírósági utat választani, mert bíztak a szolgáltatóval való gyors megegyezésben. A pénzügyi tárgyú pereket bár sokan választották és választják még ma is, ezek bonyolultak, időben elhúzódhatnak és költségesek, továbbá az ilyen vitás ügyek az esetek többségében szakértő bevonásával dönthetők el.²⁹A Pénzügyi Békéltető Testület tehát a Magyar Nemzeti Bank által működtetett,

²³ 2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről 2. §

²⁴ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 4:22. § [Közvetítői eljárás]

²⁵ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 4: 172. § [Közvetítés a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perben]

²⁶ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 4:177. § [Közvetítés a gyámhatósági eljárásban]

²⁷ 1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről 18. § (1); (2)

²⁸ A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (PSZÁF) [2013. október 1-jén megszűnt](#), jogköreit a [Magyar Nemzeti Bank](#) vette át

²⁹ www.mnb.hu: A Pénzügyi Békéltetés Története. <https://www.mnb.hu/bekeltetes/bemutakozas/a-pbt-tortenete>

bíróságon kívüli, alternatív vitarendezési fórum, amely lehetőséget nyújt a fogyasztók és az MNB által felügyelt pénzügyi szolgáltatók közötti pénzügyi tárgyú fogyasztói jogviták békés rendezéséhez. A Testület elsődleges célja, hogy egyezséget hozzon létre a felek között. Ha ez nem lehetséges, akkor kötelezést vagy ajánlást is hozhat, ha van szolgáltatói jogsértés.³⁰ A 2015-től kezdődően a Pénzügyi Békéltető Testület a hagyományos békéltetés mellett egy egyszeri és speciális feladat ellátásért is felelős lett a békéltetési tevékenység vitelével párhuzamosan. Az egyes fogyasztóknak korábban nyújtott forint és deviza alapú hitelek tekintetében a 2014. év második felében megalkotott, kihirdetett és hatályba lépett jogszabályok, törvények és MNB elnöki rendeletek alapján a Testület lett a törvényi elszámolás és forintosítás eredményeképpen előálló jogviták jogorvoslatának elsődleges fóruma.

A 2013. évi törvény a Magyar Nemzeti Bankról 2017 január 1 napjával hatályos módosításával bevezetésre került a kötelező jogszabályi alávetés intézménye, mely a békéltetés területén eddig egyedülálló. A törvény vonatkozó rendelkezése kötelezően írja elő, hogy a Pénzügyi Békéltető Testület kötelezést tartalmazó döntést hoz, ha nincs a felek között egyezség, a pénzügyi szolgáltató nem tett alávetést, szolgáltatói jogsértés, illetve szerződésszegés egyértelműen azonosítható és a fogyasztó igénye az egymillió forintos összeghatárt nem haladja meg. E szabály azt a célt szolgálja, hogy erősödjön a pénzügyi szolgáltatók megegyezési hajlandósága és ha tudják, hogy jogsértést vagy szerződésszegést követtek el, akkor egyezzenek meg ügyfelükkel.³¹ A Pénzügyi Békéltető testület ezzel eleget tesz az Unió elvárásainak is, hiszen FIN-NET hálózat szintén e célt szolgálja a közösségben. A FIN-NET a pénzügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos fogyasztói panaszok bíróságon kívüli rendezésével foglalkozó tagállami testületek hálózata. A hálózat az Európai Gazdasági Térségben fejt ki tevékenységét.³²

A büntethetőséget megszüntető okok között szereplő tevékeny megbánás keretein belül a magyar büntetőjogban is lehetőség van az alternatív vitarendezésre.³³ A tevékeny megbánás alapján nem büntethető, aki az élet, testi épség és az egészség elleni, az emberi szabadság elleni, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni, a közlekedési, a vagyoni elleni, illetve a szellemi tulajdonjog elleni vétség vagy háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében - vagy azt megelőzően, de a közvetítői eljárás keretében született megállapodásban jóváhagyva - a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette. A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az elkövető az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmények esetében az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett

³⁰ www.mnb.hu: A Pénzügyi Békéltetés. <https://www.mnb.hu/letoltes/pbt-bemutakozo.pdf> (2023.03.20.)

³¹ www.mnb.hu: A Pénzügyi Békéltetés Története. <https://www.mnb.hu/bekeltetes/bemutakozas/a-pbt-tortenete> (2023.03.20.)

³² [www.europa.eu](https://finance.ec.europa.eu/consumer-finance-and-payments/retail-financial-services/financial-dispute-resolution-network-fin-net/fin-net-network/about-fin-net_hu): Financial dispute resolution. https://finance.ec.europa.eu/consumer-finance-and-payments/retail-financial-services/financial-dispute-resolution-network-fin-net/fin-net-network/about-fin-net_hu (2023.03.22.)

³³ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 25. § d) pont

elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében - vagy azt megelőzően, de a közvetítői eljárás keretében született megállapodásban jóváhagyva - a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette. E rendelkezés akkor is irányadó, ha a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények közül az élet, testi épség és az egészség elleni, az emberi szabadság elleni, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni, a közlekedési, a vagyon elleni vagy a szellemi tulajdonjog elleni bűncselekmény a meghatározó.

A bemutatott rendelkezések alkalmazását kizárja a jogalkotó olyan esetekben, mikor az elkövető többszörös vagy különös visszaeső, a bűncselekményt bűnszervezetben követte el, bűncselekménye halált okozott, vagy próbaidő alatt követte el.³⁴

V. Záró gondolatok

A leírtakat összegezve látható, hogy az alternatív vitarendezés technikái viszonylag szerteágazó és meglehetősen bőséges eszköztárral rendelkeznek a konfliktusos helyzetek jogi úttól mentes megoldásának alternatívájaként. Ugyanakkor fontos leszögezni, hogy mind az alternatív vitarendezési módszerek, ezen belül pedig a közvetítés számos előnyük mellett természetesen negatív jellemzőkkel is bírnak. A nagyvállalatok és a közműszolgáltatók befolyási ereje hátrányosabb pozícióba szoríthatja a vitában szemben álló fogyasztót, bár ez a megállapítás ugyanúgy igaz lehet egy peres eljárásra. A felek bizonyos eljárási jogainak nem megfelelő védelme, például a jogi tanácsadáshoz való jog vagy a fellebbezés jogának esetében. A gyengébb pozíciójú fél számára a jogi védelem nem biztosított, ha az egyezséget kikényszerítik. A technológiának köszönhető online vitarendezés azonosítatlan online döntéshozók által kikényszerített megoldásokhoz vezethet, amellyel a felek nehezebben tudnak azonosulni. Az információátadás és az átadott információ igazságtartalma pedig a vitában szereplők jóhiszeműségétől is függhet.³⁵

Mindazonáltal a szerző meglátása szerint az informálisabb, ugyanakkor személyesebb konfliktusmegoldási technikák alkalmazása sok esetben kifizetődőbb lehet, hiszen az évekig elhúzódó és költséges peres eljárások végén született döntések jó részét az átlagpolgár jogi tudás hiányában nem biztosan érti teljes egészében, a bíróság pedig az indokolási kötelezettségén túlmenően nem köteles kioktatni a feleket a döntésről. Ezzel szemben a mediációs technikák célja, hogy a problémát közösen oldják fel a szembenálló szereplők, éppen ezért az eljárások felépítésének kulcs kérdése, hogy mindenki megértse az adott ügy, az adott

³⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 29. § (1); (2); (3)

³⁵ www.encj.eu: ENCJ report ADR. https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/encj_report_adr_2016_2017_adopeted_ga_paris.pdf (2023.03.10.), www.blaney.com: Advantages and Disadvantages of Dispute Resolution Processes https://www.blaney.com/sites/default/files/other/adr_advantages.pdf (2023.03.29.), valamint www.parlament.hu: Alternatív vitarendezés. https://www.parlament.hu/documents/10181/1789217/Infojegyzet_2019_52_alternativ_vitarendezes.pdf/df08e1cc-12be-44b1-5a02-234166fa4357?t=1575367927529 (2023.03.21.)

konfliktus okát, kezelését, hiszen egy békés, mindenki kölcsönösen elfogadható kompromisszum megkötése az elsődleges cél.

István Hottó*: The fundamentals of the right informational self-determination

Abstract

The study aims to provide a detailed overview of the issue of information self-determination in the period before the introduction of the General Data Protection Regulation. The right to information self-determination is a matter of fundamental rights practice and protection, and the issue does not have a long history. Its timeliness is unquestionable, and the protection of our private personal data is a priority for everyone. Data protection, as a right that provides legal protection for the privacy of natural persons, emerged in Europe in the 1970s in response to the dangers of the proliferation of automated data processing in the wake of the electronic revolution. The right to informational self-determination, which protects the individual by allowing the individual to control his or her own personal data rather than the data itself, emerged and spread in the 1980s. Consequently, the correspondence between data protection and information self-determination rules is disputed in the literature, as data protection did not initially guarantee this right of disposal to the individual.⁸⁸⁵ As communication grows, so does the body of communication law, which is like the human nervous system. In this system, information law is the sine qua non of human rights, the democratic rule of law and communication law, because information is the origin of these rights. This element, which is part of communication law, is of crucial importance, since information, i.e. the content itself, is the basic precondition for all the components of communication law. Without it, communication rights cannot be realised, and information rights can therefore be regarded as one of our most important fundamental communication rights and constitutional values to be protected.⁸⁸⁶

Keywords: *information rights, right to information, information law, data protection, protection of personal data, right to protection of personal data, data protection law*

I. Introduction

According to László István Gál, *"Our world today depends to a large extent on the proper functioning of various information systems, and the existence and smooth functioning of individual states depend on the quantity and, above all, the quality of the information they possess."*⁸⁸⁷ In my opinion, the above idea can also be interpreted in relation to smaller interest groups and individuals who can abuse the acquisition, possession and use of various types of data that can be considered personal.

* PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék.

⁸⁸⁵ Jóri András - Soós Andrea Klára, 2016: Adatvédelmi jog. Magyar és európai szabályozás. Budapest, HVG-ORAC, p. 21.,

⁸⁸⁶ Buday-Sántha Andrea, 2018: Kommunikációs jog. A kommunikációs jog és "hálómodellje". Budapest, Fakultás Kiadó, Budapest, p. 248.,

⁸⁸⁷ Gál István László, 2021: A minősített adattal visszaélés néhány kriminológiai problémaköre. In: Barabás, Andrea Tünde, Christián, László (szerk.): Ünnepi Tanulmányok a 75 éves Németh Zsolt tiszteletére: Navigare Necessse est. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, p. 179.

In Hungary, a classic ombudsman body began to operate in 1995, although the Parliamentary Commissioner for the Protection of Personal Data and the Disclosure of Information of Public Interest had additional powers, even compared to his ombudsman counterparts. In regulating the powers of the Data Protection Commissioner, the legislator - in a welcome but not self-evident way - explicitly granted the Special Commissioner strong powers to act as a special commissioner, whose duties and powers covered all violations of fundamental information rights (the only exception being pending court proceedings) and who could investigate all data processing in Hungary, whether in the private or public sector. In Hungary, the National Authority for Data Protection and Freedom of Information (NAIH) was established on 1 January 2012 to promote the protection of personal data and the freedom of information. The legal basis for the establishment of the NAIH (Fundamental Law, Information Law) dates back to 2011, and the organisation started its effective operation on 1 January 2012. In legal terms, there has been no succession, but primarily because of the continuity of tasks and organisational and personal continuity, the NAIH can be seen as the successor and continuation of the work of the Office of the Data Protection Commissioner, which operated from 1995 to 2011. Thus, there has been no real break, no new beginning in the organisational history of the information rights supervisory body, so the unbroken arc of organisational development can be well traced and analysed.⁸⁸⁸

*The Act CXII of 2011 on the Right to Informational Self-Determination and Freedom of Information*⁸⁸⁹ is used to describe the processing of personal data, the principles of data management, data processing and data security regulations. Also based on the provisions of the Act, I will look at the guarantees of information self-determination, the rights of data subjects, judicial redress and compensation.

The European Commission presented a package of proposals for data protection reform in 2012, the timeliness and importance of which is justified by the development of information technology, the impact of globalisation and the new data protection challenges posed by electronic data processing and management.

The European Parliament and the Council adopted the EU data protection package on 27 April 2016. The package consisted of two main elements, Regulation (EU) 2016/679 laying down the general framework for data protection and repealing Directive 95/46/EC, the GDPR, and Directive 2016/680/EU on the protection of personal data processed for law enforcement purposes, the "Criminal Law Directive".⁸⁹⁰

⁸⁸⁸ A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóságról. (<http://infoszab.hu/node/82>). Letöltve: 2023. november 27.

⁸⁸⁹ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>). Letöltve: 2023. október 25.

⁸⁹⁰ Országgyűlés Hivatala: Infojegyzet. (https://www.parlament.hu/documents/10181/1789217/Infojegyzet_2019_10_GDPR.pdf/0dbb4b10-321a-c361-2e2f-3a5e7526e26f), Letöltés: 2023. november 27.

The legislation has been given two years to prepare for implementation in the Member States and will apply from May 2018. The difference is that, while compliance with the Directive requires harmonisation, i.e. transposition into national law, the Regulation is directly applicable for the sake of legal uniformity. The General Data Protection Regulation (GDPR) seeks to provide a new framework for the protection of personal data when it is processed and transmitted, in response to the challenges of modern, evolving technology and globalisation. The new legislation has been created primarily to better adapt data protection regulation to the online environment.⁸⁹¹

II. Regulation of informational self-determination

1. *International and supranational regulation of information self-determination*

The *Universal Declaration of Human Rights (Article 12)*⁸⁹², the *European Convention on Human Rights (Article 8)*⁸⁹³ and the *International Covenant on Civil and Political Rights*⁸⁹⁴ does not specifically mention the right to informational self-determination, but embeds it in the right to privacy. The *Charter of Fundamental Rights of the European Union, Title II, Article 8*⁸⁹⁵ provides for the protection of personal data as "a right of everyone". It states that such data may be processed only fairly and in good faith, for specified purposes, on the basis of the data subject's consent or for some other legitimate ground provided for by law. Everyone has the right to know the data collected about him or her and the right to have it corrected.⁸⁹⁶

2. *Constitutional law*

Protection of personal data - right to informational self-determination

⁸⁹¹ Dr. Dénesné dr. Orcsik Judit, 2016: 2018-től jön a modernebb, de szigorúbb adatvédelem. In: *Ügyvédvilág* 2016/4. szám, pp. 13-14. In: Országgyűlés Hivatala, *Infojegyzet, Információs önrendelkezési jog 2.* (https://www.parlament.hu/documents/10181/1479843/Infojegyzet_2018_4_informacios_onrendelkezes.pdf/fb66b8d9-9ffa-f640-cba5-11eb32140550), Letöltés: 2023. december 9.

⁸⁹² Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata egy, az ENSZ által elfogadott nyilatkozat, mely összefoglalja a világszervezet álláspontját a minden embert megillető alapvető jogokról. A nyilatkozatot a *második világháború* borzalmai ihlették és 1948. december 10-én fogadták el. Az ENSZ-közgyűlés 1950-ben hozott döntése értelmében a nyilatkozat elfogadásának napját minden évben az emberi jogok napjaként kerül megünneplésre (<https://www.coe.int/hu/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version->), Letöltve: 2023 október 29.

⁸⁹³ Az Emberi Jogok Európai Egyezménye az *Európa Tanács 1950. november 4-én, Rómában* kelt ETS-005 számú egyezménye. Magyarország vonatkozásában 1992. november 5-től alkalmazandó. (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM:eu_human_rights_convention), Letöltés: 2023. december 6.

⁸⁹⁴ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát az ENSZ Közgyűlése fogadta el 1966. december 16-án. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr>), Letöltve: 2023. december 6.

⁸⁹⁵ Európai Unió Alapjogi Chartája: 8. cikk A személyes adatok védelme (1) Mindenkinek joga van a rá vonatkozó személyes adatok védelméhez. (2) Az ilyen adatokat csak tisztességesen és jóhiszeműen, meghatározott célokra, az érintett személy hozzájárulása alapján vagy valamilyen más, a törvényben rögzített jogos okból lehet kezelni. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy a róla gyűjtött adatokat megismerje, és joga van azokat kijavíttatni. (3) E szabályok tiszteletben tartását független hatóságnak kell ellenőriznie. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT>), Letöltve: 2023. december 6.

⁸⁹⁶ Chronowski - Drinóczi - Petrétei - Tilk - Zeller, 2010: *Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, p. 109.

The protection of personal data is dealt with in Article VI of the Fundamental Law:

"(1) Everyone has the right to respect for his or her private and family life, home, communications and reputation.

(2) Everyone has the right to the protection of his personal data and the right to access and disseminate data of public interest.

*(3) The exercise of the right to the protection of personal data and the right of access to data of public interest shall be subject to the control of an independent authority established by a cardinal law."*⁸⁹⁷

As regards data protection, the Fundamental Law contains two changes compared to the previous Constitution, one technical and the other institutional. The technical change is that, while the previous Constitution included the right to access data of public interest within the scope of freedom of expression, Article VI(2) of the Fundamental Law establishes the right to access and disseminate data of public interest (which in this form is no longer a right of privacy) alongside the right to the protection of personal data. The institutional change is that the former Data Protection Ombudsman is replaced by an independent authority to monitor the exercise of these rights.⁸⁹⁸

3. Act CXII of 2011 on the Right to Informational Self-Determination and Freedom of Information⁸⁹⁹

In order to ensure the right to informational self-determination and freedom of information, the Parliament enacted Act CXII of 2011 on the Right to Informational Self-Determination and Freedom of Information, which was promulgated on 7 July 2011, on the fundamental rules for the protection of personal data and the right to access and disseminate data of public interest and public interest, and on the authority responsible for the control of these rules, in implementation of the Fundamental Law, based on Article VI of the Fundamental Law.

4. National Authority for Data Protection and Freedom of Information⁹⁰⁰

The National Authority for Data Protection and Freedom of Information was established on 1 January 2012. The independent Authority, subject only to the law, is responsible for monitoring and promoting the right to the protection of personal data and the right to access data of public interest and public interest. Under Act CXII of 2011 on the Right to Informational Self-Determination and Freedom of Information, the NAIH has, in addition to its previous data protection responsibilities, the power of a public authority, including the power to impose fines. The creation of the new authority is part of the organisational changes provided for in the

⁸⁹⁷ Magyarország Alaptörvénye. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>), Letöltve: 2023. december 8.

⁸⁹⁸ Chronowski - Drinóczi - Petrétai - Tilk – Zeller: Magyar... i.m. p. 109.

⁸⁹⁹ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>), Letöltve: 2023. október 25.

⁹⁰⁰ A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóságról. (<http://infoszab.hu/node/82>), Letöltve: 2023. november 27.

Fundamental Law. The legislator has incorporated a number of guarantees of independence into the Act, thus ensuring that Hungary fully complies with the EU's mandatory requirements in this area. The Authority intends to build on the experience gained during the Ombudsman's term. In the future, the NAIH will act in cases of possible infringements in the field of data protection and freedom of information.

III. The place of the right to informational self-determination in the fundamental rights system

1. Institutional and systemic understanding of information self-determination and the subject of information self-determination

The protection of personal data is a human right that can be exercised individually and is a third-generation right: it is a civil right. It is closely linked to the right to human dignity, in particular the right to privacy, freedom of information, freedom of research and the use of personal data for statistical purposes. Personal data collected or stored for the purpose of scientific research shall be used only for the purpose of scientific research and shall be anonymised as soon as the purpose of the research permits. Personal data collected, received or processed for statistical purposes may only be used for statistical purposes. The detailed rules for the processing of personal data for statistical purposes are laid down in a specific law. Personal data, including sensitive data and personal data relating to criminal offences, and their processing, are subject to information self-determination.⁹⁰¹ These concepts are defined in Act CXII of 2011 (Info Act):

2. Interpretative provisions

Article 3 In applying this Act:

- „1. data subject⁹⁰² a natural person identified or identifiable on the basis of any information;*
 - 1a. identifiable natural person: a natural person who can be identified, directly or indirectly, in particular by reference to an identifier such as a name, an identification number, location data, an online identifier or to one or more factors specific to the physical, physiological, genetic, mental, economic, cultural or social identity of the natural person;*
 - 2. personal data: any information relating to the data subject;*
 - 3. sensitive data: any data that fall within special categories of personal data, namely personal data revealing racial or ethnic origin, political opinions, religious or philosophical beliefs, trade-union membership, genetic data, biometric data for the purpose of uniquely*

⁹⁰¹ Chronowski - Drinóczi - Petrétai - Tilk – Zeller: Magyar... i.m. pp. 110-111.

⁹⁰² Érintett: bármely meghatározott, személyes adat alapján azonosított vagy – közvetlenül vagy közvetve – azonosítható természetes személy.

identifying a natural person, health data and personal data concerning the sex life or sexual orientation of a natural person,

3a. genetic data: any personal data relating to the inherited or acquired genetic characteristics of a natural person which contain specific information about the physiology or state of health of that person and which result primarily from the analysis of a biological sample taken from that natural person;

3b biometric data: personal data relating to the physical, physiological or behavioural characteristics of a natural person obtained by means of specific technical procedures which allow or confirm the unique identification of the natural person, such as facial image or dactyloscopic data;

3c. health data: personal data concerning the physical or mental health of a natural person, including data relating to the provision of health services to a natural person which contain information about the health of the natural person;

4. criminal personal data: personal data relating to a criminal offence or criminal proceedings, generated in the course of or prior to criminal proceedings, by the authorities responsible for the prosecution or investigation of criminal offences and by the law enforcement authorities, which can be linked to the data subject, and personal data relating to the criminal record;...⁹⁰³

As can be seen from the above, personal data therefore includes anything that contains any information about a living person, an opinion or qualification of the data subject, and any inference that can be drawn from the data. Furthermore, data which, although not in themselves, are personal data, but which, when combined with other personal data held by the controller, are capable of establishing a link with the data subject. It is an important legal requirement that personal data retain this quality during the processing for as long as their link with the data subject can be re-established. From the concept of special categories of data, we can see that they are so-called sensitive data, which are entitled to enhanced legal protection, since equal opportunities and equal rights, equal dignity for all people can only be ensured if the individual's right to informational self-determination is enforced to the greatest extent possible in the provision of data that may be subject to disadvantageous or exceptional discrimination.⁹⁰⁴

3. The content of informational self-determination and definitions related to the processing of personal data

The right to the protection of personal data, as guaranteed by Article VI of the Fundamental Law, means that everyone has the right to decide on the disclosure and use of their personal data. The collection and use of personal data should therefore generally be subject to the consent of the data subject; everyone should be able to follow and control the entire processing chain,

⁹⁰³ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>). Letöltve: 2023. december 10.

⁹⁰⁴ Chronowski - Drinóczi - Petrétei - Tilk – Zeller: Magyar... i.m. pp. 110-111.

i.e. everyone has the right to know who, where, when and for what purpose their personal data are being used. By way of exception, the law may provide for the mandatory disclosure of personal data and may also prescribe the way in which it is used. Such a law restricts the fundamental right of informational self-determination and is constitutional if it meets the conditions required by the Fundamental Law.

The law defines and distinguishes between the concepts of data controller and data processing, and data processor and data processing, which it is essential to explain.

4. Interpretative provisions

"... 9. Data controller: the natural or legal person or unincorporated body which, alone or jointly with others, determines the purposes for which the data are to be processed, takes and executes decisions regarding the processing (including the means used) or has the data processed by a processor.

10. Processing: whatever the method used, any operation or set of operations which is performed upon the data, in particular any collection, recording, recording, organisation, storage, alteration, use, retrieval, disclosure, transmission, alignment or combination, blocking, erasure or destruction of data or any prevention of their further use, taking of photographs, sound recordings or images, or any other physical means of identification of a person (e.g. fingerprints, palm prints, DNA samples, iris scans).

17. Processing of data: the performance of technical tasks related to processing operations, irrespective of the method and means used to carry out the operations and the place of application, provided that the technical task is performed on the data.

18. 'Data processor': means a natural or legal person or an unincorporated body which processes data on the basis of a contract, including a contract concluded pursuant to a legal provision...."⁹⁰⁵

It is not necessary that all of the listed activities are carried out by the same person, but all stages of the processing must comply with the legal requirements. A processor may not use other processors in the performance of its activities.

IV. Protection of personal data

1. Processing of personal data

In order to protect personal data, the Info Act stipulates that personal data can be processed,

- with the consent of the data subject,
- or if it is ordered by law or - on the basis of the authorisation of the law and within the scope specified therein - by a decree of a local government for a purpose in the public

⁹⁰⁵ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>). Letöltve: 2023. december 10.

interest (mandatory data processing).

The processing of personal data is therefore possible with the consent of the individual or with a legal authorisation or a municipal decree based on a legal authorisation. The majority of individual grievances arise in relation to processing on the basis of a legal authorisation. Consequently, it must always be examined in the specific case whether there was an authorisation for the processing of data by a public authority and whether the authorisation was given in a norm at the appropriate legal source level. The absence of either of these conditions gives rise to a constitutional anomaly in the context of the protection of personal data. The second problem may arise in relation to the interpretation of the phrase "authorisation by law", since it cannot be interpreted without regard to the provisions of other laws, but always with regard to the provisions of other laws, and only in compliance with them, can data processing be carried out on the basis of the authorisation. In this case, it is mainly the overstepping of the statutory authorisation or the incorrect interpretation of the provisions which give rise to difficulties of interpretation which may cause difficulties in the context of the body's procedure.

In the case of mandatory data processing, the purpose and conditions of data processing, the scope and accessibility of the data to be processed, the duration of data processing and the identity of the controller are determined by the law or municipal decree ordering data processing. A law may order the disclosure of personal data in the public interest, by expressly indicating the scope of the data. In all other cases, disclosure shall require the consent of the data subject, or, in the case of special categories of data, written consent. In case of doubt, it shall be presumed that the data subject has not given his or her consent.

The consent of the data subject shall be deemed to have been given in respect of the data communicated by him or her in the course of his or her public activities or transmitted by him or her for the purpose of disclosure.

Where the data subject is physically incapable or incapacitated to give consent to the processing of his or her data, his or her personal data, including sensitive data, may be processed to the extent necessary for the protection of his or her vital interests or those of another person, or for the prevention or response to a disaster or emergency.

The right to the protection of personal data and the privacy rights of the data subject should not be prejudiced by other interests in the processing, including the disclosure of data of public interest. The protection of the data and the rights of the data subject therefore also limits access to data of public interest.

Special categories of data may be processed if the data subject consents to the processing in writing or if the scope of special categories of data (§ 3. 3, point 3, sub-point a)), it is based on an international treaty, or is ordered by law for the enforcement of a fundamental right guaranteed by the Fundamental Law, or in the interests of national security, crime prevention, law enforcement or national defence, or in the case of personal data concerning health, pathological addiction and personal data concerning criminal offences (§ 3, point 3, sub-point b)), it is ordered by law for a purpose in the public interest. Only a state or local government

body may process criminal personal data processed for the purpose of the prevention and prosecution of criminal offences or for the performance of its administrative and judicial tasks, as well as records containing data on offences, civil litigation and non-litigation. Thus, the processing of special categories of data can only be provided for by law, subject to appropriate safeguards.⁹⁰⁶

2. *Data processing*

The rights and obligations of the data processor in relation to the processing of personal data shall be determined by the controller within the framework of this Act and the specific laws applicable to data processing. The controller shall be responsible for the lawfulness of the instructions for the processing operations. The processor shall be responsible for the processing, modification, erasure, transmission and disclosure of personal data within the limits set by the controller and within the scope of his activities. The processor may only engage an additional processor as provided by the controller. The processor shall not take any substantive decision regarding the processing, shall process the personal data of which it becomes aware only in accordance with the controller's instructions, shall not process the personal data for its own purposes and shall store and retain the personal data in accordance with the controller's instructions. The contract of engagement for processing shall be in writing. Processing may not be entrusted to an undertaking which is engaged in a business activity involving the processing of personal data.⁹⁰⁷

V. Principles of data management

1. *The purpose limitation principle*

One of the most important principles governing data processing is purpose limitation, the combination of which with the conditions for the exercise of rights and the fulfilment of obligations also expresses another important principle, the principle of social justification, i.e. it encompasses both informational self-determination and legitimate restrictions. This means that purpose limitation is a condition and the most important guarantee for the exercise of the right to informational self-determination, as personal data may only be processed for a specified and legitimate purpose. It must comply with this purpose at all stages of processing. Only personal data which is necessary for the purpose of the processing, which is adequate for the purpose and which is necessary for the purposes for which it is processed may be processed,

⁹⁰⁶ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>). Letöltve: 2023. december 10.

⁹⁰⁷ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>). Letöltve: 2023. december 10.

and then only to the extent and for the time necessary for the purposes for which they are processed.

Data processing based on obligatory reporting may be ordered in the public interest. Personal data may be processed, either by law or with the consent of the data subject, in particular where it is necessary for the performance of a task carried out in the public interest or in the fulfilment of a legal obligation by the controller, for the exercise of official duties by the controller or a third party recipient, for the protection of the vital interests of the data subject, for the performance of a contract concluded between the data subject and the controller, for the purposes of the legitimate interests pursued by the controller or a third party or for the legitimate functioning of a social organisation. Only a public or local authority may process personal data relating to criminal matters processed for the purposes of law enforcement and crime prevention, administrative and judicial tasks of the State, and data files containing information on offences, civil proceedings and non-contentious cases.

The data subject must be informed before the data are collected whether the provision of the data is voluntary or mandatory. In the case of mandatory data provision, the legal act imposing the processing must also be indicated. The data subject should be informed, in a clear and detailed manner, of all the facts relating to the processing of his or her data, including his or her rights and remedies in relation to the processing.⁹⁰⁸

2. *The data quality principle*

Another important principle of data protection is the requirement of data quality, which is closely linked to the requirement of purpose limitation. This means that data must be collected and processed fairly, without deception, and lawfully, in accordance with the law. Data must be accurate, complete and timely. The data must be stored in such a way that the data subject can be identified only for the time necessary for the purpose for which it is stored and can be securely erased. Erasure is an operation or process that renders data unrecognisable in such a way that it is not possible to retrieve it, i.e. as a result the data can no longer be associated with the individual. Personal contact with a person who wishes to know the views of the data subject, at the place where the data subject resides or is present, shall not be for commercial purposes and shall not take place on a public holiday within the meaning of the Labour Code.⁹⁰⁹

3. *Conditions for linking data transfers and processing*

A transfer is when the data is made available to a specified third party. A third party is any person other than the data subject or the controller. Data may be transferred and different processing operations may be combined where the data subject has given his or her consent or where the law so permits and where the conditions for processing are fulfilled for each

⁹⁰⁸ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>). Letöltve: 2023. december 10.

⁹⁰⁹ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>). Letöltve: 2023. december 10.

individual personal data. The law therefore excludes the possibility of arbitrary and excessive transfer and interlinking of data processed for different purposes. Transfers and the combination of processing may only take place if the conditions for processing are otherwise fulfilled by the recipient, i.e. the type of data transferred and the data subjects are limited by the purposes of the recipient's processing.⁹¹⁰

4. Data security requirements

In order to avoid unauthorised access to personal data, the data controller - or the data processor in the scope of his/her activities - is obliged to ensure the security of the data, to take the technical and organisational measures and to establish the procedural rules necessary to enforce the Info Act and other data protection and confidentiality rules. In particular, data must be protected against unauthorised access, alteration, disclosure or deletion, destruction, damage or accidental destruction. Where personal data are transmitted by means of a network or other information technology equipment, specific protection measures must be taken by the controller, processor or operator of the telecommunications or information technology equipment.⁹¹¹

VI. Guarantees of informational self-determination

1. Data subjects' rights and right to object

One of the most important rights of the data subject is to know who, where, for what purpose and from what source their data are processed, and to be able to verify the accuracy of their data and the lawfulness of the processing. To this end, the Info Act allows the data subject to obtain from the controller

- information on the processing of his/her personal data,
- request the rectification of their personal data; and
- the erasure or blocking of his or her personal data, except for mandatory processing.

The establishment of these rights is one of the guarantees of the lawfulness of the processing. The law may exceptionally limit the rights of the data subject, but not access to the data protection register: anyone can consult the register, make a note of it and request an extract (for which a fee is charged).

The rights of the data subject may be limited by law in the interests of the external and internal security of the state, such as national defense, national security, crime prevention or law enforcement, as well as in the economic or financial interest of the state or local government, or in the significant economic or financial interests of the European Union, as well

⁹¹⁰ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>), Letöltve: 2023. december 10.

⁹¹¹ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>), Letöltve: 2023. december 10.

as in connection with the exercise of occupations for the purpose and uncovering disciplinary and ethical violations, violations of labor law and labor protection obligations, as well as protecting the rights of the person concerned or others.

The law regulates the additional rights of guarantee as obligations of the controller, which serve to enforce the rights of the data subject. At the request of the data subject, the controller shall provide information on the data processed by the controller or by a processor to whom the controller has delegated the processing, the purposes, legal basis and duration of the processing, the name and address of the processor and the activities of the processor in relation to the processing, as well as the recipients and purposes for which the data are or have been obtained. The data subject may be refused information only for reasons specified by law.

The controller shall rectify any inaccurate data. Personal data shall be deleted if their processing is unlawful, if the data subject requests it, if the purpose of the processing has ceased to exist or if the statutory time limit for storing the data has expired. The rectification and erasure must be notified to the data subject and to all those to whom the data were previously disclosed for processing.

The data subject may object to the processing of his or her personal data,

- if the processing or transfer of personal data is necessary solely for compliance with a legal obligation to which the controller is subject or for the purposes of the legitimate interests pursued by the controller, the recipient or a third party, except in cases of mandatory processing,
- if the personal data are used or disclosed for direct marketing, public opinion polling or scientific research purposes, and
- in other cases specified by law.

The data controller shall examine the objection within the shortest possible time from the date of the request, but not later than 15 days, and inform the applicant in writing of the outcome of the examination, with the simultaneous suspension of the processing. If the controller establishes that the data subject's objection is justified, the controller shall terminate the processing, including any further collection and further transmission, and block the data, and notify the objection and the action taken on the basis of the objection to all those to whom the personal data covered by the objection have been previously disclosed and who are obliged to take measures to enforce the right to object. If the data subject disagrees with this decision of the controller, he or she may challenge it in court within 30 days of the notification. If the data subject objects and the data subject does not receive the data necessary to exercise his or her legitimate rights, he or she may, within 15 days, take legal action against the controller in order to obtain the data. The controller may also take the data subject to court. If the court rejects the data subject's request, the controller must erase the data subject's personal data within 3 days of the judgment. The controller is also obliged to delete the data if the data subject does not take the data subject to court within 15 days. The controller may not erase the data subject's data if the processing is required by law. However, the data may not be transferred to the data recipient

if the controller has consented to the objection or the court has ruled that the objection is justified.⁹¹²

2. Judicial enforcement

The main guarantee of the enforcement of the law is the right to judicial redress, therefore the data subject may take legal action against the data controller in the event of a breach of his or her rights, as well as the data recipient in the cases specified in Article 21 of the Info Act. The court acts out of turn. The court of law has jurisdiction to hear the case. A person who otherwise lacks legal capacity may also be a party to the action. The Authority may intervene in the proceedings in the interests of the person concerned. The controller must prove that the processing is in accordance with the law. If the court upholds the application, the controller shall be ordered to provide the information, rectify, block or erase the data, annul the decision taken by automated processing, take account of the data subject's right to object or disclose the data. The court may order the disclosure of its judgment if the interests of data protection and the legally protected rights of a larger number of data subjects so require.⁹¹³

3. Compensation

The controller must compensate the damage caused to others by the unlawful processing of the data subject's data or by the breach of data security requirements. The controller is also liable to the data subject for damage caused by the processor. The controller shall be exempted from liability if it proves that the damage was caused by an unavoidable cause outside the scope of the processing. No compensation shall be payable in so far as the damage resulted from the intentional or grossly negligent conduct of the person who suffered it.⁹¹⁴

VII. Internal Data Protection Officer and Privacy Policy

Within the controller or processor's organisation, an internal data protection officer with a legal, administrative, IT or equivalent higher education qualification, directly supervised by the head of the body, must be appointed or delegated

- in the controller or processor of national administrative, labour or criminal records,
- a financial institution,
- electronic communications and utility service providers.

These data controllers, as well as other public and municipal data controllers, with the exception of controllers not subject to the obligation to register in the data protection register,

⁹¹² A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>). Letöltve: 2023. december 10.

⁹¹³ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>). Letöltve: 2023. december 10.

⁹¹⁴ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>). Letöltve: 2023. december 10.

are required to draw up a data protection and data security policy for the implementation of the Act.

The internal data protection officer:

- Contribute to and assist in making decisions related to data management and ensuring the rights of data subjects,
- monitor compliance with the provisions of the law and other legislation on data management, internal data protection and data security policies and data security requirements,
- investigate the notifications it receives and, if it detects unauthorised processing, request the controller or processor to cease it,
- draw up internal data protection and data security policies,
- maintain internal data protection records,
- ensure data protection education.

The Authority shall organise a conference for internal data protection officers as necessary, but at least once a year.⁹¹⁵

VIII. Procedures of the National Authority for Data Protection and Freedom of Information

1. Investigation by the Authority

Anyone may submit a notification to the Authority to initiate an investigation on the grounds that there is a breach or imminent threat of a breach of rights in relation to the processing of personal data or the exercise of rights of access to data of public interest or public interest. No one should suffer prejudice as a result of having made a notification to the Authority. The Authority may disclose the identity of the whistleblower only if it would not be possible to carry out an investigation if the whistleblower did not disclose his or her identity. The Authority's investigation shall be free of charge and the costs of the investigation shall be advanced and borne by the Authority. Its investigation shall not constitute an administrative procedure and the Act on the General Rules of Administrative Procedure shall not apply.

Where the Authority considers that there is a justified risk of prejudice or imminent threat of prejudice to the rights relating to the processing of personal data or to the exercise of rights of access to data of public interest or to data in the public interest, it shall require the controller to remedy the prejudice or to eliminate the imminent threat of prejudice. If no such action is taken on the basis of the request or recommendation, the Authority shall, within thirty days of the expiry of the information period, decide on the necessary further measures, which may include:

⁹¹⁵ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>). Letöltve: 2023. december 10.

- initiate proceedings before a data protection authority,
- initiate proceedings before a supervisory authority for the protection of confidential information,
- initiate legal proceedings; or
- prepare a report.⁹¹⁶

2. *The Authority's report and the DPA procedure*

The Authority may draw up a report on the investigation carried out on the basis of a notification, provided that the Authority has not initiated official or judicial proceedings in the matter. The Authority's report is public, but the report containing classified information or other secrets protected by law must be made public in such a way that the classified information or other secrets protected by law cannot be disclosed. The Authority's report may not be challenged before a court or other authority.

In order to enforce the right to the protection of personal data, the Authority may initiate proceedings before a data protection authority. The Act on the General Rules of Administrative Procedure (Ket. tv.) shall apply to the procedure of the Data Protection Authority, with the exceptions set out in the Info Act. Data protection authority proceedings may be initiated only ex officio, and shall not be deemed to be initiated upon request even if the data protection authority proceedings were preceded by an investigation by the Authority based on a notification. If, however, it was preceded by an inquiry by the data protection authority, the notifier must be notified of the initiation or termination of the data protection authority procedure. The Authority shall initiate a DPA procedure where there is a likelihood of unlawful processing of personal data and the unlawful processing

- affects a wide range of people,
- involves sensitive data, or
- is likely to cause substantial damage or harm.

The Authority may order the publication of its decision in a data protection authority procedure if this is necessary to protect the interests of data protection or to protect the rights of a larger number of data subjects under the law. The amount of the fine that the Authority may impose may range from HUF 100,000 to HUF 10 million. The Authority's decision may be subject to judicial review.⁹¹⁷

⁹¹⁶ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>). Letöltve: 2023. december 10.

⁹¹⁷ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>). Letöltve: 2023. december 10.

3. *Official Secrets Authority procedure*

If, on the basis of an investigation based on the notification or otherwise, it is likely that the classification of national classified information is unlawful, the Authority may open a supervisory authority procedure. The procedure is also subject to the Act on the General Rules of Administrative Procedure with the exceptions provided for in the Info Act and may only be initiated ex officio. Here too, the Authority will issue a decision which, if the classifier considers it unfounded, may request a judicial review within sixty days of the notification of the decision.⁹¹⁸

4. *Initiation of proceedings by the authority and initiation of criminal, misdemeanour and disciplinary proceedings*

If the controller fails to comply with the notice, the Authority may, within thirty days of the expiry of the time limit for providing information, bring an action before a court to compel the controller to comply with the Authority's notice for an infringement of data of public interest and data in the public interest. If, in the course of its proceedings, the Authority finds that there are reasonable grounds for suspecting the commission of a criminal offence, it shall initiate criminal proceedings before the body competent to initiate such proceedings. Where the Authority finds, in the course of its proceedings, that there are reasonable grounds for suspecting the commission of an offence or a disciplinary offence, it shall initiate infringement proceedings or disciplinary proceedings before the body competent to initiate infringement proceedings or disciplinary proceedings. The body designated to conduct the procedure shall inform the Authority of its position on the initiation of the procedure within thirty days and of the outcome of the procedure within thirty days of its completion.⁹¹⁹

IX. Summary

As we can see, the protection of personal data is about ensuring the informational self-determination of the individual, and therefore applies to the data of natural persons. Data controllers may obtain, store and process personal data of natural persons only with their consent. In certain exceptional cases, the law may provide for mandatory processing, for example, for law enforcement, national security, disaster or epidemic prevention, or for important reasons of public interest. In all these cases, the Data Protection Act provides adequate protection for the personal data collected. The most important principles governing data processing are purpose limitation and that data are collected and processed fairly and lawfully. Data subjects have the right to request information, rectification, erasure or blocking of their data, the right to object to the processing of their personal data, and the possibility to seek redress before a court of law as a main guarantee of the law's enforcement.

It is compulsory to appoint or appoint an internal data protection officer at the controller and processor of national administrative, employment or criminal records, at the financial institution

⁹¹⁸ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>), Letöltve: 2023. december 10.

⁹¹⁹ A 2011. évi CXII. az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv>), Letöltve: 2023. december 10.

and at the electronic communications and utilities service provider. Anyone may initiate an investigation with the National Authority for Data Protection and Freedom of Information in connection with the processing of personal data or the exercise of rights of access to data of public interest or data in the public interest, if there is a risk of a breach of rights or an imminent threat thereof. The Authority's investigations are free of charge, its procedures are wide-ranging, it acts in the event of infringements and, in addition to its data protection tasks, it has the power to impose fines.⁹²⁰

⁹²⁰ Chronowski - Drinóczi - Petrétei - Tilk – Zeller: Magyar... i.m. pp. 109-111.